

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი

ლუიზა ხაჭაპურიძე
**ქართველი მართლმადიდებელი
მრევლის მეტყველება
(ფრაზეოლოგიური და ლექსიკური
ერთეულები)**

ქუთაისი

2017

ნაშრომში გაანალიზებულია ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებაში დადასტურებული ბიბლიური ფრაზეოლოგიური და ლექსიკური ერთეულები. წარმოდგენილია მათი სემანტიკური ცვლილება, მორფოლოგიური სტრუქტურა, სინონიმური ვარიანტები.

გამოკვლევა ეფუძნება დასავლეთ საქართველოში აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის (დღეს ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი) მომპიებელთა ჯგუფებისა და ჩვენ მიერ ექსპედიციებსა და ინდივიდუალურ სავსელე მუშაობისას მოპოვებულ მასალებს.

წიგნი განკუთვნილია ქართველოლოგიური მეცნიერების მკვლევართა და რელიგიური ფრაზეოლოგიით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრისათვის.

რედაქტორი ტარიელ ფუტკარაძე
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
რეცენზენტები: შუქია აფრიდონიძე
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
მედეა ლლონტი
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ნაშრომზე მუშაობისას ბაგრატი ტამარი ჯერ კიდევ ნანგრევები იყო, ვოცნებობდი, თუკი წიგნს გამოვცემდი და ამ დროს ტამარი აღდგენილი იქნებოდა, გარეკენზე განახლებული ბაგრატი გამომესახა.

ერთ-ერთი რესპონდენტისგან მოსმენილი თქმულებაც ახდა, რომელიც მაშინ დაუჯერებელ ზღაპრად მიმაჩნდა: დადგება დრო, აღსდგება ტამარი და საკუთარ სამშობლოს დაუბრუნდება ტაო-კლარჯეთისა და ფერეიდანის ქართველობა...

დიდება და მადლობა უფალს!

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა 2017

შინაარსი

რედაქტორის წინასიტყვაობა	6
შესავალი	7
I. თავი – ფრაზეოლოგიური ერთეულები	
1.1. ფრაზეოლოგიზმის გაგებისათვის სამეცნიერო ლიტერატურაში	12
1.2. ბიბლიური შესიტყვებები მრევლის მეტყველებაში	21
1.2.1. ბიბლიურ პირთა ქადაგებებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიური ერთეულები	25
1.2.2. ბიბლიური სიუჟეტებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმები	38
1.2.3. ბიბლიურ სახელებთან დაკავშირებული ფრაზეოლოგიზმები	50
1.2.4. მართლმადიდებლურ წეს-ჩვეულებებთან დაკავშირებული ფრაზეოლოგიური ერთეულები	60

1.2.5. ხალხურ წარმოდგენებთან დაკავშირებული საეკლესიო ტერმინების შემცველი შესიტყვებები	70
1.3. ბიბლიური პერიფრაზები	75
1.3.1. დავით წინასწარმეტყველის საგალობლებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმები	75
1.3.2. ლიტურგიიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმები	79
1.3.3. სამონასტრო ცხოვრებიდან მომდინარე ლოცვითი ფორმულები	82
1.3.4. ბიბლიური მისაღმების ფოთმულებისათვის მრევლის მეტყველებაში	85
1.3.5. ბიბლიური წყევლა-დალოცვის ფორმულების ხალხური ვარიანტებისათვის	89
II თავი – რელიგიური ტერმინები მრევლის მეტყველებაში	97
2.1. ზოგი ტერმინის ისტორიისათვის	97
2.1.1. აიაზმა / წმინდა წყალი / ნაკურთხი წყალი	98
2.1.2. ანალოგია / ანალოლია / ფუძეხატი	99
2.1.3. აღაპი / საკურთხი	100
2.1.4. ქართული ქრისტიანული ტერმინოლოგიის ისტორიისათვის (კურთხევა / კვერთხი)	103
2.1.5. გუნდრუკი / სული სუნნელი / სული ჰამო	105
2.1.6. ევლოგია / სეფისკვერი	108
2.1.7. კანკელი / იკონოსტასი	111
2.1.8. კლიროსი / საფსალმუნე / სადავითნე	113
2.1.9. მნათე / სტიქაროსანი	118
2.1.10. ტრაპეზი / საკურთხეველი	128
2.1.11. ფოფოღია	134
2.1.12. ერთი საეკლესიო ტერმინისათვის (ფეშხუმი)	135
2.1.13. მსგეფსი / კვირიაკე / კვირა	138
2.1.14. ბზობა-ბაიაობა	140
2.2. ზოგ ფორმათა გამოყენების თავისებურებებისათვის	143

2.2.1. არქაული ზმნური ფორმები: მრევლის მეტყველებაში	143
2.2.2. სემანტიკურ ნიუანსთა ფორმოზრევი გამიჯვნის ერთი ნიმუშისათვის	153
2.2.3. სინონიმთა სემანტიკური დიფერენციაციისათვის ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებაში (სიყმილი-შიმშილი, სასოება-იმედი.)	158
2.2.4. ზოგი სიტყვის (მეგობარი, სულიერი ძმა, შეყვარებული) სემანტიკური ცვლილებისათვის	161
ძირითადი დასკვნები	166
გამოყენებული ლიტერატურა	179
შემოკლებანი	197
დანართი	
დიალექტური ტექსტები	198
1. საეკლესიო წეს-ჩვეულებები	201
2. ლოცვის ფორმები	208
3. ხალხური საეკლესიო საგალობლები (ტექსტები)	222
3.1. სავედრებლები	222
3.2. საპანაშვიდო საგალობლები	228

რედაქტორის წინასიტყვაობა

თანამედროვე ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველება საინტერესოა, როგორც სოციალური დიალექტის ერთ-ერთი სახეობა. ტერიტორიული კილოების მსგავსად, დროთა განმავლობაში ცვლილებებს განიცდის სოციალური თუ პროფესიული დიალექტებიც, შესაბამისად, დიდი მნიშვნელობა აქვს დიალექტური მეტყველების ნიმუშების ზუსტ ჩაწერასა და მათ დიასისტემურ კვლევას.

ლუიზა ხაჭაპურიძის გამოკვლევა ეფუძნება აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის (ამჟამად ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის) მომძიებელთა ჯგუფების მიერ გა-

სული საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (იმერეთი, სამეგრელო, სვანეთი, რაჭა) მოპოვებული გაბმული მეტყველების ნიმუშებსა და ღვთისმსახურებასთან დაკავშირებული კითხვარებით მოპოვებულ მასალებს; აგრეთვე, ავტორის მიერ წლების მანძილზე ჩაწერილ ტექსტებს (დანართში იბეჭდება დიალექტური ტექსტების ნაწილი). გამოკვლევაში მრევლის მეტყველება შესწავლილია ლექსიკოლოგიური თვალსაზრისით; გაანალიზებულია რელიგიურ ტერმინთა თუ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა ერთი ნაწილის სემანტიკა და მორფოლოგიური სტრუქტურაც.

წარმოდგენილი ნაშრომი განკუთვნილია ქართველოლოგთათვის; ასევე, რელიგიური ტერმინოლოგიით და ხალხში არსებული წეს-ჩვეულებებით დაინტერესებული ფართო საზოგადოებისათვის.

პროფესორი ტარიელ ფუტკარაძე
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

შესავალი

„თუ მეცნიერება საზოგადოების თავია,
რელიგია გულია მისი“
ზვიად გამსახურდია

სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართული ქრისტიანული ტერ-
მინოლოგიის შესახებ არაერთი საინტერესო გამოკვლევა გვაქვს,
მაგრამ, ხანგრძლივი ათეისტური მმართველობის პირობებში ბუ-
ნებრივია, შეუძლებელი იყო მართლმადიდებელი მრევლის მეტყვე-
ლების სპეციალური კვლევა. გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან
აღორძინდა ქართული მართლმადიდებელი ეკლესია, თანდათანო-
ბით ჩამოყალიბდა ქართულენოვანი მრევლიც; შესაბამისად, აქ-
ტუალური გახდა მრევლის მეტყველების შესწავლაც.

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური
დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის¹ მომძიებ-
ელთა ჯგუფში წლების მანძილზე მუშაობისას ჩვენი ყურადღება
მიიქცია ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის აქტიური² (ეკლე-
სიური) მრევლის მეტყველების თავისებურმა სტილმა. მასალების
საგანგებო მოძიებამ ბევრი საინტერესო მოვლენა წარმოაჩინა;
კერძოდ, შესაძლებელი გახდა აქტიური (ეკლესიური), მრევლისა
და ქართველი საზოგადოების სხვა ნაწილის (პასიური (არაეკლე-
სიური) მართლმადიდებელი მრევლის ჩათვლით) მეტყველების
განსხვავებული მახასიათებლების განსაზღვრა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად არის შესწავლილი ქარ-
თული ენის ტერიტორიული კილოები; მრავალი გამოკვლევაა
პროფესიულ-დარგობრივი ლექსიკის შესახებაც, მაგრამ ნაკლები
ყურადღება აქვს დათმობილი სოციალური და პროფესიული
დიალექტების, არგოებისა თუ ჟარგონების შესწავლას.

#8#

---

¹ [https://ka.wikipedia.org/wiki/ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-
კვლევითი ინსტიტუტი](https://ka.wikipedia.org/wiki/ქართველური_დიალექტოლოგიის_სამეცნიერო-კვლევითი_ინსტიტუტი), ამჟამად ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი
ცენტრი;

² აქტიურ მრევლში მოვიაზრებთ მორწმუნე საზოგადოების იმ ნაწილს, რომელიც
„რეგულარულად დადის წირვა-ლოცვებზე, ჰყავს სულიერი მოძღვარი, არის
აღმსარებელ-მაზიარებელი, ადასრულებს საეკლესიო წესებს და ცდილობს
იცხოვროს ეკლესიის წიაღში“ (დეკანოზი არჩილ მინდიაშვილი, 1999, გვ. 15).

ცნობილია, რომ სოციალურ-პროფესიული დიალექტების ძირითად თავისებურებებს ქმნის ლექსიკური და ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ წესს ასახავს... დროთა განმავლობაში პროფესიული დარგების თუ სოციალური ფენების ტრანსფორმაციის გამო იცვლებიან ან ქრებიან სოციალური და პროფესიული დიალექტებიც, ამდენად, მათ დროულ კვლევას დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამ თვალსაზრისით მეტად საშურია ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველების თავისებურებების აღნუსხვა და შესწავლა.

მრევლის წევრთა აერთიანებთ არა მხოლოდ წირვა-ლოცვის დრო და ეკლესიის ეზო, არამედ ცხოვრების ერთგვარი წესიც (აღასრულებენ ერთნაირ სათნოებებს); მრევლის წევრები ერთად დადიან წმიდა ადგილების მოსალოცად, ხდებიან ერთმანეთის ნათესავები, მეგობრები („სულიერი დები და ძმები“) და ა. შ.

ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ ცხოვრების წესისა და, შესაბამისად, მეტყველების მიხედვით, ერთმანეთისაგან შესამჩნევად განსხვავდება აქტიური და პასიური მრევლი.

საეკლესიო ენის ველში ხანგრძლივი თანაცხოვრება თავისებურ ელფერს სძენს მათ მეტყველებას; კერძოდ, მშობლიური ტერიტორიული კილოს, ოფიციალური სახელმწიფო ენის, საეკლესიო ენისა და საწესჩვეულებო რიტუალების თანამდევი ლექსიკის ურთიერთშეზავებით იქმნება მეტყველების საინტერესო ვარიანტი, რომელიც აშკარად განსხვავდება როგორც სამწიგნობრო ენის საეკლესიო და სალიტერატურო ვარიანტებისგან, ასევე ტერიტორიული კილოებისგან კერძოდ, ეკლესიური მორწმუნე ქართულად საუბრისას სულ მცირე ორ სამეტყველო კოდს იყენებს: მრევლის სხვა წევრთან სამეტყველო ენა სხვაობს საზოგადოების სხვა წევრთან მეტყველებისგან; მათი სალაპარაკო ქართული დატვირთულია ბიბლიური პერიფრაზებით, რაც ქმნის მეტყველების მაღალ, გამორჩეულ სტილს. სკოლაში, უნივერსიტეტში თუ სამეზობლოში სალაპარაკო ენა კი მეტწილად თავისუფალია საეკლესიო ენიდან მომდინარე ლექსიკისგან. სამეტყველო კოდების ამგვარი შენაცვლება საშუალებას გვაძლევს, ვთქვათ, რომ მორწმუნეთა მეტყველება ხასიათდება თავისებური სტილით.

ნაშრომის მიზნად განისაზღვრა მრევლის მეტყველების ფრაზეოლოგიურ და ლექსიკოლოგიურ თავისებურებათა გამოვლენა

და შესწავლა; გარდა ამისა, ზოგი რელიგიური ტერმინი სემანტიკის დაზუსტება და მორფოლოგიური ანალიზი; აგრეთვე, ზეპირ #9#

მეტყველებაში არსებულ (მათ შორის ხალხურ მეტყველებაში დღემდე დაუფიქსირებელ) ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა დაჯგუფება, წარმომავლობის დადგენა, სემანტიკურ ცვლილებათა მითითება და სხვ.

ჩვენთვის თავიდანვე დაისვა საკითხები:

მრევლი წარმოადგენს თუ არა დამოუკიდებელ სოციუმს?

რა სტატუსი შეიძლება, მიენიჭოს აქტიური მრევლის მეტყველებას?

ვფიქრობთ, ეკლესიის წიაღში მოღვაწე საზოგადოება (მრევლი) დამოუკიდებელ სოციუმად განვიხილოთ, რამდენადაც, ცხოვრების წესი, ერთ ველში თანაცხოვრება, ეკლესიური ტერმინოლოგიის ხშირი გამოყენება და სხვა ფაქტორები მათ ფსიქიკურ-საზოგადოებრივ ერთობას აპირობებს.

აქტიური მრევლის აშკარად თავისებური მეტყველება განსხვავდება ადგილობრივი კილოსგან თუ სამწიგნობრო ენისგან; მას ვერ დავარქმევთ არგოს, ვერც ჟარგონსა თუ პროფესიულ დიალექტს; ლოგიკური ჩანს, მრევლის მეტყველება სოციალურ დიალექტად მივიჩნიოთ.

სამეცნიერო ლიტერატურაში „სოციალური დიალექტი განიმარტება როგორც ამა თუ იმ საზოგადოებრივი ფენისთვის ნიშანდობლივი სუბვარიანტი (ქვევარიანტი, ნაირსახეობა) მეტყველებისა, შეპირობებული სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, რწმენითი ფაქტორებით; ესა თუ ის სოციალური ფენა ცდილობს სხვათაგან გამოირჩეს თავისი მეტყველებით (ჯ. გამპრეცი). ეს მისწრაფება საზოგადოების ყოველი ფენის წარმომადგენლისათვის უპირატესად გააზრებულია და შეგნებული, თუმცა ზოგჯერ ინერციულიცაა“ (ბ. ჯორბენაძე, 1989, გვ. 42).

საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველების ნიმუშების მოძიებასა და დამუშავებას ათამდე წელი დასჭირდა; გარდა ამისა, ნაშრომის სპეციფიკის გამო, ჩვენ მიზნად არ დაგვისახავს სხვა რელიგიური კონფესიების ქართველთა მეტყველების შესწავლა და ჩვენს მასალასთან შეპირისპირება, რაც, უთუოდ, სამომავლო და საშური საქმეა.

გამოკვლევაში გაანალიზებულია აწსუ ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მომძიებელთა ჯგუფების მიერ სხვადასხვა რეგიონებში (იმერეთი, სამეგრელო, სვანეთი) საველე მუშაობისას მოპოვებული გაბმული მეტყველების ნიმუშები და ღვთისმსახურებასთან დაკავშირებული კითხვარებით #10#

მოპოვებული ლექსიკური ერთეულები, აგრეთვე ჩვენ მიერ წლების მანძილზე თბილისში, ზესტაფონში, სამტრედიაში, მარტვილში, ბათუმში შეკრებილი მასალა.

აქვე აღვნიშნავთ ერთ გარემოებასაც, აწსუ ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის სამუშაო პროგრამა-ინსტრუქცია ითვალისწინებს დიალექტური ტექსტების ზუსტ ფონეტიკურ ჩაწერას და აგრეთვე მაქსიმალურად ამომწურავი ეთნოგრაფიული და ფოლკლორული ასპექტების ფიქსირებას სათანადო კითხვარების გამოყებით. მომძიებელთა ჯგუფების მიერ ჩაწერილი მასალა მოწმდება ტექსტების რედაქტორთა მიერ რამდენჯერმე და სადარ ფორმები საჯაროდ განიხილება. თავდაპირველად ჩვენთვისაც მოულოდნელი აღმოჩნდა თანამედროვე ქართველთა მეტყველებაში კბილბაგისმიერი „ვ“-ს ნაცვლად წყვილბაგისმიერი სპირანტის (ჟ) მოსმენა. (ნებისმიერ დაინტერესებულ პირს შეუძლია ამ მასალის შემოწმება, რომელიც ლაზერულ დისკებზეა გადატანილი). აღნიშნულ საკითხს საგანგებო გამოკვლევაც მივუძღვენით, დაკვირვება ვაწარმოეთ როგორც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (იმერეთი, გურია, აჭარა, სამცხეთ-ჯავახეთი, გარე კახეთი) ჩაწერილ, ასევე რადიო-ტელევიზიის დიქტორთა მეტყველებაზე; გამოვავლინეთ სხვადასხვა პოზიციაში კბილბაგისმიერი ვ-სა და წყვილბაგისმიერი სპირანტის (ჟ) პროცენტული მიმართება. წერილი გამოქვეყნდა ჟურნალში „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. III ქუთ., 1999, გვ.179-184, ამიტომაც ჩვენს ნაშრომში მასზე საგანგებო მსჯელობა საჭიროდ არ ჩავთვალეთ და მკითხველის ფართო წრესაც რიგ შემთხვევებში „ვ“ ბგერის ნაცვლად „უ“-ს პოვნირება ნუ გააკვირვებს.

ნაშრომს თან ერთვის ჩვენ მიერ მოპოვებული ტექსტების ნაწილი. მასალის უმეტესობა ჩაწერილია იმ მორწმუნეთაგან, რომლებიც (90-იან წლებში) ახალმისულებს ეკლესიაში დაგვხვდა, ეს ის ხალხია, რომელთაც ათეიზმის დროსაც არ მიუტოვებია ეკლე-

სია და ლიტერატურის არარსებობის გამო საეკლესიო განათლებას მონასტრების მოლოცვისას იღებდა, როგორც ჩვენი რესპოდენტები ამბობდნენ, „სხვადასხვა ეკლესიებისა და მონასტრების გაცნობით ნათლდება კაცი“,... ალბათ, ამის მიზეზიცაა, რომ უმრავლესობა სამონასტრო ფრაზებს იყენებს მეტყველებაში. ამავე დროს შევნიშნავთ, რომ საქართველოს უახლესი ისტორიის ეს მძიმე პე-
#11#

რიოდი განაპირობებს ტექსტებში პოლიტიკურ ელფერს. ვფიქრობთ, მასალებში ჰარმონიულადაა ასახული ხალხის განწყობა.

ნაშრომში წარმოდგენილი ძირითადი დებულებები პერიოდულად ქვეყნდებოდა სამეცნიერო ჟურნალებსა და საერთაშორისო თუ რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენციების მასალებში.

და ბოლოს უღრმეს მადლობას მოვახსენებთ აღნიშნული ნაშრომის შექმნის იდეის ავტორს, აწსუ ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორსა (1992-2012) და ჩემი სადოქტორო დისერტაციის სამეცნიერო ხელმძღვანელს პროფესორ ტ. ფუტკარაძეს, ოფიციალურ შემფასებლებს – პროფესორებს შ. აფრიდონიძესა და მ. ლლონტს, ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლებს (ე. დადიანს, ი. გაბელიას, ნ. ნაკანს, დ. ფირცხელანს, ლ. ლომთაძეს, დ. ბაკურაძეს, ლ. ავალიანს, დ. შავიანიძეს, რ. ხაჭაპურიძეს) მოწოდებული მასალებისა და თანადგომისათვის, აწსუ გამომცემლობის დირექტორსა და წიგნის ტექნიკურ რედაქტორს მ. დოგრაშვილს, ასევე პროფესორებს: ე. ფანცხავასა (ინგლისური) და ი. კიკვიძეს (რუსული) ნაშრომის ძირითადი დასკვნების თარგმნისათვის.

დიდი პატივისცემითა და მადლიერებით მოვიხსენებ თავიანთი სულიერი ცოდნისა და გამოცდილების წიგნად ხილვის მსასობელ ჩვენს რესპოდენტებს, ადამიანებს, რომლებიც ათეიზმის დროს რეპრესირებული შვილის სურათივით გულში ინახავდნენ ქრისტეს ხატებას.

„რაი ოდენ ძალ-მედვა სიმართლეს ვეცადე, გარნა თუმცა იხილოთ რაიმე ცთომილი, ნუ ფრიად ბრალეულ-მყოფთ, ამისთვის მდაბლად ხსენებული ამის მწერალი ვითხოვ თქვენ მიერ მეოხებასა ჩემისათვის“³.

---

³ წარწერა ტიპიკონზე, ეკუთვნის ზაქარია, შემდგომში ამბროსი ნეკრესელს – მე-18 საუკუნის ცნობილი სასულიერო პირი, მწერალი და კალიგრაფი (წიგნიდან-

I. თავი ფრაზეოლოგიური ერთეულები

1.1. ფრაზეოლოგიზმის გაგებისათვის სამეცნიერო ლიტერატურაში

ფრაზეოლოგია ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს მოძღვრებას გამოთქმის შესახებ. „ფრაზეოლოგია, როგორც ლინგვისტური დისციპლინა, წარმოიშვა მე-20 საუკუნის დასაწყისში და დაკავშირებულია ფრანგული წარმოშობის შვეიცარიელ ენათმეცნიერ შარლ ბალის სახელთან. მართალია, სიტყვათა ჯგუფებისადმი ყურადღება ადრეც გამოიჩინეს სწავლულებმა, მაგრამ მაშინ ეს ჯგუფები განიხილებოდა მხოლოდ სინტაქსის, ლექსიკოლოგიის ან სემანტიკის პრობლემებთან დაკავშირებით. უდიდესი დამსახურება ბალისა ის არის, რომ მან ენათმცოდნეობის ისტორიაში პირველად მეცნიერულად დაასაბუთა ენაში მყარი სიტყვათშეთანხმებების სპეციალური და სისტემური შესწავლის აუცილებლობა“ (ა. ნაზარიანი, 1976, გვ. 3).

ენათმეცნიერებაში არსებობს ფრაზეოლოგიის ცნების რამდენიმე განმარტება. ტერმინის სწორი განსაზღვრება მოვლენის არსში უკეთ წვდომის საშუალებაა, ხოლო „ტერმინოლოგიური ბუნდოვანება იგივეა მეცნიერებისთვის, როგორც ნისლი ნაოსნობისათვის“, – მიუთითებდა ჰ. შუხარდტი. ფრაზეოლოგიური მასალის მრავალფეროვნებისა და დაუდგარი ხასიათის გამო, დღემდე ყველასათვის მისაღები განმარტება აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით არ ჩამოყალიბებულა.

მ. მიხელსონის მიხედვით, ფრაზეოლოგიას სამი გაგება აქვს: „1. ზოგადი გაგებით ის არის მეცნიერება ან მეცნიერული დისციპლინა მეტყველების შესახებ; 2. ვიწრო გაგებით – მწერლის ენის განმსაზღვრელი ხერხებისა და მეთოდების თავმოყრა; 3, ფართო გაგებით – ცალკეული ერის მეტყველების ხერხების, მეთოდებისა და კანონების თავმოყრა“ (მ. მიხელსონი, 1912, გვ. 4);

მ. ხმელინინის განმარტებით „ფრაზეოლოგია ეწოდება მეტყველების მყარ ქცევათა ერთობლიობას, რომელიც დამახასიათებელია ენისათვის“ (მ. ხმელინინი, 1952, გვ. 75);

ა. ნაზარიანი: „ფრაზეოლოგია არის მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ენის სემანტიკურად განსხვავებულ ერთეულებს. ასეთი ფრაზეოლოგიური ერთეულები კი შეიძლება გამოიხატოს სიტყვა-
#13#
ვით, სიტყვათშეთანხმებით ან წინადადებით“ (ა. ნაზარიანი, 1976, გვ. 60);

ლ. კვაჭაძე: „ფრაზეოლოგია არის მოძღვრება სიტყვათა მყარ შეხამებებზე და აგრეთვე ამა თუ იმ ენაში არსებულ სიტყვათა მყარ შეხამებათა ერთობლიობაზე“ (ლ. კვაჭაძე, 1969, გვ. 42-43);

ენათმეცნიერულ ლექსიკონთა მიხედვით: „ფრაზეოლოგია არის: 1. ამა თუ იმ ენის მტკიცედ ჩამოყალიბებული გამონათქვამები, სიტყვათა თავისებური შეერთებანი; 2. ენათმეცნიერების ნაწილი, რომელიც ასეთ გამონათქვამებს სწავლობს; 3. ამა თუ იმ მწერლის, ორატორის, ლიტერატურული მიმართულების, საზოგადოებრივი ფენისა და მისთანათა დამახასიათებელი სტილისტური ხერხების ერთობლიობა“ (ახმანოვა, 1966; შამელაშვილი, 1975)

ფრაზეოლოგიის ცნების განსაზღვრების სხვადასხვაობა იმითაცაა განპირობებული, რომ თავად ფრაზეოლოგიური მასალის აღსანიშნავად ენათმეცნიერებაში რამდენიმე ტერმინი გამოიყენება: ფრაზეოლოგიური ერთეული, ფრაზეოლოგიური გამოთქმა, საქცევი, კლიშე, შტამპი, შენაზარდი, მთლიანობა, შესიტყვება (ფართო და ვიწრო გაგებით), მყარი გამოთქმა, დაუშლელი შესიტყვება, ლექსიკური ერთეული, სტერეოტიპული გამოთქმა, იდიომი – მეტაფორული, სახოვანი, გაქვავებული.

აღნიშნული მეცნიერული დისციპლინის ცნების სხვადასხვა გაგებამ განაპირობა აზრთა სხვაობა იმის შესახებაც, თუ რა მასალა უნდა შეისწავლოს ფრაზეოლოგიამ.

ფრაზეოლოგიის შესწავლის საგანია ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომელშიც მეცნიერთა უმრავლესობა (მ. ბალი, ვ. ვინოგრადოვი, ს. აბაკუმოვი, ა. რეფორმატსკი, ი. ხმელინინი, ა. ნაზარიანი, იაკოვლევსკი, ალ. დლონტი, ლ. კვაჭაძე, ბ. ფოჩხუა, ალ. გვენცაძე...) განიხილავს: იდიომებს, ანდაზებს, აფორიზმებს, ლიტერატურულ ციტატებს, ფრთიან გამონათქვამებს, კომპოზიტებს, აგ-

რეთვე, მწერლის ენაში ხმარებულ ნიშანდობლივ გამოთქმებს. ვ. ვინოგრადოვი აქ აერთიანებს აგრეთვე ძახილის, მისალმებისა და გამომშვიდობების ფორმულებს მათი ფუნქციის შეცვლის გამო, ს. აბაკუშვილი – სიტყვიერ შაბლონებსა და მზა კლიშეებს, ა. რე-ფორმატსკი – პროფესიული და ჟარგონული მეტყველების ნიმუშებს.

ლ. ბულახოვსკი, ა. თაყაიშვილი, ალ. ონიანი და სხვები ფრაზეოლოგიზმებად მიიჩნევენ მხოლოდ იდიომებს.

#14#

აქვე ზოგადად შევეხებით ამ უკანასკნელთა მოსაზრებას აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით: ფრაზეოლოგიზმი (იდიომი) და თავისუფალი შესიტყვება აგებულებით ჰგავს ერთმანეთს. მეცნიერთა უმრავლესობა მათ გასამიჯნავად სემანტიკურ მომენტს იყენებს, მაგრამ, ამასთან ერთად, საჭიროა გრამატიკული ფაქტორების გათვალისწინებაც: 1. არსებითი განმასხვავებელი ნიშანია ის, რომ ფრაზეოლოგიზმის კომპონენტების ჯამი არ უდრის მნიშვნელობათა ჯამს, ხოლო თავისუფალი შესიტყვების ყოველი კომპონენტი პირდაპირი მნიშვნელობით გაიგება; 2. თავისუფალი შესიტყვების წევრები წინადადების სხვადასხვა წევრები არიან, ფრაზეოლოგიზმი კი წინადადებაში ერთი წევრის ფუნქციას ასრულებს; 3. ფრაზეოლოგიზმის ზმნას შეზღუდული არე აქვს. იგი კავშირშია არსებითი სახელის განსაზღვრულ წრესთან, ხოლო თავისუფალი შესიტყვების ზმნის მოქმედების რადიუსი განუსაზღვრელია (შიში, ჯავრი, სირცხვილი < ჭამა – პური, თაფლი, თევზი...). გამომდინარე აქედან, „თავისუფალი შესიტყვება განსხვავდება ფრაზეოლოგიზმისაგან და რჩება სინტაქსის კვლევის საგნად“ (ა. თაყაიშვილი, 1961, გვ. 95-96).

მეცნიერებაში აფორიზმსა და ანდაზას ფრაზეოლოგიზმად თვლიან ოთხი საერთო ნიშნის გამო:

1. ორივე გადატანითი მნიშვნელობით იხმარება;
2. აქვთ მუდმივი ლექსიკური შემადგენლობა;
3. ენაში მზა ფორმით არსებობენ;
4. შეიცავენ არქაიზმებს.

მათ შორის სხვაობას ქმნის. შემდეგი: 1 ფრაზეოლოგიზმი ფორმით შესიტყვებაა, ანდაზა და აფორიზმი კი წინადადება; 2. ზმნური ფრაზეოლოგიზმი დაუსრულებელ აზრს გამოხატავს – აკ-

ლია ქვემდებარე, ანდაზა და აფორიზმი კი დასრულებულ აზრს გადმოგვცემს; 3. ფრაზეოლოგიზმი სიტყვის ექვივალენტია და რომელიმე წევრის ფუნქციით გამოდის, ანდაზა და აფორიზმი კი – წინადადების; 4. ფრაზეოლოგიზმი ფორმას იცვლის გრამატიკული კატეგორიების მიხედვით. ანდაზისა და აფორიზმის ენობრივი ტექნიკა მყარია; 5. ფრაზეოლოგიზმი ფაქტს აღნიშნავს, ანდაზა და აფორიზმთა უმრავლესობა კი დიდაქტიკურია.

ამრიგად, ფრაზეოლოგიზმი და ანდაზა-აფორიზმი, აღნიშნულ მეცნიერთა თვალსაზრისით, სხვადასხვა ენობრივი ოდენობეზია.

#15#

ზოგ მკვლევართა მიერ შემოკლებულ ანდაზებად მიჩნეულ გამოთქმებს (ახალი ცოცხი, პირი ეწვის...) ა. თაყაიშვილი ანდაზიდან მიღებულ იდიომებად თვლის. იგი ეთანხმება ფ. ერთელიშვილის მოსაზრებას, ანდაზებში გადარიცხოს გადატანითი მნიშვნელობით ნახმარი აფორიზმები, ხოლო არახატოვანი ხალხური დარიგებანი უნდა გამოიყოს ანდაზებიდან და აფორიზმებში გადაიტანონ (ა. თაყაიშვილი, 1961, გვ. 99-101).

დ. ბულახოვსკის, ფ. ერთელიშვილის, ალ. ონიანისა და სხვათა აზრით, ფრაზეოლოგიზმი მხოლოდ შესიტყვების ფორმის მქონე იდიომია და არა უმრავლესობის მიერ მიჩნეული წინადადების ტიპის ფრაზები (ციტატები, ანდაზები, აფორიზმები...). ფრანბული ენათმეცნიერული სკოლის წარმომადგენლებს მიაჩნდათ, რომ ფრაზა იგივე წინადადებაა, ხოლო მეცნიერების პეშკოვისა და შახმატოვის აზრით, ფრაზა წინადადების საპირისპიროა. ა. თაყაიშვილი ხელოვნურად მიიჩნევს ფრაზისა და წინადადების დაყოფას, იგი ფრაზას უწოდებს ყველა სახის წინადადებას, ოღონდ, რაც შეეხება „მოქნილ“ ფრაზებს, „ეს უკვე ფრაზის ექსპრესიულმხატვრულ დახასიათებას ნიშნავს და სტილისტიკის სფეროს განეკუთვნება. ფრაზის ფართო გაგებას სტილისტიკაში ეძებნება ადგილი. ფრაზის მცნება არც ფრაზეოლოგიისათვისაა უცხო, მაგრამ აქ იგი ვიწრო გაგებითაა გამოყენებული“ – ასკვნის მკვლევარი (ა. თაყაიშვილი, 1961, გვ. 102-103).

ზემოთ აღნიშნულ ენათმეცნიერთა (დ. ბულახოვსკი, ფ. ერთელიშვილი, ბ. ლარინი, ალ. ონიანი...) მოსაზრებით, ფრაზეოლოგიზმი არ შეიძლება იყოს წინადადების ტიპის, იგი აგებული-

ბით შესიტყვებაა. ა. ონიანის მიერ „წინადადების ფორმის მქონე,“ ხოლო ბ. ლარინის მიერ „წინადადების ელემენტად“ სახელდებულ მრავალწევრა ფრაზეოლოგიზმებს (კოვზში ნაცარში ჩაუვარდა) ა. თაყაიშვილი „რთული სახის გავრცობილ შესიტყვებებს“ ეძახის (ა. თაყაიშვილი, 1961, გვ. 37).

ჩამოთვლილი მეცნიერები ფრაზას (ანდაზა, აფორიზმი, ციტატა...) არ განიხილავენ ფრაზეოლოგიაში. ფრაზეოლოგიის შესწავლის ობიექტად და ფრაზეოლოგიზმებად მათ მხოლოდ იდიომი (შესიტყვების ფორმის მქონე, ლექსიკურად დაუშლელი ერთეული, რომლის მნიშვნელობა არ უდრის კომპონენტების მნიშვნელობათა ჯამს და სრულმნიშვნელოვანი სიტყვის ექვივალენტია) მიაჩნიათ.

გვხდება „იდიომ“ (ბერძ. „თავისებურება“) ტერმინის სხვადასხვა განმარტებაც:

#16#

1. ზოგადი გაგებით – ყოველგვარი თავისებურება ენისა;
2. ფართო გაგებით – ფრაზეოლოგიური ერთეული;
3. ვიწრო გაგებით – ფრაზეოლოგიური შენაზარდი;

ა. როჟანსკის ფორმულირებით: „იდიომი სიტყვათა მყარი შეერთებაა, გადატანით მთლიანი და განმაზოგადებელი მნიშვნელობით, რომელიც შემადგენელი ელემენტების არაადექვატურია“ (ლ. როჟანსკი, 1948, გვ. 25);

ალ. ონიანი: „იდიომი არის შესიტყვების ფორმის მქონე დაუშლელი, მყარი ლექსიკური ერთეული, რომლის მნიშვნელობაც არ გამომდინარეობს კომპონენტების მნიშვნელობათა ჯამიდან“ (ალ. ონიანი, 1966, გვ. 7);

ლ. ბულახოვსკი: „იდიომატური შესიტყვებანი ამა თუ იმ ენის ისეთი თავისებური გამოთქმებია, რომლებიც თავისი ხმარების მიხედვით აზრობრივად მთლიანობასა და ერთიანობას ქმნიან; რომლებიც ჩვეულებრივ ზუსტად არ ითარგმნებიან სხვა ენებზე და თარგმნისას მსგავსი სტილისტიკური ელფერის შენაცვლებას მოითხოვენ“ (ლ. ბულახოვსკი, 1955, გვ. 45);

ა. თაყაიშვილი: „იდიომი არის შესიტყვების ფორმისა და ექსპრესიული ფუნქციის მქონე სემანტიკურად დაუშლელი ერთეული, რომლის მნიშვნელობა არ უდრის კომპონენტების მნიშვნელობათა ჯამს და სრულმნიშვნელოვანი სიტყვის ექვივალენტია“ (ა. თაყაიშვილი, 1961, გვ. 40);

ალ. ლლონტი: „იდიომი ენის სპეციფიკური სიტყვათშეერთებაა, რომელიც სხვა ენაზე ზუსტად არ ითარგმნება“ (ალ. ლლონტი, 1988, გვ. 96);

შ. აფრიდონიძე: „იდიომი არის სემანტიკურად დაუშლელი და გრამატიკულად შეზღუდული გამოთქმა, რომელიც შეიცავს ერთ აღმნიშვნელ სიტყვას მაინც და ამა თუ იმ ტერმინის სინონიმად იხმარება“ (შ. აფრიდონიძე, 1983, გვ. 73);

ნ. ბასილაია: „იდიომი არის სიტყვათა ისეთი თავისებური შენაერთი, რომელიც გამოხატავს სულ სხვა მნიშვნელობას, ვიდრე მასში შემავალი სიტყვები და სიტყვასიტყვით არ ითარგმნება სხვა ენაზე“ (ნ. ბასილაია, 1991, გვ. 146)

რ. შეროზია: „იდიომი ამა თუ იმ სიტყვის სინონიმთა ჯგუფში შედის. ეს იმას ნიშნავს, რომ აღსანიშნი მათ ერთი აქვთ... სინონიმად იდიომის არსებობას მისი მეტაფორული ხასიათი განაპირობებს. მაგრამ იდიომი ჩვეულებრივ, ზმნის სინონიმი შეიძლება #17#

იყოს და არა – სახელისა. სახელი საგნის აღმნიშვნელია... იდიომი კი „დასრულებულ აზრს“ გადმოსცემს“ (რ. შეროზია, 2014, გვ. 179).

როგორც ვნახეთ, მეცნიერთა უმრავლესობა იდიომსა და წინადადების ტიპის ფრაზეოლოგიურ ერთეულებს ფრაზეოლოგიზმებად მიიჩნევენ, მაგრამ უშუალოდ იდიომსა და ფრაზეოლოგიურ ერთეულს, თავიანთი სტრუქტურიდან გამომდინარე, მიჯნავენ ერთმანეთისაგან. იდიომად მიჩნეულია მყარი სიტყვათშეერთება, რომლის მნიშვნელობა შემადგენელი ელემენტების არაადეკვატურია და მისწრაფვის ერთმნიშვნელობისაკენ, (ესე იგი, სიტყვის ეკვივალენცია); ხოლო ფრაზეოლოგიზმებად მოიაზრება ფრთიანი გამონათქვამები, ციტატები, აფორიზმები, ანდაზები... ისინი სხარტად გამოხატავენ აზრს, გააჩნიათ ექსპრესიულ-ემოციური ფუნქცია, წარმოადგენენ მნიშვნელოვან გამომსახველობით ენობრივ საშუალებებს, რომლებიც საფუძვლად უდევს იდიომებს.

არსებობს ფრაზეოლოგიური მასალის სხვადასხვა კლასიფიკაცია: შ. ბალიმ გამოყო ფრაზეოლოგიზმთა ორი ჯგუფი: I. ფრაზეოლოგიური სერიები და II. ფრაზეოლოგიური მთლიანობები. პირველს იგი ახასიათებდა როგორც სიტყვათა შეთანხმებებს, რომლის კომპონენტებიც ინარჩუნებს დამოუკიდებლობას და იშლება მეტყველებაში გამოყენებისთანავე, ხოლო მეორე ჯგუფში გა-

ნიხილავდა მყარ სიტყვათშეთანხმებებს მისი კომპონენტების განსხვავებული ხარისხით. ის განასხვავებდა გარეგან და შინაგან ნიშნებს. გარეგანში გულისხმობდა სტრუქტურულ თავისებურებებს, ხოლო შინაგანში სემანტიკურს (შ. ბალი, 191, გვ. 16-17);

ვ. ვინოგრადოვი ფრაზეოლოგიას სამ ნაწილად აჯგუფებს: 1. ფრაზეოლოგიური შენაზარდი (დაუშლელი შესიტყვება, რომლის მნიშვნელობა არაა დამოკიდებული კომპონენტთა მნიშვნელობაზე), II. ფრაზეოლოგიური მთლიანობა (ზოგადი მნიშვნელობა დაკავშირებულია კომპონენტების პირდაპირ მნიშვნელობასთან), III. ფრაზეოლოგიური შესიტყვება (კომპონენტთა ინდივიდუალობა, რომელიც არ ფარავს მთელის მნიშვნელობას, არამედ განისაზღვრება შედარებით გამოკვეთილად) (ვ. ვინოგრადოვი, 1963, გვ. 5-93);

ა. თაყაიშვილი ფრაზეოლოგიურ მასალას ორ ჯგუფად წარმოგვიდგენს: იდიომებად (ფრაზეოლოგიური შენაერთი) და ფრაზეოლოგიურ შესიტყვებებად (ა. თაყაიშვილი, 1961, გვ.20);

#18#

გ. ნებიერიძის კლასიფიკაცია სამწევროვანია: I. ფრაზეოლოგიური შენაზარდი (მნიშვნელობა არ გამოიყვანება კომპონენტების ჯამიდან, ესე იგი, მოტივირებული არ არის), II. ფრაზეოლოგიური ნაერთი (მნიშვნელობა არ უდრის კომპონენტთა ჯამს, მაგრამ კომპონენტებიდან გამოიყვანება, ესე. იგი, მოტივირებულია), III. ფრაზეოლოგიური კონსტრუქცია (თავისებური კლიშე, რომლის მნიშვნელობა გამოიყვანება კომპონენტთა ჯამიდან) (გ. ნებიერიძე, 1991, გვ. 239).

მიუხედავად ფრაზეოლოგიის ცნების განსაზღვრების სხვადასხვაობისა, მეცნიერთა უმრავლესობისათვის მთავარი ამოსავალი სემანტიკური კრიტერიუმია: შ. ბალი – აზრობრივი ნიშან-თვისება, მნიშვნელობის ერთიანობა, „ფრაზეოლოგიის არსი მის სემანტიკურ თავისებურებებშია“; ვ. ვინოგრადოვი – მნიშვნელობის ერთიანობა; ს. აბაკუმოვი – სემანტიკური მონოლითურობა; სმირნიცკოვა – სემანტიკური მთლიანობა; ს. ოჟეგოვი – მნიშვნელობის მთლიანობა, მთლიანი აზრი; ო. ახმანოვა – ნომინაციის მთლიანობა; ვ. ჟუკოვი – მთლიანი ლექსიკური მნიშვნელობა; ე. ივანიკოვა – ლექსიკური განუყოფლობა; ა. ნახარიანი – სემანტიკური მზაობა და ა. შ..

ფრაზეოლოგიური მასალის მრავალფეროვნების გამო, საენათ-

მეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული მოსაზრებებია გამოთქმული იმის შესახებაც, თუ მეცნიერების რომელი დარგი უნდა სწავლობდეს ფრაზეოლოგიას.

მკვლევართა ნაწილი ფრაზეოლოგიზმებს, როგორც შესიტყვების ფორმის მქონე ერთეულებს, სინტაქსში განიხილავს, გამომდინარე იქიდან, რომ შესიტყვება სინტაქსის კვლევის საგანია (ა. შახმატოვი, 1941, გვ. 278);

ზოგი ლექსიკოლოგიის შესწავლის ობიექტად მიიჩნევს, რადგან ფრაზეოლოგიური შესიტყვება (იდიომი) მნიშვნელობით სიტყვის ექვივალენტია: ლ. ბულახოვსკი (1955) (აღვნიშნავთ, რომ 1972 წ. გამოცემულ წიგნში „Общее языкознание внутренняя структура языка“, მეცნიერი ფრაზეოლოგიურ ერთეულებს უკვე სემასიოლოგიაში განიხილავს), ა. რეფორმატსკი (1955), ს. ოჟეგოვი (1958), ვ. ვინოგრადოვი (1963), ა. მოლოტოვი (1967), ბ. ფოჩხუა (1974), გ. ნებიერიძე (1991), ლ. კვაჭაძე (1969)...

ფრაზეოლოგიას სტილისტიკის კვლევის საგნად მიიჩნევენ მეცნიერები: მ. ლომონოსოვი (1952, გვ. 4) – იგი მიზნად ისახავდა, ფრაზეოლოგიური მასალის დამუშავებისათვის მიეცა სტილისტიკა #19#

კური ხასიათი; შ. ბალი: „სტილისტიკა სწავლობს აზრის სიტყვიერ გამოხატულებას, სამეტყველო მოვლენების გარეგან ასპექტს, ენობრივი სისტემის ექსპრესიულ ფაქტებს მათი ემოციური შინაარსის თვალსაზრისით“ (1961, გვ. 33); ა. ჩიქობავა: „სიტყვების ურთიერთობა, შესიტყვების აგებულების თვალსაზრისით, სინტაქსის საქმეა, სიტყვების ურთიერთობა, მნიშვნელობის თვალსაზრისით, გადმოსაცემი შინაარსის თვალსაზრისით, სტილისტიკის... სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ენობრივ საშუალებებს გადმოსაცემ შინაარსთან მიმართებაში სტილისტიკა შეისწავლის“ (1952, გვ. 280-312); ა. გვოზდევია: „სტილისტიკა განიხილავს ენობრივ მოვლენებს მნიშვნელობისა და ექსპრესიის მხრივ, რამდენად ცხადად და ნათლად გამოხატავენ ასეთი გამონათქვამები აზრს“ (1955, გვ. 11); ვ. მურატი: „ენაში დამკვიდრებულ ნორმებს, ფრაზეოლოგიურ ერთეულებს, რომლებიც გამოიყენება აზრის უკეთ გადმოსაცემად სტილისტიკა შეისწავლის“ (1957, გვ. 25); ხ. კასარესი: „გამომსახველობითი, არაკონცეპტუალური (ცნების ლოგიკური შინაარსის არგამომხატველი) საშუალებანი, როგორცაა ფრაზეოლოგიზმები, სტი-

ლისტიკის კვლევის საგანია“ (1958, გვ. 116-117); ა. ეფიმოვი: „ფრაზეოლოგიზმები მეტყველების ექსპრესიულ-ემოციურ ფუნქციას ამაღლებსა და ამდიდრებს, რის გამოც ისინი სტილისტიკური საშუალებებია“ (199, გვ. 11); დ. როზენტალი: „ენის გამომსახველობითი საშუალებები (ფრაზეოლოგიზმები) სტილისტიკის შესწავლის ობიექტია“ (1968, გვ. 7-10); გ. კიკნაძე: „... ევფემიზმები, თავაზიანობის გამომხატველი ფორმები, ფრაზეოლოგიზმები და იდიომები, ნეოლოგიზმები, პროფესიონალიზმები, არქაიზმები ლექსიკურ სტილისტიკაში უნდა განიხილოს“ (1957, გვ. 17); დ. რამიშვილი: „გადატანითი მნიშვნელობის ან სხვა სახის საგანგებო გამოყენების სიტყვებსა და გამოთქმებს, თუ ისინი გამოყენებულია განსაკუთრებულ შესაძლებლობებად, სწავლობს სტილისტიკა. გამომდინარე აქედან, მსგავსი ფრაზები ლექსიკოლოგიაში არ უნდა განიხილებოდეს“ (1963, გვ. 37); ალ. ლლონტი: „ფრაზეოლოგიზმში გადატანით გამოყენების მხარე მკვეთრად არ ჩანს, მაგრამ მას მაინც დაეძებნება სათანადო ფუნქციის სინონიმი. ამის გამო, ფრაზეოლოგიზმი ტროპის სახედ ჩაითვლება. ეს უკანასკნელი კი სტილისტიკის კვლევის საგანია“ (1971, გვ. 91); ალ. გვენცაძე: „ნათქვამის ექსპრესიულობის, გრძნობითი იერის გასაძლიერებლად ენა იყენებს განსაკუთრებულ გამონათქვამებს, რომელსაც სტილისტიკა სწავლობს“ (1974, გვ. 12); ნ. ბასილაია: „სტილისტიკა სწავლობს სხვადასხვა სტილსა და გა-

#20#
მომსახველობით ენობრივ საშუალებებს აზრებისა და გრძნობების უკეთ გამოსახატავად, ფრაზეოლოგიური გამოთქმა არის მნიშვნელოვანი გამომსახველლობითი ენობრივი საშუალება, რომელსაც სტილისტიკა შეისწავლის“ (1991, გვ. 21)...

ფრაზეოლოგიას ენათმეცნიერების ცალკე დარგად მიიჩნევენ მეცნიერები: ბ. ლარინი (1956), ფ. ერთელიშვილი (1957), ა. თაყაიშვილი (1961), ალ. ონიანი (1954)... ისინი ფრაზეოლოგიზმებს განიხილავენ მეტყველების სრულიად სხვაგვარ საშუალებად და აცხადებენ, მათი შესწავლა დამოუკიდებელ დარგს მოითხოვს: „ფრაზეოლოგია სიახლოვეს ამჟღავნებს ლექსიკოლოგიასთან, მაგრამ იგი არის ცალკე დისციპლინა, რადგან თუ იდიომები ერთგნებიანი ერთეულებია, მათ გვერდით არსებობს ისეთი ანალიტიკური სახის გამოთქმები, ფრაზეოლოგიური შესიტყვებანი, რომელთა სრულფასობიან ლექსიკურ ერთეულებად მიჩნევა გაჭირ-

დება“ (ა. თაყაიშვილი, 1961, გვ. 103).

ფრაზეოლოგიური მასალის მრავალფეროვნება და მათი გენეტიკური კავშირები დღესაც განაპირობებს მეცნიერებაში აზრთა ჭიდილს აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით.

საკვლევ მასალაზე მუშაობისას, იდიომებთან (მყარი, ერთცნე-ბიანი შესიტყვებანი, ერთად, განვიხილეთ წინადადების ტიპის ფრაზეოლოგიური ერთეულები (ექსპრესიულ-ემოციური, ხატოვანი პერიფრაზები და მისალმება-დამშვიდობების, წყევლა-დალოცვის ფორმები თავიანთი ფუნქციის შეცვლის გამო (იხ. ვინოგრადოვი, 1947), რომლებიც მიისწრაფვიან ერთცნებიანობისაკენ და შინაარსით იდიომს უახლოვდებიან („იდიომები წარმოშობით ხატოვანი ერთეულებია“ – ა. თაყაიშვილი, 1961, გვ.35); ზემოთ აღნიშნულ ერთეულებს ფრაზეოლოგიზმებში ვაერთიანებთ მეცნიერთა უმრავლესობისაგან აღიარებული ოთხი საერთო ნიშნის გამო: 1) გამოიყენება გადატანითი მნიშვნელობით, 2) აქვთ მუდმივი ლექსიკური შემადგენლობა, 3) ენაში არსებობენ მზა ფორმით და 4) შეიცავენ არქაიზმებს; ამასთანავე მათ გააჩნიათ სახალხო სანქცია (გამოიყენებოდა ძველად, მივიწყებულ იქნა გარკვეული მიზეზების გამო და კვლავ აღდგა) – საზოგადოების ერთი სოციალური ჯგუფი აქტიურად იყენებს მეტყველებაში (შდრ.: „ციტატებს, რომლებსაც ჯერ არ მოუპოვებიათ ენობრივი სანქცია, ფრაზეოლოგიზმებში ვერ ვაერთიანებთ, თუმცა ფრაზეოლოგიური ფონდის გამდიდრების ერთ-ერთ გზას წარმოადგენს“ (ა.თაყაიშვილი, 1961, გვ. 102).

#21#

1.2 ბიბლიური შესიტყვებები მრევლის მეტყველებაში

„ბიბლიური წიგნების კულტურა უშუალოდ და ცნობიერად არის ჩართული ქრისტიანული ცივილიზაციის ადამიანის შეგნებაში. თუმცა ამ წიგნში ძველი ადამიანის მსოფლგანცდა და თავგადასავალია გადმოცემული, მას მაინც ჩვენამდე მოაქვს ზოგადკაცობრიული სული, რომელიც გასაგებია დედამიწის ნებისმიერი კუთხის ადამიანისათვის“ (ზ. კიკნაძე, 1989, გვ. 3).

ბიბლია წარმოადგენს ფრაზეოლოგიურ ნასესხობათა ერთ-

ერთ ძირითად წყაროს, რის გამოც მათ „ინტერნაციონალურ ფრაზეოლოგიზმებს“ (ა. ნაზარიანი, 1976, გვ. 35) ეძახიან. ბიბლიიდან მომდინარე ფრაზები სამეცნიერო ლიტერატურაში „ბიბლიზმებად“ მოიხსენიება. ისინი დღემდე გამოიყენება მეტყველებაში, მიუხედავად იმისა, რომ მათი წარმომქმნელი სოციალურ-ისტორიული პირობები აღარ არსებობს, დიდი ხანია გაქრა. ეს იმით აიხსნება, რომ სემანტიკური ცვლილებების შედეგად მოცემული გამოთქმების ძველი ფორმები შეივსო ახალი შინაარსით. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგ მათგანს (ძირითადად ეს ეხება ბიბლიურ პერსონაჟთაგან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმებს) შენარჩუნებული აქვს თავდაპირველი გაგება, რაც ალბათ, ამა თუ იმ თემისა თუ ბრობლემის მარადიული აქტუალობიდან მომდინარეობს...

ბიბლია, როგორც სიბრძნის იგავური წიგნი, თავად არის ანდაზების, იდიომებისა და მხატვრული თქმების დაუღვეველი სალარო. ხალხური განათლების სფეროში ბიბლიური ამბები შედიოდა ლექსად, ანდაზად... ბიბლიური სიუჟეტები ამდიდრებდა ხალხის სულიერ სამყაროს და კვებავდა მის ფანტაზიას.

ბიბლიური ხატები განსაზღვრავდა ჩვენს წინაპართა აზროვნებას. სწორედ ამის საფუძველზე იწერებოდა გიორგი მცირეს სიტყვები გიორგი მთაწმინდელის გარდაცვალებას რომ მიემღვნა: „... საბრჯე შეიმუსრა, ხოლო სირი აღფრინდა, დაუტევა ეგვიპტე, რომელ არს ცხოვრებად ესე ნივთიერი და წიაღვლო არა თუ ზღვად იგი მეწამული, არამედ შავი ესე და წყუდიადი ზღუად ამის საწუთროისად, შევიდა ქუეყანასა მას აღთქუმისასა, რომელ არს ზეცათა იერუსალიმი, მთასა მას ზედა სიბრძნის-მეტყველებს ღმრთისა თანა, წარიცადა ჯამლი სულისა“ (გ. მცირე, 1987, გვ. 140)... შ. რუსთაველი: „გამოვჭრილვარ სახლით ჩემით, ვით ირემი #22#

ძებნად წყლისად“; „შენთვის ასრე მომსურდების, წყაროსათვის ვით ირემსა“, შდრ.: დავით წინასწარმეტყველის სიტყვები: „ვითარცა სურინ ირემსა წყაროსა მიმართ წყალთასა, ეგრეთ სურის სულსა ჩემსა შენდამი, ღმერთო!“ (ფს. 61)...

...დავით გურამიშვილი: „ვითარ ირემსა მაშვრალსა წყაროსა წყალი სწყუროდა, ეგრეთ მეფესა რუსეთის ხელმწიფის ნახვა სუროდა“...

...გალაკტიონ ტაბიძე: „თავისუფლება სულს ისე მოსწყურდა, ვით დაჭრილ ირმების გუნდს წყარო ანკარა“...

ჟამთა სვლის შემდეგ, დროთა სიავეში ადამიანთა გულებში აღბეჭდილ ბიბლიურ ხატებს ისე ფხეკდნენ, როგორც ტაძრების კედლებს შემორჩენილ ფრესკებს. იყო ნგრევა... იცვლებოდა ცნობიერება, შესაბამისად მეტყველებაც...

აღნიშნულ საკითხს ცალკეული გამოკვლევები მიუძღვნეს მეცნიერებმა: აკ. ბაქრაძემ შეისწავლა პოეზიაში სიტყვა „ღმერთის“ დატვირთვა და გაოგნებული დარჩა, რადგან მას მსოფლმხედველობრივი მნიშვნელობა სრულად დაჰკარგვოდა და უბრალოდ, სიტყვის მასალად ქცეულიყო („სულის ზრდა“, 1990); რ. ჩხეიძემ თავის მონოგრაფიაში ვრცლად მიმოიხილა რელიგიური აკრძალვა ხელოვნებაში, ლიტერატურაში, ზოგადად ცხოვრებაში: „...ამიტომაც მოითხოვდა თავის დროზე ვ. ჭელიძე სტატიაში „ჩარჩოები“ (1976): „შუმანიკის წამება“, „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“, „აბო თბილელის წამება“ ჰაგიოგრაფიული ჟანრის ნაწარმოებები არაა, ჩვეულებრივი პროზაა და სრული უფლებით სარგებლობენ, დამსახურებული ადგილი დაიჭირონ „ვეფხისტყაოსნის“, „განდეგილის“, „ბახტიონის“ და სხვათა გვერდითო. რელიგიური აკრძალვის გამო, რუსული სამეცნიერო წრეები მიმართავდნენ ერთგვარ ხერხს საეკლესიო ლიტერატურის გამოსაცემად: შესავალში ნაწარმოებს საშინლად აკრიტიკებდნენ, განაქიქებდნენ და მხოლოდ ამის შემდგომ ბეჭდავდნენ“ (რ. ჩხეიძე, „ხანი უნდობარი“, 2003)... მ. ტაბიძე და რ. ჭანტურია აღნიშნავენ: „ენაში მომხდარი ცვლილებები, უპირველეს ყოვლისა შეეხო ლექსიკას (თუმცა ქრისტიანული ლიტერატურასთან კავშირის გაწყვეტას, ქრისტიანული განათლების სისტემის მოშლას კლასიკურ ქართულთან დაშორებაც მოჰყვა). მოხდა ცნებათა ჩანაცვლება: „ცრუმორწმუნე“ ამიერიდან „მორწმუნეს“ ნიშნავდა, „უღმერთო“ (რომელიც წარსულში „უზნეოდ“, „დაუნდობლად“ მოიაზრებოდა) ახლა „სწორად მოაზროვნე“ #23#

ნეს“ (ათეისტს) გამოხატავდა. გამოდიოდა გაზეთები სახელწოდებით: „უღმერთო“, „ქართველ უღმერთოთა საზოგადოების ბიულეტენი“, ჟურნალები: „წითელი კვერცხი“, „ჭინკა“, „ემმაკის მათრახი“... გაჩნდა ათეისტური იდეოლოგიის გამომხატველი ფრაზეოლოგია: „ის რეალისტია და არა ცრუმორწმუნე“, „მწამს ბუნების

ძალა და არა ღმერთი...“ (მ. ტაბიძე, რ. ჭანტურია, 2001, გვ. 216).

ასეთ ვითარებაში ზოგმა ქართველმა კალმოსანმა შეძლო თავის ნაწარმოებებში ბიბლიური ფრაზების გადმოსაცემად ლამაზი ფორმა მოეძებნა. მათ შორის გამოკვეთილად მოჩანს კ. გამსახურდია, რომელმაც, მხატვრული სიტყვის საშუალებით, გარდასულ გმირულ დღეებთან ერთად წინასწარმეტყველთა სწავლანიც გაცოცხლა. ამიტომაც არის ასე ახლობელი ადამიანებისათვის ძველი აღთქმის სოლომონ ბრძენისეული იგავები: „სიყვარული ძლიერია ვითარცა სიკვდილი“, „შენ ხარ ვენახი, მტილი დახშული, წყარო დაბეჭდული“, „ქვა ნატყორცნი გულმართლისა და მდუმარის მიმართ, მტყორცნელსვე დაუბრუნდება უკან“, „თაფლსა და გოლეულზე ტკბილი იყო მისი ტუჩები“, შდრ; „ტკბილ არიან სასასა ჩემსა სიტყუანი შენნი, უფროის თაფლისა და გოლეულისა“ (ფს. 118, 103)...

თავის დროზე წმიდა ბასილი დიდი ფსალმუნთა მუსიკალობის შესახებ წერდა: „დაუდევარნი ისე მიდიან ტაძრებიდან, არავის ახსოვს წინასწარმეტყველთა დარიგებანი. დავით მეფსალმუნეს მუსიკალურ სტრიქონებს კი ყველგან გაიგონებთ: ბაზრის მოედნებზე თუ სასახლეებში...“ (1989, გვ. 4); ასევე პოპულარული მხატვრული ნაწარმოებებით ფართო საზოგადოებამდე მიტანილი ბიბლიური ფრაზები ღრმად იბეჭდება ადამიანთა მეხსიერებაში. ალბათ, ამიტომაც ჭარბობს თანამედროვე ლექსიკონებში მხატვრული ლიტერატურით მოღწეული ბიბლიური ფრაზები; თუმცა უბრალო ხალხის მეტყველებაშიც ლექსად, ანდაზად თუ აფორიზმად შემორჩენილა ეკლესიაში გაგონილი ძველი და ახალი აღთქმის სიუჟეტები.

ჩვენ საგანგებოდ შევისწავლეთ ბიბლიიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიური ერთეულები, თემატურად დავაჯგუფეთ, მივუთითეთ სიბრძნის წიგნის რომელ თავში, ვის მიერ ან რა შემთხვევაშია გამოყენებული, ვუჩვენეთ როგორც ძველი, ასევე ამჟამინდელი სემანტიკური მნიშვნელობები, სინონიმური წყვილები და ბიბლიური ვარიანტები სტილური თვალსაზრისით შევუდარეთ მრევლისა თუ ფართო საზოგადოების დღევანდელ მეტყველებას.

#24#

მრევლის მეტყველებაში დადასტურებულ ბიბლიურ ფრაზეოლოგიზმებში გამოიყოფა შემდეგი ჯგუფები:

1. ბიბლიურ პერსონაჟთაგან მომდინარე ფრაზეო-

ლოგიური ერთეულები;

2. ბიბლიური სიუჟეტებიდან მომდინარე შესიტყვებები;
3. ბიბლიურ სახელებთან დაკავშირებული შესიტყვებები;
4. მართლმადიდებლური წეს-ჩვეულებებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიური ერთეულები;
5. ხალხურ წარმოდგენებთან დაკავშირებული საეკლესიო ტერმინების შემცველი შესიტყვებები.

შევნიშნავთ, რომ „ხალხურ წარმოდგენებთან დაკავშირებული საეკლესიო ტერმინები“ შემცველი შესიტყვებები, მართალია, უშუალოდ ბიბლიიდან არ მომდინარეობს, მაგრამ მათში ასახულია ბიბლიის გავლენა ხალხურ ცნობიერებაზე. ამასთანავე დროთა ვითარებაში მათ ის ცვლილებები განიცადეს, რაც ზემოთ ჩამოთვლილმა შესიტყვებებმა.

აქვე შევნიშნავთ, რომ მორწმუნეთა საუბარში ფრაზეოლოგიზმთა უმრავლესობა საეკლესიო სტილითაა წარმოდგენილი.

ბიბლიური შესიტყვებების შესწავლამ გვიჩვენა, რომ ფრაზეოლოგიზმთა ერთი ნაწილის სემანტიკური ცვლა ირონიულმა დატვირთვამ განაპირობა (ამასთან დაკავშირებით არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს მწერალ აზიზ ნესინის სიტყვები: „იუმორის ცნებაშია სატირა და ხუმრობა, დაცინვა და კომედია, ტრიუკი და კარიკატურა, ანეკდოტი და მახვილსიტყვაობა, ალეგორია და ენობრივი დიალექტიზმიც კი... იუმორი განსხვავდება ეროვნულ აღქმაშიც. მასში აისახება საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრება, მისი სოციალური და კულტურული დონე, ეროვნული ტრადიციები, ზნე-ჩვეულებები და ისტორია. იუმორია წინაპირობა აურაცხელი ანეკდოტის შექმნისა... ხალხის ინტერესების გამომხატველ იუმორს ჩვენ ხალხურ იუმორს ვუწოდებთ. იგი პატიოსანთა ხელში ბოლიტიკური ბრძოლის იარაღია ძლიერთა ამა ქვეყნისათა წინააღმდეგ. პატიოსნის დაცინვას კი არასოდეს ექნება ჭეშმარიტი იუმორის დატვირთვა“; „ფიქრები იუმორის თაობაზე“, გაზ. „ჩვენი მწერლობა“, 2004, #4, გვ. 11); რელიგიის აკრძალვის წლებში მოხდა ზოგ ფრაზეოლოგიურ ერთეულთა ფუნქციური ცვლილებაც; გვხვდება #25#

ისეთი შესიტყვებები, რომლებიც გამოცემულ ლექსიკონებში არ ასახულა.

ზოგი საინტერესო ფორმა შევუდარეთ სვანეთსა და სამეგრელოში დაფიქსირებულ ფრაზეოლოგიზმებს ვიხელმძღვანელებ, როგორც გამოქვეყნებული, ასევე ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მომხმებელთა ჯგუფების მიერ ამ რეგიონებში (1994-2000) ჩაწერილი ტექსტებით, ამავე ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომელთა მიერ (რისთვისაც უღრმეს მადლობას ვუხდით მათ. აქვე გამოვხატავთ მადლიერებას საბერძნეთში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულის, ფილოლოგ-რომანისტ თ. ხელაიას მიმართ, ჩვენთვის საინტერესო თანამედროვე ბერძნული მასალების მოძიების გამო) მოწოდებული და ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალებით.

შევნიშნავთ რომ დასამოწმებელ ნიმუშებად გამოვიყენეთ მხოლოდ ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტისა და ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალები.

1.2.1. ბიბლიურ პირთა ქადაბებებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიური ერთეულები

აღნიშნულ ქვეპარაგრაფში გავაერთიანეთ ის ფრაზები, რომლებიც წმიდა წიგნის თანახმად უფალს, წინასწარმეტყველებს ან მოციქულებს მიეკუთვნებათ. მოცემული ფრაზეოლოგიზმები (სხვა დანარჩენთან შედარებით) სემანტიკური „ცვლილების თვალსაზრისით ყველაზე მყარია, ამავე დროს მათი უმრავლესობა დღეს მორწმუნეთა საუბარში საეკლესიო სტილითაა წარმოდგენილი.

შენიშვნა: ქვეპარაგრაფებში მოყვანილი ზოგი შესიტყვება დასტურდება ფართო საზოგადოებაშიც (შესაბამისად ასახულია ლექსიკონებშიც, მაგრამ მრევლის მეტყველებაში მათ ესა თუ ის ცვლილება განიცადეს:

ალფა და ომეგა // ანი და ჰოე („მე ვარ ალფა და ომეგა“, „მე ვარ ანი და ჰოე“ – ამბობს იესო ქრისტე; იოანეს გამოცხადება 1,8; 2,8. ალფა პირველი, ხოლო ომეგა უკანასკნელი ასო ბერძნულ ანბანში, შესაბამისად ქართულში „ა“ და „ჰ“) – თავი და ბოლო: „მაგათი პოლიტიკის ანი და ჰოე ფულია“; „ოჯახი იყო ქსენიას ანი და ჰოე, იმის იქეთ არ იყურებოდა“ (ქდსკი, ფონდი E)...
#26#

ამაო ამაოებათა („ამაო ამაოებათა და ყოველივე ამაო“ –

სოლომონ ბრძენის სიტყვები; ეკლესიასტე 1,2) – ამაო ფუსფუსი, უსარგებლო რამ. დღეს გამოთქმა ძირითადად გამოიყენება ამქვეყნიური ყოფის (სიცოცხლის) აღსანიშნავად: „ამაო ამაობათაა ჩვენი ცხოვრება, მოვდივართ რომ ერთმანეთი სამარემდე მივაციოთ“...

აღნიშნული გამოთქმის სემანტიკურ პარალელურ ფორმად გვხვდება ფრაზა: „იყო და არა იყო რა“: „ამ ბოლოს იმდენი კაცის გარდაცვალება მესმის გაგიჟებასა ვარ ადამიანი. რაა ჩუენი სიცოცხლე, იყო და არა იყო რა“ (ქდსკი, ფონდი E).

არა ამიერ სოფლისანი // არა ამქვეყნიური („მეუფებაჲ ჩემი არა ამიერ სოფლისაგანი არს“ – იესო ქრისტეს სიტყვები პილატესთან საუბრისას; იოანე 18,36) – მეოცნებე ადამიანი; მომაკვდავი: „რალაცნაირია, არა ამიერ სოფლისა, ვერაფერს გაუგებ“; „საწყალს რო შევხედე, მიუხუთი არა ამიერ სოფლისა იყო“ (ქდსკი, ფონდი E)....

ფართო საზოგადოებაში მომაკვდავის აღსანიშნავად, გარდა აღნიშნული გამოთქმისა, გვხვდება მსუბუქი, იუმორული დატვირთვის მქონე ფრაზებიც: „ზალისკენ მიჩოჩავს“ (ჩვეულებისამებრ მიცვალებულს სასტუმრო ოთახის (რუს. заа შუაგულში ასვენებენ), „ზალას დაამშვენებს“: „ამასწინ ისე ცუდათ ვიყავი, თუ გადაურჩებოდი, არ მეგონა. ბიჭები იყუენ სანახავათ და რო შემეკითხეს, როგორა ხარო? – უთხარი: გონია მიუჩოჩაუ ზალისკენ-თქუა“ (ე. ი. მგონი ვკვდები); „საცოდავი იპოლიტე, ალბათ მალე დაამშვენებს ზალას“ (ქდსკი, ფონდი E)....

არცა ურიება, არცა წარმართება („არა არს არცა ურიება, არცა წარმართება... თქვენ ყოველნი ერთ ხართ ქრისტე იესოში“; პავლე მოციქული გალატელთა მიმართ 3, 28) – ყველა ადამიანი ერთია, თანასწორია: „გუშინ ერთ ჩემს მორწმუნე ამხანაგს ველაპარაკებოდი: ბიჭო, ჩეჩნები რა ვაშკაცები ყოფილან, საცოდაობაა იგენი მუსულმანები იყუენ და ზოგი ქართუელი, გუარს არ დავასახელებ, მართლმადიდებელი-თქუა? ასე მითხრა: არცა ურიება, არცა წარმართება, ღმერთისთვის ურჯულო არ არსებოფსო“ (ქდსკი, ფონდი E)...

დღეს აღნიშნული ფრაზის პარალელურად ხშირად გვხვდება გამოთქმა „ქრისტესთვის ურჯულო არ არსებობს“.

**არაფერია ცის ქვეშ ახალი // ახალი არაფერია დედა-
მიწის ზურგზე //, არაფერია მზის ქვეშეთში ახალი** („არა
რად არს ყოველივე მზისა ამას ქუეშე, რომლისათვის იტყვის... ესე
ახალი არს“ სოლომონ ბრძენის სიტყვები; ეკლესიასტე 1,9-10) –
ახალი არაფერი ხდება: „წალოფს კაცი, ეძეფს რაღაცას, გონია
არიქა, რაღაცა აღმოვაჩინეო მარა, არაფერია მზისქუეშეჩი ახა-
ლი“ (ქდსკი, ფონდი E)...

აწონილი სიტყვა („შენ ოქროს და ვერცხლს წონი, რატომ
არ წონი შენს სიტყვას ოქროს სასწორით?! – მიმართა სამუელმა
საულს, I მეფეთა 10,6) – დინჯი, ბრძნული, დაკვირვებული საუ-
ბარი; ქვეშქვეშა, ეშმაკური ლაპარაკი: „მომეწონა სასიძო, კაი
აწონილი სიტყვა-პასუხი აქვს“; „ბატონი დავითი კარგი ადამიანია,
ჭკვიანია, თან გულლია საუბარი იცის და მისი მოადგილე დიდად
არ მომწონს, ყოველ სიტყვას წონის, რომ გელაპარაკება, დიდი
ქვეშქვეშა ვინმეა, ეტყობა“ (ქდსკი, ფონდი E), „თუ დაუკვირდი
ქეთოს, ლაპარაქი ყტელა სიტყუას წონიდა, ეტყობა იცის იმ ქურ-
დების შესახეფ და მალაუტს“ (ქდსკი, ფონდი C)....

აქლემი ნემსის ყუნწში („უადვილეს არს აქლემი ხვრელი-
სა ნემსისასა განსლვად, ვიდრე მდიდარი სასუფეველსა ღმრთისასა
შესლვად“ – ქრისტეს ერთ-ერთი ქადაგებიდან; მათე 20,24; ლუკა
18,25. შევნიშნავთ, რომ ნემსის ყუნწი ეწოდებოდა იერუსალიმის
გალავნის ყველაზე ვიწრო ჭიშკარს, რომელშიც დაჩოქილი, ტვირ-
თმობსნილი აქლემები გადიოდნენ, ე.წ. საბაჟო). – შეუძლებელი
რამ; მოხერხებული ადამიანი: „მაგათ შეჭამეს ჩემი და სხუისი ნა-
ოფლარი და ახლა ეკლესიის აშენება დაიწყეს, როგორც აქლემი
გავა ნემსის ყუნწში, ისე ცხონდება მაგათი სული“; „თენგოია ისე-
თია, ნემსის ყუნწ(წმ)ი გაძურება და რაც უნდა, იმას გააკეთეფს“
(ქდსკი, ფონდი E)... ფართო საზოგადოებაში მოხერხებული კაცის
აღსანიშნავი პარალელური ფორმებია: „ქვას გახეთქავს“, „კლდეს
განგრევს“...

ბეწვის დანახვა სხვის თვალში („რასა ხედავ წველსა
თვალსა შინა ძმისა შენისასა და დირესა შინა შენსა არა განიც-
დი“ მაცხოვრის სიტყვები ერთ-ერთ „ქადაგებიდან; მათე 7, 3) –
სხვისი ნაკლის მამებარი ადამიანი: „არ მიყუარს მაგ ქალი, მის-
დღემჩი სხუტის თუალში ბეწუს ეძეფს“ (ქდსკი, ფონდი C)....

განიყვეს სამოსელი // სამოსლის გაყოფა („განიყვეს სა-

მოსელი ჩემი და კვართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი“. ქრისტეს #28#

სიტყვები დავით მეფსალმუნისაგან ნაწინასწარმეტყველები, ფს. 21,7-18; მარკოზი 15,24) – განსვენებულის ან თანამდებობიდან წასულის ქონების გაყოფა: „საწყალ მიშას გაციება არ აცადეს, ისე დაეტაკენ მის ადგილს, განიყუჯეს სამოსელიო, ხო გაგიგონია? რომელ გაყოფაზია ლაპარაკი, ყუელას მარტო თავისთჳის უნდოდა“ (ქდსკი, ფონდი C), „ჯერ წასული არ იყო სამსახურიდან და მისი სამოსლის გაყოფისათჳის თავ-პირს ამტჳრეჳდენ ერთმანეცს“ (ქდსკი, ფონდი E)....

შენიშვნა: დღეს მრევლი კრძალულების მიზნით ერიდება აღნიშნული ფრაზის გამოყენებას, რადგან ფსალმუნის სიტყვების თანახმად „განიყვეს სამოსელი ჩემი და კვართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი“ მაცხოვრის ჯვარცმისას მომხდარ ფაქტს აღნიშნავს.

განგოზილი საფლავი („ფარისეველნო და ორგულნო მიმსგავსებულ ხართ საფლავთა განგოზილთა (შეღებილი, შეთეთრებული), რომელი ჰსჩანედ გარეშე შვენიერ, შინაგან სავსე არიედ ყოვლითა არაწმიდებითა“ – იესო ქრისტეს ერთ-ერთი ქადაგების სიტყვები, როცა იგი ამხელს და წყევლის ფარისეველებსა და ცრუ მღვდელმთავრებს, რომელთაც ხალხი ეშმაკისაკენ წაიყვანეს; მათე 23, 27) – ყალბი, ფარისეველი: „აბაშიძემ ბათუმი განგოზილ საფლავს დაამსგავსა“ (ბათუმი, 1999)...

აღნიშნული ფრაზეოლოგიური ერთეულის ფართოდ გავრცელებული პარალელური ფორმებია: „პოტიომკინის სოფელი“, „საჩვენებელი ძროხა“, „გარედან მტერს უვსებს თვალებს და შიგნიდან მოყვარეს“.

განკითხვის დღე („ამინ გეტყვი თქუნ: უმოლხინეს იყოს ქუეყანა იგი სოდომისა და გომორისა დღესა მას სასჯელისასა, ვიდრე ქალაქი იგი [რომელმან თქუნ არა მიგიღოთ]“ – ეუბნება იესო ქრისტე მოწაფეებს ერთ-ერთი ქადაგებისას; „განისაჯნეს... წერილთა მათგან წიგნთა მათ შინა საქმეთაებრ მათთა... და განისაჯა თითოეული საქმეთაებრ თვისთა,“ გამოცხადება იოანესი 20, 12-14) – დაფარულის გამჟღავნება, პასუხისგება, გასამართლება: „მისმა ქმარმა რო გეიგოს, ქე დოუდგება განკითხუის დღე მა სა-

ცოდაჲს“, „შეჭამეს მთელი ქუეყანა, შუილო, ნეტა თუ დადგება მაგათი განკითხუის დღე? (ქდსკი, ფონდი C)“...

გველივით ბრძენი („იყვენით მეცნიერ, ვითარცა გუელნი და უმანკო, ვითარცა მტრედი“ – იესო ქრისტეს სიტყვები ერთ-ერთი #29#

ქადაგებიდან (მათე 10.16); სახარების მიხედვით, აღნიშნული ფრაზა იმას ნიშნავს, რომ ყველაფერი უნდა შეისწავლოს კაცმა, მაგრამ სულის სიწმინდე ბოლომდე შეინარჩუნოს, რათა მაცთურმა არ სძლიოს. წმიდა მამათა სწავლებით, სატანა ამქვეყნად უჭკვიაწესია, მაგრამ უბოროტესი და ადამიანი მას ბრძნულად უნდა ეომოს, მხოლოდ უფლის სიყვარული და წმიდა სული არ უნდა დაკარგოს), – ბოროტად ქვეყანი ადამიანი: „სტალინი გველივით ბრძენი კაცი იყო და ბოროტი“ (ქდსკი, ფონდი E), „შევარდნაძე გუელივით ბრძენია ბოლიტიკაშიო, თაჲს რო იწონებენ მისიანები, მა გუელობამ ამუაგდებია მთელი საქართულო“ (ქდსკი, ფონდი E)...

დაკარგული ცხვარი („კაცსა თუ ვისმე ედგას ასი ცხვარი და შესცოტეს ერთი მათგანი, არამედ დაუტევენისა ოთხმოც და ათცხრამეტნი იგი მათათა ზედა და წარვიდეს და მოიძიოს შეცთომილი იგი... მო-რად-ვიდეს იგი სახედ თვისა, მოუწოდოს მეგობართა... და ჰრქუას მათ; ჩემ თანა გიხაროდენ, რამეთუ ვპოვე ცხვარი ჩემი შეცთომილი“ – იესო ქრისტეს ერთ-ერთი იგავიდან; ლუკა 15, 4-6; მათე 18,12) – სწორ გზას აცდენილი ადამიანი; დღეს აღნიშნულ შესიტყვებას ძირითადად გამოიყენებენ მწვალებელთაგან (სექტანტებისაგან) დაბნეულთა აღსანიშნავად: „სექტებმა გადაიბირა ხალხი, ეკონომიურად ეხმარებიან ამ გაჭირვების დროს და ესენიც მიყუებიან. არ ვიცი, ამ დროს რას აკეთებს ეკლესია დაკარგული ცხურების დასაბრუნებლათ“ (ქდსკი, ფონდი E), „დაკარგული ცხურავით მიიღო მამიდაჩემა თერთმეტი წლის უნახავი, უმადური ძმისშუილი“ (ქდსკი, ფონდი C).

თავი ღმერთად მოაქვს („კაც ხარ და გიყოფიეს თავი შენი ღმერთად“ – უთხრეს ურიებმა ქრისტეს; იოანე 10,33) – ქედმაღალი, ამპარტავანი: „რას იზამ, შუილო, შეჭამეს მთელი ქუეყანა და იმდენი იშოვეს, თავი ღმერთად მუაქუთ, გონიათ, არავინ აგებინფთ პასუხს“, „ჩემ[მა] მეზობელმა რაც „ჯიპი“ იყიდა, მის მერე თავი ღმერთათ მუაქუთ და გამარჯობის თქმა ავიწყდება“

(ქდსკი, ფონდი E)... დიალექტებში აღნიშნული გამოთქმის გვერდით ამავე მნიშვნელობით გვხვდება ფრაზები: „ბუზს არ იჯენს“, „თავი კიტრად მოაქვს“, „ყენისთავს მოაქვს თავი“ (იმერეთი, გურია, სამეგრელო 1997).

თვალის გუგასავით (ჩინივით) ძვირფასი („დამიცავ, უფალო, ვითარცა გუგად თუალისად“ – დავით წინასწარმეტყველის #30#

ვედრება უფლისადმი; ე.ი. თვალის ჩინივით გამიფრთხილდი) – ძალზე ძვირფასი, საყვარელი: „ერთი შუილი მყაჟს, თუალის ჩინივით უფრთხილდები, აბა, რა უქნა“... „ჩემო თვალის ჩინო“ – საალერსო გამოთქმა. დღეს იმერულ დიალექტში აღნიშნული გამოთქმის პარალელურად იმავე შინაარსით გვხვდება ფრაზა: „სამოძირო შუილივით გაფრთხილება“, „გასატეხი კვერცხივით გაფრთხილება“, მაგ.: „ეს ხეხილი ჩემა საწყალმა ქმარმა დარგო და დღესაც სამოძირო შუილივით ვუფრთხილდები“ (ქდსკი, ფონდი E); „გასატეხი კვერცხივით უფრთხილდება თავის ქმარ-შუილს“ (ქდსკი, ფონდი C)....

ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებში გვაქვს გამოთქმა: „თოლიგე“ (თვალის-ჩინივით ძვირფასი), „შურიგე“ (სულივით ძვირფასი), (ქდსკი, ფონდი D). სვანეთში ჩაწერილი ტექსტებში გვხვდება: „თემი ნარფი“ (თვალის სინათლე) – თვალის სინათლესავით უფრთხილდება (ქდსკი, ფონდი B).

თვალი თვალის წილ // სისხლი სისხლის წილ // კბილი კბილის წილ (ძველი აღთქმის შურისძიების ფორმულა: „და თქუა უფალმან მოსეს... მისცეს სული სულისა წილ, თუალი, თუალისა წილ, კბილი კბილისა წილ, ჳელი ჳელისა წილ... დაწვა დაწვისა წილ, წყლულება წყლულებისა წილ“ – უფალი ღმერთისაგან მოსესადმი გადაცემული განგებულება; გამოსვლათა 21, 24-25) – დაუნდობლობა, შურისძიება ჩადენილი დანაშაულის მიხედვით: „დღეს მოქმედებს კანონი: სისხლი სისხლის წილ, რომ ხედავ აღარ ინდობენ ერთმანეც“, „კბილი კბილის წილ, თუ ეს საქმე ასე დავტოვო-თქუა – მე უთხარი“ (ქდსკი, ფონდი E). აღნიშნული გამოთქმის პარალელური ფორმებია: „მგლური კანონით ცხოვრება“, „კრიჭაში ჩადგომა“.

მრევლის წევრები ცდილობენ სახარების თანახმად შურისძიე-

ბა ღმერთს მიანდონ და ძლიერ გულისწყრომას ფსალმუნის სიტყვებით გამოხატავენ: „უფალმან მიაგოს მისაგებელი, რაიცა მომაგომე“ (ქდსკი, ფონდი E).

იოტის ოდენა („ვიდრემდის წარჰხდეს ცაჲ და ქუეყანა, იოტად ერთი არა წარჰდეს სჯულისაგან, ვიდრემდის ყოველივე იქმნეს“ იესო ქრისტეს სიტყვები ერთ-ერთი ქადაგებიდან; მათე 5,18. „იოტა“ ბერძ. ანბანის ასობგერა, რომელსაც მცირე გრაფიკული გამოსახულება აქვს) — ძალზე მცირე, ნამცეცი: „ჩემთვის იოტი-#31#

ტოლა არაფერი გაუკეთებია“, „იოტისოდენა ხათრი არა აქვს“, „იოტისხელა ტუინი არ უნდა ქქონდეს თაჴში?“ (ქდსკი, ფონდი C)

იფქლისა და ღვარძლის გარჩევა („ჰრქუა იგავი: „კაცმან დასთესა თესლი კეთილი აგარაკსა თვისსა... მოვიდა მტერი და დასთესა ღვარძლი შორის ... ოდეს აღმოცენდა ჯეჯილი იგი... მაშინ გამოჩნდა ღვარძლი... ხოლო მან (კაცმა) ჰრქუა /მსახურთა/... აცალეთ აღორძინებად ურთიერთს, ვიდრე ჟამამდე. ... /ბოლოს/ შეკრიბეთ პირველად ღუარძლი იგი და შეკართ ძნეულად, რაფთა დაიწუას იგი; ხოლო იფქლი იგი შეკრიბეთ საუნჯესა ჩემსა“ – იესო ქრისტეს სიტყვები ერთ-ერთი ქადაგებიდან; მათე 13,24-30) – ავისა და კარგის გარჩევა.

ფართოდ გავრცელებული იმავე მნიშვნელობის ფრაზებია: „მტყუან-მართლის გარჩევა“, „ცოდვა-მადლის გარჩევა“, „შავისა და თეთრის გარჩევა“; გვხვდება იუმორიული გამოთქმაც: „სიმინდის და სარეველას გარჩევა“: „მაგას, ბიჭო, სიმინდი და სარეველა ვერ გაურჩევია და ამ საქმისას გაიგეფს რამეს?“ (ქდსკი, ფონდი C), „კაცს თეთრი და შავი ვერ გაურკუთვეია და მაგასთან რა მიინდა“ (ქდსკი, ფონდი E), „დღეს არავის უნდა, შუილო, მტყუან-მართლის გარჩევა“ (ქდსკი, ფონდი C).

კბილთა ღრჭენა („ხოლო გეტყვი თქუენ: რამეთუ მრავალნი... მოვიდოდინან... ხოლო იგინი [ბოროტნი] განითხინენ ბნელსა მას გარესკნელსა, მუნ იყო ტირილი და ღრჭენა კბილთა“ – იესო ქრისტეს ერთ-ერთი ქადაგებიდან; მათე 8,12; 22,13) – მტრობა, შურისძიება: „მთავრობაში ერთმანეც იმნაირი კბილთა ღრჭენა გაუმართეს, შენ რისი იმედი გექნება?“ (ქდსკი, ფონდი E). გვხვდება აღნიშნული ფრაზის იუმორიული სინონიმური ვარიანტებიც:

„ერთმანეთის ჭამა უტყემლოდ“: „ჩემ სამსახურში უტყემლოთ ჭამდენ ერთმანეც“ (ქდსკი, ფონდი E)...

მარგალიტი წინაშე ღორთა („ნუ მისცემთ სიწმიდეთა ძალ-
ლთა, ნუცა დაუფენთ მარგალიტსა თქვენსა წინაშე ღორთა“ – იე-
სო ქრისტეს ერთ-ერთი ქადაგებიდან; მათე 7,6) – დაუნახავი,
უმაღლური ადამიანისათვის გაკეთებული სიკეთე: „შენი მოქმედება
ღორების წინაშე დაყრილ მარგალტს გავს“, „დაანებე, შუილო,
თავი ღორებისთვის მარგალიტების მიცემას, თორემ ბოლოს შენ-
ვე გეტკინება გული“, „მაგას ჩემი არ ესმის, ყაროს, ბატონო, მარ-
გალიტი წინაშე ღორთა და მიხუდება თუ უტყუოდი“ (ქდსკი,
#32#

ფონდი E) ... ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ
სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებში გვაქვს: „ღეს მუდგა პატიცი“
– ღორს როგორი პატივიც უნდა სცე, მაინც ღორია (ქდსკი,
ფონდი D).

**მარილი ქვეყნისა // მარილიანი კაცი // მადლიანი
ადამიანი** („თქვენ ხართ მარილნი ქვეყნისანი“ – ეუბნება მა-
ცხოვარი თავის მოწაფეებს; მათე 5,13) – ლაზათიანი, დამხმარე,
შემწე: „ააშენოს ღმერთმა სერიოჟა, რა მარილიანი კაცია, ისე
გემრიელად გამიკეთეფს ყუელაფერს“ (ქდსკი, ფონდი E), „მადლი-
ანი ქალი იყო მაკრინე მოლოზონი, ბოლომდე შენთან იყო თუ
ქჳირდებოდა, გაჭირუების ტალკუესი იყო, აცხონოს ღმერთმა“
(ქდსკი, ფონდი C)...

შენიშვნა: ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის
მომძიებელთა ჯგუფის მიერ ჩაწერილი ეთნოგრაფიული მასალებ-
ის მიხედვით, ახალდაბადებულ ბავშვს პირველი ბანაობისას აბა-
ზანაში ჯვრის სახით მარილს უყრიან „მარილიანი კაცი“ დადგე-
ბაო.

ამავე ინსტიტუტის მიერ სამეგრელოში მოზოვებულ ტექსტებ-
ში გვაქვს გამოთქმა: „ღორონთ ღო მარდიანი კოჩი“ (ღვთიან-
მადლიანი კაცი), „ღორონთიმ კოჩი რე“ (ღმერთის კაცია),
(ქდსკი, ფონდი D) სვანური მასალების მიხედვით მადლიანს იტყ-
ვიან მხოლოდ ღმერთზე, ანგელოზებსა და წმინდანებზე, კაცზე კი
არავითარ შემთხვევაში (მასალა მოგვაწოდა ქდსკი მეც. თანამ-
შრომლებმა: ნ. ნაკანმა და დ. ფირცხელანმა). თუმურში მადლია-
ნი, ღვთისნიერი ადამიანის აღსანიშნავად გვხვდება შესიტყვება:

„ქრისტეს თიჯად“ (გ. ცოცანიძე, 2000), მოხეურში: „ანგელოზიანი კაცი“ (ალ. ლლონტი, 1974).

მოწვევულ არს ჟამი // ახლოა ჟამი („შენ აღსდგე და შეიწყალო სიონი, რამეთუ მოწვევულ არს ჟამი“ – დავით წინასწარმეტყველის სიტყვები; ფს. 101,114) – მეორედ მოსვლა: „მოწვევულ არს ჟამი და ყველამ ერთმანეთის გადარჩენისათვის უნდა ვილოცოთ“ (ქდსკი ფონდი E), „სამწუხაროდ ხალხი ერთმანეთს ჭამს და ვერ გაუგიათ რომ ახლოა ჟამი“, „ისეთი ამბები ხდება, მგონი მოწვევულ არს ჟამი“ (ქდსკი, ფონდი E)...

მტრედივით უმანკო („იყვენით უმანკო, ვითარცა ტრედნი“ – ქრისტეს ერთ-ერთი ქადაგებიდან; მათე 10, 16) – მშვიდი, წყნარი, უპრეტენზიო, სუფთა ადამიანი (ძირითადად იტყვიან #33#

ქალზე): „მტრედივით უმანკო გოგო ჩაიგდო ხელში,“ „შენი რძალი რანაირი ტრედივით გოგუა, დაღულუნოფს თავისთუის და არის“ (ქდსკი, ფონდი C), „შენ რავა ყუელას გჯერა, კი გითხრა უფალმა, იყავი უმანკო ვითარცა მტრედიო, მარა ისიც თქუა, იყავით ბრძენი, ვითარცა გუელიო, ესე იგი, იცოდე ვინ ვინაა, მარა შენ არ გაფუჭდეთ“ (ქდსკი, ფონდი E).

ნოყიერ ნიადაგში მოხვედრა („თესლი დავარდა ქვეყანასა კეთილსს და მოსცემდა ნაყოფსა“ – იესო ქრისტეს სიტყვები ერთ-ერთი იგავიდან; მათე, 13,2–8) – რისიმე კარგი პირობა: „ნახა ვირუსმა ნოყიერი ნიადაგი და მოერია ისედაც დასუსტებულ ორგანიზმს“ (ქდსკი, ფონდი E), „დღეს საქართველოში ყველაზე ნოყიერი ნიადაგი ფულის საშოვნელად პარლამენტარობაა“ (თბილისი, 1998)... ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებში გვხვდება გამოთქმა: „ოთოფურესია“ (კარგ სათიბში ჩავარდნა), (ქდსკი, ფონდი D).

ორთა უფალთა მონება // ორი ბატონის ყმა („არავის მონასა ჳელეწიფების ორთა უფალთა მონებად“ – იესო ქრისტეს სიტყვები ერთ-ერთი ქადაგებიდან; მათე 6, 24) – ფარისეველი: „ორი უფლის მონა მეგობრად არ გამოგადგება, დაგლუპავს!“ „არ მომწონს მაგის ორთა უფალთა მონება, ფარისეველი კაცი არ ინდობა“ (ქდსკი, ფონდი E), „ჩუენთან ჯარში ერთი სომეხი იყო, მიდღემჩი ორი ბატონის ყმა, რა ბიჭები ჩაყარა გაობახ|ტშ)ჩი გადაირეოდი“ (ქდსკი, ფონდი E)...

რძისა და თაფლის ქვეყანა // ალექსანდრე პუშკინი

(„გარდამოვედ განრინებად მათდა ჰელისაგან მეგვიპტელთასა, გამოყვანებად მათდა ქუეყანასა კეთილსა და ფრიადსა, ქუეყანასა მას გამომადინებელსა სძისა და თაფლისა“ – დაჰპირდა ღმერთი მოსეს; გამოსვლათა 3,8; „და ესერა მე წარვაველინო ანგელოზი ჩემი წინაშე შენსა, სადა დაგიცვეს შენ გზასა ზედა, რაითა შეგიყვანოს შენ ქუეყანასა მას რომელ აღვითქუ შენ“ – აღუთქვა უფალმა მოსეს; გამოსვლათა 23,20) – სიმდიდრე, კეთილდღეობა; ცრუ დაპირება. დღესდღეობით გვხვდება ძირითადად მეორე მნიშვნელობით, ირონიული გაგებით: „ქუპირდება მთავრობა რძისა და თაფლის ქუეყანას, მაგრამ არ ჩანს“ (ქდსკი, ფონდი E), „ათი წელია გუტყუებენ, ასე იცხოვრებენ და ისე იცხოვრებენ, აგუტიგეს კომპები. სადაა ბატონო, მაგენს ალექსანდრე პუშკინი?“ (ქდსკი, ფონდი E)...

#34#

„რძე, თაფლი და ერბო“ სიმდიდრის აღმნიშვნელ ფრაზადაც გვევლინება. მაგ.: „ოჯახში ერბო და თაფლი უწვეთაჲს, „ისეთ ოჯახში შევიდა ლოლას ქალიშუილი, სულ, რძე და თაფლი უწით“ (ქდსკი, ფონდი C). მშრომელ, ბარაქიან კაცზე იტყვიან: „ერბო სდისო“. გამოთქმა დასტურდება ი. ჭავჭავაძის „ოთარაანთ ქვრივშიც“: „განა მე კი თითებიდამ ზეთი და ერბო მწვეთდა თუ?! – ეუბნება მომაკვდავი ქმარი ოთარაანთ ქვრივს (ი. ჭავჭავაძე, 1974).

ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის სვანური მასალების მიხედვით „რძისა და თაფლის“ ქვეყნად მხოლოდ სასუფეველი მოიაზრება. მაგალითად, სვანეთში მიცვალებულთა შესანდობარში ამბობენ: „თქვენი მიცვალებულები იყოს იქ, სადაც რძით და თაფლით წვიმს და ბამბით თოვს“ (ქდსკი, ფონდი B), ესე იგი, სამოთხეში. ვფიქრობთ, აღნიშნული გაგება უნდა უკავშირდებოდეს მეზობელი მუსლიმი ჩრდილო-კავკასიელების გავლენას. ყურანის თანახმად უფლის სამკვიდრებელ ადგილას რძის შადრევნები და თაფლის მდინარეები მოედინება.

სანთელივით კაცი („ესე არს სანთელი ანთებული და საჩინო“ – ამბობდა იესო ქრისტე იოანე ნათლისმცემელზე; იოანე 5,35) – სუფთა, პატიოსანი, ნათელი ადამიანი: „თავიკაცი ჭკუიანი და სანთელივით კაცი უნდა ყოფილიყო“...

ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ იმერეთის რეგიონში მოპოვებულ ტექსტებში აღნიშნული ფრაზის სინონიმური ფორმებია: „დანით საჭრელი კაცი“, „ცხვარივით კაცი“ (ქდსკი, ფონდი A).. სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებში გვაქვს შესიტყვება: „სანთელჯგუა კოჩი“ (სანთელივით კაცი), (ქდსკი, ფონდი D); სვანური ტექსტების მიხედვით – „ლეტურე მუტურ“: „ლეტურე მუტურ ნატრომერა“ (ანთებული სანთელია ნატროსიანები) ე. ი. პატიოსანი, სუფთა ხალხი, (ქდსკი, ფონდი B). ხევსურულში იმავე მნიშვნელობით გვხვდება ფრაზა: „ქრისტეს თიხაჲ“; მოხეურში: „ანგელოზიანი კაცი“.

სისხლი და ხორცი („ესე არს ხორცი ჩემი, ვინცა იხმიოს, ის ჩემთანა ჰკიებს და მე მისთანა“ – იესო ქრისტეს სიტყვები საიდუმლო სერობისას; მათე 26, 26; ლუკა 22,14) – სისხლის და ხორცის თანაზიარი, უახლოესი ნათესავი: ჩემი სისხლი და ხორცია და როგორ გავწირო,“ „კაცი რო სისხ[ლ]ს და ხორცს მეიშორეფს და მეიძულეფს, ის აქით რა კაის გაგიკეთეფს“ (ქდსკი, ფონდი A).

შენიშვნა: ძველი აღთქმის მიხედვით უახლოესი ნათესავის აღსანიშნავად გვხვდება გამოთქმა: „ხორცი და ძვალი“; შდრ.: „ესე არს ძვალი ძვალთა ჩემთაგან და ხორცი ხორცთა ჩემთაგან“, ადამის სიტყვები პირველად ევას ხილვისას (შესაქმე 2, 23).

უძღები შვილი (ლუკას სახარების მიხედვით იესო ქრისტემ ერთ-ერთი ქადაგებისას მოწაფეებს მოუთხრო იგავი უძღები შვილის შესახებ). სიუჟეტს მოვიყვანთ მოკლედ: ერთ კაცს სამი ვაჟი ჰყავდა. უმცროსმა თავისი წილი მოითხოვა და წავიდა. უწესო ცხოვრებით გართულს მამის მთელი ქონება გაეფანტა. შიმშილმა ისე შეაწუხა, მელორედ დაუდგა ერთ კაცს. დამშეულს ღორის სალაფავის ჭამა სურდა, მაგრამ ამის უფლებასაც არ აძლევდნენ. ბოლომდე დაცემულმა და განადგურებულმა იფიქრა: მამაჩემს იმდენი ქონება აქვს, სხვას ურიგებს; წავალ, ვთხოვ, იქნებ მოსამსახურედ მაინც მიმიღოს და ჩემი უგუნურება მაპატიოსო. მოვიდა მამასთან და უთხრა: „მამაო, ვცოდე ცად მიმართ და წინაშე შენსა და ხოლო მამამან ჰრქუა: ძე ესე ჩემი მომკუდარ იყო და განცოცხლდა, წარწყმედულ იყო და იპოვა“. გულმოწყალე მამამ ახალი სამოსით შეამკო შვილი, დასაკლავი დაკლა და ახლობლებს

დაუძახა, რათა მისი სიხარული გაეზიარებინათ; ლუკა 15, 11-32, სახარების ეს თავი აღნიშნავ ცოდვით დაცემული ადამიანის (იგივე უძღვები შვილის) მიერ საკუთარი თავის შეცნობას, რომელიც ინანიებს დანაშაულს და უფალს შენდობას თხოვს. ეკლესიამ დიდი მარხვის (აღდგომის მარხვა) დაწყების წინა პერიოდში დააწესა „უძღვები შვილის კვირიაკე“, მაცხოვრის ამ იგავის აღსანიშნავად და კაცთა გულებში სინანულის მოსაპოვებლად; – ურჩი, უმადური, დედ-მამის არაპატივისცემელი ადამიანი: „უძღვები შუილი გამიჩდა, არ გამიმართლა“; „ცოდუა საწყალი ნინა, უძღვები შუილები გამუადგა, წყალში ჩოუყარენ ნაწუალები“ (ქდსკი, ფონდი E).

მრევლისათვის „უძღვები შვილი“ ყველა ადამიანის ეპითეტია, რადგან იგი დღენიდაგ სცოდავს და არა მხოლოდ დედ-მამის ურჩი შვილის აღსანიშნავი გამოთქმა. მაგალითად, მრევლის წევრებში ხშირად გვესმის: „ჩემნირი უძღვები შუილი რა სიკეთის ღირსია, მაგრამ დიდება უფალს მოწყალებისთვის“ (თბილისი, 1999), „შენი უძღვები შუილი არ ღირს ვარ, უფალო, შენი წყალობის, #36#

მაგრამ მადლობა, რომ ტკბილ ხარ და სიტკბოებითა შენითა მასწავლი სიმართლეს შენსას“ (ბოლო სტროფი „ტკბილ ხარ...“ ფსალმუნის პერიფრაზია), (ქდსკი, ფონდი E).

ხელების დაბანა („დამიბანია ხელი წინაშე ერისა მის და თქვა, უბრალომცა ვარ მე სისხლისაგან მაგისა“ – პილატეს სიტყვები, როცა მას ხალხმა ქრისტეს გადაცემა და ჯვარცმა მოსთხოვა; მათე 27,24) – თავის არიდება, ვალდებულების მოხსნა: „მე მაგ საქმიდან ხელები დამიბანია, რაც გინდა ის ქენი“ (ქდსკი, ფონდი E), „საქმე საქმეზე რო მიდგა, ელზამ ხელები დეიბანა, არაფერი ვიციო, ჩემო ბატონო, და ქი დავ[რ]ჩი ასე“ (ქდსკი, ფონდი C) ...

ხატი და მსგავსი („და თქუა ღმერთმან: ვქმნეთ კაცი ხატად ჩუენდა და მსგავსად“ – შესაქმე 1, 260) – სრული მსგავსება: „ე ბოუში თლა დედამისის ხატი და მზგაუსია“ (ქდსკი, ფონდი A).

აღნიშნული ფორმის პარალელური გამოთქმაა: „ალიკვალი“, „ასლი“; გვხვდება რუსულიდან შემოსული ფრაზის კალკი „კოპიო“, იგივე „ასლი“. მაგ.: „ჩისტო, კოპიო მამამისია“. იმავე დატ-

ვირთვის მქონე უახლესი ფრაზაა: „დედ-მამის ქსეროქსია“ (ინგლ. გადამრავლება; სპეციალური აპარატი, რომლითაც ხდება ნაბეჭდი ფურცლების გადაღება, გამრავლება).

ქვათა ღალადი („დაღათუ ესენი დადუმდნენ, ქვანი ღალადე-ბენვე“ – მიუგო ჩოჩორზე მჯდარმა ქრისტემ იერუსალიმში შესვლისას ფარისევლებს, რომელთაც მოთხოვეს მას ხალხი გაეჩუმებინა, რადგან ეს უკანასკნელი ოსანათი, ზეიმითა და დიდებით შეეგება მაცხოვარს; ლუკა 19, 37-40) – აღმაშფოთებელი ამბავი, რომელზეც უტყვიც ალაპარაკდება: „რაც არ უნდა ცილი დაწამონ, ქტები იღალადებენ, შტილო, იმ ცხონებული კაცის სიმართლეს...“ (ქდსკი, ფონდი A).

ამა თუ იმ მეტად მძაფრი განცდა-ემოციის გადმოსაცემად „ქვა“ ხშირად გვხვდება კონტექსტში სიტყვებთან: „ატირდა“, „ადულდა“, „ალაპარაკდა“. აქედან გვაქვს გამოთქმები: „ქტები აატირა მაგის ტირილმა, ისე მოთქტამდა“, „ქტა ადულდა, შტილო, ორი პატარა კუბო რო გამეიტანეს ეზოში“ (ქდსკი, ფონდი E); მეგრული მასალების მიხედვით გვაქვს ფრაზა: „ქუა განდღულუა“ (ქვა დაადნო ტირილმა), (ქდსკი, ფონდი D).

#37#

ქვის ქვაზე არ დატოვება // ალგვა პირისაგან მიწისა

(„არა დაშთეს ქვა ქვასა ზედა შენ შორის [იერუსალიმ], რამეთუ ვერ გულისხმაჰყავ ჟამი მოხედვისა შენის“ – მიმართა იესო ქრისტემ იერუსალიმს, ქალაქში შესვლისას პასეჟის დღესასწაულის დღეებში. მალე მოდიოდა ჯვარცმა, რის გამოც მომავალში ისრაელი პასუხს აგებდა განკაცებული ღმერთის ვერ შეცნობის გამო; ლუკა 19,44) – მოსპობა, ნგრევა, გაპარტახება, გამოთქმა ძირითადად გვხვდება წყევლის ფორმებში: „ღმერთმა ალგაოს პირისაგან მიწისა ეს სისხლის მწოჴლები, ჩემი კუთხის და სახლ-კარის დამაქცეჴრები, რაფერაც მე არ დამიტოვეს არაფერი, ისე არ დარჩა ქტა ქტაზე მაგენის სამოსახლოში“ (ქდსკი, ფონდი E), „გუშინ იმნაირი ამბავი დაათია, ქტა ქვაზე არ დატოვა, გონია; დალენჯა ყტელაფერი“ (ქდსკი, ფონდი A)... აღნიშნული ფრაზის პარალელურად სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებში გვაქვს გამოთქმა: „ჯა, ქტა, ბორიას“ (ხეს, ქვასა და ნიავს), „დიხა უჩა დონწყუ“ (ქვეყანა მოსპო, გააცამტვერა), „ქტა ქტაშა ვეგესკილ“ (ქვა ქვაზე არ დარჩება), (მასალა მოგვაწოდა ქდსკი მეც. თანამშრომელმა ე.

დადიანმა); სვანურ ტექსტებში გვხვდება ფრაზა: „ბჰ ბჰჰი მჰმ სედნი“ (ქვა ქვაზე არ დარჩება), (ქდსკი, ფონდი B).

ჭრილობაში თითის ჩაყოფა („უკეთუ არა ვიხილო ჳელთა მისთა სახე იგი სამშჰულთაჲ და დავსხნე თითნი ჩემნი ადგილსა მას სამშჰულსა და დავსდვა ჳელი ჩემი გუერდსა მისსა, არასადა მრწმენეს“ – განუცხადა თომამ ქრისტეს მოწაფეებს, რომელთაც მას მაცხოვრის აღდგომა ახარეს“; იოანე 20, 25) – გალიზიანება, გამწვავება: „ჩემ ჭრილობეფში ხელეფს ნუ აფათურეფ, თავი დამანებე,“ „გული კი არა სული დაგუიჩეხეს ქართუელეფს და ახლა ჩუენ ჭრილობეფში ბინძური ხელებით იქექებიან ეს არაკაცები“ (ქდსკი, ფონდი A).

გამოთქმის ფართოდ გავრცელებული სემანტიკურად პარალელური ფორმებია: „ბინძური ხელების ფათური“, „ჭრილობაზე მაგილის დაყრა“, „ცეცხლზე ნავთის დასხმა“, „მაზოლზე ფეხის დაჭერა“.

ხმად მლაღადებლისა („მე ვარ ჳმა მლაღადებლისაჲ უდაბნოსა ზედა“ – იოანე ნათლისმცემლის სიტყვები „ჳურასტანის“ უდაბნოში ქადაგებიდან (მათე, 3,3; იოანე, 1,23); შენიშნავთ, რომ იოანემდე ძველი აღთქმის მიხედვით „ჳმა მლაღადებლისა უდაბნოსა შინა“ იყო ესაია წინასწარმეტყველი: „ჳმამან მლაღადებლისამან #38#

ჳმა ვყავ და ვთქუ“; ესია 40, 3-6) – ამაო, ფუჳად ნათქვამი, რომელიც არავის ესმის: „ჩემი ნათქვამი დარჩა ხმად მლაღადებლისა, „ბევრი არიგა, ემუდარა, მაგრამ ვინ მოუსმინა. დარჩა მისი გარჯა ხმად მლაღადებლისა“ (ქდსკი, ფონდი E)...

საზოგადოებაში ზემოთ აღნიშნული გამოთქმის პარალელურად გვხვდება ფრაზა: „ჩემი ნათქვამი და ძაღლის პარასკევი ერთია“; სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებში გვაქვს გამოთქმა: „თიმ ნარაგადი დო ჯოღორიმ ნატყორინა“ (ჩემი ნათქვამი და ძაღლის კული ერთია).

ძვალი ძვალთაგანი და ხორცი ხორცთაგანი // ჩემი ნეკნი („ესე არს ძუალი ძუალთა ჩემთაგან და ჳორცი ჳორცთა ჩემთაგან. ამას ეწოდოს ცოლ“ – ამბობს ადამი ევას შესახებ; შესაქმე 2,231) – მეუღლე, ცოლი: „იპოვა ირაკლიმ თავისი ნეკნი, როგორც იქნა“, „დათოს ცოლი მოუყვანია, გამაცნო: ჩემი ძუალი ძუალთაგანი და ხორცი ხორცთაგანიაო. ვიფიქრე: ახლა კი ლაჳა-

რაკოფ მასე, მარა შენი თავი მანახა ორი-სამი წლის მერე-თქო“ (ქდსკი, ფონდი A).

1.2.2. ბიბლიური სიუჟეტებიდან მომდინარე ფრაზე-ოლოგიზმები

აღნიშნულ ქვეპარაგრაფში გავაერთიანეთ ის ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც სათავეს იღებენ ამა თუ იმ ბიბლიური სიუჟეტიდან:

აკრძალული ხილი (ღმერთმა ადამსა და ევას სამოთხეში მოქმედების სრული თავისუფლება მიანიჭა, მხოლოდ აუკრძალა შეხებოდნენ კეთილისა და ბოროტის შემცენების ხის ნაყოფს: „ყოვლისაგან ხისა სამოთხისა ჭამით სჭამოთ, ხოლო ხისაგან ცნობადისა კეთილისა და ბოროტისა არა სჭამოთ მისგან, რამეთუ... სიკუდილით მოჰკუდეთ“; შესაქმე 2, 16-17) – სახიფათოდ მომხიბლავი, მაცდუნებელი: „ექიმ[მ]ა დიეტა დამინიშნა, მაგრამ აკრძალული ხილი გემრიელია და თავი ვერ შევიკავე“ (ქდსკი, ფონდი A), „ვიცოდი, მასთან შეხუდრის უფლება არ მქონდა, მარა სხუა აკრძალული ხილის გემო...“ (ბათუმი, 1998).

ბაბილონელი მეძავი („და მოვიდეს მისდამი ძენი ბაბილონელთანი საწოლად მედგურთა და შეაგინებდეს მას სიძვისა მიერ... და შეიბილწა მათ თანა.. და გამოაცხადა სიძვაჲ მისი“; ეზეკია #39#

23, 17-18; „... დედაკაცი შემოსილი პორფირითა და ძოწეულით, მორთული ოქროთი ... მის შუბლამდე დაწერილია სახელი საიდუმლო: ბაბილონელი მეძავი“; გამოცხადება იოანესი 17, 1-5) – საზოგადო გარყვნილება: „სამწუხაროთ, დღეს დასავლეთი ბაბილონელ მეძაჲს გაჲს და ჩჲენ აკრძალული ხილის ხიბლით დავეწაფეთ იქაურ სიბილწეს, რასაც ხელს ამერიკული ფილმებიც უწყოფს“ (ქუთაისი, 2000).

ფრაზა მრევლის მეტყველებაში გვხვდება მხოლოდ კოსმოპოლიტი ქვეყნების აღსანიშნავად; რაც უთუოდ მე-20 საუკუნის I ნახევრის რუსი წმიდა მამების იოანეს გამოცხადების აღნიშნული ნაწილის განმარტებიდან მომდინარეობს.

განტევების ვაცი (ძველი აღთქმის მიხედვით ებრაელთა მღვდელთმთავარი ვაცს თავზე ხელს დაადებდა, მთელი ხალხის

ცოდვებს დააკისრებდა და მერე უდაბნოში გაუშვებდა: „ვაცი, რომელსაც განტევებაზე ხვდა წილი, ცოცხლად დაუყენოს [აარონ-მა უფალს], რათა შეუნდოს მას და გაუშვას განსატევებლად უდაბნოში“; ლევიანნი 16,10) – სხვის ნაცვლად პასუხისგება: „იმას კაი პატრონი ყაჟდა, ყჷელამ ხელი დააფარა და ეს საცო-დავი შეიქნა განტევების ვაცი“ (ქდსკი, ფონდი A).

გლოვის ღელე („ღელესა მას გლოვისასა, ადგილსა მას, რომელსაცა აღუთქვა, რამეთუ კურთხევაჲ მოსცეს, რომელმანცა მჯული დადვა“; ფს. 83,6) – ტანჯვა, წამება: „გლოვის ღელე მო-აწყო აფხაზეჩი და ახლა თითქოს ლტოლვილებზე ზრუნაჟს“ (ქდსკი, ფონდი E).

გამოთქმას დღეს ხშირად ენაცვლება ახალადთქმისეული მსგავსი სემანტიკის მქონე სხვა პარალელური ვარიანტების სიმ-რავლითაა გამოწვეული (გოლგოთაზე ასვლა, ჯვრის ზიდვა, ჯვარ-ცმა, ჯოჯოხეთური ყოფა, ჯოჯოხეთის ფილიალი...)

გოდოლის აგება (ძველი აღთქმის მიხედვით ადამიანებმა გა-დაწყვიტეს გოდოლის აგება, რათა ღმერთამდე მიეღწიათ: „მო-დით, ვიშენოთ თავთა თვისთათვის ქალაქი და გოდოლი, რომლი-სა თავი იყოს ვიდრე ცამდე“ (შესაქმე 11, 4); ბიბლიის თანახმა-დაც გოდოლის აგება ღვთის საწინააღმდეგო ქმედება იყო, რის გამოც ადამიანებმა დაკარგეს ერთი ენა) – სიფრთხილე, თავდაც-ვა; ღვთის საწინააღმდეგო ქმედება, შეთქმულება: „დღეს ყჷელა საკუთარი გოდოლის აგებაზე ფიქროფს“ (2002 წლის პარლამენ-ტის სხდომის ტელეტრანსლაციიდან), „კარგი ქნა საქართუელოს #40#

ეკლესიამ ეკუმენისტური საბჭოდან რო გამოვიდა და თავი დაანე-ბა ახალი ბაბილონის გოდოლის მშენებლობაში მონაწილეობას“ (ქდსკი, ფონდი E).

გოლგოთაზე ასვლა („მოიყვანეს იესუ გოლგოთას, ადგილ-სა, რომელ არს გამოთარგმანებით: თხემისა ადგილი“; მარკოზი 15, 22) – ტანჯვა, წამება, უბედურება: „საქართუელოს პირუელი პრეზიდენტი თავისი ცხოჷრებით გოლგოთის გზას ადგა“ (ქდსკი, ფონდი E), „ყჷელა კაც[ს] თაჷისი გოლგოთა აქ ასაჷლელი, შჷი-ლო, ისე არაა ცხოჷრება“, „იმ სახლიდან დაიწყო ჩემი გოლგო-თა“ (თბილისი 1998)...

ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის ქუთაისის მომ-

მიებელთა ჯგუფის მიერ ჩაწერილ მასალებში „გოლგოთა“ გვხვდება ტოპონიმიდაც ციცაბო ადგილის აღსანიშნავად: „სათაფლიამდე ჯერ გოლგოთის აღმართი უნდა აიარო, მერე ეპისკოპოსის ტყე და ბერძიმიდორი“.

გულში ეშმაკის შეშვება („შევიდა ეშმაკი იუდაში, რომელსა ერქუა ისკარიოტელ და იყო რიცხვისაგან ათორმეტთასა“; ლუკა 22,3) – გაბოროტება, რისამე ცუდის განზრახვა, ჩაფიქრება: „ეშმაკი უჯდა გულში და ვერაფრით მოვაბრუნე, ვიცოდი სხტასაც დალუპაჲდა და თაჲსაც“, „ამ ბოჲშს ეშმაკი ყაჲს შეჩენილი, მიხედე, რამე არ შეიწიოს, გლახათ დადის“ (ქდსკი, ფონდი E). ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებში გვაქვს გამოთქმა: „ეშმაკე მითუხე გურს“ (ეშმაკი უზის გულში); „გვერ მითუხე უბეს“ (გველი უზის უბეში); სვანური მასალების მიხედვით გვხვდება ფრაზა: „ქაჯ ათგტარაან“ (ეშმაკი შეუჩნდა), „ქაჯ ათსგურდა“ (ეშმაკი დაეპატრონა).

დაუწველი ბუჩქნარი // დაუწველი მაყვალი („ეჩუნა მას (მოსეს) ანგელოზი უფლისა ცეცხლითა აღისათა მაყულოვანით გამო და იხილა ვითარმედ მაყულოვანსა მას აღატყდების ცეცხლი და მაყუალი იგი არა შეიწუების“; გამოსვლათა 32) – მნელად დასაწველი რამ: „რა დაუწუელი მაყუალი შეიქნა ე შეშა, რატო არ ეკიდება ცეცხლი, ვერ გევიგე“, „ჩემი სახლი დაუწუელი მაყუალი კი არაა, ქარიანობაში დიდი ცეცხლი რო დავანთო“ (ქდსკი, ფონდი E).

შენიშვნა: მრევლი აღნიშნული გამოთქმის გამოყენებას ერიდება, რადგან წმიდა მამათა სწავლებიდან იციან, რომ იგი

#41#

ღვთისმშობლის სიმბოლოა ძველ აღთქმაში არსებობს ღვთისმშობლის, როგორც „დაუტევნელის დამტეველის“ ხატი „მაყვალი შეუწველი“: „ვითარცა ცეცხლსა შინა მაყვალი შეუწველი ძველთაგანვე მოსეს მიერ ხილული წინა ხატად ქმნათვისისსა განკაცებისათვის ქორწილისა გამოუცდელისა ქალწულისა მიერ, რომელთა აწცა, ვითარცა საკვირველებათა მოქმედი და ყოველთა ქმნულთა შემოქმედი მრავალთა სასწაულითა განდიდებულსა ხატსა თვისსა სწეულებათა განსაკურნებელად მიჰმადლებს მართალთა, მცუელად სიფიცხი-

საგან ცეცხლისა... (ტროპარი, ხმა 4)

ეგვიპტური ჭირი (ძველი აღთქმის მიხედვით ღვთის რჩეული მოსე და მისი ძმა აარონი ათჯერ მივიდნენ ფარაონთან და ეგვიპტის მონობისაგან ებრაელების გათავისუფლება სთხოვეს, მაგრამ ამოდ, ათივეჯერ საშინელი ჭირი მიუვლინა ურჩ ფარაონს და მის ქვეყანას უფალმა: „... უფალმან მოსცა ქუხილი და სეტყუა და აღტყდებოდა ცეცხლი და აწვიმა უფალმან სეტყვად ყოველსა ქუეყანასა ეგვიპტისასა კაცითაგან მიპირუტყუამდე. იყო სეტყუა და ცეცხლი შემწეული... მოსრა სეტყუამან ყოველსა ქუეყანასა ეგვიპტისასა კაცითაგან მიპირუტყუამდე, ყოველი მწუანილი, რომელი იყო ველსა ზედა.. ყოველი ხე ველისაჲ მოსრა... დაფარა მკალმან ყოველი პირი ქუეყანისაჲ და განრყუნა ყოველი ქუეყანა ეგვიპტელთაჲ და შეჭამა ყოველი მწუანილი ველისაჲ და ყოველი ნაყოფი ხისაჲ, რომელ განრინებულ იყო სეტყვისაგან სასტიკისა და არა დაშთა მხალი ნედლი ველისა ქუეყანასა მას ეგვიპტელთასა“; გამოსვლათა 9,15-26; 10,13-15) – საყოველთაო უბედურება, შიმშილი, ეპიდემია, სტიქიის მძვინვარება: „ეგვიპტური ჭირი ეწუთა იმ წელს საქართუელს ზოგ კუთხეს; კალიებმა თლათ განანდგურეს ნათესები და თუ რამე მწუანილეულობა იყო; ხახუი რო ხახუია, იგი ძირამდე იყო შეჭმული“ (ქუთაისი, 1998), „კოლორადოს ხოჭო ეგვიპტური ჭირივით მოედო კარტოფილის ნათესეფს“ (სვანეთი, 1995).

გამოთქმას დღეს მეტწილად ენაცვლება ახალი აღთქმიდან მომდინარე ფრაზები: „განკითხვის დღე“, „ჯოჯოხეთური ჭირი“, „ჯოჯოხეთში ჩავარდნა“, „ჯოჯოხეთის მიწაზე ამოსვლა“, „მეორედ მოსვლა“: „თელი ქუეყანა ჯოჯოხეჩი ჩაადგეს, ვერ ხედავ, არც საქმელია და არც ფული მისი საყიდელი“ (ქდსკი, ფონდი E).

ეგვიპტური ჯაფა (ძველი აღთქმის მიხედვით ეგვიპტის მონობაში მყოფი ებრაელები ძლიერ შევიწროებას და ტანჯვა-წამე-
#42#

ბას განიცდიდნენ: „... ძვირსა შეამთხუევდნენ მათ საქმითა... აჭირებდეს სალმობით ცხოვრებასა მათსა საქმითა მით ფიცხელითა... რომლითა დაიმორჩილებდეს მათ სასტიკად“; გამოსვლათა 1, 11-14) – მძიმე, მომქანცველი შრომა: „რო იტყუიან, მართლა ეგვიპტურ ჯაფაში ვიყავით ბერძნების ხელში, გუამუშავებდენ ვირივით და გუაჭმევდენ ძალღივით“ (ქდსკი, ფონდი E).

გამოთქმას დღეს ძირითადად ენაცვლება ახალი აღთქმისეული ფრაზები: „ჯოჯოხეთური შრომა“, „ჯოჯოხეთური ყოფა“: „პირ-ტელათ გზა რო გაიხსნა, საბერძნეჩი უმუშაობდი მშენებლობაზე, ჯოჯოხეთური შრომა ქუქონდა, დასტენება ჩუენთუის არ იყო და არაფერი“ (ქდსკი, ფონდი E), „ჯოჯოხეთურ ყოფაშია ხალხი ჩა-ტარდნილი, არაფერი არაა და, შენ წარმეიდგინე, აღარც იმედი აქ ვინმეს, საშინელებაა...“ (ქდსკი, ფონდი C).

ეკლის გვირგვინი („და შეთხზეს გვირგვინი ეკალთაგან და დაადგეს თავსა მისსა“; მათე 27,29) – ტანჯვა-წამება პატივის ნაცვლად: „ასია, ყტელა სიმართლისათუის თავდადებულს ეკლის გტირგტინი ელოდება, თუარადა დღეს თუითფრინავი უნდა ყაუ-დეს მზათ, ცხენი არ უშტელის“, „ეგონა ამდენი შრომის მერე და-აწინაურებდენ, მარა, როგორც ხთდება, ეკლის გტირგტინი ერგო, თლათ გაათავისუფლეს სამსახურიდან“ (ქდსკი, ფონდი E).

ზეთისხილის რტო (ძველი აღთქმის მიხედვით, წარღვნისას კიდობანში შესულ ნოეს მტრედმა ზეთისხილის რტო მოუტანა, ნიშნად იმისა, რომ წვიმამ გადაიღო და წარღვნა დამთავრდა: „და მოაქცია მისა მიმართ ტრედმან მიმწუხრი და აქუნდა ზეთისხილი-სა ფურცელი რტოთა პირსა შინა მისსა და ცნა ნოე, რამეთუ მოაკლდა წყალი პირისაგან ქუეყანისა“; შესაქმე 8,11) – მშვიდო-ბა: „ზეტუს ეგონა, შევარდნამე ზეთისხილის შტოს ჩამეიტანდა სა-ქართუელოში, მარა ქე შეხედენ, მარტო აფხაზეჩი რამდენი ხალხი ჩაწყვტიტა“ (ქდსკი, ფონდი C).

თავზე ნაცრის დაყრა (ძველი აღთქმის თანახმად, ებრა-ელთა ღრმა მწუხარების ნიშანი; ტანსაცმელს შემოიხევენ, თავ-ზე ნაცარს დაიყრიდნენ და მდუმარედ იყვნენ ან მოსთქვამდნენ: „შეიტყო იობის სამმა მეგობარმა ყველა ეს უბედურება.. და ატირდნენ. შემოიხია თითოეულმა თავისი მოსასხამი და თავზე ნა-ცარი დაიყარა“; იობი 2,1-12, „შემოიხია მორდოქაიმ სამოსელი, ჩაიცვა ჯვალო და თავზე ნაცარი დაიყარა. გავიდა შუაგულ ქა-ლაქში და ხმამაღლა, მწარედ მოთქვამდა“; ესთერი 4,1) – დაბე-
#43#

ჩავება, დაჩაჩანაკება: „რა კაი ბიჭი იყო და ახლა თლა თაუზე ნა-ცარდაყრილი დადის. რაა ცხოტრება?!“ „ქალმა ცოტა მორიდებუ-ლათ უნდა ჩაიცტას, ახლა, ნაცარი კი არ უნდა დაიყაროს თაუ-ზე, მარა არც ისე გახთილმა უნდა იაროს, ახლა რო დადიან“,

„ადამიანს ჩაცმის კულტურა უნდა ქონდეს და თაუზე ნაცარდაყრილი არ უნდა დადიოდეს“ (ქდსკი, ფონდი E). მეგრული მასალების მიხედვით გვაქვს გამოთქმა: „ტუტა გირლუ დუდშა“ (ნაცარი დაიყარა თავზე, ე.ი. დაჩაჩანაკდა), (ქდსკი, ფონდი D).

თვალის ახელა („და მაშინვე თითქოს ქერცლი მოსძვრა მის თვალებს, თვალები აეხილა, ადგა და მოინათლა“ – საუბარი ეხება პავლე მოციქულს, რომელიც მონათვლამდე სავლედ იწოდებოდა და დევნიდა ქრისტიანებს; ხოლო შემდეგ, სულიწმიდის მადლით, სულიერი თვალი აეხილა და აღიარა ჭეშმარიტება; საქმე მოციქულთა 9,18) – გონების გახსნა, ჭეშმარიტების, სიმართლის მიხედვრა, შეცნობა: „ყურელაფერს რო ჩოუკუტირდი, თუალები ამეხილა და მიუხუდი რაში იყო საქმე“ (ქდსკი, ფონდი A), „თუალი აახილე და დაინახე რა ხდება, როდემდე უნდა იყო ასე!“ (ქდსკი, ფონდი E).

ლელვის ფოთლი (ემშაკის მიერ ცდუნებული ადამ და ევას შესამოსელი; „და განეხუნეს თუალნი ორთანივე და აგრძნეს, რამეთუ შიშუელ იყვნეს, და შეკერეს ფურცელი ლელვისა და ქმნნეს თავთა თვისთა გარე-მოსარტყმელნი“; შესაქმე 37) – ნიღაბი, ყალბი საფარველი; ქალთა ჩაცმულობის აღსანიშნავი გამოთქმა: „ამ პარლამენ |ტმ|ჩი პატიოსანი ხალხი მთავრობამ ლელუის ფოთლად გამოიყენა“ (2003 წლის პარლამენტის ტელეტრანსლაციიდან); „თანამედროვე ახალგაზრდობა ლელუის ფოთლით შემოსილი დადის“, „გადაირევი, კაცი, რაფერ ლელუის ფოთლებ-ჩაცმულები დადიან ეს გოგუები“.. (ქდსკი, ფონდი E).

მანანის ჭამა (ძველი აღთქმის მიხედვით, ეგვიპტის მონობიდან გამოსულ ებრაელებს უდაბნოში უფალი მანანათი კვებავდა (მანანა – ებრ. „რა არის?“) : „ხოლო ძეთა ისრაელისათა ჭამეს მანანა ორმოც წელ“ (გამოსვლათა 16, 35); „უწვიმა მათ მანანა საქმელად და პური ანგელოზთად სჭამა კაცმან;“ ფს. 77, 24-25) – სულიერი საზრდო; გემრიელი საქმელი: „ზოგჯერ სეფისკუტერს ისეთი მადლი აქ, მანანა უჭამეო, გეგონება“ (ქდსკი, ფონდი E), „ზოგიერთები ფიქრობდენ: არიქა, აუშენდებით და მანანას გუაჭმეუს შევარდნამეო, მარა ხმელა პური ენატრებათ ახლა“, „ისეთი გემ-#44#

რიელი ნამცხვარი იყო, ისე ჰაეროვანი, მანანას უჭამო გეგონებოდა“, (ქდსკი, ფონდი C).

მეორედ მოსვლა (ახალი აღთქმის მიხედვით, იესო ქრისტე მეორედ ქვეყანაზე მოვა თავისი დიდებით, ვითარცა ღმერთი და განსჯის ყველას თავიანთი საქმეების მიხედვით: „ხოლო რაჟამს მოვიდეს მე კაცისა დიდებითა თვისითა და ყოველნი ანგელოზნი მისნი მის თანა, მაშინ დაჯდეს საყდართა დიდებისა თვისისათა... და გამოარჩიოს ცხოვარნი თიკანთაგან“ (მათე 25, 31-32); „... და კუალად მომავალ არს დიდებით განსჯად ცხოვართა და მკუდართა, რომლისა სუფევისა არა არს დასასრულ“; მრწამსი, მუხლი 7) – საშინელი ამბავი, არეულობა; ცუდი ამინდი: „მერიის წინ იყო ერთი ამბავი და მეორეთ მოსულა“, „იობიძეეფს მეორეთ მოსულა ქონდათ გუშინ, კილამ დაწყუტეს ერთმანეთი“; „13 ივნის[ს] მეორეთ მოსულა იყო პირდაპირ, კინალამ დეიქცა ქუეყანა ისეთი წუთი და ჭექა-ქუხილი იყო“ (ქუთაისი, 2003). მეგრული მასალეზის მიხედვით, იმავე მნიშვნელობით გვხვდება გამოთქმა: „მერეთ-მულა“, „მერეთმულა რე“ (მეორედ მოსვლა), (ქდსკი, ფონდი D). სვანეთში ჩაწერილ ტექსტებში გვაქვს: „მერმესობ“ (მეორეობა, ე.ი. მეორედ მოსვლა), (ქდსკი, ფონდი B).

ლექსიკონთა მიხედვით, ზემოთ აღნიშნული ფრაზის პარალელური ფორმა იმერხელში „ყიამეთი; „ყიამეთი ამინდი“ (ყიამეთი — არაბ. მეორედ მოსვლა, აღდგომა მკვდართა) – დიდი ამბავი, განსაკუთრებული მოვლენა; ცუდი ამინდი, გურულში გვაქვს გამოთქმა: „ყიამეთი კაცი“ ესე იგი ცუდი ხასიათის კაცი... (ალ. ღლონტი, 1974).

სამოთხეში ყოფნა // ედემის ბაღი (სამოთხე – ძველი აღთქმის მიხედვით, ღვთის სამყოფელი, ნეტარების, ბედნიერებისა და ბარაქის ადგილი, სადაც უფალმა დაამკვიდრა პირველი ადამიანები: „დაჰწერგა ღმერთმან სამოთხე ედემს აღმოსავალით და დადვა მუნ კაცი და აღმოაცენა ღმერთმან მერმეცა ქუეყანისაგან ყოველი ხე შუენიერი ხილვად...“ (შესაქმე 2, 8-9); „მომიხსენე მე, უფალო, ოდეს მოხვიდე დიდებითა შენითა“ – მიმართა ავაზაკმა მის გვერდით ჯვარცმულ მაცხოვარს, რაზედაც იესომ უპასუხა: „ამინ, გეტყვი შენ: დღეს ჩემ თანა იყო სამოთხესა“; ლუკა 21, 42-43) – დიდი ბედნიერება, ნეტარება; მშვენიერი, ლამაზი ადგილი: „ისე ბედნიერი იყო, თავი სამოთხეში ეგონა“, „ლელას რა უჭირს, სამოთხეში ცხოტროფს, არ აკლია არაფერი სიკეთე“, (ქდსკი,

ფონდი E) „ედემის ბაღი აქ, ეზო კი არა, გული გაგინათდება შიგ რო შეხუალ“ (სამტრედია, 2000).

შენიშვნა: ლექსიკონებში გამოთქმა „ედემის ბაღი“ სემანტიკურად „სამოთხეში ყოფნის“ პარალელურად გვხვდებოდა, დღეს ძირითადად გამოიყენება კონკრეტული ადგილის აღსანიშნავად, რომელიც გამოირჩევა მცენარეთა სილამაზითა და მშვენიერებით ან ხილთა მრავალფეროვნებით.

სამოთხის დაკარგვა (ემმაკისაგან ცდუნებულმა ადამ და ევამ დაკარგეს სამოთხე, ღმერთმა ურჩობისათვის ისინი იქედან გააძევა: „და განავლინა იგი (ადამი) უფალმან ღმერთმან სამოთხისაგან სამუბელისა საქმედ ქუეყანისა, რომელისაგან მიღებულ იქმნა“; შესაქმე 3, 23-24) – გაუბედურება, კეთილი ცხოვრების დაკარგვა, უბედურებაში ჩავარდნა: „მა ქალმა ვერ შეიშნო, ჩემო ბატონო, და იმნაირი სამოთხე დაკარქა, აწი რო ვერ ეღირსება“, (ქდსკი, ფონდი E), „რო იმახიენ კომუნისტები გლახა იყოო, გუაკტა რამე? სამოთხე დაუკარქეთ და ვერ გევიგეთ“ (ქდსკი, ფონდი C)...

საქმეთაგან დაცხრომა (მველი აღთქმის მიხედვით, ღმერთმა ექვს დღეში შექმნა სამყარო, ხოლო მეშვიდე დღეს დაისვენა: „და დასცხრა დღესა მეშვიდესა ყოველთაგან საქმეთა მისთა, რომელ ქმნა“; შესაქმე 2, 2) – გარდაცვალება, ამსოფლიური ამოებიდან დასვენება: „დათიკოს ამბავი გაიგე? – რა მოუვიდა? – დაცხრა საქმეთაგან, საწყალი, – რას ამბოფ, აცხოუნოს ღმერთმა!“ (ქუთაისი, 2002).

აღვნიშნავთ, რომ საზოგადოებაში მოცემული შესიტყვების სემანტიკურად პარალელური ფორმებია: „ტანჯვის გათავება“, „დელა ოდელიას დამთავრება“, „პესნის (რუს. სიმღერა) დამთავრება“: „საწყალი, გათავდა მაგის ტანჯვა, აღარაფერი ექნება საფიქრალი მიწაში“ (ქდსკი, ფონდი A), „რაც ცხონებული მიხეილას დელა ო დელია დამთაურდა, ქე გევიდა ბარე სამი წელი“ (ქდსკი, ფონდი C).

შენიშვნა: გამოთქმები „დელა ოდელია“, „პესნის დამთავრება“, ზოგჯერ გვხვდება მთავარი, მნიშვნელოვანი საქმიდან მოწყვეტის, პირველობის დაკარგვის მნიშვნელობითაც: „ისეთი მდგომარეობაა, მგონი, არჩეულების მერე მალე დამთაურდება შევარდნადის პესნი“ (ქდსკი, ფონდი E).

სერობის მოწყობა // სერობის გამართვა (ახალი აღთქმის მიხედვით ჯვარცმამდე ერთი კვირით ადრე იესო ქრისტე თავის მოწაფეებთან ერთად იჯდა სუფრასთან, სადაც მან საფუძველი ჩაუყარა ზიარების უწმიდეს საიდუმლოს: „და დაჯდა ათორმეტნი მოციქულნი მის თანა სერობასა და ჰრქუა მათ: გულის სიტყვით გული მითქმიდა პასექსა ამას ჭამინ თქუენ თანა, ვიდრე ვნებამდე ჩემდა“; ლუკა 22, 14-15) — თავშეყრა საიდუმლო განსჯის მიზნით: „ამათ ჩემ მოსულამდე სერობა მოუწყუთათ და ჩემი ბედი გადო-უწყუტეთათ უჩემოთ“ (ქდსკი, ფონდი E), „ე პარტიები ცალკე სერობევს მართავენ და მერე ისე დაცხებენ ერთმანეც, ხალხს ასეირებენ“ (ქდსკი, ფონდი C).

სოდომური ცოდვა (სოდომ-გომორი – ძველი აღთქმის მიხედვით გარყვნილი ქალაქები, სადაც ხდებოდა ყოველგვარი ბილწება და უწმინდურება, რის გამოც უფალმა გოგირდის წვიმა უწვიმა მათ და გაანადგურა (დღეს მათ ადგილზე მკვდარი ზღვა არის. ზღვის ქვეშ წარმოებულმა გათხრებმა, კიდევ ერთხელ, დაადასტურა ამ ქალაქების არსებობა): „და უფალმან წვიმა სოდომთა ზედა და გომორთა წუნწუბაჲ და ცეცხლი უფლისა მიერ ზეცით და დააქცინა ყოველნი ესე ქალაქნი.. და მკვიდრნი ქალაქსა შინა“; შესაქმე 19, 24-25) – მამათმავლობა: „საუბედუროთ, სოდომური ცოდუა საქართულოშიც გაუცელდა“ (თბილისი, 2000), „გაუგვიჟდი, კაცი, რო გავიგე, სიმღერა „პატარა ბიჭი დამეკარქა“ სოდომური ცოდუის ნაყოფი რო ყოფილა“ (ქუთაისი, 2001).

მოსოდომგომორება // მოსორომგორომება – გაპარტახება, მიწასთან გასწორება: „იმფერი წუიმა და სეტყუა იყო, სულ მუასორომგორომა ყორფელი“ (ქდსკი, ფონდი A), „კაცმა მთელი სამეგრელო მუასოდომგორომა და ეროუწულ გმირათ გამუაცხადეს, სადაა სამართალი?“ (ქდსკი, ფონდი C)

ტრაპეზობის მოწყობა (გამართვა) (გამოთქმა შექმნილი ჩანს „სერობის მოწყობის“ ანალოგიით. სერობა – იგივე პურის ჭამა „გული მითქმიდა პასექსა ამას ჭამინ თქუენ თანა“; ლუკა 22,15) – პურობა, ჭამა-სმა: „უჩემოთ რა ტრაპეზობა მოგიწყუთათ?!“ (ქუთაისი, 1999), „მე გამიშუეს ყანაში და ამგენს აქანა ტრაპეზობა გოუმართათ, სულ ვარალალოს იმახოდენ თურმე“ (ქდსკი, ფონდი C).

შენიშვნა: დღეს მრევლი მოცემული გამოთქმის გამოყენებას მეტ-ნაკლებად ერიდება კრძალულების გამო. ტრაპეზი წარ-
#47#

მოადგენს დიდ საეკლესიო სიწმიდეს, რომელზეც საღვთო ლიტურგიისას ღვინო და პური ქრისტეს სისხლად და ხორცად გადაიქცევა. მორწმუნეთა მეტყველებაში ტრაპეზი სუფრის მნიშვნელობით ძირითადად გვხვდება შესიტყვებაში „საკურთხის ტრაპეზი“.

უდაბნოში ხეტიალი (მველი აღთქმის ერთ-ერთი წიგნის „გამოსვლათა“-ს მიხედვით, ეგვიპტის მონობიდან გამოსული ხალხი მოსემ უდაბნოში 40 წელი ატარა, სანამ აღთქმულ ქვეყანაში მიიყვანდა: „და მოაქცია უფალმან ერი უდაბნოდ მიმართ...“ გამოსვლათა, 13,18) უაზრო, მომქანცველი საქმიანობა: „მართალია, დღეს საქართველოში ცხოვრება უდაბნოში ხეტიალია, მაგრამ მაინც მჯერა, ჩუენი შუილები მოიბოვებენ ახთქმულ ქუეყანას“ (ქდსკი, ფონდი E).

ცოდვამ უწია („ყველა უნდა გამოვცხადდეთ ქრისტეს სამსჯავროს წინაშე, რათა თითოეულმა მიიღოს იმის მიხედვით, რასაც სიცოცხლის დროს აკეთებდა – კეთილს თუ ბოროტს“; კორინთელთა 5,10) – სამაგიეროს მიზღვევა: „არ ვიყავი მისგან ასე გასამეტებელი, როცა უჭირდებოდი, გუერდიდან არ მიშორებდა, მარა ღმერთი სამართლიანია, უწია ცოდუამ, ახია, მაგაზე“ (ქდსკი, ფონდი C), „რაც არ უნდა იყოს, ჩუენ სიკეთე არ უნდა დევივიწყოთ და კაი გავაკეთოთ. მაგენს ყუელას ცოდუა უწუეს, ნახავ აგერ“ (ქდსკი, ფონდი E)...

წითელი პარასკევის ამინდი (ახალი აღთქმის მიხედვით, იმ დღეს, როცა იესო ქრისტე აწამეს, ცა ჩამოხნელდა, იყო ჭექა-ქუხილი და მიწისძვრა: „ხნელ იყო ყოველსა ქუეყანასა ვიდრე მეცხრედ ჟამამდე და დახნელდა მზე და განიპო კრეტსაბმელი ტაძრისა მის შორის ... და დღე იყო პარასკევი“; ლუკა 23, 44-45-54) – საშინლად ცუდი ამინდი: „ცამეტ ივნის წითელი პარასკევის ამინდი იყო; კინალამ დეიქვა ქუეყანა; ელაუდა და გრუხუნი იყო იმნაირი, გული გაგისკტებოდა; წუიმამ თლათ წარეცხა ყუელაფერი; შუადღეზე უკუე კაი დაღამებული გეგონებოდა, საწყალი ჩემი მეზობელი შეიწირა ამ ამინდმა“ (ქუთაისი, 2003).

ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სამეგრე-

ლოში ჩაწერილ მასალებში (დაქადნებისას, ხან კი წყევლის ფორ-
მულებში) გვხვდება გამოთქმა: „წითელ პარასკევს გაგითენებ“,
„მაგათ გაუთენდათ წითელი პარასკევი“ (ქდსკი, ფონდი D).

#48#

წმიდა წყლის დაღევა (ძველი აღთქმის მიხედვით, ებრა-
ელთა ჩვეულების თანახმად, რომ გაეგოთ მრუშობაში ეჭვიმითანი-
ლი ადამიანი მართალი იყო თუ სცოდავდა, მას ეკლესიაში
მღვდელმთავარი შეასმევდა წმიდა წყალს. თუ კაცით შემცოდე
იყო, უმალ გასივდებოდა. ეს იყო უტყუარი საზომი მტყუან-მარ-
თლის გარჩევისა: „და მოიღოს მღვდელმან მან წყალი წმიდაჲ
ცხოველი ჭურჭელითა კეცისაჲთა“ (რიცხვთა 5,17); გელათის მო-
ნასტერში არსებობს ფრესკა, რომელზედაც ყოვლადწმიდა დედო-
ფალი სურით ხელში სვამს წმიდა წყალს, რითაც მან ურწმუნოთ
დაუმტკიცა, რომ ძე ღვთისა უთესლოდ ჩაესახა სულიწმიდის ძა-
ლით) – უპატოსნო, მეძავი, ხელმრუდი: „არაა ნუცას რძალი
წმინდა წყლის დამღევი, როგორც ვატყოფ“ (ხონი, 1998).

აღნიშნული შესიტყვება ლექსიკონებში მართალი, პატოსნის
მნიშვნელობით გვხვდება; დღეს ძირითადად გამოიყენება უარყო-
ფით ფორმაში და ირონიული დატვირთვით.

შენიშვნა: ფრაზის განმარტება ლექსიკონებში ბიბლიურ სი-
უჟეტს არ უკავშირდება. მითითებულია, რომ წყალი ქარ-
თულში სათაყვანო საგნადაა მიჩნეული. იგი სიწმიდესა და
სისუფთავის ნიშანია (იხ. თ. სახოკია, 1979, გვ. 873).

ჯვარზე გაკვრა // ჯვარზე გაცმა („ვითარცა მოჰყვანდის
ადგილსა მას რომელსა რქვიან თხემისა ადგილი [ებრ. გოლგო-
თა], მუნ ჯუარს აცვეს იგი“; ლუკა 23,33) – დასჯა, წამება; არ
დაცალება: „ამ უბრალო საქმისთვის ჯუარს მაცუა პირდაპირ“,
„ისეთი ხასიათისაა, თუ წამში არ აუსრულე ყუელაფერი ჯუარზე
გაგაკრაუს, არ დაგზოგაუს“ (ქდსკი, ფონდი E); „გუშინ ვაპირებდი
იმ ტორტის გამოცხობას, მაგრამ ბაჟშმა ჯუარს მაცვა, ისე ჭირ-
ვეულობდა და ვერ გავაკეთე“ (ქდსკი, ფონდი C). მეგრული მასა-
ლების მიხედვით გვაქვს ფრაზა: „წკირს ქუმმოცუნუ“ (წკირი, წვე-
ტიანი ჯოხი. ამ შემთხვევაში გამოიყენება ჯვრის მნიშვნელობით,
ე. ი. ჯვარს მაცვა. გვხვდება აგრეთვე ფრაზა: შამფურს ქუმმოცუ-
ნუ – შამფურს მაცვა), (ქდსკი, ფონდი D).

ჯვარის ზიდვა („დასდვეს მას ზედა ჯუარი იგი და მიაქუნ-

და იესუს“; ლუკა 23, 26; იოანე 19, 17) – დიდი მოვალეობა, ტანჯვა: „ყუღლა კაცი თავის ჯუარს ზიდაუს ამ ქუეყანაზე, ისე არაა ცხოვრება“ (ქდსკი, ფონდი E), „ძან მძიმე ჯუარი შეხუთა ჩემ შუილს საზიდავი, ოთხი შუილი უკაცოთ და უსახკაროთ, როგორი გასაზდელია?“ (ქდსკი, ფონდი C).

#49#

ჯოჯოხეთის ალი („ხოლო რაჟამს მოვიდეს ძე კაცისა დიდებითა თვისითა... განარჩინის ცხოვარნი თიკანთაგან და იგინი შთავარდეს ჯოჯოხეთისა ალსა და კუპრში“ (მათე 25, 31-32); „[ცოდვილნი] დაიტანჯებიან ჯოჯოხეთის ცეცხლსა და კუპრში“; გამოცხადება იოანესი 14, 10) – წარმოუდგენელი ტანჯვა, წამება, უბედურება: „როცა სახლიდან პატარა კუბო გაიტანეს ჯოჯოხეთის ალი ტრიალებდა ირგულივ. დულდა ქუეყნიერობა“ (ქდსკი, ფონდი D).

ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სვანეთში ჩაწერილი მასალების მიხედვით, წყევლის ფორმულებში გვხვდება შესიტყვებები: „კუპრშიმც გადამხტარხარ“ – „ფისათეუ აჯსკინა“ ე. ი. ჯოჯოხეთშიც გადამხტარხარ, „ფისეისგააუ ჯარ ლაქუნ“ (კუპრში გქონდეს სასუფეველი, ე.ი. ჯოჯოხეთში), სიკვდილის, ჯოჯოხეთში მოხვედრის მნიშვნელობით გვხვდება ფრაზები: „ელიას ალი“ – „ელამ ჰელუ სი“ (ელიას ალი შენ), „ელია ლიჰლჰლ“ (ელიას ელვა), „ელამ მელამ“ (ელიას ალი), (ქდსკი, ფონდი B).

(ელია – ძველი აღთქმის ერთ-ერთი წინასწარმეტყველი. კერპთაყვანისმცემელ აქაბ მეფეს უწინასწარმეტყველა, თუ იგი ერთღმერთიანობას არ დაუბრუნდებოდა მისი ქვეყანა დაისჯებოდა უწვიმობით. მართლაც იქ სამწელიწადნახევარი წვიმა არ მოსულა, დაიწყო შიმშილობა. ბოლოს ელიამ მოსთხოვა მეფეს: ცალ-ცალკე ავაგოთ საკურთხეველი და რომელზედაც ციდან ცეცხლი გადმოვა, ის ვიწამოთ ჭემარიტ ღმერთადო. მართლაც, ელიას საკურთხეველს ზეციური ცეცხლი დაეცა და შესაწირავი დაწვა. მთელმა ხალხმა აღიარა ელიას ნაქადაგარი ღვთის ქემმარიტება. წინასწარმეტყველის ლოცვით გვალვით დამზრალი მიწა ნანატრმა წვიმამ განაპოხა. ამქვეყნიდან გასვლისას, ელია უფალმა ცეცხლის ეტლით ცოცხლად აიტაცა ცაში).

საქართველოში, როგორც მიწათმოქმედთა ქვეყანაში ელია წინასწარმეტყველი დიდი პატივითა და მოწიწებით სარგებლობს, როგორც ამინდის გამგებელი. მას გვალვაში წვიმას შესთხოვენ ან

პირიქით. ხალხური გადმოცემის თანახმად, ჭექა-ქუხილისას ელია ცაში ცეცხლის ეტლით დადის. ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში (ლეჩხუმი, სვანეთი, იმერეთი...) დღესაც აღინიშნება მისი სახელობის დღესასწაული (ახალი სტილით 2 აგვისტო) ათასგვარი შეწირულობებითა და მრავალფეროვანი სუფრით.

#50#

1.2.3. ბიბლიურ სახელებთან დაკავშირებული ფრაზეოლოგიზმები

მოცემულ ქვეპარაგრაფში გაერთიანებულია ისეთი ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც შექმნილია ამა თუ იმ ბიბლიური სახელის საფუძველზე:

აარონის კვერთხი // მოსეს კვერთხი (ძველი აღთქმის „გამოსვლათას“ მიხედვით მოსესა და მისი ძმის აარონის კვერთხმა უფლის ძალით ფარაონის თვალწინ გველის სახე მიიღო, ნილოსი სისხლად აქცია, მეწამული ზღვა ორად გააპო, წმიდა კარავში ამწვანდა, ფოთლები გამოისხა; უდაბნოში მყოფი მოწყურებული ხალხისათვის მოსემ კლდეს დაჰკრა კვერთხი და წყალი გადმოდინდა), – სასწაულმოქმედი, უჩვეულო, გასაკვირი: „მგონი მოსეს კუერთხი აქვს, თორე ამ უფულობა-უმუშევრობის დროს ასე რაფერ ცხოვრობს, გასაკვირია“, „ჩემი მშობლები მთელი ცხოვრება იძენდენ ამ ქონებას, თუარა მე მოსეს კუერთხი კი არ მქონია, უცებ რო შემეძინა ყუელაფერი“ (ქდსკი, ფონდი E).

ფართო საზოგადოებაში გამოთქმის პარალელური ფორმაა: „ხვითო ყავს“ – „სამშეიას გონია, ხუითო ყაუს ჯიბეში, ამხელა სახლი რო ააშენა“ (ქდსკი, ფონდი E).

აბრაამის წიაღი (აბრაამი – ებრ. მამა მრავალთა) – ძველი აღთქმის მამა, ღვთისსათნო და მოყვარული. წმიდა მამათა განმარტებით, აბრაამის გვერდით განისვენებენ სხვა ღვთისმოყვარული ადამიანები; ქრისტეს აღდგომამდე მას პირველმართალთა წიაღი ეწოდებოდა. ამიტომაც მიცვალებულის საპანაშვიდო ლოცვებში გვაქვს: „სულმან მიცვალებულისმან წიაღსა შინა აბრაამისთა განისვენოს და ნათესავმან მისმან დაიმკვიდროს ქვეყანა“) – კარგი, სანეტარო ადგილი; სიკვდილი. დღესდღეობით გვხვდება მხოლოდ სიკვდილის მნიშვნელობით, ზოგჯერ ირონიული დატვირ-

თვით: „განისვენა იოსელიანმა წიაღსა შინა აბრაამისათა“ (ქდსკი, ფონდი E).

აბრაამის ტაბლა („ეჩუენა აბრაჰამს ღმერთი მუხასა თანა მამბრესსა... და აჰა სამნი კაცნი ზედა-მოადგეს მას... და მოილო ერბო და სძე და ჳბო... და დაუგო მათ სჳამეს; შესაქმე 18, 1-9) – უხვი, ყოველი საწოვაგით სავსე სუფრა: „მამაოები რომ ჩამოვიდნენ, მრევლმა აბრაამის ტაბლა გავუშალეთ“ (ქდსკი, ფონდი E).

#51#

„აბრაამის ტაბლას“ ძველად ეძახდნენ, აგრეთვე, გარდაცვლილის წლისთავზე სულის მოსახსენებლად გამართულ ტაბლას, რომელიც სავსე იყო ყველა სახის საჭმელ-სასმელით.

დღეს აღნიშნული გამოთქმის სინონიმური ვარიანტებია: „ჩიტის რძე არ აკლდა“, „ენით უთქმელი სუფრა“, „ენით თქმული ყველაფერი ჰქონდა“, „არნახული სუფრა“, „თვალით უნახავი სუფრა“, „სუფრა – სულო და გულო“, „მაგიდა წელში იზნიქებოდა“, „სუფრა თვალეზში ვერ იხედებოდა“, „ხელმწიფის მისართმევი სუფრა“.

გვხვდება იუმორული გამოთქმაც: „ოხრად ეყარა ყველაფერი“. რაც შეეხება მიცვალებულის სულის მოსახსენებელ სუფრას, მის აღსანიშნავად გამოიყენება მხოლოდ ტერმინი „საკურთხი“, რომელიც შეიძლება გააკეთონ ორმოცზე, წლისთავზე და მიცვალებულთა მოსახსენებელ დღეებში.

ადამის ნეკნი // ევას მოდგმა // მშვენიერი სქესი

(ღმერთმან [ადამი] ... დაადინა და მოილო ფერცხალი ერთი გუერდისა მისისა და აღავსო ჳორცითა მის წილ და აღუშენა უფალმან ღმერთმან გუერდი, რომელი მოილო ადამისაგან ცოლად და მოიყვანა იგი ადამისა“ შესაქმე 2,21-22) – ქალი: „ამდენ ხალხში ერთი ადამის ნეკნთაგანი ისე აქტიურობდა, ვერაფრით გააჩერეს“ (ქდსკი, ფონდი E), „ჯარისკაცი უპირველეს ყოვლისა უნდა ერიდოს ღვინოს და ევას მოდგმას, თუარადა წასულია მისი საქმე“ (ახალციხე, 2000).

ადამის ჟამის // ადამჟამობის // ადამის ხანის // მითაჟამის – მითის დროინდელი, ძველი, უძველესი: „მოიტანა რალაც ადამჟამის ტახტი და იძახის ფასდაუდებელიაო“ (ქდსკი, ფონდი C)...

აღნიშნულ ფრაზათა პარალელურად ჩვენს მასალებში

გვხვდება ფორმები „ნუსხა-ხუცურის დროინდელი“, „ღმერთისაგან დავიწყებული“, „ნიკოლოზის დროინდელი“, „რევოლუციამდელი“: „ისეთ რაღაცაზე მითხრა ჩემმა მამამთილმა, თუ გახსოვსო, მე უთხარი: ნუსხა-ხუცურის დროინდელი კი არ ვარ, მაგი რო ვიცოდე-თქვა“ (ქდსკი, ფონდი C); „სად იყო ეს ნიკოლოზის დროინდელი ტაშტი, არ წაგილიათ თურქეთში?“ (ქდსკი, ფონდი E), „საწყალი, ერთი ღმერთისაგან დავიწყებული კაცი იყო, ასაკი კი არა, მისი არსებობა ჩუენც გუავიწყებოდა“ (ქდსკი, ფონდი C).

#52#

ადამის შვილი // ადამის ძე // ადამიანის შვილი // კაციშვილი // ძეხორციელი (ადამის ძე — მიმართვა მოდის ძველი ალთქმიდან: „და შენ, ძეო კაცისაო.. არქუ ყოველსა მფრინველსა და ყოველსა ფრთოანსა და ყოველთა მკვეცთა ველისათა, შეკერბით და მოვედით“; ეზეკიელი 39,17) – ადამიანი: „ადამიანის შვილო, გითხარი წამოდი-თქო“ (ქდსკი, ფონდი E), „კაციშვილის ჭაჭანება [ე. ი. ადამიანური ჩქამი] არ იყო“, „ეგი რო უთქუი, ძეხორციელს არ ოუბია სული (სულის აბმა -- ხმის ამოდება), გეისუსა ყუელა“ (ქდსკი, ფონდი C).

აღნიშნული ფრაზის პარალელურ ფორმად ლექსიკონებში გვხვდება გამოთქმა: „ძე ღვთისა“ – ადამიანი: ასევე იყენებს მას მ. ჯავახიშვილიც: „ისე უნდა წახვიდე, რომ ძე ღვთისამ არ დაგინახოს“ (ფრაზა მომდინარეობს ახალი ალთქმიდან: „შენ ხარ ძე ღვთისა ცხოველისა“ – მიმართა პეტრემ იესო ქრისტეს). რადგან ძე ღვთისა მორწმუნეთათვის არის მხოლოდ მაცხოვარი, იესო ქრისტე, ისინი ადამიანის აღსანიშნავად ამ შესიტყვებას არ მიმართავენ.

ბალთაზარივით ცხოვრება (ძველი ალთქმის მიხედვით, ბალთაზარი იყო ნაბუქოდონოსორის შვილი, ქალდეველთა მეფე, რომელსაც ნადიმისას კედელზე წაეწერა ცეცხლის ასოებით: „მანე, თეკელ, ფარეს“, რაც მხოლოდ დანიელ წინასწარმეტყველმა ახსნა: „გაზომილია, აწონილია, დანაწილებულია“ ე. ი. შენი სამეფო სპარსთა ხვედრი იქნებაო; დანიელი 5,5-28) – უდარდელი დროსტარება განსაცდელის ჟამს: „ქუეყანა თაუზე ენგრევათ და მთავრობის წევრები ბალთაზარივით ცხოურობენ; რესტორნეფს აქ არ კადრულობენ და საზღუარგარეთ დადიან“ (თბილისი, 1998).

გოგი და მაგოგი (ძველი ალთქმის მიხედვით, გოგი სასტი-

კი მეფე, მაგოგი მისი ხალხი და სამეფო; ეზეკიელი 38,39; „გამოვა, რათა აცდუნოს ხალხნი, რომელნიც არიან ქვეყნის ოთხივ კუთხივ, გოგი და მაგოგი, რათა საბრძოლველად შეკრიბოს ისინი“ იოანეს გამოცხადება 20,8) – საშინელი, მძვინვარე ძალა: „ეს საშინელი დაავადება, კიბო, გოგი და მაგოგივით მოედო მთელ ქვეყანას“ (ქუთაისი, 2001).

იერემიას გოდება (იერემიას გოდება – ძველი აღთქმის ერთ-ერთი წინასწარმეტყველის წიგნი. იგი გოდებსა და მოსთქვამს თავისი ქვეყნის დაცემისა და დამხობის გამო) – ძალზე გლოვა, უიმედო მდგომარეობა. დღეს გვხვდება მხოლოდ ირონიული გაგე-
#53#

ბით. გამოიყენება ფრაზის „ნიანგის ცრემლები“ პარალელურად: „ეს შევარდნაჲ იერემიას გოდებით რომ გუამცნოფს, არ დამიჯერეს და აფხაზეთი დავკარგეთო, თითონ არ შეუშუა კიტოვანი სოხუმში?“ (ქდსკი, ფონდი C), „გამიმართა, აქ იერემიას გოდება, ვითომ არაფერი იცოდა. ყუელამ ნახა, მისი შუილები რომ იყუნენ იმ ღამეს იქ“ (ქდსკი, ფონდი E).

იობით ღარიბი (იობი – ძველი აღთქმის მიხედვით, ძალზე მდიდარი და ღვთის მოყვარული ადამიანი. იგი უფალმა გამოსცადა; წაართვა შვილები, სიმდიდრე, გააღატაკა და დაავადმყოფა, მაგრამ იობს ღვთის აუგი მაინც არ დასცდენია; „წიგნი იობისა“) – ძალზე გაღატაკებული, მიწასთან გასწორებული, გაუბედურებული: „თუ რამ მქონდა, აფხაზეთში დავტოვე, ნაწილი ჭუბერში; სული შემრჩა მარტო და უარ ახლა იობით ღარიბ-ღატაკი. იმას რწმენა მაინც ქონდა, მე ესეც წამერთუა“ (ქდსკი, ფონდი E).

ფართო საზოგადოებაში გავრცელებული პარალელური ფორმებია: „თითივით გალოკილი“ „თითზე გადასახვევი არაფერი აბადია“, „გატყაული კვერნასავით“, „ჯიბეგამოხეული დადის“, „ნიფხავი არ აცვია“...

იობის მოთმინება (ძველი აღთქმის მიხედვით, იობმა დაკარგა ყველაფერი რაც გააჩნდა, შვილები, უთვალავი სიმდიდრე, მაგრამ ყველაფერი დაითმინა ღვთის სიყვარულით და აუგი არ დასცდენია – ძველი აღთქმა. იობის წიგნი) – უსაზღვროდ მომთმენი, გაჭირვების ამტანი ადამიანი „იობის მოთმინება ქონია, საწყალს, რაც მაგან გადაიტანა და კიდე ღიმილი შეუძლია“, „ჩვე-

ნი ხალხი ამბობდა, ძმა და ძმიშვილის სიკვდილს რა იობის მოთ-
მინებით შეხუთა ნუნუო“ (ქდსკი, ფონდი E).

ჩვენი მასალების მიხედვით, აღნიშნული გამოთქმის პარალე-
ლური ფორმებია: „დანით საჭრელი კაცი“, „ცხვარივით კაცი“:
„დანით საჭრელი კაცია, რაც არ უნდა იყოს, ხმას არ ამოიღებს,
მოგითმენს ბოლომდე“. ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუ-
ტის მიერ სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებში გვაქვს გამოთქმა:
„იობი აფუ ჭოფილი“ (იობი ჰყავს დაჭერილი) – იტყვიან მაშინ,
როცა ვინმეს გვერდით მომთმენი და დამყოლი ადამიანი ჰყავს,
(ქდსკი, ფონდი D).

იობის დღეში ჩავარდნა (წიგნი იობისა) – საშინელი გა-
ჭირვება, სილატაკე და ავადმყოფობა: „ისედაც გაჭირვებაში ვიყა-
#54#

ვით, მაგრამ ჩემი ქმარ-შვილის მკუთლელობამ, იობის დღეში ჩა-
მაგდო, სიკუდილიც სამებარია ჩემთუის“, (ქუთაისი, 1999).

ფართო საზოგადოებში აღნიშნული გამოთქმის პარალე-
ლურ ფორმად უმეტესად გვხვდება, ახალი აღთქმისეული ფრაზე-
ბი: „ჯოჯოხეთში ჩავარდნა“, „ჯოჯოხეთური მდგომარეობა“ (ე. ი.
წარმოუდგენლად გაჭირვებული მდგომარეობა): „ამ ვაიხელისუფ-
ლებამ ჯოჯოხეთში ჩაგვავდო. მარტო ლტოლვილები კი არა, მთე-
ლი საქართველო“ (ქუთაისი, 1997).

იობის ეშმაკი (მველი აღთქმის მიხედვით, სატანამ მოს-
თხოვა უფალს, რომელიც ხარობდა იობის მისდამი სიყვარულითა
და სიწრფელით, წაერთმია მისთვის სიმდიდრე, შვილები, ჯანმრთე-
ლობა და იობი დაიწყებდა ღვთის გმობას; იობი 1,6-12; 217) –
უბოროტესი მტერი: „აღბათ, იობის ეშმაკი თუ შეუჩთა თუარა,
ასეთ საშინელებას კაცი ვერ გააკეთებდა, რაც მაგან გააკეთა“
(ქდსკი, ფონდი E).

იობის დაჭერა (წიგნი იობისა) – სხვისი მოთმინებით სარ-
გებლობა; სარფიანი საქმის შოვნა: „უენო ცოლი ყაჟს, ხმას არ
აღებიებენ, იობი ყავთ დაჭერილი“; „იმნაირი საქმე იშოვა იობის
ყავს დაჭერილი, კარქათ შოულოფს, კაცი არაფერს უჩივის, უმარ-
თლეფს ზოქს, ტყვილა ხუტავს ფულს, ზოგი წელეზზე ფეხს იდ-
გამს, მარა არაფერია“.

იოსებად თავის მოჩვენება // **იოსებ მშვენიერი** („და
იყო იოსებ კეთილ სახითა და შუენიერ ხილვითა ფრიად“; შესაქმე

39,6) საკუთარ თავზე დიდი წარმოდგენის ქონა: „მყავს ეგეც მშვენიერი იოსები“, „მაგას ბიბლიური იოსებ მშვენიერი გონია თავი, ისე დადის“, (ქდსკი, ფონდი E).

პარალელურ ფორმებად ფართო საზოგადოებაში გვხვდება ფრაზები: „თავი ღმერთად მოაქვს“, „თავი კიტრად მოაქვს“, „ყეენის თავს მოაქვს თავი“, „თავი კინოვარსკვლავი (ალენ დელონი // დიკაბრიო // სოფი ლორენი // კლავდია შიფერი) ჰგონია“...

იუდას ამბორი (ახალი აღთქმის მიხედვით, გეთსემანიის ბაღში მყოფ ქრისტესთან იუდა მივიდა და ეამბორა, ამით პილატეს ხალხს ამცნო, თუ რომელი იყო იესო, რათა შეეპყროთ: „ხოლო იესუ ჰრქუა მას: იუდა, ამბორის ყოფითა მისცემა მესა კაცისასა?“ ლუკა 22-48) – ვერაგული, პირმოთნე საქციელი: „რატომ ხარ ასე გულუბრყვილო, ვერ მიხვდი, მისი კოცნა იუდას ამბორი რომ იყო; არაფერს კარგს არ მოგიტანდა მასთან მეგობრობა?“

#55#

(ქდსკი, ფონდი C), „სამწუხაროა, ხალხმაც რომ ამ ვაიმათავრობისაგან ისწავლა იუდას ამბორი“ (ქდსკი, ფონდი E).

აღნიშნული გამოთქმის პარალელური ფორმებია: „ზურგში დანის ჩაცემა“, „ზურგსუკან სამარის გათხრა“ (შდრ.: „ხრანცვი (თხრილი) თხარა და აღმოკუეთა იგი და შთავარდეს იგი თხრებელსა მას, რომელცა ქმნა“; ფს. 7,15).

იუდა ისკარიოტელი (იუდა - ქრისტეს ერთ-ერთი მოწაფე, რომელმაც 30 ვერცხლად გასცა იესო. „ემშაკი შესულ იყო გულსა იუდადსა ისკარიოტელისასა, რადთა განსცეს იგი?“; იოანე, 13, 2) – გამცემი, მოღალატე, მწვალებელი: „ვინაა ეს იუდა ისკარიოტელი, მან გაახმო ჩემი შუილის გული, მაგ შეჭამა მიწამ“ (ქდსკი, ფონდი E), „ამდენხანს მეგონა საქართუელოს ერთი იუდა ისკარიოტელი მართავდა, ახლა უხედავ რამდენი იუდეები გაუზრდია მას, მაგრამ უნდა იცოდნენ, მათი ბოლოც მათი სულიერი წინაპრების მსგაჟსი იქნება“ (ქდსკი, ფონდი C).

იუდას კერძი // ეშმაკის კერძი (იუდას ლუკმა, მისი საქმის თანაზიარი) – ვერაგი, მოღალატე: „აქედან გადაშენდეს მაგ ეშმაკის კერძი, მისი ფეხი არ უნახო ჩემ ეზო-ყურეში“ (ქდსკი, ფონდი A). შესიტყვება ხშირად გვხვდება წყევლის ფორმებში.

კაენის ბეჭედი (კაენი – ადამის ვაჟი, პირველი მკვლელი კაცთა მოდგმაში, რომელმაც შურით სიცოცხლეს გამოასალმა სა-

კუთარი ძმა: „და ჰრქუა მას უფალმან ღმერთმან: ყოველმან მომ-
კლველმან კაინისგან შვიდნი შურისძიებანი დაჯსნეს და დასდვა
უფალმან ღმერთმან ბეჭედი (ნიშანი) კაინს არა მოკლვად მისა
ყოველისაგან მკოვნებისა მისისა“; შესაქმე, 415) – მოსარიდებე-
ლი, საშიში: „მაგას კაენის ნიშანი უნდა დაადო, შტილო, კაცმა
არ უნდა გაისუაროს მაგის სისხლში ხელი, ღმერთმა მიაგოს მის
წილ, რაც ჩუენ და ჩუენ ქუეყანას გაუკეთა“ (ქდსკი, ფონდი E).

კაენის მოდგმა // კაენის შვილი // კაენის შთამომავ-
ლობა („და თქუა კაინ აბელისა მიმართ ძმისა თვისისა: განვიდეთ
ზოგად ველად? და იყო ყოფასა მათსა ველს, აღდგა კაინ აბელის
ზედა, ძმისა თვისისა და მოკლა იგი“; შესაქმე 4,8) – მკვლელის,
ყაჩადის, შეუბრალებელი ვინმეს შთამომავლობა, ზოგადად იტყვი-
ან კაცთა მოდგმაზე: „ჯერ ვითომ კაი ბიჭია, მარა კაენის ჩამო-
მავალია და არ მგონია მამის კუალს უღალატოს.. ღმერთმა
ჰქნას“ (ქდსკი, ფონდი C).

#56#

კაენის ზეიმი – ბოროტების თარეში, განუკითხაობა: „კაე-
ნის ზეიმი იყო 1992 წელს საქართველოში“ (ქდსკი, ფონდი E),
„ამათ ხელში სიმართლე სანთლით საძებარია, შტილო, კაენის ზე-
იმი და რას იზამ“ (ქდსკი, ფონდი C)...

მამა აბრამის ბატკანი (ძველი აღთქმის მიხედვით, ღვთის-
მოყვარე აბრაამს ღმერთმა გამოსაცდელად ერთადერთი შვილის
– ისაკის მსხვერპლშეწირვა მოსთხოვა. მან, როგორც ღვთისმო-
შიშმა, სათნო და მართალმა კაცმა, მართლაც მიიყვანა უსაყვარ-
ლესი ძე სამსხვერპლოზე. სწორედ ამ დროს ღმერთმა ანგელოზი
მოუვლინა აბრაამს, რომელმაც კრავი მოუყვანა მას, რათა შვი-
ლის სანაცვლოდ შეეწირა: „ნუ მიჰყოფ ჯელსა შენსა ყრმასა მაგას
ზედა, ნუცა უყოფ მას ნურარას. აწ უწყი, რამეთუ გეშინის შენ
ღმერთისა და ჰრიდებ ძესა შენსა საყუარელსა ჩემთვის... აჰა ესე-
რა ვერძი .. და შესაწირი იგი მსახურებლად ისაკის წილ, ძისა
თვისისა“; შესაქმე 22,12-13) – მიამიტი, უცოდველი, კეთილი;
მოჩვენებითი, თითქოსდა უცოდველი. გამოთქმა დღეს გეხვდება
მხოლოდ მეორე მნიშვნელობით, ირონიული გაგებით „ეგონა
მისი რძალი მამა აბრამის ბატკანი იყო, მარა კი გამოუფცქვნა
წარბები“ (ქდსკი, ფონდი A); „ვიციოდი მაგი რა მამა აბრამის ბატ-
კანიც იყო და მიტო არ ვენდე“ (ქდსკი, ფონდი E).

მონანიე მაგდალინელი (მარიამ მაგდალინელი – ცოდვილი ქალი, რომელიც ქრისტემ ხალხს არ ჩააქოლვინა და მისგან სიძვის ეშმაკები განდევნა. მარიამმა ცრემლებით დაბანა მაცხოვარს ფეხები და საკუთარი თმებითვე შეუმშრალა. მარიამმა დარჩენილი სიცოცხლე სინანულსა და ღვთის სამსახურში გაატარა. ამიტომაც ღირსი შეიქნა აღდგომილი მაცხოვარი კაცთაგან პირველს ეხილა; იოანე 8; 20) – ცოდვების დამვიწყებელი, მოჩვენებით პატიოსანი. გამოთქმა ძირითადად გვხვდება ირონიული დატვირთვით: „ეგ მონანიე მაგდალინელი, ყველამ იცის, ახალგაზრდობაში ვინც იყო, ახლა დაბერდა, აღარ შეუძლია და ნოტებზე ლაპარაკობს (მაღალფარდოვნად ზნეობაზე მოსაუბრე)“ (ქდსკი, ფონდი C), „მაგ მონანიე მაგდალინელის ჭკუის სასწავლებელი რა მჭირს, არავის დავიწყებია, ვინც იყო“ (ქდსკი, ფონდი E).

შენიშვნა: მრევლი კრძალულების მიზნით აღნიშნულ გამოთქმას არ იყენებს... (მარიამ მაგდალინელი ეკლესიამ წმიდანად შერაცხა. წმიდა დედა მოციქულთა სწორადაა მიჩნეული თავისი შემდგომი ცხოვრების გამო).

#57#

მოსესადმი ღალატი (ძველი აღთქმის მიხედვით, ღვთის რჩეულმა და თავის ერზე შეყვარებულმა მოსემ უფლის კურთხევით გამოიყვანა თანამემამულეები მონობის უღლიდან და მრავალი სასწაული უჩვენა მათ. მონობაში დაბადებულნი ვერ შეეგუენ თავისუფლებისათვის ბრძოლას და უდაბნოში (მიუხედავად იმისა, რომ მოსეს ლოცვით ღმერთმა მათ ანგელოზთა პური აჭამა) მოსეს ყვედრება დაუწყეს, ხორცს ვერა ვჭამთო. ბოლოს უღალატეს მასაც და ღმერთსაც, ააგეს კერპები და მსხვერპლი შესწირეს მათ; გამოსვლათა 16;17; „განარისხეს იგი წყალთა მათ ზედა ცილობისათა და განბოროტნა მოსე მათთვის, რამეთუ მათ განამწირეს სული მისი.. ჰმონეს კერპთა.. და დაუკლეს ძენი მათნი და ასულნი მათნი ეშმაკთა და დასთხიეს სისხლი უბრალოდ, სისხლი ძეთა და ასულთა მათთაჲ, რომელ-იგი უზორეს კერპსა მას ქანისასა, დაკვლით მოისრა ქუეყანა სისხლითა“; ფს.105, 32-33; 35-38) – კეთილი გზიდან გადახვევა, ღალატი: „წლების განმავლობაში ერთათ მოჴდიოდით, უბრძოდით პატიოსნათ, მარა მერე მაგან უღალატა მოსეს და იმას უკმია გუნდრუკი, ვინც აქეთ გუეწინა-აღმდეგებოდა“ (ქდსკი, ფონდი E), „ჩემი ბიჭი ჯერ ქე დამყობოდა

„ზაკაზებზე“ და ერთათ მუშობდით, მარა მერე უღალატა მოსეს და დაფშუტინოფს მისთჳის“ (ქდსკი, ფონდი C), „გიორგიმ გაზარდა, კაცად აქცია, მარა ამან მერე უღალატა მოსეს და იმის მაგინებლებთან ჩაერთო საქმეში“ (ქდსკი, ფონდი E).

ნოეს კიდობანი (ნოე – ძველი აღთქმის მიხედვით, ღვთის-მოშიში და პატიოსანი, კაცი, რომელიც ღმერთმა გამოარჩია ამ თვისებების გამო თავის ოჯახთან ერთად. უფალმა უბრძანა მას, წარღვნამდე აეგო კიდობანი. შიგ შეეყვანა ყველა სულიერი მდედრობითი და მამრობითი სქესისა: „ჰქმენ .. კიდობანი ძელთაგან ოთხკედელთა: „სამასი წყრთა სიგრძე კიდობანისა და ერგასისი წყრთა სიგრძე და ოცდაათი წყრთა სიმაღლე მისი... ხოლო კარი კიდობანისა ჰქმნე იგურდივ ქუენად საყოფელად... ორ სართულეზად და სამ სართულეზად ჰყო იგი... და ყოველთაგან საცხოვართა და ყოველთაგან მკვეთა და .. ჯორცისა ორ-ორი ყოველთაგან შეიყვანო კიდობნად.. მამალი და დედალი“. (შესაქმე 6, 14-19) – დიდი, უზარმაზარი შენობა: „ამ საფიჩხიაზე რო გეივლი, ნახავ, სულ ნოეს კიდობანივით სახლები წამოჭიმეს“ „ახლა სახლებს აშენებენ, ნოეს კიდობანი გეგონება, დიდი, უსაშუელო რაღაცა“.

#58#

ნოეს მტრედი (წარღვნის შემდეგ ნოემ მტრედი გაუშვა კიდობნიდან, რომელმაც უკან ზეთისხილის რტო მოუტანა. ნიშნად იმისა, რომ ორმოცდღიანი წვიმა შეწყდა: „და მოაქცია მისამართ ტრედმან მიმწუხრი და აქუნდა ზეთისხილისა ფურცელი ხელითა პირსა შინა მისსა. და ცნა ნოე, რამეთუ მოაკლდა წყალი პირისაგან ქუეყანისა“; შესაქმე. 811) – იმედის მომცემი, სასიხარულო ამბის მომტანი; ცრუ მოიმედე, ფარისეველი. გამოთქმა დღეს გვხვდება ძირითადად მეორე მნიშვნელობით ირონიული გაგებით: „მყავს ეგეც ნოეს მტრედი. მაგის კეთილი სიტყუით რომ ტყუვდები ვერ ხტდები? გაიგე, ეგ გოგო თავისთჳის უფრო ცთილოფს ვიდრე შენთჳის“ (ქუთაისი, 1997).

ნოეს ღვინო // ზედაშე ღვინო // საბარძიმე ღვინო //

ქაშერი ღვინო (ძველი აღთქმის მიხედვით, ნოე პირველი ადამიანია, ვინც ღვინო დააყენა და დალია: „და იწყო ნოე კაცმან საქმედ ქუეყანისა და დაასხა ვენაჯი და სუა ღვინისაგან და დაითრო“; შესაქმე 9,20-21) – საუკეთესო ხარისხის ღვინო: „არ მიწოდოდა გასვენებაში დარჩენა, მარა ბიჭებმა თქტს ზედაშე ღვინო

აქტო და სული ვუხსენოთ“, „ქორწილი იყო იმნაირი სულ სა-
ბარძიმე ღვინო გუასტეს“, „ბენოიამ ქაშერი ღვინო მაქო და
იმასთან გადავედით მერე“ (ქდსკი, ფონდი E).

პილატეს ცრემლები (ახალი აღთქმის მიხედვით, რომაელ-
თა მიერ დანიშნულმა იუდეველთა მმართველმა პილატე პონტო-
ელმა იესო ქრისტე დასასჯელად გადასცა ბრბოს. მართალია, თა-
ვად ხვდებოდა მაცხოვრის უდანაშაულობას, მაგრამ ხალხის რის-
ხვის შეეშინდა; ამიტომაც გამოიტანა წყალი და ხელი დაიბანა
მათ წინაშე: მე ამ საქმიდან უბრალო ვარო: „... ვითარცა იხილა
პილატე, რამეთუ არარას არგებს, არამედ უფროდსლა შფოთი იქ-
მნების, მოითხოვა წყალი და დაიბანა ველნი წინაშე ერისა მის
და თქუა: უბრალო ვარ მე სისხლისაგან მაგისა.. ხოლო იესუს
შოლტი სცა და მისცა მათ, რადთა ჯუარს ეცუას“ (მათე 27, 24-
26) – არაყი: „ღვინო რო გაგუთითაუდა, მერე პილატეს ცრემ-
ლები გამოვიტანე და იმით გავაგრძელეთ სმა“ (ხალხური გადმო-
ცემის თანახმად, ქრისტეს ჯვარცმისას პილატეს სიმწრის ცრემლე-
ბი წასცვივდა. აქედან გამომდინარე ანალოგიაა გატარებული არა-
ყის სიმწარესა და პილატეს ცრემლების სიმწარეს შორის).

სავლეს პავლედ ქცევა („საულ, საულ, რად მდევნი მე?
– ზეციდან მოესმა ქრისტეს ხმა სავლეს, რომელიც ქრისტიანო-
ბას სდევნიდა და მოციქულებს დილეგში ამწყვდევდა. სულიწმი-
#59#

დის ძალით მას აეხილა სულიერი თვალი, შეიცნო ჭეშმარიტება,
მოინათლა პავლედ და ეწამა ქრისტიანობისათვის; მოციქულთა
22, 7-6) – ბოროტის კეთილად შეცვლა, ცუდის კარგად გადაქ-
ცევა; დაუჯერებელი რამ დღეს ძირითადად გვხვდება მეორე
მნიშვნელობით და მხოლოდ ირონიული დატვირთვით: „რა უქნა,
ძმაო, ამ ცხოვრებაში არ მჯერა სავლის პაულებთ ქცევა, მით
უმეტეს ედუარდისა გიორგით და რა უქნა“ (ქდსკი, ფონდი C),
„უნდოდა სავლე პავლეთ ექცია, მარა ვერ მიართვეს, არ გამოუ-
ვიდა“ (ქდსკი, ფონდი A), „ჩუენ ცხოვრებაში არც საულებე იქცევა
პავლეთ და არც ეკალი მოისხამს უარცს [ვარდს]“ (ქდსკი, ფონდი
E). (შდრ. შ. რუსთაველი: „ცუდსა კარგით ვერვინ შეცვლის, თავ-
სა ახლით ვერვინ იშობს“, მაგრამ სახარების მიხედვით „შეუძლე-
ბელი კაცთათვის, შესაძლებელ არს ღვთისათვის“).

სოლომონ ბრძენი (ძველი აღთქმის ერთ-ერთი დიდი წინას-

წარმეტყველი, დავით მეფსალმუნის ვაჟი, რომელიც გამოირჩეოდა დიდი სიბრძნითა და გონიერებით. მას მიეკუთვნება ძველი აღთქმის წიგნები: იგავნი, ეკლესიასტე, სიბრძნე სოლომონისა, ქება-თა-ქება) – ჭკვიანი, ბრძენი; უჭკუო, რეგვენი. დღეს, ძირითადად გვხვდება მეორე მნიშვნელობით, ირონიული გაგებით: „სოლომონ ბრძენმა რა გირჩია, იყო ჭკუასთან ახლოს მაგის ნათქვამი?“ „გამოვიდა ეგეც სოლომონ ბრძენი, ჩემი საქმე მე უფრო ვიცი თუ მაგან?“ (ქდსკი, ფონდი E).

ურწმუნო თომა (ახალი აღთქმის მიხედვით, ქრისტეს თანამედროვე, რომელმაც არ დაიჯერა აღდგომის სასწაული და თქვა: „უკეთუ არა დავსდვა ხელი ჩემი გვერდსა მისსა არარადა მრწმენის“; იოანე 20,25) – ძნელად დამჯერი, ურწმუნო: „კაცო, რატო ხარ ურწმუნო თომა, გეუბნები სინამდუღილია-თქუა და რა უქნა მეტი“ (ქდსკი, ფონდი E).

ქრისტეს პერანგი (ახალი აღთქმის მიხედვით, ქრისტეს ჯვარცმისას ჯარისკაცებმა კვართზე წილი ჰყარეს, თუ ვის შეხვდებოდა. ეს ყოველივე ნაწინასწარმეტყველები აქვს დავით მეფსალმუნესაც: „განხვრიტეს ხელნი ჩემი და ფერხნი ჩემი და კუართსა ჩემსა ზედა განიგდეს წილი“; ფს. 21, 16-18. „ხოლო კუართი იგი, რომელ იყო უკერველ, ზემთ გამოქსოვილ ყოვლად, თქუეს უკუე ურთიერთას: არა განვხიოთ ესე, არამედ წილ-ვიგდოთ ამას ზედა, ვისიცა იყოს“; იოანე 19, 23-24. წმიდა გადმოცემის თანახმად, მაცხოვარს აღნიშნული კვართი მოუქსოვა ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელმა.

ქრისტეს ზრდასთან ერთად პერანგიც იზრდებოდა.) – სადაო, საცილობელი რამ; დაუმთავრებელი, გაწელილი საქმე: „რა ქრისტეს კუართი შეიქნა, რით ვერ დაამთაჴრეთ ამ სახლის რემონტი“, „გოგო, შენ ქრისტეს პერანქს ხუ არ ქსოვ, რაა ამნაირი დოუმთავრებელი?“ (ქდსკი, ფონდი E).

შენიშვნა: მაცხოვრის წმიდა კვართის პატივისცემისა და კრძალულების გამო, მორწმუნენი აღნიშნულ ფრაზას იშვიათად იყენებენ.

ქრისტეს ფეხის მჭამელი (მკვნეტელი) // ეშმაკის ფეხი // ეშმაკის ფეხის მჭამელი – მოხერხებული, მატყუარა, გაიბვერა; ანცი, მოუსვენარი: შესიტყვება დღეს გვხვდება მეორე მნიშვნელობით და ძირითადად გამოიყენება ცელქი ზავშვის აღსა-

ნიშნავად: „ამნაირი ეშმაკის ფეხი ბოტში ჯერ არ მინახია, იმაზია მაცადინი, რა გააფუჭოს“, „ეგი ვინ გაჩთა, ეს ეშმაკის ფეხის მჭამელი, მთელი დღია დარბის, გამაცალა სიქა, სახ[ლ]ში ვერ შევიყუანე“ (ქდსკი, ფონდი E), „ბაჭუშვი კი არა ქრისტეს ფეხის მკუჭნეტელია, მაგის გაჩერება არაა; არც გაგიგონეფს, რო მოკუჭდე მახილით“ (ბათუმი, 1999). ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სვანეთში ჩაწერილი მასალების მიხედვით, იმავე მნიშვნელობით გვაქვს შესიტყვება: „ქაჭი ნაყუილ“ (ეშმაკის განაყოფი) – მოხერხებული, მოუსვენარი, ანცი; „ქაჭ ხასგურ“ (ეშმაკი ჩასჯდომია) – გადარეული, მოუსვენარი, ანცი (ქდსკი, ფონდი B).

ფართოდ გავრცელებული მოცემული შესიტყვების გამოყენებას მორწმუნენი ძალზე ერიდებიან, რადგან „ეშმაკი“ მათთვის ქრისტეს მტერია. ცელქი ბავშვებისადმი მსგავსი მიმართვა არაერთხელ ყოფილა მრევლის წევრთა შორის დავის საბაზი.

აღსანიშნავია, რომ მოცემული გამოთქმა შესაძლებელია რელიგიური აკრძალვის წლების ნაყოფი იყოს, ისე როგორც ფრაზეოლოგიზმებში: „ეშმაკის ფეხი, „ეშმაკუნები უხტის თუალეში“... ეშმაკის არსი შეცვლილია.

1.2.4. მართლმადიდებლურ წეს ჩვეულებებთან დაკავშირებული ფრაზეოლოგიური ერთეულები

მოცემულ ქვეპარაგრაფში გავაერთიანეთ ის ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც სათავეს იღებს საეკლესიო რიტუალებიდან და წეს-ჩვეულებიდან:

#61#

ალილო და ხვალეო // აღდგომა და ხვალეო (ალილუია (აქედან ალილო) ებრ. – ქება; – ადიდეთ უფალი. ქრისტიანული ღვთისმსახურების საზეიმო მისამღერი; ალილო შობის წინა ღამის სიმღერა, ჭონა, როცა მომღერლები კარდაკარ ჩამოივლიან და ხალხს სიმღერით მიულოცავენ შობას: „ოცდახუთსა დეკემბერსა ქრისტე იშვა ბეთლემსაო, ჰაი, ალილო... ანგელოზთა გუნდი გალობს ალილო, იესო დაბადებულა, ალილო“.) – ამასაც მალე ვნახავთ, ესეც მალე გამოჩნდება: „აგერ უნახაუთ, ბატონო, თუ ამ საქმიდან რამე გამოვა, ალილო და ხუალეო“, „აღდგომა და ხუალეო, შეუხედავ რისი გამკეთებელიც ხარ“ (ქდსკი, ფონდი C).

ალილოზე სიარული – კარდაკარ სიარული, შინ გაუჩერებლობა (მსგავსად მომღერალი მეალილოებისა, რომლებიც კარდაკარ დადიან და „ალილოს“ მღერიან): „რა მეალილოესავით დადიხარ, საქმე არა გაქვს?“ „ამან დღეს ბარე სამჯერ ჩამეიარა, ალილოზე ხუარ დადის ნეტაი?“ (ქდსკი, ფონდი E).

ანათემაზე გადაცემა // ხატზე გადაცემა (ბერძ. αναθεμα – შორს, τιμη – დაყენება). ანათემა – საეკლესიო წყევლა, უდიდესი სასჯელი ქრისტიანობაში; რისთვისაც იკითხებოდა სპეციალურად განკუთვნილი 108-ე ფსალმუნი და ტარდებოდა საგანგებო რიტუალი. ანათემაზე გადასცემდნენ მწვალებლებს, ერეტიკოსებს, ეკლესიის მოწინააღმდეგებს. გამოთქმა სამუდამო დაწყევლას, შეჩვენებას ნიშნავს, მის პარალელურად, ამავე შინაარსით ხალხში გვხვდება „ხატზე გადაცემა“: ხატს შეევედრებიან და გადასცემენ ამა თუ იმ პიროვნებას, რათა გაუსწორდეს, დაწყევლოს, სამაგიერო მიუზღოს შემცოდეს ჩადენილ ბოროტებაზე) – წყევლა, შეჩვენება, განკვეთა, უფლის სახელით წყრომა. „მა გუარი ხატზეა გადაცემული და მიტო ვერ იხარეფს კაცები მათში“ (ქდსკი, ფონდი E), „ანათემაზე გადაცემის ღირსია ჩემი ოჯახის ამ დღეში ჩამაყენებელი“ (ქდსკი, ფონდი E), „ლიტიამ ხატზე გადაცა ის კაცი, ვინამაც ბომბი შეუგდო და კინაღამ ამოწყუთა ოჯახი“ (ქდსკი, ფონდი E). ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის სვანური მასალების მიხედვით, იმავე მნიშვნელობით გვაქვს ტერმინი „გვრცამ, რაც ხატზე გადაცემა, დაფიცებას ნიშნავს (დაფიცებისას ამბობენ ამასა და ამას შეასრულებ და თუ არა დაწყევლილი იყო...)“

#62#

შენიშვნა: ანათემაზე (ხატზე) გადაცემის ჩვეულება გვხვდება, ძირითადად, დასავლეთ საქართველოს მასალების მიხედვით.

აღდგომის გათენება // აღდგომის დადგომა (აღდგომა – საუფლო დღესასწაულთა თავი. უფლისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტეს მკვდრეთით აღდგომა, საყოველთაო რელიგიური ზეიმი. აღდგომას წინ უძღვის 40-დღიანი მარხვა, საეკლესიო სამზადისი, ვნების კვირა (ქრისტეს წამება, ეკლის გვირგვინით შემკობა, ჯვარცმა. ვნების, ესე იგი, ტანჯვის დღეები). ჯვარცმულმა მაცხოვარმა სიკვდილით გამოისყიდა კაცთა მოდგმის შეცოდება, გა-

მოიყვანა ჯოჯოხეთიდან მართალთა სულები, ადამიანები ღმერთს შეუერთა და დაუბრუნა დაკარგული სამოთხე. მან სიკვდილითა დასთრგუნა სიკვდილი) – ბედნიერება, გამართლება, გახარება: „ეს საქმე თუ გამოვიდა, აღდგომა გათენებია და ეგაა“ (ქდსკი, ფონდი E), „ილიკო რო დავინახე, აღდგომა გამითენდა პირდაპირ, გადავირიე ქალი“, „იქანა რო მუშაობა დამაწყებია, აღდგომა დამიდგება ნამდუილათ“ (ქდსკი, ფონდი C), მეგრული მასალების მიხედვით, გვაქვს შესიტყვება: „თანაფაქ გუთანდიე“ (აღდგომა გაუთენდა) // „თანაფა ულუნა“ (აღდგომა დაუდგა) (ქდსკი, ფონდი D); სვანური მასალების მიხედვით კი აღნიშნული ფრაზეოლოგიზმი ერთი სიტყვითაა გადმოცემული: „ჩანთანაფან“ (გაუაღდგომა), (ქდსკი, ფონდი B).

გუნდრუკის კმევა (გუნდრუკი – სპარს. – სურნელოვანი ფისი; საეკლესიო რიტუალისათვის დამახასიათებელი ქმედება. წმიდა მამათა სწავლებით, გუნდრუკის ანუ საკმეველის სურნელება სიმბოლურად სულიწმიდის მადლს ნიშნავს სურნელოვანი კვამლი კი – ადამიანთა ამ მადლით დაფარვას, დაცვას. ძველ აღთქმაში იგი უფლისადმი ქება-დიდებას აღსანიშნავ ერთ-ერთ დიდ ძღვენად გამოიყენებოდა; ასევეა ახალი აღთქმის მიხედვითაც. ახალდაბადებულ მაცხოვარს მოგვებმა, დიდი პატივისცემის ნიშნად, მიართვეს: ოქრო, მური და გუნდრუკი) – პირფერობა, მლიქვნელობა: „დღეს პარლამენტართა უმრავლესობა შევარდნამეს უკმევს გუნდრუკს“, „ისეთი ცხოვრებაა, საქმე რომ გააკეთო, ძალსა და მამამაღლს გუნდრუკი უნდა უკმიო“ (ქდსკი, ფონდი E), „მიდღემჩი გუნდრუკის კმევა იცოდა და არ ვენდობოდი მანდამინც იმ კაცს და ქე გამიმართლა ბოლოში“ (ქდსკი, ფონდი A).

#62#

დიაკვანივით კითხვა // მღვდელივით ბუტბუტი // მედავითნესავით კითხვა (დიაკვანი – ბერძ. διακονος – მსახური, მღვდლის თანაშემწე, ღვთისმსახურების შესრულებისას კითხულობს საეკლესიო წიგნებს; მღვდელი – ქრისტიანული სარწმუნოების მსახური, მრევლის თავი, უფლებამოსილი – ჩაატაროს ყველა საიდუმლო წესი, გარდა მღვდლადკურთხევისა; მედავითნე – დავითნის ანუ ფსალმუნთა წიგნის წამკითხავი ეკლესიაში) – ძალზე ჩქარა, გაუგებრად, გაურკვეველად კითხვა რისიმე: „რა ჩვენი მედავითნესავით კითხულობ, გამაგებინე, რა წერია“, „სულ

ვეუბნები, გამოკჳეთილათ და ნელა იკითხე, მადავითნესავით რო კითხულოფ-თქუა“ (ქდსკი, ფონდი E).

შენიშვნა: დღეს ძირითადად გამოიყენება შესიტყვება: „მედა-ვითნესავით კითხვა“.

ევლოგია ხომ არაა? ევლოგიასავით ჩამორიგება (ბერძ.

εὐλογία – კურთხევა; ევლოგია დღეს ეწოდება მრგვალ ნაკურთხ პურს ანუ სეფისკვერს (სიმბოლურად ქრისტეს ხორცი), რომელსაც მორწმუნენი ეკლესიაში იძენენ და აგზაენიან საკურთხეველში, როგორც წმიდა შესაწირავს მიცვალებულთა მოსახსენებლად ან ცოცხალთა სამშვიდობოდ. მისგან ამოკვეთილ ნაწილს მღვდელი ჩაუშვებს ბარძიმში ღვინოსთან ერთად. იგი სპეციალური ლოცვების შემდეგ გადაიქცევა ქრისტეს სისხლად და ხორცად. ვინმეს სახელზე შეგზავნილი ასეთი სეფისკვერი ნიშნავს მის თანაზიარებას ქრისტესთან. წირვის ბოლოს პატარა ნაჭრებად დაჭრილ ევლოგიას ურიგებენ მორწმუნეებს) – ძალზე მცირე, პატარა (ითქმის მხოლოდ საჭმელზე): „ეს რა მომეცი, ევლოგია ხომ არაა? დამიმატე კიდევ!“, „გოგო, ეს ნამცხუარი ეტლოგია ხო არაა, ასე ცოტა რო ჩამოგტირიგე?“ „ადრე, შუილო, ხაჭაპურს ეტლოგიასავითა ჩამოვარიგებდით ქორწილში, აჰა ომიანობისას სად იყო იმდენი“ (ქდსკი, ფონდი E).

ერთი ზიარება დარჩა // მღვდელი ზიარებას ვერ მოასწრებს (ზიარება – წმიდა ქრისტიანულ საიდუმლოთაგან ერთ-ერთი უმთავრესი. ამ დროს ქრისტეს სისხლად და ხორცად გადაქცეულ ღვინოსა და სეფისკვერის მცირე ნაწილს მიიღებენ მორწმუნენი ნიშნად უფალთან თანაზიარებისა, შეერთებისა. სახარების თანახმად: „რომელი სჭამდის ხორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემ შორის ჰგიეს და მე მის თანა“ – მაცხოვრის სიტყვები საიდუმლო სერობისას, როდესაც მან საფუძველი დაუდო ზიარების წმიდა საიდუმლოს) – მცირე დრო დარჩენილი სიცოცხლისა: „საწყალი, ვალიკო, ერთი ზიარებალა დარჩა“ (ქდსკი, ფონდი C), „ახლა თუ გაუციტდი, მღუდელი ზიარებას ვერ მოასწრეფს“ (ქდსკი, ფონდი E).

ეშმაკის შეფურთხება (ეშმაკი – სპარს. – ავი სული; გამოთქმა მომდინარეობს ნათლობის რიტუალიდან, როცა მოსანათლი მღვდლის მოთხოვნის თანახმად სამჯერ ამბობს: „ფუი, ეშ-

მაკი, ეშმაკი, ეშმაკი“)

მავს“) – ცუდ საქმეს მოშორება, ბოროტების დაგდება და სიკეთის გზაზე დადგომა: „შეაფურთხე ეშმაკს და დამეხმარე ამ კეთილ საქმეში“, „შეაფურთხე ეშმაკს და დაიწყე მეცადინეობა“ (ქდსკი, ფონდი E). მოცემული შესიტყვება დასტურდება მეგრული და სვანური მასალების მიხედვითაც: მეგრ. – „ფუი, ეშმაკს“; „ქინკაფურტინ ეშმაკის დო მოკირთ ჩქინდე“ (შეაფურთხე ეშმაკს და მობრუნდი ჩვენკენ), (ქდსკი, ფონდი D); სვან. – „ლახტებინ ქაჯს“ (შეაფურთხე ქაჯს, ესე იგი, ეშმაკს), (ქდსკი, ფონდი B).

ვიჯმნი ეშმაკისაგან // ეშმაკისაგან განშორება (გამოთქმა მომდინარეობს ნათლობის რიტუალიდან. მღვდელსა და მოსანათლს შორის კითხვა-პასუხიდან, რომელსაც სამჯერ იმეორებენ: „ვიჯმნი ეშმაკისაგან?“ – „ვიჯმნი“, „განეშორები სატანასა?“ – „განვეშორები“) – ცუდი საქმისაგან განშორება, სიკეთის გზაზე დადგომა: „ის ისევ იკეთებს [მორფს] თუ იჯმნა ეშმაკისგან“ (ქდსკი, ფონდი E), „არ გარგია უაზრო სიარული, მოშორდი ეშმაკს და ოჯახს მიხედე“ (ბათუმი, 2001). იმავე მნიშვნელობით მეგრულში გვხვდება შესიტყვება: „მორძგვე მოკირთუ“ (მარჯვნივ შემობრუნება), (ქდსკი, ფონდი D); სვანურში ლოცვის ფორმებში გვაქვს: „მარჯვნივ მამყოფე“ ე.ი, ბოროტს განმაშორე და ავისაგან დამიცავი: „ჯგრჷგ აგურდინ ლეხგუენ ფოყჷი“ (წმიდა გიორგი გვიმყოფე მარჯვენა მხარეზე), (მასალა მოგვაწოდა ქდსკი მეც. თანამშრომელმა ნ. ნაკანმა). სახარების თანახმად, ქრისტეს მტერნი მარცხენა მხარეზე იქნებიან, საქმით მიმდევრები კი მარჯვენაზე. მარცხნივ მყოფნი გადასცვივიან ჯოჯოხეთის საუკუნო ცეცხლში.

ლოცვა-კურთხევის აღება (მიცემა, გატნევა) (საეკლესიო რიტუალი, მღვდლისაგან დალოცვის გამოთხოვა) – ნებართვა; ლანძღვა-გინება: „მამაო ლოცუა-კურთხევა მომცა, ავადმყოფობის გამო მარხვის დღეეფში რძის ნაწარმი მივილო“; „მამაჩემისგან ლოცუა-კურთხევა ვერ ავიღე, არ მიშტეფს ექსკურსიაზე“ (სამტრედია 1999), „სანამ თავისახლს წავიდოდი, ჩემმა ქმარმა #65#

კარგი ლოცვა-კურთხევა მომცა“, „ჩემი მეუღლე, ეკლესიაშიც რომ მოვდივარ, მაშინაც კაი ლოცუა-კურთხევას მატნევს, ისეთი უხეირო კაცია“ (ქუთაისი 2001-2002).

მამაო ჩვენოსავით გაზეპირებული („მამაო ჩვენო“ საუფლო ლოცვა, რომელიც სახარების მიხედვით თავად მაცხოვარმა

ასწავლა ადამიანებს ღვთისმსახურებაში დასაწყისი ლოცვების ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი) – უშეცდომოდ, კარგად ნასწავლი; გაუცნობიერებლად გაზეპირებული რამ: „მამაო ჩუენოსავით ჩაარაკრაკა ბაუშუმა ლექსი“, „რა მამაო ჩუენოსავით ყუები, სიტყუების მნიშუნელობა არ გესმის?“ (ქდსკი, ფონდი E).

მარხვის გატეხვა // მარხვის ჭამა (მარხვა რელიგიური რიტუალი, რომელიც გარკვეულ პერიოდში კრძალავს ხორცის, კვერცხისა და რძის პროდუქტების გემოს ხილვას) – აკრძალული საკვების მიღება: „მარხუა გავტეხე, ყუელი დავინახე, ვერ მოვითმინე და შეუჭამე“ (ქდსკი, ფონდი C), „თუ მარხვას ჭამ მღუდელი არ გაზიარეფს“, „შიშხინა კუპატები რო დავინახე, კი გამიტყდა მარხვა“ (ქდსკი, ფონდი E).

შენიშვნა: მარხვის გატეხვას უნდა უკავშირდებოდეს სვანური „ხატ ოთკუაშ“, სიტყვასიტყვით „ხატის გატეხვა“, ანუ ფიცის, აღთქმის უარყოფა, დარღვევა (ფიცის გატეხვა). ესე იგი, ხატისათვის მიცემული პირობის (სიტყვის) შეუსრულებლობა, დარღვევა (სვანური ტრადიციის მიხედვით, ადამიანს ხატზე დააფიცებენ ამა თუ იმ საქმის შესრულებას). მეგრული მასალების მიხედვით – მარხვა „პიჩვანი“ – სიტყვასიტყვით ნიშნავს პირის დაცვას, შენახვას.

მფარველი ანგელოზი // ჩემი ღმერთი (ქრისტიანული ნათლობისას ადამიანს მიენიჭება (ანგელოზი – ბერძ. აγγελος – შიკრიკი, მაცნე) მფარველი, მცველი ანგელოზი. მღვდელი ლოცვაში კითხულობს: „ანგელოზი მფარველი სულთა და ხორცთა ჩვენთა უფლისა მიმართ ვითხოვოთ...“ ძველი აღთქმის მიხედვითაც გამორჩეულ ადამიანებს ღმერთი მცველად ამა თუ იმ მთავარანგელოზს მიუჩენდა. მაგალითად, ტობიასს წინ უძლოდა რაფაელ მთავარანგელოზი, სასიხარულო მაცნედ მიდიოდა გაბრიელ მთავარანგელოზი, წინასწარმეტყველ ეზრას რჩევა-დარიგებას აძლევდა მთავარანგელოზი ურიელი..) – დამხმარე, მშველელი, შემწე.

დღეს მორწმუნენი კრძალულობის მიზნით მეტ-ნაკლებად ერიდებიან აღნიშნული ფრაზის გამოყენებას შემწე, დამხმარე ადამიან-
#66#

ნის აღსანიშნავად და ნაცვლად ამბობენ: „ჩემი ანგელოზის (ესე იგი, მფარველი ანგელოზის) გამოგზავნილი ხარ“, „ღვთისაგან მოვლენილი ხარ...“ (ქუთაისი, 2000) მეგრული მასალების მიხედვით

გვაქვს ფრაზა: „ლორონთქ ქემომჯღინ სკან დუდი“ (ღმერთმა გამომიგზავნა შენი თავი), (მასალა მოგვაწოდა ქდსკი მეც. თანამშრომელმა ე. დადიანმა).

სალოცავი ხატი // საფიცარი ხატი (ხატი – მსგავსი, ანალოგი უფლისა ან რომელიმე წმიდანის, რომელზედაც ლოცულობენ და ითხოვენ შემწეობას, დახმარებას, შეჰყურებენ დიდი რწმენითა და იმედით) – მეტად ძვირფასი, საუკეთესო ვინე ან რაიმე „დედაჩემი ჩემი სალოცავი ხატი იყო, საწყალი, და მკვდარსაც ასე ვუყურე“ (ქდსკი, ფონდი E), „მაგათი სალოცავი ხატი ფულია, ღარიბი კაცი ადამიანად არ მიაჩნიათ“ (ქდსკი, ფონდი C)...

სანთელივით უნთია // სანთელივით უყურებს (სანთელი – წმიდა საეკლესიო შესაწირავი, რომელსაც იმედით შეჰყურებენ) – საიმედო, საფიცარი, მოსაფრთხილებელი ვინმე: „ერთი შუბილი სანთელივით უნთია და ჯარში არ გაუშუბეს“ (ბათუმი, 2002), „სანთელივით საყურებელი ძმა მყაჟს, მეტი ვინ დამრჩა“ (ზესტაფონი, 1998)...

სახარების წაკითხვა (ბერძ. εσαγγελιον – ხარება, სასიკეთო ცნობა; სახარება – ბიბლიის შემადგენელი ნაწილი, ახალი აღთქმა, შედგება ოთხი მოციქულის, ქრისტეს მოწაფეების – მათეს, მარკოზის, ლუკასა და იოანეს წერილებიდან ქრისტეს მიწიერი ცხოვრების, მისი იგავებისა და ქადაგების შესახებ. სახარების წიგნიდან ამა თუ იმ თავებს კითხულობენ საღვთო ლიტურგიისას) – ვინმეს ჭკუის სწავლება, დარიგება. ფრაზა დღეს გვხვდება ძირითადად ირონიული გაგებით: „შენგან სახარების კითხუა არ მჭირდება, თავი დამანებე“, „ამ მთავრობის რა უნდა ვიწამო, ჩუენი ნაშრომ-ნაწუალები შეჭამეს და აქეთ გუიკითხავენ სახარებას“ (ქდსკი, ფონდი E).

ფართო საზოგადოებაში აღნიშნული მნიშვნელობით გვხვდება გამოთქმა: „ვარადნიკის (რუს. варатник – საყელო) გასწორება“, „ულვაშების გაპარსვა“, რომელსაც სხვა ნიუანსიც ემატება. ესაა ჭკუის სწავლება სამაგიეროს გადახდით: „დაანებე თავი ქადაგებას, თორე დადგება დრო და მეც გაგისწორებ ვარადნიქს“, „მალე შაშიაშვილსაც გაპარსავენ ულვაშეფს“ (ქდსკი, ფონდი E).

#67#

ღმერთის ჩამოყვანა // ხატის ჩამოსვენება // შვილი

რომ მოუნათლო, შენსკენ არ გამოიხედავს (ღმერთის ჩამოყვანა – ღმერთის მიწაზე ჩამოყვანა, ესე იგი, კაცთა კეთილდღეობა, ნეტარება; ხატის ჩამოსვენება – საეკლესიო რიტუალი, როდესაც რომელიმე წმიდანის ხატს გარეთ გამოასვენებენ ერისათვის საამბორებლად ამა თუ იმ თხოვნის შესრულების მიზნით, რაც, ხალხის რწმენით, უცილოდ შესრულდება. გვალვისას ხატის წყალში ჩასვენება, რასაც უეჭველად წვიმა მოსდევს; შვილის მონათვლა – უახლოესი ადამიანის გაქრისტიანება, ღმერთის მფარველობაში მოქცევა) – ხვეწნა-მუდარა; უმადურება: „რა არ უთხრა, ღმერთი ჩამოყვანა ციდან, მაგრამ არაფრით მოუსმინა“ (ქდსკი, ფონდი A), „კაკო, ხატები რო ჩამოუსვენო, მაინც არ დაგეხმარება“, „შტელი რომ მოუნათლო, ხელს არ წაგაშტელებს, შენსკენ არ გამოიხედაუს“ (ქდსკი, ფონდი E)...

ქადაგად დავარდნა (ქადაგი, ბიბლიური წინასწარმეტყველი, მოძღვარი, რომელიც ხალხს ღვთის სათნო საქმეებს ამცნობს და მოძღვრავს) – ბევრი ლაპარაკი: „ჩტენი შაშაშტელი მთლად ქადაგად დავარდა და საქმე კი დაავიწყდა“ (ქდსკი, ფონდი E)...

ღმერთის ხსენება // ქრისტეს შედგომა (ღმერთის ხსენება – წმიდა მამათა სწავლების თანახმად, ყველა საქმის დაწყების წინ ღმერთს ადიდებენ, შეწევნას სთხოვენ და პირჯვარს იწერენ; ქრისტეს შედგომა – ნათლობის რიტუალის ერთ-ერთი ფრაზა, რომელიც მღვდელსა და მოსანათლ პიროვნებას შორის იმართება: „შეუდგები ქრისტესა?“ – „შევუდგები“, ე. ი. დაიწყებ ახალ ცხოვრებას?) – საქმის დაწყება: „ვახსენოთ ღმერთი და შევუდგეთ საქმეს“ (ქდსკი, ფონდი E), „რატომ ფიქროვ ამდენს, ახსენე ღმერთი, ნუ ზარმაცოვ!“ (ზესტაფონი, 1999), „რას შტება მაგ, კიდე არ შედგომია ქრისტეს, მასე მოიყტანს ცხოტრებას?!“ (ქდსკი, ფონდი A).

წითელი კვერცხი (სისხლით გამოსყიდული სიცოცხლის, დედამიწის სიმბოლო ქრისტეანობაში. კვერცხი იღებება ვნების კვირაში წითელ პარასკევს, ნიშნად მაცხოვრის ჯვარცმისა და სისხლის დათხევისა. წითელი კვერცხით ერთმანეთისთვის ქრისტეს ბრწყინვალე აღდგომის ხარება უკავშირდება წმიდა მარიამ მაგდალინელის სახელს. როცა ნეტარმა წმიდანმა აღდგომილი მაცხოვარი იხილა, მან ეს უდიდესი ბედნიერება ყველას აუწყა, მათ შორის იმპერატორსაც. ამ უკანასკნელმა მაგიდიდან კვერცხი აიღო

#68#

და უთხრა: როგორც ეს კვერცხი არ გაწითლდება, ისე დამარხული კაცი ვერ აღსდგებოდაო. სწორედ ამ დროს კვერცხი წითლად შეიფერა) – საალერსო, მოსაფერებელი; გამორჩეული, განსაკუთრებული. დღეს გამოთქმა გვხვდება მხოლოდ მეორე მნიშვნელობით ირონიული გაგებით: „ეგ რა წითელი კუთერცხია?“ „მე უთხარი: ამხანაგევს რომ არ მოქყუები, წითელი კუთერცხი ხარ? ან ჩუენთან ერთათ იქნები ან წახუალ საერთოთ აქედან-თქუა“ (ქუთათისი 2001). სვანური მასალების მიხედვით გვაქვს შესიტყვება: „ჯგგრწგო წწნ მამ ხი?“ – „წმიდა გიორგის სახელზე შეწირული ხარი კი არ ხარ? (წმიდანების სახელზე გაზრდილ საქონლებს შეწირვამდე ყველაფრის უფლება აქვთ. მათ ნათესში გადასვლასაც პატიობენ (ქდსკი, ფონდი B). მსგავსი დატვირთვა აქვს ხევსურულში შესიტყვებას: „კოპალაას ხარი ხომ არა ხარ?“ – მასალა მოგვაწოდა პროფ. ალ. ჭინჭარაულმა).

წითელი კვერცხის გორება (აღდგომის მეორე დღეს მიცვალებულთა საფლავზე კვერცხს გადააგორებენ, ნიშნად იმისა, რომ მაცხოვარმა ჯოჯოხეთიდან გამოიხსნა სულები და ზეცას დაუბრუნა. ქრისტეს აღდგომამ საფუძველი ჩაუყარა მიცვალებულთა მომავალ აღდგომა) – მოფერება, დათმობა. გამოთქმა გვხვდება ძირითადად ირონიული გაგებით: „უგორე ახლა ამას წითელი კუთერცხი“, „მე მაქუს ბედი? შინ და გარეთ ყუელას წითელი კუთერცხი უნდა უგორო“ (ქდსკი, ფონდი E).

წესის აგება // ანდერძის აგება (წესის აგება, ანდერძის აღსრულება – მიცვალებულთა უკანასკნელი პანაშვიდი. გარდაცვლილთათვის განკუთვნილ რელიგიურ საქმიანობათა, წესთა (საეკლესიო კრებული – წესი და განგება მიცვალებულთათვის) ერთობლიობა) – ბოლოს მოღება, მოსპობა, ანგარიშის გასწორება: „მაგ ნუ ტრაბახოფს თავისი ქურდებით და ფულით, თორემ უნახავ როგორ აუგებენ წესს“ (ქუთათისი, 2002), „ამ მთაჭრობასაც აუგებენ წესს, ისე არ იქნება“ (ქდსკი, ფონდი C).

ფრაზა გვხვდება დამუქრების ფორმითაც: „მანდ არ მომიყუანოთ, თორემ აგიგეფთ წესს“ (ხონი, 1999).

წირვის გამოსვლა // წირვის გამოყვანა (წირვა – საეკლესიო წმიდა ლიტურგია (ბერძ. λειτουργια – მსახურება), უსისხლო მსხვერპლშეწირვა. ფემზუმზე დასვენებული სეფისკვერის

ნაწილი სიმბოლოა ქრისტესი, რომელიც „ვითარცა ცხოვარი კლვად მიიგვარა“. უსისხლო მსხვერპლშეწირვას საფუძველი დაუ-
#69#

დო მაცხოვარმა საიდუმლო სერობისას „ესე არს ხორცი ჩემი თქვენთვის განტეხილი... ესე არს სისხლი ჩემი თქვენ მრავალთათვის დათხეული მისატევებლად ცოდვათა“; მათე 26,281) – დასრულება, დაბოლოება; სიკვდილი: „ამ უსაჭამადობისას ლობიოს კი გამოუყუანეთ წირუა“ (ქდსკი, ფონდი C); „როდის გამოუვა მაგის სიცოცხლეს წირუა, როდის ამოვისუნთქაუთ? (ბათუმი, 1998).

ჯვარი აქაურობას // ჯვარი გეწეროთ (ჯვარი უდიდესი საეკლესიო სიწმიდე, ნიშნად ქრისტეს წამების საფასად კაცთა სიცოცხლის გამოსყიდვისა. პირჯვრის გადაწერა – ე. ი. სხეულზე ჯვრის გამოსახვა, ღვთისმსახურების ერთ-ერთი აუცილებელი რიტუალი, მარჯვენა ხელის ცერა, საჩვენებელ და შუათითს შეაერთებენ, არათითს და ნეკს კი მოხრიან. პირველი სიმბოლოა სამების ერთარსებობის, მეორე კი ქრისტეს ორბუნებოვნების (კაცი და ღმერთი) – მფარველობა, დაცვა ყოველივე ავისაგან: „ჯვარი აქაურობას და მელქაძეები გაუქურდიათ წუხელ. თითზე გადასახვევი არაფერი დაუტოვებიათ სახლში“ (ქდსკი, ფონდი E). სვანური მასალების მიხედვით იმავე მნიშვნელობით გვაქვს შესიტყვება: „სტარტინ ჯერა“ (პირჯვარი გქონებოდეს, გეწეროს), (ქდსკი, ფონდი B).

ფართო საზოგადოებაში ზემოთ აღნიშნული გამოთქმის პარალელური ვარიანტია: „ცხრა მთას იქეთ“ // „ქარს და ნიავს (შევჩივლებ, თქვენ არ შემოგჩივლებთ)“. ხალხის რწმენით, როგორც ადამიანებს, ასევე სიტყვებსაც აქვთ კარგი და ცუდი აურა და მათ წარმოთქმას უნდა ვუფრთხილდეთ.

ჯვარდაწერილი ხომ არ ხარ? (ჯვრისწერა – შვიდთაგან ერთ-ერთი დიდი საეკლესიო საიდუმლო, რომლის დარღვევის უფლება არავის აქვს. ჯვრისწერის განგება-ტიპიკონში მითითებულია: „რომელნი ღმერთმან შეაერთნეს, კაცნიც ნუ განაშორებენ...“ – რაიმეზე ვერ შელევა: „დღევანდელი ბაჭუშები პირდაპირ კომპიუტერზე ჯვარდაწერილები არიან, სხუაგან არ იყურებიან და ვერაფერს გააკეთებთ“ (ქდსკი, ფონდი E), „ამ სახლზე ჯუარი ხომ არა გაქუს დაწერილი? გადი გარეთ, რამეს მოკიდე ხელი, იქნებ

გაგიმართლოს“ (თბილისი 2000), „შუილო, მე ვაჭრობაზე კი არა მაქ ჯუარი დაწერილი, ჩემი პროფესია მაქუს, ამ მთავრობამ მასწაულა ვაჭრობა და დამაგდო ქუჩაში“ (ქდსკი, ფონდი E).

#70#

1.2.5. ხალხურ წარმოდგენებთან დაკავშირებული საეკლესიო ტერმინების შემცველი შესიტყვებები

აღნიშნულ ქვეპარაგრაფში გავაერთიანეთ ის ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებშიც ასახულია ბიბლიის გავლენა ხალხურ ცნობიერებაზე:

აირია მონასტერი – არეულობა, განუკითხაობა, აყალმაყალი: „ჯერ კაი ქორწილი იყო, მარა ბოლოს, რო დათურენ, ეირია მონასტერი, დაცხენ ერთმანეც“. (ქდსკი, ფონდი E).

გამოთქმის სემანტიკურად პარალელური ფორმებია: „მაღლი პატრონს ვერ ცნობს“, „დედა შვილს ვერ აიყვანს“, „გაუშვი ქორში (ბანალში) ხელი“: „ამასწინ პარლამენტის სხდომას ვუყურებდი, ამბავი იყო, მაღლი პატრონს ვერ ცნობდა“ (ქდსკი, ფონდი C), „ეს რო ღუტუმამ გეიგო, შეიქნა ამბავი, დედა შუილს ვერ ეიყუანდა“, „შიადაროს ჩემ ოჯახს, მაგენტან რუა, გოუშვი ბანალში ხელი, ისეა, ბიჯო, ჩემთან, აბა რა“ (ქდსკი, ფონდი A).

ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სამეგრელოში ჩაწერილ მასალებშიც გვაქვს შესიტყვება: „ერუ მონასტერქ“ (აირია მონასტერი), (ქდსკი, ფონდი D).

ანგელოზების (ხატების), დაფრთხობა (ხალხური გადმოცემის თანახმად თუ ადამიანი ძლიერ შეშინდება, მისი მფარველი ანგელოზიც დაფრთხება და ტოვებს მას. თავად შემშინებელს კი ეს კაცის კვლის ფარდ ცოდვად ეთვლება. ფოლკლორული და ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, ავადმყოფობა ბოროტი სულია, რომელიც აშინებს ადამიანს ამა თუ იმ სახით ან ფორმით, თავად შედის მასში და კაცს აავადებს; ამიტომაც გვაქვს შეშინებულის შელოცვები: „... შეგილოცავ ავი ქარისას, ავი ანგელოზხი-სას, დღე მავალისას, ღამე მავალისას... სისხლში ხარ, ხორცში გამოდი, ხორცში ხარ გარეთ გამოდი, გამოდი, გამოეყარე“) – შეშინება, დაფრთხობა, ჯავრის ამოყრა: „რა არეული ლაპარაკოფ, ანგელოზები ხუ არ დაგიფრთხო ვინმემ?“ (სამტრედია, 1999), „თუ

თავს არ დამანებებს, ჩემ ბიძაშვილს ვეტყუი და რო დოუფ-
რთობენ ანგელოზებს, მერე ისწავლის ჭკუას“ (ქუთაისი, 1996),
მეგრულ მასალებშიც იმავე მნიშვნელობით გვხვდება გამოთქმა:
„დაიფეთე ანგელოზებს“ (დაგიფეთებ ანგელოზებს), (ქდსკი, ფონდი
D); სვანეთში კი, არც მრევლი და არც ერი, კრძალულების
#71#

გამო არავითარ შემთხვევაში მსგავს გამოთქმას არ გამოიყენებენ.
ხატი და ანგელოზები უდიდესი სიწმინდეა ღმერთის შემდეგ, რომ-
ლის ხშირი წარმოთქმაც კი არ შეიძლება (მასალა მოგვაწოდეს
ქდსკი მეც. თანამშრომლებმა ნ. ნაკანმა და დ. ფირცხელანმა).

შენიშვნა: მრევლი, რელიგიური კრძალულების მიზნით, აღ-
ნიშნული ფრაზის გამოყენებას ერიდება; უფლის მიერ ნათ-
ლობისას მინიჭებული ანგელოზის დაფრთხობა კაცთა მიერ
კადნიერება და ცოდვაა; იგი სიკვდილის შემდეგაც, საუკუნო
ადგილის დამკვიდრებამდე, კაცის მფარველი და მეოხია უფ-
ლის წინაშე.

ანგელოზების ჩამოვლა // სიჩუმის ანგელოზი (საეკლე-
სიო გადმოცემის თანახმად, უფლის ნებით დედამიწაზე წარმოიგ-
ზავნებოდნენ ანგელოზები ადამიანების დასახმარებლად. ისინი
სტუმრობდნენ იმ ოჯახებს, სადაც სიმშვიდე, სიყვარული და ლოც-
ვა სუფევდა. გამომდინარე აქედან, ხალხის რწმენით, სადაც სიჩუ-
მე ჩამოვარდებოდა, იქ ანგელოზები ჩამოივლიდნენ) – სიჩუმე,
სიწყნარე; „რა ყველა გაჩუმებულხართ, ანგელოზებს ხომ არ ჩამო-
უვლიათ?“ (ქდსკი, ფონდი E), „ეს რო თქუა, ყუელა ისე დაჩუმ-
და, გეგონებოდა სიჩუმის ანგელოზებმა ჩამოიარაო“ (ქდსკი, ფონ-
დი C). ფართო საზოგადოებაში აღნიშნული გამოთქმის სემანტი-
კური პარალელური ფორმებია: „მილიციელის დაბადება“ (შესამ-
ლოა, გამოთქმა წესრიგის დამყარებას უკავშირდებოდეს), „გოგოს
დაბადება“ (რაკი ყველას ბიჭი სურს და მის დაბადებას ჟრიამუ-
ლით ელიან, გოგოს დაბადებისას ერთბაშად ყურებს ჩამოყრიან
ხოლმე). მაგ... „რამ გაგაჩუმათ ყუელა, მილიციელი იბადება?“
„გოგო ხომ არ დაბადებულა, ყუელას ენა რო ჩაგივარდათ?“ (ქუ-
თაისი 1997)...

დედის ცხონება // კურთხევა – გაახარეთ, სიკეთე უყა-
ვით; ლანძღვა-გინება. დღეს გვხვდება ძირითადად მეორე მნიშვნე-
ლობით, ირონიული გაგებით: „ისეთი ამბავი ატეხა, სულ დედა

უცხოვნა მეზობლებს, „პარლამენ[ტში]ჩი ერთმანე[თს]ც სულ მკუდარი და ცოცხალი უკურთხეს“ (ქდსკი, ფონდი E).

შეიძლება ვთქვათ, რომ აღნიშნულმა გამოთქმამ ერთგვარი ევფემისტური გაგება შეიძინა. მოცემული შესიტყვების სემანტიკურად პარალელური ფორმებია: „მკვდრების მიწიდან ამოყვანა“, „მკვდრების მიწაში არ დაყენება (არ გაჩერება): „გიამ ისეთი დღე დამითია, მკუდრები ამომიყუანა მიწიდან“ (ქუთაისი, 1996), #72#

„ჩემი მეზობლის ბი[ჭ]ის გლახა სიმთრალე აქ და გუშინ ვინცხა-ზე ისე იყო გაბრაზებული, მკუდრები არ დოუყენა მიწაში“, „სულ უნდა ეფერო, თუარა, თუ გაბრაზდა, ქუტრეფს არ გაგიჩერეფს მიწაში, იმნაირია“ (ქდსკი, ფონდი C). სამეგრელოში ჩაწერილი მასალებს მიხედვით გამოთქმა „ღურელეფს უჩხონუანქ“ (მკვდრებს უცხოვნებ) უმეტესად გვხვდება დაქადნება, დამუქრების მნიშვნელობით (ქდსკი, ფონდი D).

შენიშვნა: შესაძლებელია, ზემოთ აღნიშნული გამოთქმა რელიგიური აკრძალვის წლების ნაყოფი იყოს, ისე როგორც ფრაზები: „ეშმაკის ფეხი“, „ეშმაკუნა“, „ეშმაკუნები უხტის თვალეში“, „გაეშმაკებულია“. აქ ეშმაკის, როგორც ბოროტი სულის არსი შეცვლილია და მოცემული გამოთქმები ანცი, მოუსვენარის მნიშვნელობით გამოიყენება.

ეშმაკსაც შეაცდენს – გაიძვერა, მატყუარა, მაცდური:

„უფრთხილდი მა კაცს, შენ კი არა ეშმაქს შიაცდენს,“ „ისეთი კაცია, ეშმაკს შეაცდენს, შენნაირი მაგასთან ცოდვაა, ვერც გაძლებს და ვერც გაიხარებს“ (თბილისი, 1998).

ზოგჯერ გამოთქმა გვხვდება ქალის ეპითეტადაც: „მე კი არა ეშმაქს შიაცდენდა, იმნაირი მაგარი ქალი იყო და ისე ეცუა“, „პირველათ ჯონის ქალი ყავდა, ეშმაქს შიაცთენდა და კი გაუშვა მერე“ (ქდსკი, ფონდი E).

მეუფეს მიბარება – გარდაცვალება: გამოთქმა გვხვდება ძირითადად ირონიული დატვირთვით: „ოსელიანი რო მიბარებია მეუფეს, გაიგე? – მატირე ახლა, გადასახურავი მაინც არ მაქ მისატანი“ (ხონი, 1998), „ერთ-ერთი პატოსანი გვამი მიბარებია მეუფეს, როგორც გავიგე“ (ქდსკი, ფონდი E). ლექსუმში იმავე მნიშვნელობით გვაქვს შესიტყვება „უფალს მიბარება“, მაგ. „მიბარა სული უფალს“ (მასალა მოგვაწოდა ქდსკი მეც. თანამშრომელმა

ლ. ლომთაძემ). სვანური მასალების მიხედვით, იმავე მნიშვნელობით გვხვდება შესიტყვება: „ქუინ ლახბარიე“ – სული ჩააბარა. იგულისხმება ღმერთს, მეუფეს – ეი. გარდაიცვალა (ქდსკი, ფონდი B).

მრევლი, კრძალულების მიზნით, ზემოთ აღნიშნული გამოთქმის გამოყენებას ერიდება.

სამოთხის კარის გაღება (წმიდა მამათა გადმოცემით, სამოთხის ბჭენი ეღებათ ღვთისსათნო, ღვთისმოყვარე, მართალ ადამიანებს, რომლებიც ამქვეყნიური წამების შემდგომ ჯილდოდ იღე-
#73#

ბენ სასუფევლის ნეტარებას. „გიხაროდენ სახიერო მეკარეო, სამოთხისა ბჭეთა მორწმუნეთად გამღებელო“ – უგალობს ეკლესია ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს) – გულის წადილის ასრულება, სანატრელ მდგომარეობაში ჩავარდნა, გამართლება.

აღნიშნული გამოთქმის სემანტიკურად პარალელური ვარიანტებია: „აღდგომის დადგომა“, „აღდგომის გათენება“, „გულის განათება“, „შავი დედალივით გამართლება“ (შავ დედალს იშვიათად კლავენ, ზემოდან ქორი ვერ უყურებს და ვერ წაიყვანსო. ამავე დროს, ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის ქუთაისის ჯგუფის მასალების მიხედვით, არსებობს ასეთი გადმოცემაც: შავ დედალს მიტომ არ კლავენ, რომ შავმა დედალმა თქვა: ჩვენს ოჯახში შავი ჩემს მეტს არ ჩაეცვასო), „კვერცხის მადებარი დედალივით გამართლება“ (ჩვეულებისამებრ, ისეთი ქათმის დაკვლას, რომელიც კვერცხს დებს და ოჯახს ხვავს მატებს, ერიდებიან), (ქდსკი, ფონდი E). მრევლის წევრები ამავე მნიშვნელობით იყენებენ გამოთქმას – „ღვთისმშობელმა მოწყალების კარი გაუღო“: „მართლაც რო აღდგომა გამითენდა და ღვთისმშობელმა მოწყალების კარი გამიღო იმ დღეს“ (ქუთაისი, 2000).

სანთელივით გახდომა // სანთელივით დადნობა (სანთელი – ერთ-ერთი წმიდა საეკლესიო შესაწირავი. ღვთისმსახურების ერთ-ერთი აუცილებელი ატრიბუტი) – ავადმყოფობით ან დარდით გახდომა, ჩამოხმობა, გაყვითლება; თავგანწირვა, ერთგულება: „რა იცის დაწყევლილმა კიბომ (უკურნებელი სენი), სანთელივით დაადნობს და გააყვითლებს კაცს“ (ქდსკი, ფონდი E); „ისეთი პატიოსანი და კეთილი ქალი იყო, სანთელივით დადნებოდა შენი გულისთვის“, „სანთელივით დადნება შენთვის, ისეთი

ადამიანია, ღმერთმა მოგცეს გაჭირვებაში“ (ქდსკი, ფონდი A; C)...
ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ სამეგრელოში
ჩაწერილ მასალებში გვხვდება გამოთქმა: „სანთელცალო ქოგორ-
ლუაფულა“ (დალოცვა – სანთელივით შემოგველე); „სანთელცა-
ლო დოწირდუ“ (სანთელივით დაიწრიტა), (ქდსკი, ფონდი D).

სანთელივით ჩაქრობა – უეცარი სიკვდილი: „საწყალი დო-
დო, რავა სანთელივით ჩაქრა, ასე უცეფ რა მოუვიდა“, „ბეგივით
კაცი იყო და სანთელივით ჩაქრა, კინაღამ გადავირიე“ (ქუთაისი
2002).

სულის წაწყმედა (სახარების თანახმად, ბოროტების გზით
სიარულის გამო სულის დაკარგვა, მისი ჯოჯოხეთისათვის გაწირვა)
#74#

– ავკაცობა, დიდი ბოროტების ჩადენა დღეს ძირითადად
გვხვდება ფიცილის ფორმულებში: „სული ნუ წამიწყდება, მარ-
თაღს გეუბნები“ ...

აღნიშნული ფიცის სინონიმური ვარიანტია „სულის სწორად
ამოსვლა“, ჩვენი რესპოდენტის თქმით, კაცი თუ მართაღს იტყ-
ვის, სული სწორად ამოუვა პირიდან, თუ არადა თვითმკვლელი-
ვით სული ტანის ქვემო ნაწილებიდან დატოვებს სხეულს: „ისე
სწორად ამომსულოდეს სული, რაფერაც მე შენ მართაღს გეუბნე-
ბი“ (ქდსკი, ფონდი E)...

სულის გაყიდვა // სულის ეშმაკისთვის მიცემა – ბო-
როტების ჩადენა, ზნეობის დაკარგვა: „გაზეჩი ეწერა, ზოგი პარ-
ლამენტარი ხალხს ყიდის უცხოეჩიო. მაგენი სულს ყიდიენ ფუ-
ლისთჳის და ხალხს დეინდობენ?“ (ქდსკი, ფონდი C). „მასწაული-
დენ, მურმანი ცუდი კაცია, ეთერის გამო სული გაყიდაო. კაცო,
ესენი ფულის გულისთჳის აძლევენ ეშმაქს სულს და იმან თუ ქა-
ლისთჳის მიცა, რა მერე, ამგენს მაინც არ ჯობია?!“ (ქდსკი, ფონ-
დი E).

სულის საქმეზე დადგომა (სახარებისა და წმიდა მამათა
გადმოცემით, სულიერი საქმეების კეთება ე. ი. ღვთივსათნო საქმე-
თა აღსრულება, ყველაზე დიდი შესაწირავია (ყველა საქმეზე დი-
დია) ამქვეყნად. ღვთივსულიერ საქმეთაგან პირველი სიკეთის
ქმნაა) – სიკეთე, სათნოება. გამოთქმა დღეს ძირითადად გვხვდე-
ბა ირონიული გაგებით: „მეინათლა ედიკა, ბიძია, თუარა სულის
საქმეზე შედგება აწი, ისე ცხონდა მაგის სული და მკუდარ-ცო-

ცხალი“ (სამტრედია, 1998).

ღმერთი, ხატი, რჯული // ღმერთია მოწამე (ე. ი. მოწამე) – მართალია, ჭეშმარიტია (ფიცილის ფორმულა): „ღმერთი, ხატი, რჯული, თუ რამე გამეგებოდეს მაგ საქმის“, „ღმერთია მოწამე, თუ ვიცოდე, რაშია საქმე“ (ქდსკი, ფონდი E). მეგრული მასალების მიხედვით იმავე მნიშვნელობით გვხვდება გამოთქმა: „ღორონთ, ხატი, რჯული“ (ქდსკი, ფონდი D).

ღვთის უბეში ყოფნა – განცხრომა, ბედნიერება, სიკვდილი. დღეს აღნიშნული გამოთქმა ძირითადად გვხვდება მეორე მნიშვნელობით. მორწმუნე საზოგადოებაში „ღვთის უბეში ყოფნა“ ძირითადად სიკვდილის სინონიმია და სემანტიკურად უკავშირდება „აბრაამის წიაღში (უბეში) ყოფნა“-ს (შდრ.: „წიაღსა შინა აბრაამისათა განისვენოს და ნათესავმა მისმან დაიმკვიდროს ქვეყა-
#75#
ნა“ – საპანაშვილო ლოცვიდან): „ღვთის უბეში ყოფნა ამჯობინა მისმა შვილმა დედის კალთაში ყოფნას“ (ქდსკი, ფონდი E).

შენიშვნა: როგორც ფართო საზოგადოების მეტყველებაში, ასევე ლექსიკონებში ღვთის სახელთან დაკავშირებული არაერთი ფრაზეოლოგიური ერთეული გვხვდება (ღმერთი გიწყენ, ღმერთი გაუწყრა ღმერთმა ინებოს, ღმერთმა იცის...), რადგან დღევანდელ მასალებთან შედარებისას რაიმე საყურადღებო ცვლილება ვერ დავაფიქსირეთ, ისინი ჩვენი მსჯელობის საგანი არ გამხდარა.

ჩემი გაჭედილი ხატი – ძალზე ახლობელი (ძირითადად იტყვი მასწავლებელი მოსწავლეზე, გამზრდელი გაზრდილზე): „ჩემი გაჭედილი ხატი მომატყუებდა რამეს?“ (ხონი, 1999), „ეგრას გამომბარებს, ჩემზე უკეთ ვინ იცის ჩემი გაჭედილი ხატის ამბავი?“ (ქუთაისი, 2003).

1.3. ბიბლიური პერიფრაზები

1.3.1. დავით წინასწარმეტყველის საგალობლებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმები

ათეისტური მმართველობის საკმაოდ ხანგრძლივ პერიოდში ბიბლიას, როგორც ცოცხალ წიგნს, მოსწყდნენ საზოგადოების ფართო წრეები, ხალხი ნაკლებად სარგებლობდა საეკლესიო ლიტერატურით. რელიგიური აკრძალვა მეტყველებაშიც აისახა, იშვიათად გამოიყენებოდა ბიბლიური ანდაზები, იდიომები, ფრთოსანი გამოთქმები... გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან, როცა ადამიანები კვლავ დაუბრუნდნენ ეკლესიის წიაღს, მორწმუნეთა მეტყველებაში გაჩნდა ბიბლიური ფრაზეოლოგიზმები. კერძოდ, ფსალმუნებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიური ერთეულები.

წმიდა დავით წინასწარმეტყველის ფსალმუნები სავალდებულო საკითხავი ლოცვანია მრევლისათვის (თანახმად წმიდა იოანე ოქროპირის ანდერძისა: „უმჯობესია, მზემ დაკარგოს ბრწყინვალება, ვიდრე ფსალმუნთა კითხვა მივატოვოთ“) და ლიტურგიაშიც მას მთავარი წარმმართველი ადგილი უჭირავს. ყოველივე ამან ხელი შეუწყო მათი მოხმარების არეალის გაზრდას.

#76#

ადრე ქრისტიანულ (3-5 სს.) საზოგადოებაში ფსალმუნთა პერიფრაზების ხშირ ხმარებაზე მიუთითებდა წმიდა ბასილი დიდის თავის წერილში „ფსალმუნთა მუსიკალობისათვის“. აი, რას წერდა იგი: „დავითისეული ეს წინასწარმეტყველება გალობით ითქმის, რათა გალობისას თითოეულმა სულიც დაიტკბოს და კითხვის სიმძიმეც განიქარვოს.. რათა მელოდიით, რიტმით სულიერად შვებულთ დიდი წადიერებით აღგვევლინა უფლისადმი წმიდა ჰიმნები. ჩვენი ბუნება იმგვარადაა მიდრეკილი საგალობლებისა და მელოდიებისადმი, რომ ამ სახით... იქარვებენ საქმეთა სიმძიმეს, რადგან სული, რომელიც მელოდიას ისმენს, ადვილად ახერხებს ყოველგვარი საწუხარისა და სიმძიმის ატანას... როდესაც სულიწმიდამ ნახა, რომ ადამიანთა მოდგმა ძნელი წასაყვანი იყო სათნოებისაკენ და რომ ჩვენ, სიამისაკენ მიდრეკის გამო უგულვებელყოფდით სწორ ცხოვრებას, მელოდიის საამურობით შეგვიზავა დოგმატები, რათა ხმის სიამესა და სინარნარეში შეუმჩნევლად შეგვეთვისებინა სიტყვათმიერი სარგებლობაც... დაუდევარნი ისე მიდიან ტაძრიდან, რომ იშვიათად თუ ვინმეს ახსოვს მოციქულთა და წინასწარმეტყველთა მცნებანი, ფსალმუნთა სტრიქონებს კი სასახლეშიც და სავაჭრო მოედნებზეც წარმოთქვამენ, ჩვი-

ლის აკვანთანაც მღერიან და მომაკვდავის სარეცელთანაც გალობენ... მიზეზი იმისა, რომ სიამოვნებით აღვასრულებთ ფსალმუნებში გაწვრთნას, ეს არის: მელოდიით გალობა სიტყვებისა“ (ბასილი დიდი, ფსალმუნთა მუსიკალობისათვის, 1990).

ყოველივე ზემოთ თქმული განაპირობებდა იმ გარემოებას, რომ წინა საუკუნეების ქართულ მწერლობაშიც (მხედველობაში გვაქვს არა თუ აგიოგრაფიული, არამედ საერო მწერლობის ნიმუშები) არც თუ იშვიათად გვხვდება ფსალმუნის ფრაზები ამა თუ იმ აზრის გამოსახატავად, თუ რისამეს შესაფასებლად. მაგ.: „...ახლა თვით ჩემზეც გამოვცადე, **„მრავალ არიან ჭირნი მართალთანი“** (ი. ბაგრატიონი, კალმასობა, 1990); „ესენი იყვნენ მხედარნი, რომელთაც **„სწამდეს ხილვად კეთილი უფლისა ქვეყანასა მას ცხოველთასა“** (ტ. გაბაშვილი, მიმოსვლა, 1990); „აწ მოგიტორა ადგილთაცა მშვენიერებისათვის, თუ ვითარ ნუგეშად ბოძებია მათ ღმრთისაგან **„მთანი მაღალი ირემთა“**, **„კლდენი შესავედრებლად ყურდღელთა“** (იქვე); „[მონაზონნი] სისრულესა შინა სულიერებათასა ჭეშმარიტად... გონებითა ფრინველ... ღვთისა მიმართ **„ვითარმცა მცნა ფრთენი ტრედისანი, აღვფრინდე და განვისვენო“** (იქვე)...

#77#

დღეს მართლმადიდებელი მრევლის სტილიზებულ მეტყველებაში ფსალმუნების პერიფრაზი გამოიყენება როგორც ხატოვანი თქმა, ამა თუ იმ გრძნობის, აზრისა თუ განწყობილების გამოსახატავად. მაგ.: ერთგულების დასამტკიცებლად ამბობენ: **„არა გაგცე შენ“** (რაც მომდინარეობს ფრაზიდან „არა გაგცე შენ, სიქადულო ჩემო, მართლმადიდებლობაო“); მოთმინების ან დუმილის აღსანიშნავად იტყვიან: **„დავდეგ საცოი პირსა ჩემსა“** (ფს. 140, 3) (შევნიშნავთ, რომ მოცემული ფრაზა იხმარება „პირში წყალი ჩაიგუბას“ მნიშვნელობითაც) – „რო მივხვდი, რაში იყო საქმე, **დავდეგ საცოი პირსა ჩემსა“**; **„აექუნ ენა ჩემი სასასა ჩემსა“** (ფს. 136, 6) – ამ გამოთქმას უფრო დუმილის აღთქმისას იყენებენ: „ალაღად რო მითხრა ყველაფერი, უთხარი; ნუ გეშინია, **აექუნ ენა ჩემი, სასასა ჩემსა**-თქვა, ჩემგან ვერავინ ვერაფერს გაიგებს-თქვა; ფართო საზოგადოებაში მის ნაცვლად გვხვდება ფრაზა „სამარე ვარ“. შევნიშნავთ, რომ აღნიშნულ ფრაზას იყენებენ ერთგულების აღსანიშნავად (იგი ერთგვარი წყევ-

ლის ფორმად). მაგალითად, დეკანოზმა არჩილ მინდიაშვილმა გარდაცვლილი ბერი გაბრიელის შესახებ თქვა: „მან ერთხელ მითხრა – „მამაო, არჩილ, არასოდეს დაივიწყო შენი მამა გაბრიელი“; მე კი ვიტყვი: **აექუნ ენა ჩემი სასასა ჩემსა, უკეთუ შენ დაგივიწყო, ბერო გაბრიელ**“ (2003 წლის ივნისი, რადიოსადგური „ივერია“, საკვირაო ქადაგების აუდიოჩანაწერიდან). ამა თუ იმ ეპითეტის მნიშვნელობით ვინმეს შეფასებისას იტყვიან: სიკეთის დაუნახავ, უმადურ ადამიანზე – **„კაცი პატივსა შინა იყო, ბაძვიდა იგი პირუტყვთა უგუნურთა და მიემსგავსა მათ**“ (ფს. 48, 2): „გადაყვა ჩემი ოჯახი ჩემ ბედოვლათ ქმარს, მარა ხო იცი, **კაცი პატივსა შინა იყო, ბაძვიდა იგი პირუტყვთა უგუნურთა და მიემსგავსა მათ**“ მოლალატე ახლობელზე – **„რომელი ჭამდა პურსა ჩემსა, აღილო ჩემ ზედა ბრჭყალი**“ („რომელი ჭამდა პურსა ჩემსა, აღილო ჩემ ზედა ბრჭყალი, რომელი სუმიდა ღვინოსა ჩემსა, მან განადიდა ჩემ ზედა შეტყუილი“ (ფს. 40, 9) – აღნიშნულ ფსალმუნში ნაწინასწარმეტყველებია იუდას მიერ ქრისტეს ღალატი და გაცემა): „დედაჩემის ძუძუ ქონდა ნაწოვი, ჩვენ ოჯახში გაიზარდა, მერე **რომელი ჭამდა პურსა ჩემსა, აღილო ჩემზედა ბრჭყალი**, მოიყვანა ვიღაცეები და ისე გაგვმარცვა, თითზე გადასახვევი არაფერი დაგვიტოვა“; უგუნურ, უგულლო კაცზე – **„ყურ ასხენ და არა ესმას**“ (ფს. 113, 14) ან **„თვალ ასხენ და ვერ ხედევენ**“ (იქვე): „მაგას

#78#

იმდენი ველაპარაკე, მაგრამ **ყურ ასხენ და არა ესმას**“, „უყურებს, შვილო, მისი დედამთილ-მამამთილის წვალებას, მარა **თვალ ასხენ და ვერ ხედავს**“; დაუნდობელ ადამიანზე – **„არა არს სული მათ შორის**“: „ამდენი უბედურება მოუტანეს მაგენმა ხალხს, უნდა იცოდე, რო **არაა სული მათ შორის** და კარგსაც არ უნდა ელოდე“. აღნიშნული ფრაზა საზოგადოების ფართო წრეებში, შესაბამისად ლიტერატურაშიც, გამოიყენება ხელოვნების მდარე ხარისხის ნაწარმოებების აღსანიშნავად, მრევლი კი ძირითადად მას გულბოროტი, გულღრძო ადამიანის ეპითეტად ხმარობს. კეთილშობილ, მართალ კაცზე იტყვიან, **„ღმერთი არს მის თანა**“, რაც მომდინარეობს ფსალმუნის ფრაზიდან **„ღმერთი არს თესლთა შორის მართალთა**“ (ფს. 149, 7); მწუხარებას მრევლის წევრები შემდეგი ფრაზით გამოხატავენ: **„ვიდრემდის ცოდვილ-**

ნი, უფალო, ვიდრემდის ცოდვილნი იქადოდიან“ (ფს. 93, 3) ან „ღმერთო, შეწევნასა ჩემსა მოხედენ“ (ფს. 69, 1) ან კიდევ „ღმერთო, ნუ განმეშორები ჩემგან“ (ფს. 70,12); უმწეობისა და სასოწარკვეთილების აღსანიშნავად გვხვდება: „მატლ ვარ და არა კაც“ (ფს. 21, 6) [შენიშვნა: მოცემული ფრაზა ფსალმუნში უმაღლესი თავმდაბლობის ნიმუშად ითვლება, მრევლი კი ამით უფრო საკუთარ უსუსურობას, უღონობას გამოხატავს]: „რა უნდა გავაწყო მაგათთან, მატლ ვარ და არა კაც“. „გული ჩემი შეძრწუნდა და დამიტევა ძალმან ჩემმან“ (ფს. 37, 10): „ამ ამბავმა გამანადგურა, გული ჩემი შეძრწუნდა და დამიტევა ძალმან ჩემმან, აღარაფრის თავი აღარ მქონდა“; სიხარულის გამოსახატავად მორწმუნენი ამბობენ: „ტკბილ ხარ შენ, უფალო“ (ფს. 118, 68): „არ ღირს ვარ, უფალო შენი წყალობის, მაგრამ ტკბილ ხარ შენ, უფალო და სიტკბოებითა შენითა მასწავლე მე სიმართლენი შენი“ (აღვნიშნავთ, რომ ბოლო ფრაზა მთლიანად ფსალმუნის სიტყვებს წარმოადგენს), „აკურთხა უფალმან მოშიშნი მისნი“ (ფს. 113, 21): „არ ვიცოდი, შვილი გადამირჩებოდა თუ არა, მარა აკურთხა უფალმა მოშიშნი მისნი, დიდება მის სახელს“, „კურთხეულ ხარ შენ, უფალო“ (ფს. 118, 12): „კურთხეულ ხარ შენ, უფალო, გმადლობ, რომ ღირსი გამხადე, შვილიშვილი გამჩენოდა“...

#79#

1.3.2. ლიტურგიიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმები

რელიგიური ფრაზეოლოგიზმების შესწავლისას ჩვენ მიერ ჩაწერილი მასალებიდან გამოიკვეთა, რომ ბიბლიიდან მომდინარე შესიტყვებების გვერდით გვხვდება ისეთი ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც ლიტურგიიდან, ღვთისმსახურებიდან მომდინარეობს. მაგალითად, მღვდლის ასამაღლებელი ლოცვებიდან, ჟამნიდან, თუენიდან, კურთხევანიდან, ფსალმენებიდან, ე. ი. ყოველივე იმიდან, რაც ეკლესიაში წირვა-ლოცვისას გამოიყენება. თუ. ბიბლიიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმებს ბიბლიიზმებს ვუწოდებთ, შესაძლებელია, ლიტურგიიდან მომდინარე შესიტყვებებსაც ლიტურგიზმები დავარქვათ. აღნიშნული ფრაზები შეენაცვლნენ მოცემული დიალექტისათვის დამახასიათებელ სიტყვაფორმებს: მაგა-

ლითად, მრევლის წევრები ერთმანეთს ზიარებას განსხვავებულად ულოცავენ, ამ დროს მორწმუნე ამბობს: „საკურნებლად სული-სა და ხორცისა“, რაზეც პასუხობენ: „სადიდებლად ღვთისა“ ან „სადიდებლად უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“ (შდრ.: ტიპიკონი, 1987); წყლის მიწოდებისას ჩვეულებრივ მადლობას ენაცვლება: „წყალსა ზედა განსასუენებელსა გამოგზარდოს უფალმა“ (შდრ.: ფს. 22) ან „გასუას უფალმა წყარო ცხოვრებისა“ (მომდინარეობს ძველი აღთქმიდან – „შენგან არს წყარო ცხოვრებისა და ნათლითა შენითა ვიხილოთ ჩვენ ნათელი“; ფს. 35, 8), შესაბამისად გვხვდება იოანეს სახარებაშიც „... ხოლო რომელმან სუას წყლისა მისგან რომელი მივსცე მას, არღარა სწყუროდეს უკუნისამდე“ (შდრ.: იოანე 4,14); მრევლის წევრები ერთმანეთთან სიყვარულის გამოცხადებისას ამბობენ: „ქრისტეა ჩვენს შორის“ – პასუხად იღებენ: „არს და იყოს“ (შდრ.: ტიპიკონი, 1987); სტუმრობისას: „ლოცვითა წმიდათა მამათა ჩუენთათა, უფალო, იესო ქრისტე, ძეო ღვთისაო, შემიწყალე მე ცოდვილი“ (შდრ. ლოცვანი, 1987); მასპინძელი თანხმობას ადასტურებს სიტყვით „ამინ“. აღსანიშნავია, რომ სტუმრობის ეს ფორმა უფრო მრევლსა და მღვდელს შორის ხდება, როცა მრევლი სტუმრად მიდის მღვდელთან ან მღვდელმთავართან.

გვხვდება ცრურწმენის ქრისტიანიზაციის ფაქტიც: ხალხური წარმოდგენით, ცხვირის დაცემინება რაიმეს დამოწმებას ნიშნავს და გარკვეული რიტუალი თუ დალოცვის გამომხატველი ფრაზა ახლავს, მაგ.: „სიცოცხლე“, „ჯანმრთელობა“, „ცხონდარჩი“, „მკვდართა გაცოცხლებამდე არაფერი გეტკინა“... მართლმა-
#80#

დიდებლობა ამგვარ მოვლენებს (დაცემინება, თვალის, წარბის თამაში და მისთანანი) მისნობად მიიჩნევს და კრძალავს, მაგრამ, რადგან ხალხში იგი ძლიერ ფეხმოკიდებულია, მორწმუნე საზოგადოება მას ქრისტიანული საფარველით მოსავს. ამიტომაც, მაგალითად, მრევლის წევრები ცხვირის დაცემინებაზე ერთმანეთს ეუბნებიან: „წყალობა ღვთისა სასუფეველი ცათა“, რაზეც პასუხობენ „და სულისაცა შენისა თანა (შდრ.: ტიპიკონი, 1987).

აღნიშნული ფრაზეოლოგიზმები საეკლესიო მწერლობის სტილითაა აგებული; ამავე დროს გვხვდება დღევანდელი მეტყველები-

სათვის დამახასიათებელი ფორმითაც. მაგალითად, ეკლესიაში სეფისკვერის მიწოდებისას მადლობის ნაცვლად ერთმანეთს ეუბნებიან: „მადლი გიმრავლოს“, „წყალობა არ მოგაკლოს“, „პური არსობის მოგცეს“ ან „უფალმა მოგმადლოს პური არსობისა“ (მომდინარეობს ლოცვიდან: „მამაო ჩვენო“, აიაზმის მიწოდებისას: „განგწმიდოს უფალმა“, „ქრისტემ თავისი წყალი გასვას“ და ა. შ. შევნიშნავთ, რომ მოცემული ფორმები უფრო ხშირად გვხვდება იმ მოქალაქეთა მეტყველებაში, რომლებიც მრევლის წევრები ჯერ არ არიან, ან ახლა ხდებიან, თუმცა ამ ფრაზებსაც ეტყობათ არქაულობის კვალი.

აღნიშნული ფრაზეოლოგიზმების ჩამოყალიბების საფუძველი წმიდა მამათა სწავლებაში უნდა ვეძიოთ (წმიდათა ცხოვრება, 1991). წმიდა მამათა სწავლების საფუძველზეა შექმნილი ტიპიკონის განმარტებანი. აქ ღვთისმსახურთა ლოცვასა და რიტუალს თან ახლავს შესაბამისი ქმედება მრევლისაგან. მაგ.: „მცირე გამოსვლისას“, როცა სახარებას გამოაბრძანებენ, მრევლი გულში ამბობს: **„გამოაბრწყინე გულთა შინა ჩვენთა, კაცთმოყვარეო მეუფეო, ღმრთის მეცნიერებისა ნათელი მიუწვდომელი და გონებისა ჩვენისა თვალნი განახვენ განცდად სახარებისა შენისა ქადაგებათა.. რამეთუ შენ ხარ განმანათლებელი სულთა და ხორცთა ჩვენთა, ქრისტე ღმერთო, ჩვენო“** (საღვთო ლიტურგია, 1999, გვ. 26); „რომელი ქერუბიმთას“ გალობისას მრევლი გულში ამბობს **„კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა... ან მომიხსენე უფალო, ოდეს მოხვიდე სუფევითა შენითა“** (იქვე, გვ. 40); როდესაც დიაკვანი ამბობს ასამაღლებელს – **„ვიყვარებოდეთ ურთიერთას, რათა ერთობით აღვიარებდეთ“** – ამ დროს მრევლი ერთმანეთს ემთხვევა (მამაკაცი – მამაკაცს, დედაკაცი – დედაკაცს) და თან ეუბნება: **„ქრისტეა ჩვენს შორის“**, პასუხად იღებს: **„არს და იყოს“** (იქვე, გვ. 49), როცა მღვდელი ამბობს: **„თავი ჩვენი უფალსა მოუდრიკნეთ“**, მრევლი თავს იხრის და გულში ამბობს: **„შენ უფალო, ღმერთო ჩვენო, თავსა ჩემსა მოგიხრი და ვაღიარებ...“** (იქვე, გვ. 63-64).

ლიტურგიიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიზმებსს ახასიათებს იდიომთათვის დამახასიათებელი სიტყვათა რიგის სიმყარე, რასაც

ხელს უწყობს ლოცვიდან ციტირება, თუმცა აქაც გვხვდება ფრაზეოლოგიზმებისათვის დამახასიათებელი ცვლა რიცხვში, პირსა და დროში, სუბიექტის დაკარგვა.

რიცხვში მონაცვლეობა უმეტესად ზრდილობის ფორმითაა გამოწვეული: „წყალსა ზედა განსასვენებელსა გამოგზარდოთ...“ „და სულისაცა თქვენისა თანა...“

პირში ცვლა: ფსალმუნის სიტყვები „წყალსა ზედა განსასვენებელსა გამოგზარდა მე“ ან „მასუ მე წყარო ცხოვრებისაჲ“ მეორე პირში გვხვდება, რადგან აღნიშნული ფორმები დალოცვის გამომხატველი ფრაზეოლოგიზმებია.

დროში ცვლა: მაგ. გამოგზარდა – გამოგზარდოს; მომადლა – მოგმადლოს.

სუბიექტის დაკარგვა: „გასუას (უფალმან) წყარო ცხოვრებისაჲ“...

სამეცნიერო ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ ძალზე მცირეა გრამატიკული არქაიზმების მქონე ფრაზეოლოგიზმები (თ. სახოკია, 1979; ა. თაყაიშვილი, 1961; ლ. კვაჭაძე, 1993; ალ. ონიანი, 1966; გ. ნებიერიძე, 1999), გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ ლიტურგიიდან მომდინარე არქაული ფორმის მქონე ფრაზები ანუ ლოცვის პერიფრაზები, „პერიფრაზი კი ხელს უწყობს მეტყველების მაღალ სტილს“ (ა. თაყაიშვილი, 1961), აქედან გამომდინარე, ვლინდება სალიტერატურო ქართულით მეტყველებისაკენ სწრაფვაც.

საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ შეინიშნება მრევლის მისწრაფება ნუსხურის შესწავლისაკენ. არსებობს გადმოცემა, რომლის თანახმად მორწმუნე ვალდებულია, ისწავლოს ნუსხური, რადგან გარდაცვალების შემდეგ ანგელოზი გადაუშლის წიგნს, რომელიც ნუსხურადაა დაწერილი და თუ ვერ წაიკითხა, დიდ წინაპრებს ვერ ნახავს (მასალა ჩავიწერეთ ქუთაისის (არქიელის გორაზე მდებარე) წმიდა გიორგის ეკლესიის მგალობლებისაგან: დოდო ფანცხავა – 55 წლის, იზო მანაგაძე – 72 წლის, ნუნუ იამანიძე – 65 წლის, ანა გაბრიაძე – 71 წლის).

#82#

1.3.3. სამონასტრო ცხოვრებიდან მომდინარე ლოცვითი ფორმულები

„ბერების ლოცვით ღმერთი იცავს სამყაროს. ვაზი ერთ გამ-
ხმარ სარს ეყრდნობა. გამოაცალეთ ვაზს სარი, რტო მიწაზე ჩა-
მოვარდება და ვერ მოიტანს ნაყოფს. გამოაცალეთ ბერმონაზვნო-
ბა სამყაროს და რა მოუვა მას, თავად განსაჯეთ“ (დიმიტრი როს-
ტოველი, 1998, გვ. 8).

ქართველი მართლმადიდებლებისათვის ეკლესია, განსაკუთრე-
ბით კი მონასტერი, ცხოვრების საყრდენია. ისინი რჩევა-დარიგე-
ბისთვის, რწმენაში გაძლიერებისათვის, სულიერი განკურნებისათ-
ვის ხშირად მიმართავენ მას და იქაურ სწავლებებსა თუ წეს-ჩვეუ-
ლებებს ნერგავენ საერო ცხოვრებაშიც. ამას, განსაკუთრებით
ხელს უწყობს მონასტრების მონახულება-მოლოცვის ტრადიცია.
სწორედ ეს უდევს საფუძვლად მრევლის მეტყველებაში არსებულ
სამონასტრო ცხოვრებიდან მომდინარე ლოცვით ფორმულებს.

მეტყველებაში (როგორც ერისკაცთა, ასევე ბერ-მონაზონთა)
მათი გამოყენების საფუძველი წმიდა მამათა სწავლებაშიც უნდა
ვეძიოთ. ისინი მოუწოდებდნენ მორწმუნეებს, გულშიც ელოცათ,
რათა მარად ხსომებოდათ უფალი.

იოანე კობისაღმწერელი (კლემაქსი) გვიჩვენებს: „ეცადე. ყოველ-
თვის შეიგრძნობდე უფალს. ყოველი საგანი, რომელიც ატკობს
გულს, ათბობს კიდევ მას. სულიერი ზემოქმედება მასში ჩნდება
მხოლოდ სულიერ საგანთა ზემოქმედებით, რაც სულიერი ცხოვ-
რების წესის აღსრულებაში მდგომარეობს. მისი დამახასიათებელი
ნიშანია განდგომა ყოველი ქმნილებისაგან, ყურადღების მიპყრობა
მხოლოდ ღმრთისადმი და ყოველივე ღმრთაებრივისაკენ. ამ ნიშ-
ნის მიხედვით ის ისე განსხვავდება მშვინვიერი და სხეულებრივი
მხურვალებისგან, როგორც ცა დედამიწისაგან“ (უხილავი ბრძო-
ლა, 2004, გვ. 182).

„გრძნობადი საგნებიდან გონება ღმერთის ჭვრეტისათვის აღ-
ვამაღლოთ. ვისწავლოთ გონების აღმართვა გრძნობადიდან
ღმრთაებრივისკენ... მღვიძარე იყავ, ყურადღება მიაპყარი გრძნო-
ბებს და არ დაუშვა, რომ რასაც მათი მეშვეობით აღიქვამ, განა-
ცხოველებდეს შენს გულისთქმას, ბირიქით, გრძნობისმიერი შთა-
ბეჭდილება ღვთის მცნებებს შეუსაბამე!“ (იქვე, გვ. 77): ...როცა
ეკლესიის ზარის ხმას გაიგონებ, მოიგონე მთავარანგელოზის ხარე-
ბა: „ღვთისმშობელო ქალწულო, გიხაროდენ...“ და შენც მადლობ-

#83#

დე უფალს... როცა სახლში ხარ, გაიხსენე, რომ უფალი ბაგაში დაიბადა... როცა წვიმს, გაიხსენე, სისხლიანი ოფლის წვეთები ქრისტეს სხეულიდან... მზემ გაგახსენოს ის წყვილი, რომელმაც ჯვარცმისას მოიცვა სამყარო... ოდეს შესვამ ღვინოს ან სხვა სასმელს, მოიგონე ძმარი და ნაღველი, რომელიც ასვეს ჯვარზე შენს მეუფეს; როდესაც იმოსები, გაიხსენე, რომ მარადიულმა სიტყვამ ხორცი შეისხა... და რომელმან ინება განშიშვლებული გამოტილიყო და ვნებულები ჯვარზე შენთვის..." (იქვე, გვ. 73, 74).

„სასოწარკვეთილებისას გაიმხნევე თავი შენი და იმეორე გულში: „უფალი ნათელ ჩემდა და მაცხოვარ ჩემდა, ვისა მეშინოდეს“ (ფს. 26-1,3), „აღსდევ უფალო, შემეწიენ და მიხსენ მე სახელისა შენისათვის“ (ფს. 43-27), „საჯენ უფალო, მავნებელი ჩემი და ბრძოდე მბრძოლთა ჩემთა“ (ფს. 34-1,2,3), „ყოვლადწმიდაო ღვთისმშობელო, შეგვეწიენ ჩვენ“, „მფარველო ანგელოზო, საფარველსა ფრთეთა შენთასა დამიფარე მე“ ... (იქვე, გვ. 44-45).

თუკი წმიდა მამები, მოცემული ეპიზოდების გახსენებით, მონასტერში მცხოვრებთ სინანულისა და მწუხარებისაკენ (საკუთარი ცოდვებიდან გამომდინარე) მოუწოდებენ, ერში მცხოვრები მორწმუნენი მეტ-ნაკლებად ცდილობენ ამგვარ სწავლებაში უფრო ნუგეში ეძიონ და იმ ფრაზებს ირჩევენ, იმედს რომ აღუძრავს მათ. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ მსგავს ქმედებას ეკლესია და მამათა სწავლებაც არ უარყოფს: „ლოცვის შერჩევა შეიძლება თითოეულის ნება-სურვილს მივანდოთ. წაიკითხე ფსალმუნთა წიგნი და მათგან გამოკრიბე ისინი, რომლებიც ახლოს არის შენს სულიერ მდგომარეობასთან, ისწავლე და იმეორე ისე, რომ მუდამ თან გდევდეს ყოველგვარი საქმიანობისას, ლოცვიდან ლოცვამდე. ხშირად გამეორების შემდეგ მათ ენა თავისთვის გამოთქვამს, ხოლო გონება ღმერთზე ფიქრში განმტკიცდება. წმიდა კასიანე მოწმობს, რომ მის დროს მსგავსი მოკლე ლოცვები მიღებული იყო მთელ ეგვიპტეში. სხვა მამათა სწავლებებიდან ჩანს, რომ ამგვარ ლოცვებს მიმართავდნენ სინას მთაზეც, პალესტინაშიც, სირიასა და თითქმის მთელს ქრისტიანულ სამყაროში. ეს იყო ყველაზე კარგი გზა გონებაგაფანტულობისაგან თავდასაცავად, ყურადღების მოსაკრებად, რათა განუმორებლად ჰკიებდე ღმერთში“ (უხილავი ბრძოლა, 2004, გვ. 156); „მოკლე ლოცვები სულთქმითი ღვაწლია

ღვთის წინაშე, მუდამ მღვიძარე იყავ და ილოცე, როგორც მხნე მებრძოლს შეჰფერის, „მოიღვაწე ლუაწლი იგი კეთილი“ (I ტიმ. #84#

5,12), რამეთუ „რომელი ვიდოდეს სიბრძნით, იგი ცხოვნდეს“ (იგავი სოლომონისა 28, 26) – იოანე ოქროპირი“ (იქვე, გვ. 156).

მრევლის წევრები მონასტრიდან ნასწავლ მოკლე ლოცვით ფრაზებს ყოფით ცხოვრებაში გულში იმეორებენ, ავისაგან თავდასაცავად და გასაძლიერებლად. მაგალითად:

დილით, სინათლის დანახვისას ამბობენ: **„დიდება შენდა, რომელმან მოგვფინე ნათელი!“** დაწოლის დროს საბნის გადაფარებისას: **„დამიფარე უფალო, საფარველსა ქვეშე შენსა“**; ცეცხლის ჩაქრობისას: **„მიხსენ, უფალო, ჯოჯოხეთისა ალთაგან“**; კარის გაღებისას: **„მოწყალებისა კარი გამიღე, კურთხეულო ღვთისმშობელო“**; ეკლესიის ზარების ხმის გაგონებისას: **„უფალო, მესმა ხმა შენი და განიხარა გულმან ჩემმან“**; ჩაცმისას – **„შემოსე უფალო მადლითა სულისა წმიდისა შენისათა“** ან თუკი იმ დღეს მღელვარება აქვთ გადასატანი: **„შთამაცვ, უფალო, ძალი ბრძოლასა და შეაბრკოლენ ყოველნი, რომელი აღდგომილ არიან ჩემს ზედა და ჩემს ქვეშე, მტერი ჩემი მომეც მე მეოტად და მოძულენი ჩემნი მოსრენ“** (ფს. 17 ,39); ღვთისმსახურების დროს საკმევლის კმევისას გულში ამბობენ: **„წარემართენ ლოცვა ჩემი, ვითარცა საკმეველი შენს წინაშე“** (ფს. 140,2); „რომელი ქერუბიმთას“ გალობისას მრევლი გულში ამბობს **„კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა...“** ან: **„მომიხსენე, უფალო, ოდეს მოხვიდე სუფევითა შენითა“**... სეფისკვერის საკურთხეველში შეგზავნისას: **„ესე არს პური ზეცისა, რომელ არს ტარიგი ღვთისა“**.

ზოგ შემთხვევაში წიგნურ ფრაზებს ენაცვლება გახალხურებული ვარიანტებიც. მაგ., ზეთისცხებისას, სხვა შემთხვევაში ნათლობის ლოცვის სიტყვების – **„სვლად გზასა სიმართლისასა, სმენად სარწმუნოებისა“** (კურთხევენი, ნათლობის საიდუმლო, 2000) პარალელურად გვხვდება: **„დახშული გონება გამიხსენ თვალთა ხედვა მომმადლე, ყურთა სმენა მომგვარე, ენა-პირი დამიტკზე, გულისყური განმიღე, ჯანი-ღონე მომეცი, მუხლმაგარი მატარე“** (ნაკურთხ ზეთს ისვამენ სხეულის სხვადასხვა, განსაკუთრებით მტკივან, ნაწილზე) – (ქდსკი, ფონდი E, პეტრე-პავლეს ეკლესია, 2005); კურთხევისას, როცა მოძღვრის ხელი თავზე დაედება:

„ქრისტეს ხელი მეხებოდეს, სწელება ქრებოდეს, აორთქლება ხდებოდეს, ბოროტება კვდებოდეს“ (იქვე); გვხვდება ძილის ლოცვის გახალხურებული ვარიანტიც „დავწვები, დამეძინება, პირჯვარი დამეწერება, ცხრა ხატი, ცხრა ანგელოზი სასთუმალს დამესვე-
#85#

ნება, ღმერთო, მარიდე ეშმაკი, ღმერთო მარიდე ცდუნება, ახლა კარგად დამაძინე, დილით მომეცი გუნება!“ (პეტრე-პავლობის ეკლესია, მარიამ იმედაძე, 68 წ. 2000 წ. 21. 09).

ზემოთ აღნიშნული ლოცვითი პერიფრაზები მორწმუნეებმა ეკლესია-მონასტრების მოლოცვის ჩვეულებიდან გამომდინარე, სამონასტრო ცხოვრებიდან აიღეს.

1.3.4. ბიბლიური მისაღმების ფორმულებისათვის მრევლის მეტყველებაში

საქართველოში ოდითგანვე მტკიცედ შემუშავებულ ზნე-ჩვეულებებს შორის ერთმანეთის დახვედრისა და მისაღმება-დამშვიდობების წესიც არსებობდა. ამასთან დაკავშირებით ივ. ჯავახიშვილი წერდა: „წარჩინებულნი მოვალენი. იყვნენ ერთმანეთისადმი თანასწორი პატივისცემა გამოეჩინათ იმიტომ, რომ ურთიერთის „პატივად ხილვად“ ამ წესის ზრდილობიანობის საანბანო ჭეშმარიტებად ითვლებოდა. „წესისამებრ „პატივით ხილვად“ იმაში მდგომარეობდა, რომ, როდესაც წარჩინებულნი, ცხენზე მჯდომნი, ერთი მეორეს შეხვდებოდნენ, ორივენი მოვალენი იყვნენ ჯერ ჩამოქვეითებულნი იყვნენ, ხოლო შემდეგ კოცნით, მხარზე მთხვევით, მისაღმებოდნენ ერთმანეთს, ქართველ ჟამთააღმწერელს მოთხრობილი აქვს ერთი შემთხვევა, როდესაც ეს წესი დაურღვევიათ: ავაგ ამირსპასალარი უცხოეთიდან საქართველოში ბრუნდებოდა, ქართველებმა ეს რომ გაიგეს „წინამოეგებნეს ყოველნი მთავარნი და წარჩინებულნი შანშა და ეგარსლანი, რომელსა კნინდა და სახელიცა მეფობისა ეპყრა და ვითარ მიეახლა ავაგ, ჰკონებდა ჰონისაგან გარდამოკდომად და ეგრეთ ხილვად ეგარსლანისაგან. ხოლო იგი განლალეულ იყო: არა ინება წესისამებრ პატივით ხილვად და ამბორისყოფად ავაგისად და ამიტომაც შესაფერისად დაისაჯა“ (ივ. ჯავახიშვილი, 1919, გვ. 62).

დღეს ქართველობა მეტ-ნაკლებად აგრძელებს წინაპართა

ტრადიციას განსაკუთრებულ პატივისცემას ძველი ჰუმანური ტრადიციებისადმი კი მრევლის წევრები ამჟღავნებენ.

მართლმადიდებელ ეკლესიაში მისაღმების შეიძლება შემდეგნაირად დავაჯგუფოთ: I) ჩვეულებრივ დღეებში: ა) მრევლს შორის, ბ) მრევლსა და მოძღვარს შორის; 1) რელიგიურ დღესასწაულებზე და კვირა დღეს.

#86#

ეკლესიაში ჩვეულებრივ დღეებში ასაკისა და სქესის მიუხედავად მრევლი ერთმანეთს ესაღმება სიტყვებით: „**მშვიდობა**“, „**მშვიდობა თქვენდა**“ პასუხად იღებენ: „**და სულისაგა თქვენისა თანა**“ საღამოს ლოცვაზე ზემოთ თქმულის გარდა გვხვდება სიტყვები: „**მწუხრი მშვიდობისა**“ მისაღმების ფორმა „მშვიდობა“ და „მშვიდობა თქვენდა“ ძველი აღთქმიდან მოდის. ბიბლიაში ვკითხულობთ: „შვიდა და რქუა მათ: მშვიდობა!“ (ტობიასი 7, 12, 149), ახალ აღთქმაში – როცა მაცხოვარი გამოეცხადა მოწაფეებს, ასე მიესალმა: „მშვიდობა თქვენდა“ (მათე 28. 9, იოანე 20, 19). მსგავსი მისაღმების ფორმა შესაბამისად გვხვდება მხატვრულ ლიტერატურაშიც. მაგ.: „ოდეს მოახლოვდა იგი, მყისვე იცნო იოანემ და ჰრქვა: „**მშვიდობა შენდა, ღამბარაშვილო**“ „**და სულისაგა შენისა თანა ხელაშვილო!**“ „მშვიდობა შენდა, ანდრია“ – „სულისაგა შენისა თანა, იოანე!“ (ი. ბაგრატიონი, 1990).

მრევლი პასუხს მისაღმებაზე „**მშვიდობა თქვენდა**“, „**მშვიდობა**“ მიუგებს შემდეგნაირადაც: „**არ დაგილიოს ღმერთმა**“.

მორწმუნენი ერთმანეთს ესაღმებიან თავის დაკვრით ან ბეჭზე მთხვევით მიუხედავად ასაკისა და სქესისა (გამონაკლისს წარმოადგენენ ბავშვები, თუმცა თავად სკოლის ასაკის მოსწავლე მრევლის წევრებიც ერთმანეთს ასევე ესაღმებიან). ტიპიკონისა და წერილობითი ძეგლების მიხედვით, ბეჭზე მთხვევით ძველად მხოლოდ ერთი სქესის ადამიანები ესაღმებოდნენ ერთმანეთს. მამაკაცები ქალებს მხოლოდ თავის დაკვრით ან გულზე ხელის დადებითა და თავის დაკვრით ესაღმებოდნენ.

მრევლი მოძღვარს თავის დაკვრითა და იმავე ფრაზებით ესაღმება, როგორც ერთმანეთს, ან კიდევ უსიტყვო მისაღმების ფორმით: მარცხენა ხელის გულს ზემოდან ზურგით დაადებენ მარჯვენას და თავს დაუკრავენ, რაც აღნიშნავს მისაღმებას კურთხევის გამოთხოვით. შეიძლება აღნიშნულ ჟესტს ახლდეს სიტყვე-

ბი: „გვაკურთხე, მამაო!“ ან „დამლოცეთ, მამაო!“ მისალმების უსიტყვო ფორმაა აგრეთვე, მოძღვრის, უფრო კი ეპისკოპოსის წინაშე დაჩოქება და თავის დახრა. ასეთ შემთხვევაში მღვდელი პასუხობს ჯვრის გადასახვით და ხელს ან ჯვარს გაუწვდის საამბორებლად; ანდა ჯვარს სახავს და ამბობს: „გაკურთხოს უფალმა“, ხოლო სიტყვიერი მისალმებისას მოძღვარი პასუხობს „მშვიდობა“, „მშვიდობა თქვენდა“ ან „გაკურთხოს უფალმა“, ეს უკანასკნელი ფორმაც დასაბამს ძველ აღთქმაში პოულობს: „რაფაელ მთავა-
#87#

რანგელოზმა მოიკითხა და ჰრქუა ტობიას: „ღმერთმან ისრაელისამან გაკურთხოს შენ“ (ტობითი 1, 62), „მელქისედეკი გამოეგება აბრაამსა და უთხრა: კურთხეულ იყოს აბრაამი უზენაესი ღმერთის წინაშე“ (დაბადება 14, 19).

მსგავსი ფორმები, როგორც დადგენილი წესი, შესაბამისად გვხვდება შემდგომი დროის მხატვრულ ლიტერატურაშიც. მაგალითების სიმრავლის გამო, საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ მხოლოდ რამდენიმეს, „რა იცნა იოანე, ჰრქვა: „გვაკურთხენ, მამაო!“ „კურთხეულ იყავ საქმეთაებრ შენთა“ – მიუგო იოანემ (ი. ბატონიშვილი, 1990); „მაკურთხე, მამაო“ – „უფალმა გაკურთხოს“ – მიუგო მამაომ და ვაჟს პირჯვარი გადაწერა (რ. შენგელია, 1996)...

მოძღვრები და სხვა ღვთისმსახურნი დიაკვანი, სტიქაროსანი, მორჩილი ერთმანეთს ბეჭზე მთხვევითა და სიტყვებით „მშვიდობა თქვენდა“ ესალმებიან ან მხოლოდ სიტყვითა და თავის დაკვრით. მღვდლები ზოგჯერ სულიერ შვილებსაც ხვდებიან მხარზე კოცნით. რაც შეეხება ზემოთ ნათქვამ მისალმების ჟესტებს, ისინი უხვად დაიძებნება რელიგიურ ლიტერატურაში და წერილობით ძეგლებში: „დედაკაცი იგი მსწრაფლ მოვიდა წმიდისა მის... რადთამცა ღირს იქმნა ჯუარსა ნეტარის მის კაცისას, ხოლო მან არა დასწერა ჯუარი“ (გიორგი მერჩულე, 1990), „კურაპალატი წინა მიეგება ფებრონიას და მიიღო ლოცვაჲ დედისა მის“ (იქვე)... საბა იშხნელს „კურაპალატი წინა მიეგება და პატივით მოიკითხა და მან კურთხევით ულოცა (იქვე)... „აბრაამი გაიქცა მათ მისაგებებლად და მდაბლად თაყვანი სცა (მუხლი მოიყარა)“ (დაბადება, 18, 2), „დაინახა ისინი ლოტმა, წამოუდგა მისაგებებლად და მდაბლად თაყვანი სცა“ (დაბადება, 19,1), „მიეგება მოსე თავის სიმამრს, თაყვანი სცა და გადაკოცნა, მოიკითხეს ერთმანეთი“ (გა-

მოსვლ. 18,7), „ისინი მივიდნენ იესოსთან მუხლებზე მოეხვივნენ და თაყვანი სცეს მას“ (მათე, 8, 9), „აღდგა შიო და შეუვრდა ფერხთა იოვანესთა“ (ცხოვრება შიო მღვიმელისა)...

დღესასწაულებზე და კვირა დღეს – მორწმუნენი ერთმანეთს ესალმებიან სიტყვებით: „მრავალს დაესწართ“, „მრავალს“; თუკი რომელიმე წმიდანის დღეა პირდაპირ დალოცვითაც ესალმებიან: „ღვთისმშობელი გფარავდეთ“, „ღვთისმშობელმა გაკურთხოთ“, „წმიდა გიორგი შეგეწიოთ“, „წმიდა გიორგი გფარავდეთ“...

ყოველ კვირას აღდგომის ბრწყინვალე დღესასწაულის აღსანიშნავად (საღვთისმსახურო წიგნების მიხედვითა და მორწმუნეთა განმარტებით კვირა აღდგომის სწორი დღეა) ძველად საქართვე-
#88#

ლოში ქრისტიანები ერთმანეთს ესალმებოდნენ სიტყვებით: „ქრისტე აღსდგა“ – „ჭეშმარიტად“, რაც დასტურდება წმიდა გაბრიელ ქიქოძის „ქადაგებანშიც“, მაგრამ დღესდღეობით აღნიშნული წესი თითქმის აღარ გვხვდება.

აღდგომის დღეებში ამალლებამდე ერი და ბერი ერთმანეთს ესალმება სიტყვებით: „**ქრისტე აღსდგა**“ – „**ჭეშმარიტად**“, „**ჭეშმარიტად აღსდგა**“ – პასუხობენ პირველს და თან დალოცავენ: „მრავალს დაესწართ“, „თქვენიანად, მრავალს დაგასწოთ უფალმა“... მისალმების ეს ფორმა წმიდა გადმოცემის მიხედვით უკავშირდება წმიდა მარიამ მაგდალინელს. აღსანიშნავია, რომ ფართო საზოგადოება მოცემულ ფრაზას იყენებს ორი კვირის განმავლობაში. მრევლი კი საეკლესიო წესის თანახმად, აღდგომიდან ორმოცი დღის განმავლობაში, ამალლებამდე ერთმანეთს ტაძარში და მის გარეთ „ქრისტე აღსდგათი“ ესალმება.

შობის დღეებში ერთი კვირის განმავლობაში ერთმანეთს ესალმებიან შემდეგი ფრაზებით: „**ქრისტე იშვა**“ – „**გიხაროდენ**“ – არის პასუხი. მასაც მოსდევს დალოცვა.

სადაც და სადღესასწაულო დღეებშიც, გარდა აღდგომისა და შობისა მრევლი ერთმანეთს ემშვიდობება სიტყვებით: „**ღმერთს ებარებოდე**“, რაც ღვთის მფარველობაში მშვიდობით მყოფობას ნიშნავს. შევნიშნავთ, რომ „ფრაზა „ღმერთს ებარებოდე“ მომდინარეობს ძველი ქართული ლოცვიდან, რომელიც ჩვენში დავიწყებულ იქნა (მხოლოდ დამშვიდობების აღნიშნული ფორმა შემორჩა ეკლესიაში), შემონახულია ფერეიდნულში, რომელსაც დღესაც

იყენებენ იქაური ქართველები (გაზ. „საპატრიარქოს უწყებანი“, #41, 2003 წ. გვ. 6-10). ზოგჯერ აღნიშნულ ფორმას ენაცვლება გამოთქმა: „ქრისტე შენტანა“, რასაც იგივე მნიშვნელობა აქვს, როგორც ზემოთქმულს.

გამომშვიდობების ეს ფორმა ხშირად გვხვდება გასული საუკუნის ლიტერატურაში. მაგ.: ი. ბატონიშვილი „კალმასობაში“ მღვდლისა და სულიერი შვილის გამომშვიდობებას ასე აღწერს: „ქრისტე იყოს შენტანა“ – „უფალმან წარგიმართოს ყოველი ქმნული ხელთა შენტანი“...

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, შეიძლება, ვთქვათ, რომ მრევლი აღნიშნულ შემთხვევაშიც არ ღალატობს საეკლესიო ტრადიციას, მისდევს ძველ სწავლებას და ურთიერთს ბიბლიური ფრაზებით ესალმება-ემშვიდობება.

#89#

1.3.5. ბიბლიური წყევლა – დალოცვის ფორმულების ხალხური ვარიანტებისათვის

დალოცვა-წყევლას დასაბამისეული ისტორია აქვს. ძველ აღთქმაში ხშირად გვხვდება აღნიშნული ფორმები, რომლითაც ღვთის მგომბელნი იწყევლებიან და მაქებარნი ანუ საქმით მადიდებელნი ღვთისაგანვე ილოცებიან; რადგან ფსალმუნის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ღმერთი არს თესლთა შორის მართალთასა“. თავად უფალმა ასე აკურთხა თავისი რჩეული ერი: „გაკურთხო პური თქვენი და ღვინოდ და წყალი თქვენი და გარე-წარვაქციო სალმობად შენგან. არა იყოს უშვილოდ, არცა ბერწი თქუენსა. რიცხვი დღეთა შენთა აღვაგსო.. და მოგცნე ყოველი მტერნი შენი მეოტად“ (გამოსვლათა 23, 25-27). ძველ აღთქმაში აღნიშნული ფორმებით მდიდარია დავით წინასწარმეტყველის მიერ შექმნილი ფსალმუნები, სადაც ზოგჯერ მთლიანად ფსალმუნი ცალკე დალოცვასა და ცალკე წყევლას შეიცავს, არა თუ მის გამომხატველ ფორმებს:

დალოცვა: „ნაყოფი ნაშრომთა შენთა შჳამო შენ, ნეტარ იყო და კეთილი გეყოს შენ. ცოლი შენი ვითარცა ვენახი მსხმოდ, კიდეთა სახლისა შენისათა. შვილნი შენნი ვითარცა ახალნერგი ზეთისხილისანი, გარემოის ტაბლისა შენისა... გაკურთხოს უფალ-

მან სიონით და იხილო შენ კეთილი იერუსალიმისაჲ, ყოველთა დღეთა ცხოვრებისა შენისათა და იხილნე შვილნი შვილთა შენთანი“ (ფს. 127, 1-6), „გაკურთხოს უფალმან სიონით, რომელმან ჰქმნა ცანი და ქუეყანაი“ (ფს. 133, 3), „დიდება და სიმდიდრე სახლსა შენსა“ (ფს. 111, 3).

წყევლა: „მოვედინ სიკვდილი მათ ზედა და ცოცხლივ შთახდენ იგინი ჯოჯოხეთად“ (ფს. 54,15), „დაეცა მათ ზედა ცეცხლი და არა იხილეს მზე“ (ფს. 57, 8), „წვიმოს ცოდვილთა ზედა მახე, ცეცხლი და წუნწუბაჲ“ (ფს. 10,6), „იყავ სამკვიდრებელი მისი ოხერ და საყოფელთა მისთა ნუ იყოფინ მკვიდრნი“ (ფს. 68, 26), „იქმნედ დღენი მისი მცირედ და განსაგებელი მისი სხუამან მიიღენ... მოისპედ ქვეყნით სახსენებელი მათი“ (ფს. 108).

რაც შეეხება ახალ აღთქმას, აქ არსებული დალოცვა-წყევლის ფორმულები ძირითადად ძველი აღთქმიდან ციტირებას წარმოადგენს. მაგ.: სამოციქულოში ვკითხულობთ: „ვითარცა ფსალმუნის იტყვის: „იყავ სამკვიდრებელი მისი ოხერ და საყოფელთა მისთა ნუ იყოფინ მკვიდრი“ (საქმე 1, 20). ზოგჯერ თავად მაცხოვარი, #90#

კაცთა მოდგმის წყევლისაგან დამხსნელი, ბოროტ სულს და მისი ნების გამომხატველ მღვდელმთავრებსა და ფარისევლებს (რომელთა ცდუნებითაც ხალხმა უფლის ჯვარცმა მოითხოვა) ასე წყევლის: „განვედით ჩემგან იქედანთა ნაშობნო საუკუნო ცეცხლში“ (მათე 23. 33).

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ძველი აღთქმა, წყევლის ფორმების გამოყენების თვალსაზრისით, მკვეთრად განსხვავდება ახლისაგან; აქ ისინი ძალზე იშვიათია.

სიგელ-გუჯრებსა და განჩინებებში გამოყენებული დალოცვა-წყევლის ნიმუშები კარგად ასახავს იმ დროის ყოფით გარემოს. მძარცველთა და ათასი რჯულის თავდამსხმელთაგან შევიწროებული, სულგამწარებული ადამიანი ხშირად მიმართავდა წყევლის ბიბლიურ ფორმებს. აქ გვხვდება როგორც ფსალმუნებიდან ციტირებები, ასევე რელიგიური ტერმინოლოგიის შემცველი წყევლა-დალოცვის ფორმულები (აქვე დავძენთ, რომ სიგელ-გუჯრები ძირითადად სამი ნაწილისაგან შედგება: დალოცვითი, ძირითადი ტექსტისა და კრულვითი ნაწილისაგან; იხ. ივ. ჯავახიშვილი, 1926). აღსანიშნავია, რომ გამოყენების მხრივ წყევლის ფორმები გაცილე-

ბით სჭარბობს დალოცვისას:

დალოცვა: „მიიღენ კურთხევად ღმრთისაგან“, (ქსმ, შეწირულობის სიგელი ბაგრატ IV-ისა შიომღვიმისადმი, 1057 წ; 1965, გვ. 7), „ღმერთმან მეოხებითა წმიდათა მოციქულთადათა და ვედრებითა წმიდათა მამათადათა დღესა მას განკითხვისასა ულხინოს სულსა მისსა“ (ქსმ, სიგელი ბაგრატ IV-ისა ოპიზართა და მიძნაძორელთა სამამულე დავის გამო, 1027 წ; 1965, გვ. 9), „შეწევნითა ყოვლად სახიერისა ღმრთისადათა და მადლითა ყოვლად წმიდისა ღმრთისმშობლისადათა... მიეცინ სიმტკიცე ეკლესიასა, ჩემ მიერ შენებულსა“ (იქვე, ანდერძი დავით აღმაშენებლისა შიომღვიმისადმი, 1123). მეფედ თუ მთაგრად დადგინება ჩვეულებისამებრ საეკლესიო „კურთხევანის“ ტექსტის მეშვეობით ხდებოდა: „უფალო, ღმერთო ჩვენო, რომელსა ყოვლისა მთავრობის და კელმწიფებად გაქუს ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა... მოანიჭე ამას (სახელი) ყოველივე საცხოვრებელი თხოვად და ღირს ყავ იგი სჯად მის ქუემემყოფთა სიწრფოებითა და სიმართლითა, რათა სათნოდ შენდა გამოჩნდეს ყოველსავე შინა.. უფალო, ღმერთო ჩვენო, ყოველთა დაბადებულთა შემოქმედო, ისმინე ვედრებისა ჩვენისა და მოჰმადლე სარწმუნოსა ამას მონასა შენსა (სახელი) ყოველივე საცხოვრებელი თხოვად და ღირს ყავ იგი ნებისამებრ შენისა განგებად...

#91#

რათა იქმნას მკვიდრ ზეცისა სასუფეველისა შენისა, რამეთუ შენ ხარ ღმერთი წყალობისა და მაცხოვარებისა, ქრისტე ღმერთო ჩვენო და შენდა დიდებასა აღვაკლენთ თანა დაუსაბამოით მამით შენით და ყოვლად წმიდით და სახიერით და ცხოველსყოფელი სულით შენით წმიდითურთ, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე; ამინ“ (იქვე, წესი და განგება მეფედ-კურთხევისა, XIII ს.).

წყევლა: „ვინც რამანც გუარისა კაცმან შეცვალოს, შემცაიცივლების რჯულისაგან ქრისტიანეთასა, რისხვამდესმცა მამა, ძე და სული წმიდა; კრულმცა არს ძილი და ღვიძილი მისი, საფლავი და სახსენებელი მისი... წირვითა კრულია, სატანის განუქსნელითამცა საკვრელითა შეიკვრის ტომით, ნათესავით, სახსენებელით მისითურთ, წმიდათ მადლი რისხავს, რამანც ადამიანის ნათესავმა შესალოს“ (ქსმ, ბეგარის დადების დაწერილი შიომღვიმისა, 893-918 წწ., გვ.4-5), „ვინც ეს შეცვალოს.. შემცაიცივლების სჯულისაგან ქრისტიანეთასა... ასდამერვე ფსალმუნი მის ზედა აღესრულების...

და იგიმცა სიტყუად მისგან იძიების, რომელი ჰურიათა თქუეს, ვი-
თარმედ: „სისხლი მაგისი ჩვენ ზედა და შვილთა ჩვენთა ზედა“
(მათე 27, 25)... ყოვლად წმიდაო ღვთისმშობელო რკონისაო, რის-
ხვით აღიძარ და მისა შენისა ლახურისა შემცემელითა პატიჟი
მისგან იძიე“ (იქვე, შეწირულობის დაწერილი მეჭურჭლეთუხუცეს
კახა თორელისა რკონის მონასტრისადმი, 1259 წ; გვ. 64).

გამოქვეყნებულ და ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტი-
ტუტის მიერ მოპოვებულ დიალექტურ, ფოლკლორულ და ეთნოგ-
რაფიულ მასალებში მრავლადაა ქრისტიანული ტერმინოლოგიის
შემცველი წყევლა-დალოცვის ფორმულები. ისინი მოცემული დია-
ლექტური მეტყველებისათვის დამახასიათებელი სტილით გვხვდება,
რაც ბუნებრივია; რადგან დალოცვა-წყევლის შემცველი ფორმები
ყველაზე ნათლად წარმოაჩენენ ადამიანის შინაგან სამყაროს, მის
მრწამსსა და მეტყველების კულტურას. ამავე დროს მათში ასახუ-
ლია ამა თუ იმ კუთხის რწმენა-წარმოდგენები. სანიმუშოდ მოვიყ-
ვანთ ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ იმერეთ-
ში, სამეგრელოსა და სვანეთში ჩაწერილ მასალებს: დალოცვა –
„დედა ხვთისამ დაგლოცოს, მისი კალთა ქვარავდეს“ (ოკრიბა),
„წმიდა გიორგი წინამძღურობდეს შენ ოჯახს!“ „გელათის მაცხოვა-
რი ქვარაჲდეთ“ (ქუთაისი), „წმიდა ბასილის ძალა ქვარაჲდეს,
მისი ლოცვის მადლი შექწეოდეთ“, „ღმერთმა გაკურთხოს და
წყალობა არ მოგაკლოს“ (მათხოჯი)... წყევლა – „ხატებო, ყუე-
ლა ანგელოზებო, ქთხოუთ დამეხმაროთ, ჩემი გამამწარებელი გა-
#92#

ამწარეთ“, „მიქელ-გაბრიელ მთაჲარანგელოზო, გეხვეწები, შემის-
რულე ჩემი წყეულა, მითხარი ბანი“ (მათხოჯი), „წმიდაო გიორგი,
შენ გვედრები, შენი მახუილით მოსპე ჩემი მტერი და ოჯახის გა-
მამწარებელი“ (ოკრიბა), „ამომავალი მზის ძალო და მადლო,
მზის ანგელოზო, შენ არ გაუთენო ჩუენ დამაქცევარს, მოუსპე ნა-
თელი“, „ჩემი გამქურდავი გეიპარა მიწაში, ჩემგან წაღებული შე-
ერგოს აღაპათ, საკურთხათ“, „როგორც შემარგე, ისე შეგერგოს
წირუის მადლი“ (ქუთაისი)...

რაც შეეხება სამეგრელოში (სოფ. ქვალონი, დიდი ჭყონი) ჩა-
წერილ დალოცვა-წყევლის ფორმულებს, აქ ისინი გვხვდება, რო-
გორც მეგრულად, ასევე მეგრულ-ქართულად: დალოცვა – „ჯვა-
რი დაგწეროს ღმერთმა, „შემოვევლე დიდებულებს, თქვენი ჩრდი-

ლის ჭირიმე, დაიფარეთ ჩემი შვილები“... **წყევლა** – „სუმომ სუმინეჩდო ხუთი წმიდა გიორგიმ ლახვარ შენ გულსა და სულს“.

აქვე შევნიშნავთ, რომ ქართულ-მეგრულად წყევლა-დალოცვის კონტამინირებული ფორმები გვხვდება სოფელ მათხოჯში ჩაწერილ მასალებშიც: „ილორშ ჯგეგე მისარონო, შენი ლახუარი აბგერე მის გულს“.

დალოცვა-წყევლის ფორმულები სვანეთში მოძიებულ მასალებში (მოვიყვანთ გაქართულებულ ვარიანტებს): **დალოცვა** – „თეთრო ელიავ, დარისა და ავდრის მომწესრიგებელო, შენ მოგვიწესრიგე ყველაფერი“, „წმიდაო გიორგი, დალოცე ქუდიანი ყველა, ცუდი აცილე, სვე აახლე, შენი ნალოცი წაუმძღვარე“, „მზის მყოლო ანგელოზო, თეთრად ყოფნა მიეცი ახალგაზრდობას“... **წყევლა** – „წმიდა გიორგი თავის ძაღლებს დაგისევდეს და საშველი არ გქონდეს“, „ელიას ალი სწვავდეს შენს თვალებს“, „მიქაელ მთავარანგელოზის მწევრებმა დაგგლიჯოს“, „შავმა ძაღლებმა და წითელმა მამლებმა დაგფლითოს“, „ცის სუნდუქი მის გამოშვებულ დაავადებებს ნუმც აგაცილებდეს“...

რწმენა-წარმოდგენების მხრივ სვანურ მასალასთან ერთგვარ სიახლოვეს ამჟღავნებს ფშავ-ხევსურული სადიდებლები. მათში გადმოცემულ წყევლა-დალოცვის ფორმულებში, მსგავსად სვანურისა, გვხვდება ფრაზები: „მიქაელის მწევრები“, „წმიდა გიორგის ძაღლები“. ყველგან ისინი მგლის აღსანიშნავად გამოიყენება. აღნიშნული მტაცებელი საქართველოს ამ კუთხეებში ერთგვარ ტოტემას წარმოადგენს: „მიქაელის ლაშქარნო, მწევარნო... ხთისგან გამოშობილნო, თქვენ მეხვეწურთ ყუდროს ნუ მაკკერძებთ...“ (ჯვარ-ხატთა სადიდებლები, 1998, გვ.81); „გაუწყრას წმიდა გიორ-
#93#

გის მწევრები ცუდი ენის კაცს, მოღალატეს, ცუდის ხელისას...“ (იქვე, გვ. 89), „გაუწყრას მზის მყოლ ანგელოზი სოფლის პირის მშლელს, მოღალატეს, ავის ენისას...“ (ალ. ოჩიაური, 1988, გვ. 37), შევნიშნავთ, რომ მგლის ტოტემა საერთო უნდა იყოს კავკასიელი ხალხისათვის; ამასთანავე, ალბათ, აღნიშნული ცხოველის განსაკუთრებული თვისებების გამოც აქვთ იგი გამოსახული ეროვნულ დროშაზე ჩეჩენ ხალხს და ამიტომაც გვხვდება იგი მათ ჰიმნში (მოვიყვანთ რამდენიმე სტროფს): „ღამით, როცა ძუ მგელი ლეკვებს ყრიდა კლდეში, ჩვენც მაშინ დავიბადეთ, მგლის ძა-

ლაა ჩვენში, მგლის ძარღვებით შეგვკერეს მგლის გულია მკერ-
დში“ (გაზ. „ალია“, 2002).

ზემოთ განხილული მაგალითებიდან განსხვავებული ვარიან-
ტები გვხვდება საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (თბილისი, ხო-
ნი, მარტვილი, აბაშა, სამტრედია, მესტია) მოქმედი ეკლესიების
მრევლთა მეტყველებაში. აქ დიალექტისათვის დამახასიათებელ
დალოცვა-წყევლის ფორმულებს მეტ-ნაკლებად ენაცვლება ფსალ-
მუნებია და ლოცვების პერიფრაზები რომლებიც არქაულ
სტილს ინარჩუნებენ. მრევლის წევრები მაღლიერებას საქმიანობას-
თან შესაბამისი დალოცვით გამოხატავენ; მაგ.: წყლის მიწოდები-
სას ჩვეულებრივ „მაღლობას“ ენაცვლება: **„წყალსა ზედა განსა-
სუნებელსა გამოგზარდოს უფალმა“** (ფს. 27) ან **„გასუას
უფალმან წყარო ცხოვრებისაჲ“** (ფს. 35,29), პურის ან სეფის-
კვერის მიწოდებისას: **„უფალმან მოგმადლოს პური არსობი-
სა“**. სხვა შემთხვევაში გვხვდება: **„წყალობა ღვთისა, სასუფე-
ველი ცათა, მოტევება ცოდვათა იესო ქრისტემ მოგანი-
ქოს“** (მღვდლის ასამაღლებელი ლოცვიდან), **„ანგელოზთა მის-
თა უბრძანებიეს შენთვის დაცვად“** (ფს. 90), **„მოწყალების
კარი გაგილოს ღვთისმშობელმა“** (ლოცვანი, 1999)...

რაც შეეხება წყევლის ფორმებს მრევლთა მეტყველებაში,
მორწმუნე თანახმად სახარებისეული სიტყვებისა „მაწყევართა
თქვენთა აკურთხევდით“ ცდილობს, თავი შეიკავოს წყევლისაგან,
მაგრამ ზოგჯერ თავს ვერ აღწევს მას და ამ შემთხვევაშიც ფსალ-
მუნს მიმართავს. ძლიერი ემოციის დროს, როცა გონება ნაკლე-
ბად განაგებს ქმედებას, მოსალოდნელია მოცემული რეგიონისათ-
ვის დამახასიათებელი მეტყველების გააქტიურება. მაგრამ მრევლი,
ამ დროსაც ფსალმუნებიდან წყევლის ციტატებს მოიხმობს ხოლმე,
თითქოსდა ამით ნაკლებ ცოდვას ჩადის („თავს რო ვერ ვიკავეფ,
ფსალმუნის სიტყვეფს მივმართავ, მაინც ფსალმუნია და... ისე
#94#

წყევლას ვცდილოფ მევერიდო“ (ქუთაისი, 2000). მაგ.: **„უფალმა
მოგაგოს მოსაგებელი, რომელი მომაგე მე“** (ფს. 136), **„იყავ
სამკვიდრებელი შენი ოხერ და საყოფელთა შენთა ნუ
იყოფინ მკვიდრი“** (ფს. 68, 252), **„დაეცა მათ ზედა ცეცხლი
და არა იხილონ მზე“** (ფს. 27. 8).

აღნიშნული წყევლა-დალოცვის ფორმულები გამოირჩევა რიტ-

მულობით, რაც ფსალმუნის ენის მუსიკალობაში მდგომარეობს. მათ მელოდიურობაზე თავის დროზე წერდა ქრისტეს ეკლესიის ბურჯი წმიდა ბასილი დიდი (იხ. თავი 1.3.1).

ფსალმუნთა რიტმს ქმნის სიტყვისა და სიტყვათა დაბოლოებების განმეორება. მსგავსი რამ დიალექტურ ფორმებს ნაკლებად ახასიათებს, თუმცა მუსიკალურია შელოცვებში, სადიდებლებსა და სადღეგრძელოებში გადმოცემული დალოცვა-წყევლის ფორმულები. შელოცვების რიტმულობას ვრცელი გამოკვლევა მიუძღვნა მეცნიერმა ჯ. ბარდაველიძემ: „ფოლკლორის არქაული ჟანრებიდან შელოცვა გამოირჩევა როგორც მხატვრულ- შინაარსობრივი, ასევე რიტმულ-მუსიკალური თავისებურებით... შელოცვას ისევე ძნელია უწოდო პროზა, როგორც – ლექსი. იგი შეიცავს პროზის ძლიერ ელემენტებსაც და პოეზიისა და საკუთრივ ლექსის ასევე ძლიერ ელემენტებს, ზოგჯერ სპეციფიკურ კომპონენტებსაც კი; როგორცაა, მაგალითად, რიტმი, რითმა, ალიტერაცია, ანაფორა და მეტრული წყობის სხვადასხვა შემადგენელი ნაწილები.

ტექსტის რიტმულობას განსაზღვრავს არა რომელიმე ცალკეული კომპონენტი, არამედ მთელი კომპლექსი; ერთიანობა – შინაარსისა, იდეური გააზრებისა, შესრულების მანერისა, ბგერათმეოთხანმებისა და, რაც მთავარია, გარკვეულ მარცვალთა, ზოგჯერ სიტყვათა განმეორებისა. განმეორებას, ყველა მნიშვნელოვანი როლი აკისრია. განმეორება დამახასიათებელია არა მხოლოდ ტექსტის შიგნით, არამედ საერთოდ მთელი ტექსტისთვის. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ განმეორებას გარკვეული ფუნქცია ჰქონდა დაკისრებული, რომელმაც განსაზღვრა შელოცვის რიტმული წყობა“ (ჯ. ბარდაველიძე, 1979, გვ. 186-187).

კანონიკური ქრისტიანული ტექსტებიდან მხოლოდ ფსალმუნები თუ ამჟღავნებენ გარკვეულ მსგავსებას ხალხური შელოცვების რიტმულ წყობასთან:

„მოიხსენე უფალო, დავითი და ყოველი სიმშვიდე მისი;

ვითარ იგი ეფუცა უფალსა და აღუთქვა ღმერთსა იაკობისასა:

#95#

უკეთუ შევიდე მე საყოფელსა სახლისა ჩემისასა,

ანუ თუ აღვსდგე სარეცელსა ცხედრისა ჩემისასა,

ანუ თუ ვსცე ძილი თუალთა ჩემთა და ჰრული

წამთა ჩემთა და განსვენება ხორცთა ჩემთა“.

(ფს. 131)

ფსალმუნების მოყვანილ ტექსტში ყურადღებას იპყრობს ცალკეულ სიტყვათა და ზოგიერთი სიტყვის დასასრული მარცვლის განმეორებანი, რაც ხალხური შელოცვებისთვისაც დამახასიათებელია. განმეორება ფსალმუნებში არ შემოიფარგლება ცალკეული სიტყვებით. ხშირად გვხვდება მთელი ფრაზების, ზოგჯერ, ტაქების კანონზომიერი განმეორებანი, რომლებიც რეფრენის სახით გასდევს მთელ ტექსტს:

„აუარებდით უფალსა, რამეთუ კეთილ,
რამეთუ უკუნისამდე არს წყალობაი მისი,
აუარებდით ღმერთსა ღმერთასა,
რამეთუ უკუნისამდე არს წყალობაი მისი...

(ფს. 135)

შელოცვებში დადასტურებული წყევლა-დალოცვის მუსიკალური ფორმულები ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის არქივიდან: **დალოცვა:** „ჩემი ნალოცი ლოცვად შეგრგებია, ხუთის წყალობა გრგებია“, „ერდოს კარი, კარსა ჯუარი, ღმერთო, შენ დასწერე შენი წმინდა ჯუარი“, „ამ ოჯახის კედელ-კუთხე, ღუთისმშობელო, შენ აკურთხე“, „უფალო იესო, რომელმან კანას გალილიას წყალი ღუთით აქციე, ჩემი ცუდი სიზმარი კეთილათ გადააქციე“!... **წყევლა:** „გამჩენო, წმინდაო გიორგი, ამის ავის შემძახებელს, დოუფსე თუალები, გამოუკეტე კარები“, „წეიქცა წარე ბალი, წაუარდა ორივე საბზერი თუალი ამის (სახელი) ავათ შემხედაუს“, „მობობოს ფარცხი, სახში დოუხუთეს მარცხი: გათალოს თოხის ტარი, დოუხუთეს ოთხი მქუტარი“, „მეუფეო გარმუაგდე ხელბორკილი რკინისა, ნადირს კმილი შოუკარი, ქურდი კაც[ს]ა ხელ-ფეხი, ნუ გოუშოფ გზაში, გადააგდე ზღუაში“...

შელოცვა რიტმულ-მუსიკალობის მიხედვით დიდ საერთოს პოულობს სადიდებლებთან: „წმინდაო გიორგი, ღვთეო ღვთისმშობელო... თქვენ უშველეთ უდოსანთ-მანდილოსანთა, ფურსა, მეფურესა, ჳბოსა, მეჳბორესა, ჳარსა, მეგუთნესა, ცხვარსა, მეცხვარესა, ცხენსა, მჳედარსა, მონადირესა, ააშორეთ ადორებულ წყალსა, დაგორებულ ქვასა, მოქნეულ. ხმალსა“ (ჯვარ-ხატთა სადიდებლები, 1998, გვ. 175), „წმინდაო გიორგი, კეთილი წყალობა გადაუ-

#96#
ლოცე შენს მხვეწნელსა, მლოცავსა. მლოცავისაგან შემოწირული

საკლავი, სანთელი, შენაზღვენი ღირსად აიღე, ღირსეულადა, ხსნი-
ლადა, კურთხეულადა. ბარაქა მიეც იმის ნახნავ-ნათესსა. ჯვარი
დაუწერე კაცსა, საქონსა, ნაყოლსა, ნაქონსა. აცოცხლე, ადღეგ-
რძელე, ერთი ათასად გაუჯადე“ (იქვე, გვ. 116);

დარისხება: „გაუწყრას მიქიელი, სოფელში ცუდი ენის
კაცს, მეღალატეს, ცუდის კელისას, სოფლის გამტეხს. ღრისხე-
დას, მიზდიოს შვილით შვილამდინა, ქალი შვილამდინა, ნუ გამა-
იყვანას იმის სახლშიით ნუც ქუდიანი, ნუც მანდილიანი“ (იქვე,
გვ. 89).

რაც შეეხება სადღეგრძელოების რიტმულ-მელოდიურობას,
შეიძლება ვთქვათ, რომ იგი დალოცვის უფრო პოეტური ფორმაა
ვიდრე პროზაული. ქალაქ ქუთაისის მომძიებელთა ჯგუფის მიერ
ჩაწერილ მასალებში ვკითხულობთ: „წაღმა-წაღმართიანათ, ღუთის
წყალობა მთლიანათ, იყაჭეთ-იბრეშუმეთ თქუენ შუილ-მომაჟლია-
ნათ“ (ქდსკი, ფ. E, კ. 60).

როგორც აღვნიშნეთ, დიალექტური დალოცვა-წყევლის ფორ-
მები მუსიკალობას მოკლებულია. თუმცა იშვიათად, აქაც გვხვდე-
ბა რიტმულობის მქონე წყევლის ისეთი ორიგინალური ნიმუშები,
როგორცაა მაგ.: „დახრჩობა, არ გაგითენდა არც. აღდგომა, არც
შობა“, „ზაზა, შეგიცხადე გზა-გზა“, „მაია, შენს თავში ვაია“, „ნე-
ლი, შენი თავი ბნელი“, „კიკო, შენ გაგიჩნდა კიბო“... (ქდსკი, ფ. C,
კ. 70; ფ. E, კ. 15).

ზემოთ განხილული მაგალითებიდან გამომდინარე შეიძლება
ვთქვათ, რომ დიალექტურისაგან განსხვავებით მრევლის მეტყვე-
ლებაში დადასტურებული დალოცვა-წყევლის ნიმუშები განსხვავ-
დება სტილით და რიტმულობით, ხოლო მსგავსია რელიგიური
ტერმინოლოგიით. საერთო ჯამში კი ქართველურ დიალექტებში
დაფიქსირებული წყევლა-დალოცვის ფორმულები შეიძლება ერთი-
ანი სისტემის ვარიანტებად განვიხილოთ.

#97#

II თავი

რელიგიური ტერმინები მრევლის მეტყველებაში

2.1. ზოგი ტერმინის ისტორიისათვის

„IV-V საუკუნეებში ქართულ ენაზე ბიბლიური წიგნების გად-
მოთარგმნა შეუძლებელი იქნებოდა, რომ ქართულ ენას ძველი
ლიტერატურული ტრადიცია არ ჰქონოდა. მარტო ის ფაქტი,
რომ ბიბლია ადრე ითარგმნა, აშკარად მეტყველებს საქართველოს
ძველ და მაღალ სამწერლო კულტურაზე. საინტერესოა, როგორ
მოხერხდა მრავალსაუკუნოვანი წარმართული კულტურის წიაღში
ახალი, ქრისტოლოგიური ცნებების ათვისება და გამოხატვა? ბიბ-
ლიის ნაციონალურ ენაზე გადმოღება ურთულესი საქმე იყო ყვე-
ლა ქრისტიანი ერისათვის და მათ შორის ქართველებისთვისაც.
ბიბლიის თარგმნას ართულებდა არა მარტო ქართული მსოფ-
ლმხედველობისა და კულტურის ძირძველი წარმართული ხასიათი,
არამედ ებრაული და ბერძნულ-რომაული სამყაროს რთული სპე-
ციფიკა... დედნისეული „ღრმა ადგილების“ „ქართული მსგავსებუ-
ლი სიტყვით“ გადმოცემა. გარდა ამისა, ბიბლიური ტექსტები
ღმერთის ნაკარნახევ სიტყვებად მიაჩნდათ მორწმუნე მთარგმნე-
ლებს. ეს გარემოება თავიდანვე აიძულებდა მათ, მაქსიმალურად
ჩასწვდომოდნენ დედნისეულ აზრს. ასეთ შემთხვევაში მოსალოდნე-
ლია, თარგმანები ზუსტი იყოს და არა თავისუფალი“ (ვ. დანე-
ლია, 1998, გვ. 443); ეს ძირითადად ასეც არის, მაგრამ „ქართველ-
თა შემოქმედებითმა გენიამ შესძლო ნათარგმნი ლიტერატურის
ასიმილირება, თავის საკუთარ იდეურ-ესთეტიკურ შეგნებაში გადა-
ხარშვა... იშვიათად შეხვდებით ჩვენს ძველ მწერლობაში ისეთ გა-
დათარგმნილ ძეგლს, რომელიც სიტყვა-სიტყვით, უცვლელად იყოს
გადმოღებული, მთარგმნელებს შეაქვთ თავიანთ თარგმანში ქარ-
თული სული და შეგნება“ (ვ. კეკელიძე, 1956, გვ. 183).

თარგმანში მთარგმნელი ერის შინაგანი განცდის გადმოცემის
მნიშვნელობაზე მიუთითებდა ბ. ბელინსკიც „ჰამლეტის“ პოლევოი-
სეული თარგმანის განხილვისას: „თარგმანში ყველგან იგრძნობა
თავისუფლება, ჩანს, რომ ცდილობდა გადმოეცა სული და არა
ასო. ამიტომ ხშირად დედანს სცილდება კიდეც, რათა ამით უფ-
რო სწორად გადმოსცეს მისი არსი. ამაში მდგომარეობს თარგმა-
ნის საიდუმლოება!“ (ბ. ბელინსკი, 1974).

#98#

„... ძველი მთარგმნელები ადრევე ცდილან ნასესხები სპეცი-
ფიკური ტერმინისათვის ქართული შესატყვისობანი დაეძებნათ,
რისი შედეგიცაა სინონიმური პარალელები“ (ვ. დანელია, 1998,

გვ. 193).

საეკლესიო ლექსიკის დინამიკაზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ მართლმადიდებელ ეკლესიაში ადრეული საუკუნეებიდანვე შეინიშნება ბერძნულ ტერმინთა გაქართულების ტენდენცია, რაც მოწმობს ქართველ მთარგმნელთა ძლიერ სურვილსა და ოსტატობას, წარმოეჩინათ მშობლიური ენის დიდი შესაძლებლობა და, ამასთანავე, ღვთის სიტყვა გასაგები და მისაღები გაეხადათ ქართულენოვან მორწმუნეთათვის.

2.1.1. აიაზმა // წმიდა წყალი // ნაკურთხი წყალი

ქრისტიანულ ეკლესიაში ერთ-ერთ სიწმიდეს წმიდა, ნაკურთხი წყალი წარმოადგენს. სწორედ მასში განზანენ მოსანათლ (ქრისტეში შესაერთებელ) ადამიანს. მართლმადიდებლური სწავლებით, წყალი განიწმინდება ანუ მღვდლის მიერ იკურთხება (წმიდად იქცევა) სპეციალური ლოცვების წაკითხვისას წყალში ჯვრის ჩაშვებისას და განსაკუთრებულ დღეს, ნათლისღებისას, როცა ბუნებაში არსებული ყველა წყალი ღვთიური ძალით განიწმინდება და უბრუნელი ხდება (იოანე ოქროპირი, სიტყვა თქმული უფლის ნათლისღების დღეს, 1991). **წმიდა** ანუ **ნაკურთხ წყალს** ყველა მორწმუნე იღებს უზმოზე ყოველ დილით ლოცვის შემდეგ; ასევე კვირა დღესა და დღესასწაულებში წყალს ჯვრის სახით აკურთხებენ სახლშიც. ხშირია ნაკურთხი წყლით სნეულთა განკურნების შემთხვევებიც.

დღეს, როგორც სამღვდლოება, ასევე მრევლი **ნაკურთხ წყალს** ზოგჯერ **აიაზმასაც** უწოდებს. იგი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „αγιασμα“, რაც წმიდა, განწმედილ წყალს ნიშნავს.

ძველ წერილობით ძეგლებში აღნიშნული სიტყვა თითქმის არ გვხვდება. მის ნაცვლად გამოიყენება ქართული შესატყვისი „**წმიდა წყალი**“: „და მოიღოს მღუდელმან მან **წყალი წმიდაჲ** ცხოველი ჭურჭლითა კეცისაჲთა“ (რიცხვთა 5, 17), „განწმედს წყლითა წმიდითა განწმედელითა“ (გრ. ანძიანძორეველი, შობისათვის უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესა)...

#99#

„**წმიდა წყლის**“ ბერძნული ექვივალენტი სიტყვა „აიაზმა“

ქართულში გვხვდება მე-18 საუკუნიდან: „ხოლო შემოსილი არხი-მანდრიტი ასხურებდეს აიაზმას უსუპითა“ (განწესება ერეკლე მეფის დაკრძალვისა, 1798, ქსძ); „აქუნდეს შემოსილსა დიაკონსა წყალი კურთხეული აიაზმისა“ (იქვე). იგი დასტურდება სულხან-საბა ორბელიანთან. „აიაზმა ბერძნულია, ქართულად **წმიდა წყალს** ჰქვიან“, აღნიშნული სიტყვა ასევე მოიხსენიება ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების, თეიმურაზ ბაგრატიონის ლექსიკონებში და შემდგომი დროის ქართულ მწერლობაში: „მღვდელი თან ჯვარს სახავდა ხალხს და თან წმიდა აიაზმის წყალს ასხურებდა“ (დ. კლდიაშვილი, 1961)... აღნიშნულ ტერმინს ფიგურალურად იყენებენ თავიანთ ნაწარმოებებში პოეტებიც; „იამ ნაზმა ველს აპკურა აიაზმა“ (ი. გრიშაშვილი, 1955), „ხმით აიაზმის ნელი პკურება“ (გ. ტაბიძე, 1990), „გრძნობათა აიაზმით მედგა“ (იქვე)...

დღეს მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებაში საანალიზო სიტყვა (აიაზმა) შედარებით იშვიათად გამოიყენება. ძირითადად გვხვდება შესიტყვება „**ნაკურთხი წყალი**“ „ეკლესიიდან ნაკურთხი წყალი წამოვიღე“, „დილით, ლოცვის მერე, უზმოზე, ჯერ ეჭლოგია უნდა ჭამო და შემდეგ ნაკურთხი წყალი დალიო“, „საუფლო დღეებში სახლში ბზის რტოებით ნაკურთხი წყალი უნდა ასხურო“... აღნიშნული შესიტყვება ფართოდაა გავრცელებული არა მარტო მორწმუნეთა, არამედ ფართო საზოგადოების მეტყველებაში.

2.1.2. ანალოგია / ანალოღია / ფუძეხატი

მართლმადიდებელ ეკლესიაში ხატებისა და საღვთო წიგნების დასასვენებლად გამოიყენება მაღალი დახრილი მაგიდა, რომელსაც **ანალოგია** // **ანალოღია** ეწოდება. იგი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „αναλογειον“ (αναλογία) (დ ბიზანტიური წარმოთქმაა γ-სი). თ. ბაგრატიონის განმარტებით, „წმიდა საბასა კანონსა შინა ანალოღია არს სახე ანუ ხატი ქრისტესი ანუ ხუთისმშობლისა“ (თ. ბაგრატიონი, 1979); აქედან გამომდინარე, რადგან აღნიშნული მაგიდაც ძირითადად ხატთათვისაა განკუთვნილი, სახელიც აქედან ეწოდა.

ტერმინი **ანალოგია** // **ანალოღია** საწიგნე მაგიდის აღსანიშნავად ქართულში მე-19 საუკუნემდე არ გვხვდება (დასტურდება

#100#

დ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონში). იგი რუსულიდან უნდა იყოს შემოტანილი, ისე, როგორც ჩვენს ეკლესიებში ხატების ხატსასვენზე დაბრძანების ჩვეულება. ქართულ ტაძრებში ადრეული დროიდან ხატები დაკიდებული იყო.

რუსულში აღნიშნულ მაგიდას „аналой“ ეწოდება - „На аналой лежат Крест и Эвангелий (Закон Божий, 1991 ст. 67). ქართველთა მეტყველებაში, მხოლოდ იქ, სადაც მრევლში რუსებიც არიან, იშვიათად გვხვდება ანალოი // ანალოე (ქუთაისის (მწვანეყვავილას) მთავარანგელოზის ეკლესია). ქართულენოვანი მრევლი კი ძირითადად „ანალოდიის“ აღსანიშნავად იყენებს საკუთრივ ქართულ ტერმინებს: ფუძეხატი, წირვის ხატი, საკურთხევლის ხატი (ასე ეწოდება ეკლესიის გუმბათის ქვეშ მდებარე ხატსასვენს. მასზე სადაც დღეებში დასვენებულია ის ხატი, ვისი სახელობისაცაა ტაძარი, ხოლო დღესასწაულებში ის, რომლის ხსენებაცაა და რომელსაც ეძღვნება წირვა; ე. ი. მთავარი, ძირითადი აღმნიშვნელი ხატი იმ დღესასწაულისა, რომელიც მოიცავს სამყაროს (მსგავსად იმისა, როცა ნათლისღებისას ბუნებაში არსებული ყველა წყალი იწმიდება; იხ. იოანე ოქროპირი, 1991), სახატე (ე.ი. ხატის დასასვენებელი), კათედრა (ანალოდია თითქმის იგივეა, რაც მაგიდა ორატორთათვის, კათედრა, ოლონდ შემოსილი), საწიგნე (საღვთო წიგნებისათვის განკუთვნილი მაგიდა). შეინიშნება პარალელურ ტერმინთა შორის ფუნქციების განაწილება. ადრე ანალოდია // ანალოგია ერქვა ყველა ხატსასვენს და მას დღესაც ასე მოიხსენებენ ეკლესიის მსახურნი; მრევლი კი შუა სახატეს, ძირითადად, ფუძეხატად, იშვიათად, წირვის ან საკურთხევლის ხატად მოიხსენიებს, ხოლო სხვას სახატეს ან საწიგნეს უწოდებს. ახალი მრევლი კი, რომელიც ახლა ეცნობა საღვთო სჯულს, ხატსასვენს ზოგჯერ კათედრასაც ეძახის.

2.1.3. ალაპი / საკურთხი

პირველ საუკუნეებში ქრისტეს მიმდევრები აწყობდნენ მაცხოვრის უკანასკნელი სერობის აღსანიშნავ ვახშამს, რომელსაც სიყვარული (ბერძ. Αγάπος – ალაპი) ეწოდებოდა (I კორინთელთა 11, 20; იუდ. 1, 12) ნიშნად ღმერთის, როგორც სიყვარულის,

მათთან ყოფნისა („ღმერთი სიყვარული არს“ – იოანე მახარობე-
#101#

ლი). (სიმბოლურად ეს იყო „საიდუმლო სერობის“ მოგონება. ამ დროს ასრულებდნენ ზიარებას, არჩევდნენ საზოგადო და საეკლესიო საქმეებს). შევნიშნავთ, რომ დღესაც მორწმუნენი წირვისას მღვდლის ასამაღლებელი ლოცვის: „იყვარებოდეთ ურთიერთას, რათა ერთობით აღვიარებდეთ“ შემდეგ ერთმანეთს მხარზე ემთხვევიან და სიყვარულს უცხადებენ სიტყვებით: „ქრისტე არს ჩვენს შორის“ – „არს და იყოს“). აღნიშნული პურობა მე-7 საუკუნემდე გრძელდებოდა⁴.

ძველ წერილობით ძეგლებში „აღაპი“ ორი მნიშვნელობით გვხვდება: 1) ესაა ისტორიული წიგნი, სადაც აღნიშნულია ეკლესიის ან მონასტრის შემომწირველთა და შემოწირულობათა სია და მოხსენების წესი (მაგ.: „ჯვრის მონასტრის აღაპები“), 2) ძველ ქრისტეანთაგან შემოღებული პურობა ეკლესიის კარზე მიცვალებულთა მოსახსენებლად: „იყო აღაპი დიდი“ (წამებაი წმ. ვარიოზისი), „აღაპი გაუჩინეთ“ (სამართალი ვახტანგ VI მეფისა, ქსმ, 1965), „კარგი აღაპი გარდაიხდებოდეს, ოთხითა ფერთა საჭამადითა და მაძლრად პურითა და ღვინითა და რაც გლახად იყოს, ყველა დაძლდებოდეს“ (შემოწირულობის დაწერილი მეჭურჭლეთუხუცეს კახა თორელისა რკონის მონასტრისადმი, 1259, ქსმ, 1965), „გამიჩინეთ აღაპი დღეს თევდორობად, რადთა მღვდელნი წირვითა... და ღამისთევითა და პანაშვიდითა და კარღებული ტრაპეზი გარდაიხდებოდეს“ (შეწირულობის დაწერილი ძაგან აბუთელის ძისა შიომღვიმისადმი, 1260, იქვე), „განვაწესეთ საუკუნო აღაპი წელიწადსა შინა ოთხნი“ (შეწირულობის სიგელი ბაგრატ მეფისა გელათისადმი, 1545, იქვე), „ვითარმედ ძმად რად მიიცვლებოდეს... ერთი აღაპი ტრაპეზით გარდაიხდებოდეს ახალ მიცვალებულისა ძმისათვის და მას დღესა ყოველნივე მღვდელნი და დიაკონნი უსასყიდლოდ შეიმოსებოდენ მისთვის“ (ლ. მუსხელიშვილი, ვაჰანის ქვაბის განგება (1204-34), 1939), „შემწირველს აღაპისათვის საჭი-

---

⁴ აღაპი ცნობილი ტერმინია არქეოლოგიაში, არქეოლოგიური მასალების მიხედვით ანტიკურ ხანაში ადამიანები მიცვალებულთა პატივსაცემად სამაროვნების ტერიტორიაზე, ქელებს (აღაპ) მართავდნენ არსებობდა ცხოველთა შეწირვის ტრადიცია, მიცვალებულს საფლავში ატნევდნენ თიხის მელა და იარაღს (ქართლის ცხოვრების ტოპოარქეოლოგიური ლექსიკონი, 2013)

რო პური, ღვინო და სხვა ყოველგვარი სახმარი უნდა მიერთდეს #102# მონასტრისათვის.. შემწირველს დაკისრებული ჰქონდა განსაზღვრული რაოდენობის პურისა და ღვინის, აგრეთვე წელიწადში ერთხელ ან ორჯერ სხვა ყველაფრის მიტანა მონასტრისათვის, რაც კი საჭირო იყო, რომ სულის მოსახსენებელი წირვა და პანაშვიდი ეწირათ და მონასტრის ძმობისა და გლახაკთათვის ალაპი მოემზადებინათ“ (ივ. ჯავახიშვილი, 1919).

ქართულში ალაპის აღსანიშნავად ზოგჯერ გვაქვს შესიტყვება „სიყვარული ტრაპეზი“, რომელიც აღნიშნული ბერძნული სიტყვის მნიშვნელობასა და არსსაც ერთდროულად გამოხატავს; „სიყვარულის ტრაპეზი არ უნდა მოეწყოს საუფლო ტაძრებში და ეკლესიებში, ტრაპეზიდან ნაწილი არ უნდა წაიღონ სახლში“ (ლაოდის კრების კანონი, 28; დიდი სჯულის კანონი, 1987), „სიყვარულის ტრაპეზზე მიწვეულმა სამღვდლო პირებმა, ეკლესიის მსახურებმა და ერის კაცებმა არ უნდა წაიღონ იქედან ნაწილი, რომ არ შეურაცხყონ საეკლესიო წესი“ (იქვე), „ალაპი არ არის მდაბალი რამ და ვისაც ეზიზღება სიყვარულის ტრაპეზის მომწყობნი, ის შეჩვენებულ იყოს!“ (იქვე)...

ალაპი, როგორც მიცვალებულთა სულის მოსახსენებელი სუფრა, გვხვდება შემდგომი დროის ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებშიც: „არ დამრჩა შვილი, რომ მას აღნთო სანთელი ცვილი, ექნა ალაპი, დაედგა ტაბლა“ (დ. გურამიშვილი, 1992); „იდგა საალაპო სუფრა, რომელზედაც საჭმლის გარდა... დოქით ღვინო იდგა“ (ნ. ლორთქიფანიძე, 1989); „მღვდელმა დაამწყალობა საალაპო სუფრა“ (იქვე); „მონასტრის ვაზი მზით ძალუმად ნათამამები და ალაპებში გარდასულთა ძმათა ხსენება“ (ზ. გამსახურდია, 1089)...

დღეს ზემოთ განხილული ლექსიკური ერთეული ფართო საზოგადოებისა და მრევლის მეტყველებაში თითქმის აღარ გვხვდება. იგი იშვიათად დასტურდება წყევლის ფორმულებში: „ჩემი პენსიის 14 ლარი შეერგოთ ალაპად, საკურთხად!“ (ქდსკი). ალაპის მნიშვნელობით კი გამოიყენება ტერმინი „საკურთხი“. ესეც მიცვალებულთა სულის მოსახსენებელი სუფრაა, რომელსაც დამენ სახლში ან მიაქვთ ეკლესიაში დასაკურთხებლად და გლახაკთათვის (დღეს მათ უმეტესად „ღვთის შვილებად“ მოიხსენიებენ) გასანაწილებლად (განსაკუთრებით დამახასიათებელია დასავლეთ საქართველოსათვის): „ოჯახი საკურთხისთვის ისე უნდა ემზადებო-

დეს, როგორც ქორწილისთვის“ (ქდსკი), „საკურთხი ადრე დილით უნდა გქონდეს მზად, რომ ეკლესიაში მიიტანო“ (იქვე), „საკურთხე იმდენი სანთელი უნდა აანთო, რამდენი თავი საქამადიცაა“ #103#

(იქვე)... „აკრობს სანთელი საკურთხის სუფრას, მმოსავს სიმშვიდე, მფარავს ბალახი, მიწად თუ ვიქვე, დიდება უფალს, მაგრამ ვაითუ, დავრჩე ტალახი“ (თ. ლანჩავა, 2002)...

გადმოცემის თანახმად, საკურთხი მხოლოდ ოჯახში არ უნდა შეიქამოს. ჭირის სუფრის ამდაგვარი ფორმა სათავეს იღებს მამათა სწავლებიდან. წმიდა იოანე ოქრობირი დარიგებაში „მიცვალე-ბულთა სულის მოსახსენებლად“ წერს: „სიმართლით მონაგებისა-გან ვიქმოდეთ მოწყალებასა მარადის და შემდგომად სიკვდილისა-ცა იყვნენ მრავალნი გლახაკნი მლოცველ ჩვენთვის“ (ი. ოქრობირი, 1991). ესე იგი, მოწყალების გაცემა, მშვიერთათვის ჭმევა მიცვალებულთა სახელზე გამოხატავს საკურთხის (ჭირის სუფრის) არსს.

2.1.4. ქართული ქრისტიანული ტერმინოლოგიის ისტორიისათვის (კურთხევა / კვერთხი)

ტერმინი **საკურთხი** ნიშნავს რაიმე საკურთხებელს, რაც უნდა აკურთხონ (სა-კურთხ-ი). ძველ წერილობით ძეგლებში ვიდრე მე-19 საუკუნის პირველ ნახევრამდე „**საკურთხი**“ გვხვდება **მსხვერპლის, შესაწირავის ყოვლად დასაწველის** სემანტიკურ პარალელურ ერთეულად. მისი ფონეტიკურ ცალია „**საკურთხი**“: „ყოველნი ოთხფეხი ვერ კმა არიან საკურთხად“ (ესაია 40,16 – ოშკური), „რადთამცა შესწირეს მას ზედა საკურთხი“ (I ეზრა 5, 49 – მცხეთური), „ტრაპეზსა ყოვლად დასაწველთასა და ყოველთა ჭურჭელთა მისთა“ (გამოსვლათა 30, 28 – მცხეთ.), „შემდგომად შესწირვიდეს საკურთხთა მათ ჟამად-ჟამად“ (ეზრა 5,51) – ც. ქურციკიძე, 1970), „იწყეს შეწირვად საკურთხთა უფლისა ღმრთისა“ (იქვე 5,52), „შესაწირავი და მსხვერპლი არა გონდა, ხოლო ხორცნი დამამტკიცენ მე; საკურთხეები და ცოდვისათვის არა ითხოვე“ (ფს. 39,6), „მსხვერპლი სიმართლისა შესაწირავი და ყოვლად დასაწველი, მაშინ შეიწირავს საკურთხეველსა შენსა ზედა ზუარავნი“ (ფს. 50, 19), „რამეთუ უკეთუმცა გენება

მსხუერპლი შემცამეწირა, არამედ საკურთხნიყთ არა გთნეს“
(ფს. 50, 16)...

ძველ წერილობით ძეგლებში „**კურთხევ**“ ზმნურ ძირს რამ-
დენიმე ლექსიკური ერთეული უკავშირდება: **საკურთხი // საკურ-
თხი** (სამსხვერპლო – შესაწირავი, ყოვლად დასაწველი), **საკურთხე-
#104#**

ველი (სადაც ხდებოდა შეწირვა), **კურთხევა** (დალოცვა). ბერ-
ძნულში კი ყველა მათგანს სხვადასხვა ძირის მქონე ტერმინი შეე-
საბამება: საკურთხი // საკურთხის, იგივე ყოვლად დასაწველის აღ-
სანიშნავი ტერმინია „ολοκαυτωμα – Всесожение жертва
вполне сжигаемая (Ваисман А. 1991), საკურთხევის –
θυιαστηριον „жертвенник, алтарь“ (იქვე), კურთხევა –
ευλογεα „хорошо говорить, благословлять“ (იქვე).

„**კურთხევ**“ ზმნურ ძირში შესაძლებელია გამოვყოთ
„**კურ**“ და „**თხევ**“ კომპონენტები. როგორც ზემოთ ვნახეთ,
„**კურ**“ ძირი „**კურ**“ ფორმის ფონეტიკური ვარიანტი ჩანს.
„**კურთხევ**“ კომპოზიტის ისტორია ჩვენ ასე წარმოგვიდგენია:
წარმართობის დროს, ასევე ძველი აღთქმის წიგნების მიხედ-
ვითაც, სამსხვერპლო-შესაწირავს ჯერ საგანგებო ჯოხს **კუ-
ერს // კვერს** (შდრ.: ქართ. **კური** – პატარა ჩაქუჩი, „რკინის საცე-
მელი, დასაკვერებელი“ (საბა), ზან. **კვალია** – პატარა ნაჯახი, სვან.
კურ – ჩაქუჩი, კვერი – მ. ჩუხუა, 2003) მოუღერებდნენ და შემ-
დეგ თავზე დაჰკრავდნენ (ივ. ჯავახიშვილი, 1919). ამით იგი განიწ-
მინდებოდა, ეკურთხებოდა. შდრ.: მღვდელთმთავარი მღვდლად
კურთხევისას სამღვდლო პირს დააჩოქებდა და თავზე ხელს დაა-
დებდა (ბერძნ. χειροτονια სიტყვა-სიტყვით ხელთა დადება, ხელ-
თდასხმა – მღვდლად კურთხევა; ვაისმანი, 1971); მსგავსად ამი-
სა, დღეს რაიმეს კურთხევა ჯვრის დადებითა და ჯვრისავე გადა-
სახვით ხდება.

გამომდინარე ზემოთქმულიდან, თავდაპირველი (წარმართუ-
ლი) რელიგიური რიტუალი აღიწერება როგორც „**კურის და-
დება**“, „**კურის მთხვევა**“ (შდრ.: ქართ. მ-თხ-უ-ევ-ა – შეხ-
ვედრა, შეხება, შემთხვევა, ზან. **ნთხ-აფ-ა** – დაცემა, თავდასხმა,
ჭან. მ-ი-**ნთხ-უ** – მკრა, მემთხვია, სვან. ა-**თხ-ა** – ახვედრებს; მ.
ჩუხუა, 2003); შესაბამისად: **კურის მთხვევა > კურმთხვევა**
> კურთხევა > კურთხევა („უე“ ხმოვანთკომპლექსიდან უ-ს

მიღება ჩვეულებრივი ჩანს კლასიკური ქართულისათვის, შდრ.:
საკურთხი // საკურთხი (იზ. ზემოთ); შდრ. აგრეთვე: ყუერ-
ბეული // ყურბეული – პურის კვერი: „იქმოდეს მას ყუერბეულად“
(გელათის ბიბლია, რიცხვნი 11,8); „ყურბეული ქრთილისად ჭამე
შენ იგი“ (ოშკის ბიბლია, ეზეკიელი 4112); „შესუარე სამი საწყაუ-
ლი სამინდოი და ქმენ ყურბეული“ (ოშკის, დაბადება 18.6); საყუ-
ენელი // საყუნელი – სამართებელი, საპარსი; „დაყუნა // დაყუნა –
#105#

მოპარსვა (საბა): „ყოველი წვერნი დაიყუნენ“ (I იერემია 48,38);
„დაიყუნია კოწოლი თავისად“ (მცხეთის ბიბლია, მსაჯულთა
16,19); კუედ > სიკუდილი, ვკუეთ > საკუთარი, ყუედ > ყუდ >
საყუდარი > საყდარი...).

„**კურთხევა**“ ზმნური ძირიდან გვიანდელი ნაწარმოები ჩანს
„**კურთხი**“; შდრ.: **კურთხი < კურთხევა > კურთხევა**.

უდავოა, აღნიშნული სიტყვის ისტორია სცილდება ქრისტიანობის ხანას. ამ პერიოდისთვის უკვე ღრმად გააზრებული და ჩამოყალიბებული ლექსიკური ერთეული გვაქვს. მასში ქართველთა „წარმართობის ნისლში“ ნაფიქრი ჭემმარტება მოსჩანს – ღმერთი მხოლოდ ტანჯვას შეიწირავს, უფალმა ხომ დასჯით, ენების აღრევით, იხსნა ადამიანები წარწყმედისაკენ მიმავალი გზიდან. როგორც წმიდა მამები გვასწავლიან, თვით სიკვდილიც მისთვის გამოიგონა, რომ კაცთა ცოდვა და დაცემული ბუნება საუკუნო არ გამხდარიყო (იხ. Толковая библия, 1987); ახალი აღთქმის მიხედვითაც ხომ ამაღლება (სულის ხსნა) ჯვარცმის გარეშე შეუძლებელია.

2.1.5. გუნდრუკი / სული სუნნელი / სული ჰამოი

ჯერ კიდევ კერპთაყვანისმცემლობის დროს კულტისადმი დიდ შესაწირავად ყვავილთა არომატული სურნელობა ითვლებოდა. არქეოლოგიური აღმოჩენების თანახმად, ეგვიპტურ სამარხებში, რომელიც ჩვ. წ. აღ-მდე XVI ს-ს განეკუთვნება, ნაპოვნია ქილები, რომლებშიც სხვადასხვა კეთილსურნელოვანი ზეთი და ფისი ინახებოდა, პაპირუსის ხელნაწერებში კი მითითებულია, თუ რა ძნელად მოიპოვებდნენ მას და სწირავდნენ, როგორც ღვთაებებს, ასევე ფარაონებს. აღნიშნულ კეთილსურნელებებს ლათინებმა Par

fumum უწოდეს, რაც სიტყვასიტყვით „როგორც კვამლს“ ნიშნავს, აქედან წარმოიშვა სიტყვა პარფიუმერიაც. (De L'histoire des parfums, 2004)

ოდითგანვე ღვთისმსახურებაში ერთ-ერთ ძვირფას შესაწირავად ითვლებოდა კეთილსურნელოვანი ფისი იგივე: „გუნდრუკი“, „სული სუნნელი“, „სული ჰამოი“, „საკუმეველი“.

ბერძნულში მის აღსანიშნავად გამოიყენება ტერმინი „λιβανος“ და განიმარტება, როგორც წიწვიანი მცენარე, რომე-
#106#

ლიც იძლევა სურნელოვან ფისს, საკუმეველს (აღნიშნული ტროპიკული ხის ლათინური სახელწოდებაა „Laurus benroin“, ხოლო ფისის „juniperus thurifera“, შემოკლებით „thus“). მოცემული სიტყვა ბერძნულში ებრაულიდან ნასესხებადაა მიჩნეული. გვხვდება სემიტურ ენებში და მომდინარეობს აქადური „lubanu“-დან (მ. ნედოს-პასოვა, 1979). საანალიზო ტერმინის მრავლობითი რიცხვის ფორმაა „Libanoth“, რომელიც ბერძნულში „λιβανωτος“- სახითაა გადასული და იგივეა, რაც ладан кадилница (древнегреческо-русский словарь, 1958). სულხან-საბას ლექსიკონში გვაქვს „ლივანოტი“ და განმარტავს: „საკუმეველია სუნნელი“. ქართულ თარგმანებში ბერძნული „λιβανος“ თარგმნილია „გუნდრუკ“ სიტყვით: „გუნდრუკსა შესწირვიდენ შენდა“ (გამოსვლათა 30, 34), „დასდვეს მას ზედა გუნდრუკი“ (ლევიტელთა 2,1), „არა დაასხას მას ზედა ზეთი და არცა დასდვას მას ზედა გუნდრუკი“ (რიცხვთა 50,15), „აჰა, წარმოგზავნეთ თქვენდა ვეცხლი და იყიდენით ვეცხლითა ყოვლად-დასაწუელნი და გუნდრუკი და... აღიდეთ საკურთხეველსა ზედა უფლისა ღვთისა ჩვენისასა“ (ბარუქი 2,10), „არამედ საჭურველსა წილ აქუნდა ოქრო სამეუფო, მური მსწრაფლ მკურნალი წყლულებითა და გუნდრუკი სულ-ამო“ (ლ. მროველი, ქართლის ცხოვრება, 98, 8; 1986),

ტერმინი „გუნდრუკი“ მომდინარეობს სპარსული სიტყვიდან „ქუნდურუქ“, რაც ებრაული „ლიბანოსისა“ და ქართული „საკუმეველის“ სემანტიკური ცალია. მ. ანდრონიკაშვილი აღნიშნავს: „საშუალ სპარსული „უ“ ქართულში სიტყვის შიგნით გადმოცემულია „უ“ ხმოვნით, ახალ სპარსულში მას შეესაბამება „ქონდორუ“ (მ. ანდრონიკაშვილი, 1966). „გუნდრუკი“ ქართულში სომხურიდან შემოსულად მიაჩნიათ ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებს.

ქართულ წერილობით ძეგლებში ზემოთ განხილულ ტერმინთა პარალელურად გვხვდება – „სული სუნელი“, „სული ჰამო“, რაც ბერძნული „αψαμα“ (კეთილსურნელება, სასიამოვნო სუნი) და „μψαμα“ (სურნელება) ზუსტი თარგმანია: „ესე არს აღსავლენი ყოვლად დასაწუელი სუნად სუნნელად უფლისათვის“ (ლევიტელთა 1, 13), „სუნი სუნნელთა მსგავსია სულისა წმიდისა მადლითა“ (ჯრუჭის მონასტრის ხელნაწერი, „ჯვარი ვაზისა“, #4, 1992) „მოიძაადეს სუნნელი და ნელსაცხებელი“ (ლუკა 23, 58)...

#107#

შენიშვნა: როგორც ლათინური par fumum-იდან, სიტყვასიტყვით „კვამლივით“ წარმოიშვა პარფუმერია, ასევე ქართული სული ჰამოდან (> სულ ჰამო > სულ ამო >) მივიღეთ სუნამო.

უფლისადმი შესაწირავი კეთილსურნელოვანი ძღვენის ზემო-განხილულ ტერმინთა საკუთრივ ქართული შესატყვისია „საკუმეველი“. იგი მომდინარეობს „კვამლ“ სიტყვისაგან. ქართული „კუამლ-ი“, „კუმ-ოდ-ა“, „კუმ-ევ-ა“, „სა-კუმ-ევ-ელ-ი“, მეგრ. „კუმ-ა“ (კვამლი), „ო-კუმ-აფ-უ“ (საკუმეველი); ლაზ. „კომ-ი“ (კვამლი), სვან, „კუამ-ე“ (ბოლავს), „ლა-კმ-არ-უნ“ (სურნელი) (პ. ფეინრიხი, ზ. სარჯველაძე, 1990).

საანალიზო ტერმინი ზემოთ აღნიშნულ სხვა სემანტიკური ცალების პარალელურად გამოიყენება, როგორც ძველ წერილობით ძეგლებში, ასევე შემდგომი დროის ქართულ მწერლობაშიც: „აჰრონ და ძენი მისნი აკუმევედეს საკუმეველსა“ (I ნემბთა 6, 49 – მცხეთური), „აკუმის მას ზედა საკუმეველი სამიმდემო მარადის წინაშე უფლისა ნათესავსა შინა მათსა“ (რიცხვთა 30, 9 – მცხეთური), „და არა აღვიდეს მას ზედა საკუმეველი... მსხუერპლი და შესაწირავი არა შეწირულ იქმნეს მას ზედა“ (რიცხვთა 30,10 – იქვე), „ტამარი იგი აღივსო საკუმეველითა“ (ესაია 6,4 – იერუსალიმური), „უკმევდა საკუმეველსა და უზორვიდის კერპთა“ (III მეფეთა 11,8 – ოშკური), „წარემართენ ლოცვა ჩემი ვითარცა საკუმეველი შენს წინაშე“ (ფს. 140,2), „აქუნდა ლანკანნი ოქრომსანი სავსენი საკუმეველითა“ (გამოცხადება 5, 8 – ექვთიმე ათონელის თარგმანი), „მიეცა მას საკუმეველი ფრიადი და აღჴდა კუამლი იგი საკუმეველთაჲ ჴელისაგან ანგელოზისა მის წინაშე ღმრთისა“ (გამოცხადება 8,3 – 4; მისივე)... „შევამკეთ ეკლესია ხატითა, კანდელითა, სანთელითა, საკუმეველითა და მამულითა“

(შეწირულობის სიგელი ბაგრატ მეფისა გელათისადმი, 1545 წ; ქსძ), „უნდა მოეგებონ მის უწმიდესობას და... დიაკონი შემოსილი და ჰელთა საცეცხლურისა მქონებელნი და უკმიონ ამას ღერბსა საკმევლითა“ (სამღუდელო დასთათვის განწესება და დაწყობა, განწესება ერეკლე მეფის დაკრძალვისა, 1798 წ; ქსძ).. „ჯობს, რომ გიძღვან კინამკასი, გუნდრუკ-მური და შტახს-ალო, ჯვარცმულისა ქრისტეს დედავ, ცოდვილს მკურნე დედოფალო“ (ბესიკი, ყოვლადწმიდის ქება, 1990), „ვითა გუნდრუკსა სამადლობელსა შენდა აღკმევნ სურნელებასა!“ (ნ. ბარათაშვილი, შემოღამება მთაწმიდაზედ, 1996), „მუნ გუნდრუკის წილ შევსწირავდი წმიდას სიყვარულს“ (იქვე), „და მისსა ფერფლსა, ვითა საკმეველს, შევ-#108#

სწირავ სატრფოს, ჩემსა სალოცველს“ (იქვე), „ვაჟი კეთილმშვენიერებას გუნდრუკს უკმევდა“ (ნ. ლორთქიფანიძე, ზღაპარი, 1989), „გრძნობათა შენთა საკმეველი უკმიე ხატებს“ (ზ. გამსახურდია, სონეტი, 1990).

დღეს **გუნდრუკი** საკმევლის მნიშვნელობით თითქმის აღარ გვხვდება არც მრევლის, არც ფართო საზოგადოების მეტყველებაში. იგი შემორჩენილია მხოლოდ ფრაზეოლოგიზმში „გუნდრუკის კმევა“ და ძირითადად პირფერობის მნიშვნელობით გამოიყენება („მოსწყინდა გრძნობას უცხო კერპის გუნდრუკის კმევა“ (ს. შანშიაშვილი, 1946)... „დეპუტატები შევარდნაძეს უკმევნ გუნდრუკს“ (ქდსკი)...).

ეკლესიაში დასაკმევი კეთილსურნელოვანი ფისის აღსანიშნავად გვხვდება მხოლოდ ოდითგანვე მისი ქართული შესატყვისი „**საკმეველი**“. აღსანიშნავია ისიც, რომ დღესდღეობით საზღვარგარეთის ქვეყნებთან (საბერძნეთი, იერუსალიმი) ხშირი მიმოსვლის გამო, გვხვდება საკმევლის სხვადასხვა სახეობა : ლიბანის/ლივანოტის, კედარის, როზმარის, ჟასმინის, ვარდის, იასამნის... ღვთისმსახურებაში გამოსაყენებელი ზეთუნის ზეთიც სხვადასხვა მცენარის არომატით იჟღინთება.

სავარაუდოა, ძველი საქართველო უცხოური საკმევლებიდან მხოლოდ ლიბანისას იცნობდა; შესაძლებელია, სხვა ქრისტიანული ქვეყნები საკმევლის მხოლოდ ამ სახეობას გამოიყენებდნენ ღვთისმსახურებაში, ამიტომაც ითარგმნებოდა **ლივანოტი** ქართულად საკმევლის მნიშვნელობით და არა როგორც საკმევლის ერთ-ერთი

სახეობა.

2.1.6. ევლოგია / სეფისკვერი

დღეს მართლმადიდებელ ეკლესიაში, როგორც სამღვდლო პირთა, ისე მრევლის მეტყველებაში, გვხვდება ტერმინი **ევლოგია** // **ევლოღია**. იგი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან **εὐλογία** (γ ბიზანტიური წარმოთქმის ღ-ს ექვივალენტია), რაც კურთხევას, დალოცვას ნიშნავს; პირდაპირი თარგმანით „კარგი სიტყვა“.

ძველი წერილობითი ძეგლების განხილვამ წარმოაჩინა, რომ იგი ადრე მრავალი მნიშვნელობით გვხვდებოდა: დალოცვა, კურთხევა, მოსაკითხი, შესაწირავი, ძღვენი. ამავე დროს ევლოგიად #109#

იწოდებოდა ყველაფერი ნაკურთხი: პური, წყალი, ზეთი, წმიდა ნაწილები და სხვა... მაგ.: „მოგვართვეს ჩუენ ეულოგიაჲ აღექსანდრიაჲთ თუითო საწყაული ზეთი“ (ვ. იმნაიშვილი, 1975, 189,3), „რომელმან დაუტევა ევლოგიაჲ ეკლესიას, დაუტევა იგი გლაზაკთათვის“ (გ. მთაწმიდელი, 1986, 43,26-27), „ალიტაცეს თითოეულმან სამოსლისა მისისაგანი მცირედ-მცირედ და წარიღეს იგი ევლოლიად და საკურნებლად სნეულთა“ (იქვე, 141, 24-25)...

რუსულში ევლოგიას შეესაბამება სიტყვა „память“ და ისეთივე მრავალმნიშვნელობით გამოიყენებოდა, როგორც ჩვენში.

დღეს მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებაში **ევლოგია** ეწოდება მხოლოდ **სეფისკვერს** (სეფის-კუერი – დიდებულთ პური (საბა). სეფე – საუფლო, სამეფო, დიდებული; კუერი – პატარა მრგვალი პური (იქვე)): „ევლოგია შევაგზანე საკურთხეველში“, „ჩემსობას ეულოგიას მარტო ლოცუა მოყურებულს ურიგებდენ“, „სანამ ეულოლიას ჩამუარიგებდენ, მანამ ჩამეილოცაუდენ ხატეფს“ (ქდსკი, ფონდი E)... იგი წარმოადგენს ხორბლის წმინდა ფქვილისაგან გამომცხვარ ორ ნაწილიან პატარა მრგვალ პურს, რომელზედაც აღესრულება ევქარისტის წმიდა საიდუმლო. სეფისკვერი შედგება ორი ნაწილისაგან. იგი წარმოადგენს ორი მრგვალი კვერის შეერთებას (აქედან ქვედა ოდნავ დიდია, ზედა კი მომცრო), რაც ქრისტეს ორბუნებოვნებას ნიშნავს (გარდაცვლილთათვის განკუთვნილ სეფისკვერს ზემოდან გამოსახული აქვს ჯვარი წარწერით: იესო ქრისტე ნიკე (ბერძ. ძღვევა), ცოცხალ-

თათვის განკუთვნილს კი ღვთისმშობელი). მას აცხობს სპეციალურად განკუთვნილი პირი (მას მრევლი მესეფისკვერეს უწოდებს) – ბერი ან მონაზონი, იშვიათად, მღვდელიც. წმიდა მამათა ცხოვრებიდან ჩანს, რომ ადრე სეფისკვერი ოჯახებში ცხვებოდა, რომელსაც შემდეგ ეკლესიაში შესწირავდნენ (იხ. ნ. ყუბანიევილი, 1991) ეკლესიისთვის განკუთვნილი პურის აღსანიშნავად ტერმინი სეფისკვერი ძველ წერილობით ძეგლებშივე გვხვდება: „წარავლინეს იგი... მიღებად სეფისკუერისა“ (ი. მოსხი, 1980, 349,19), „შეჭამეს სეფისკუერი ერთი“ (იქვე, 349,5), „არა გუაქვს სეფისკუერი ადგილსა ჩუენსა“ (ვ. იმნაიშვილი, 1975, 138,129)...

რუსულ ენაში სეფისკვერის მნიშვნელობით გამოიყენება ტერმინი „просфора“ (ბერძ. „მიძღვნა“): „просфора должна быть круглой и состоять из двух частей“, Закон Божий, 1990, გვ. 642); ლათინურში „hostia“, რაც ზვარაკს ნიშნავს (ქართულ ეკ-#110# ლესიაში იმავე მნიშვნელობით გვაქვს სიტყვა „ტარიგი“: „მღვდელი ტარიგისთვის განკუთვნილ სეფისკვერს დაასვენებს დაფაზე“ – იოანე ოქროპირის ტიპიკონი).

საინტერესოა სეფისკვერის ფრანგული ენის მიერ შერჩეული ტერმინიც: „pain benit“ (ნაკურთხი პური), „pain a chanter“ (სასიმღერო პური). ქართულ და ფრანგულ ვარიანტებში პური სიმბოლიზირებულია; ახალი აღთქმის თანახმად: „ესე არს ხორცი ჩემი (უფლისა) თქვენ მრავალთათვის განტეხილი მისატევებელად ცოდვათა“ (I კორინთელთა 11, 24),

თანამედროვე ბერძნულში სეფისკვერის აღსანიშნავად გვხვდება ტერმინები „πισσοφια“ – მოდილო სეფისკვერისათვის, „αψιδειο“ (სიტყვასიტყვით შხამსაწინააღმდეგო) – მომცრო სეფისკვერისთვის.

საინტერესო მნიშვნელობები შეიძინა სეფისკვერმა ხალხურ წარმოდგენებში:

მიცვალებულთა სულის მოსახსენებელი სუფრისათვის გაკეთებულ კვერებს უწოდებენ: **სულიკვერს, სულიპურს**, ხოლო ოდნავ განსხვავებულ, შედარებით დიდი ზომის კვერებს: **ბერიკვერს, მეკრებერს, მეკრე-მეზაყეს, მეკარეს**. ხალხური განმარტებით ესენი ეკუთვნის საიქიოს კარის მცველს, რომელმაც მოცვალებულს მის სახელზე გაკეთებული საჭმელი უნდა გადასცეს.

ვფიქრობთ, ტერმინები: **მეკრებიერი, მეკრე-მეზაჟე** უნდა უკავშირდებოდეს არა ხალხური განმარტებით მეკარეს, არამედ მეკვერეს; ე. ი. მას, ვინც ამ კვერებიდან ხარკს იღებს. სვანეთში შესაწირ **ლემზირებთან (ლემზირ – სეფისკვერი, შესაწირი პური, ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, 2000)** ერთად აკეთებენ **მომზირი-ლემზირებსაც**, რაც მლოცველის **სეფისკვერს** ნიშნავს და მას მლოცველს, შემწირავს უტოვებენ. იგი: ხალხისგან მოტანილ. კვერებს. შესწირავს ღმერთს და ლოცულობს ამ ადამიანებისთვის უფლის წინაშე.

თუმცა არც ის აზრია მიუღებელი, რომ საკურთხის დიდი ზომის კვერი მეკარეს, ანუ სამოთხის კარის მცველს ეკუთვნის. არსებობს კარის ღვთისმშობლის ხატი, რომელსაც. ეკლესია უგალობს: „გიხაროდენ, სახიერო მეკარეო, სამოთხისა ბჭეთა მორწმუნეთად განმღებელო“, მითუმეტეს კარის ღვთისმშობლის ძველ ხატებს ხშირად ამშვენებს წარწერა ქარამით „მეკრე“.

სეფისკვერსა და ზემოთ აღნიშნულ კვერებს შორის კავშირის მაჩვენებელია შემდეგი გარემოება: მღვდელი დაფაზე დასვენებულ #111#

სეფისკვერს (აწ უკვე ტარიგს) თავზე ლახვრის წვერით გამოსახავს ჯვარს სიტყვებით: „მოსახსენებლად უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“. შემდეგ სხვა სეფისკვერებზე მსგავსი მოქმედებისას კითხულობს გარდაცვლილთა სახელებს. ჩვენ მიერ მოპოვებული ხალხური მასალების მიხედვითაც, მიცვალებულთათვის განკუთვნილ სუფრაზე (საკურთხზე) დიასახლისი დანით გადასახავს ჯვარს კვერებს: **მეკრებიერს // მეკრე-მეზაჟეს // ბერიკვერს** და ამბობს: უფალო, მოიხსენე მეკრებიერი.. ხოლო შემდეგ ჩამოთვლის თავისი მიცვალებულების სახელებს. ისე, როგორც წირვის შემდეგ, ჩამოურიგდება მრევლს დაჭრილი სეფისკვერი, ასევე დიასახლისი, სანთლების ჩაწვის შემდეგ ყველას უნაწილებს მეკრე-მეზაჟის კვერს⁵.

---

⁵ საინტერესოა ერთი გარემოებაც „წასადგამად“ (ანუ დასაკურთხებლად) გამზადებულ საკურთხი სუფრას იქ მყოფმა ოჯახის წევრებმა ჯვრის სახით საკმევლით უნდა უკმეოს (ანუ როგორც თავად ამბობენ, ჩაუკმეოს თეფშზე ან კეცზე დადებულ ნაკვერცხალზე) სიტყვებით: „უფალო, აკურთხე, შენს წინ დაგებული ეს საკურთხი და პირნათლად მიჰგვარე ჩვენს მიცვალებულებს; მიმადლე მათ ცოდვათა შენდობა და მიეც საუკუნო ხსენება. ჩვენც შეგვამღებინე პატივი მივაგოთ მათ სულელებს“. მღვდელიც კვეთის დასასრულს კურთხევას გამოითხოვს დღე ღვთისგან ჯვრისებურად გადასახავს სასაკმეველს და ამბობს: „შენ აკურთხე წინა დაგებული ესე და შეიწირე ესე

თანამედროვე საბერძნეთში მიცვალებულთათვის განკუთვნილ კვერს, რომელსაც ზოგჯერ სახლში ამზადებენ, უფრო მეტად კი ეკლესიაში ყიდულობენ „ფსომაკი“ (ψαμακιο – პური) ეწოდება.

2.1.7. კანკელი / იკონოსტასი

ქართულ მართლმადიდებელ ეკლესიაში ლიტურგიკულ ტერმინთა უმრავლესობა ბერძნული წარმომავლობისაა, რაც მის ნა-
#112#

სესხობაზე მიუთითებს, მაგრამ, თუ მეცნიერ ჟერარ გარიტის აზრს გავიზიარებთ: „თარგმანში ჩვეულებრივ ნაკლებად შეაქვთ ლექსიკა იმ ენიდან, რომლიდანაც თარგმნიან; თუ რომელიმე თარგმანში უცხო სიტყვები იხმარება, მაშინ იგი უკვე ამ ენის საკუთრებაცაა და არ შეიძლება თარგმნის მაჩვენებლად მივიჩნიოთ“ (ჟ. გარიტი, 1973).

ისტორიულად ეკლესია შედგება საკურთხევლის, შუა ტაძრისა და სტოვასაგან. შუა ტაძრიდან საკურთხევლის გამყოფ დაფანჯრულ ზღუდეს, რომელშიაც ხატებია ჩასვენებული, „კანკელი“ ეწოდება. იგი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „καγκελλιο“ და ჯებირს ნიშნავს.

ზღუდის გამოსახატავად ბიზანტიელებს მრავალი ტერმინი ჰქონდათ, რომელთა შორის ფართოდ გავრცელდა „ტემპლიონი“ (ბერძ. „τεμπλιον“). მასში თავდაპირველად იგულისხმებოდა ზღუდის არქიტრაზე დამყარებული ხატები, ხოლო შემდგომ იგი ეწოდა მთლიანად საკურთხევლის წინა ზღუდეს. ასევე გადმოიღეს აღნიშნული ტერმინი სერბებმა (tempo), ბულგარელებმა (tempio), რუმინელებმა (timpio), რუსებმა (тѣмпліо) (ვ. ლაზარევი, 1971).

„ძველი აღთქმის კანკელი, რომელიც იყო საზღვარი წმიდათა-წმიდასა და წმიდას შორის, ახალ აღთქმაში კრეტსაბმელად წოდებული ქსოვილია. ადრეულ ეტაპზე კანკელად გამოიყენებოდა

წმიდასა და ზესთა ცათასა და საცნაურსა საკურთხეველსა შენსა. მოიხსენენ, ვითარცა სახიერმან და კაცთმოყვარემან შემომწირველნი და რომელთათვის(აც) შემოსწირნეს და ჩუენ დაუსჯელად დაგვიცავ...” (საღმრთო ლიტურდიის შესახებ, 1997, გვ. 123),

ეს კი მოწმობს ლიტურდიის აშკარა გავლენას მიცვალებულთათვის განკუთვნილ ხალხურ მსახურებაში. ალბათ ამის მიზეზი ათესიტური მმართველობის წლები უნდა იყოს, როცა ეკლესიები დახურული იყო, ხოლო გარდაცვლილთა უაღრესად პატივისმცემელი ქართველი მოსახლეობა ვალდებული შეიქნა წირვალოცვის ელემენტები მისმირვე ჩამოყალიბებულ მსახურებაში გამოეყენებინა.

ფარდები, საკურთხევლის მრევლისაგან დასაფარავად. ბიზანტიაში კანკელის ინტერკოლიმიებში გამოიყენებდნენ ფარდებს, სომხეთშიც დღემდე იხმარება ფარდა, მოსეს სკინიაშიც წმიდათა-წმიდა ფარდით იყო გამოყოფილი. საქართველოში ძველად კანკელი იყო ფარდა და მხოლოდ მოგვიანებით მიიღო განსხვავებული საგნობრიობა. ქრისტიანული პრაქტიკის ადრეულ ეტაპზე საკურთხეველში მიმდინარე ზიარება ყველას თვალწინ ხდებოდა (ქრისტემ ხომ ჯვარზე აღსრულებით გამოისყიდა პირველქმნილი ცოდვა და ზეციური საუფლო გაუხსნა ყველას). სპეციალისტთა აზრით, **კანკელის** პირველი მოხსენიება მოცემულია ეპისკოპოს ევსევი კესარიელის სიტყვაში, რომელიც მან წარმოთქვა, ე. ტერში ბაზილიკის კურთხევისას მე-4 ს-ში“ (რ. შმერლიგი, 1962). „კანკელის სიმბოლო განიცდის გარდასახვას ღვთისმსახურების მიმდინარეობასთან ერთად. ეკლესიის ინტერიერის ძალზედ ღრმა და მრავლისმომცველ სიმბოლოთა შორის იგი ყველაზე მეტად ტრანსფორმირებულია“ (ვ. ლაზარევი, 1971).

#113#

ქართულ წერილობით ძეგლებში კანკელის პარალელური ტერმინებია: ლანძვი, არდაბაგი, კანკლელი და ფანჯრის, ბადის, ფარდის, ცხურის, მოაჯირის მნიშვნელობით გამოიყენება, კანკელი იმდენად გავრცელებული ლექსიკური ერთეული ყოფილა, რომ ფანჯრის განმარტებისას სულხან-საბა წერს: „თურქთა ენაა, ქართულად კანკელი და ლანძვი და არდაბაგი ჰქვია“ (საბა, 1993, გვ. 183): „და იყო კანკელი და მროწეულები სუეტის თავსა ზედა გარემოს“ (I იერემია 52, 22), „მისცეს... კანკელი საუფლოთა დღესასწაულთა“ (გ. მთაწმიდელი, 1946, 23,13), „ქმნული კანკლედად ქუეშე საცეცხლურისა მის ქუემორე ვიდრე საშუალადმდე მისა“ (გამოსვლათა, 38, 24), „სარკუმლები კანკლედნი“ (ეზეკია, 41,16 – იერუსალიმური), „სარკუმელნი ბადეედნი“ (იქვე – ბაქარის ბიბლია)...

რუსულ ენაზე გამოცემულ „ბიბლიაში“ კანკელი ყველგან თარგმნილია, როგორც Решотка: „Сдела к нему решотку из меди...“ (исход, 27,4), „В окно выглядывает мать Сисанора сквоз решетку...“ (Библия, 1991).

დღეს ქართულში კანკელი ეწოდება მხოლოდ ეკლესიის საკურთხევლის ზღუდეს. იგი გააზრებულია, როგორც ჯებირის ღვთი-

ურსა და ადამიანურს შუა; იგი არის სარკმელი ზენა და ქვენა სამყაროს შორის.

თანამედროვე ბერძნულში იმავე მნიშვნელობით გამოიყენება ტერმინი „εικονοστασις“ (ικονος – ხატი, στασις – დგომა) და სიტყვასიტყვით ხატსადგამს ნიშნავს. ამ შემთხვევაში ტერმინი ზედმიწევნით ასახავს დღევანდელი კანკელის ვიზუალურ მხარეს. ასევე იწოდება საკურთხევლის ჯებირი თანამედროვე რუსულსა (иконостас – „иконостас уставлена икона и называется иконостасом“, Закон Божий, 1991, ст. 616) და ევროპულ ენებში (une iconostate (ფრანგ), un iconostate (იტალ.)).

2.1.8. კლიროსი // საფსალმუნე // სადავითნე

ღვთისმსახურებაში ფსალმუნთა კითხვას უძველესი ისტორია აქვს, ჯერ კიდევ დავით მეფსალმუნე წინასწარმეტყველის სიცოცხლეშივე (ჩვ. წ. აღ.-მდე 1055 წ.) იგი გამოიყენებოდა კარავში, შემდეგ იერუსალიმის ტაძარში, ქრისტიანულ ეკლესიებში ფსალ-
#114#
მუნებმა თავიდანვე ფართო აღიარება ჰპოვეს, როგორც წინასწარმეტყველურმა საგალობლებმა მაცხოვრის განხორციელების, ჯვარცმისა და აღდგომის შესახებ (იხ. ფს. 2, 15, 21, 39, 44, 67, 88, 90, 96, 109, 117), მოციქულთა დროიდან დღემდე იგი წარმოადგენს ლიტურგიის უმთავრეს ნაწილს და თითქმის მთლიანად ავსებს მას.

ფსალმუნი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „ψαλμοις“ და ხოტბას, ქების საგალობელს ნიშნავს („იგი უნდა წარმოადგენდეს სალამურზე, ფლეიტაზე დაკვრის გავლენით ინტერფერენციის ნიადაგზე შექმნილ ებრაულ ტერმინს რელიგიური ფსალმუნის გადმოსაცემად. ებრაული და ბერძნული ეს სიტყვები შინაარსობრივად აბსოლიტური ექვივალენტებია. ხოლო ბერძნული ოთხთავის ავტორიტეტის გამო მსოფლიოს მრავალ ენაში გავრცელდა ბერძნული და არა ებრაული სიტყვა“; მ. ნედოსპასოვა, 1978, გვ. 33-34); „სადა ფსალმუნებად არს, მუნ არს ღმერთი“ (მამათა სწავლანი, 1955, 209, 1); „მარხვამან განკურნეს მთვრალობად თქუენი და ფსალმუნებამან – შეგინებულნი იგი ჳმანი“ (ბასილი კესარიელი, 1983); „ფსალმუნითა სულიერითა და საკმევლითა სულნე-

რმე, აღვიხუენით პატიოსანნი ძუალნი“ (მუმანიკის წამება, 1964, 19, 8).

„ფსალმუნად“ იწოდება აგრეთვე წიგნი, სადაც ფსალმუნებია თავმოყრილი. მისი სახელწოდება არაერთგზის არის ნახსენები ქართული მწერლობის უძველეს ძეგლებშივე, რაც საშუალებას გვაძლევს გავარკვიოთ, რომ მას ძველადვე რამდენიმე სახელი ჰქმევია. „დავითი“, „წიგნი ფსალმუნთა“, „ფსალმუნი“, „საფსალმუნე“. გიორგი მთაწმიდელი ფსალმუნის ანდერძში ამ წიგნს ყოველთვის „დავითს“ უწოდებს და მას ხან მხოლოდით, ხან მრავლობით რიცხვში იყენებს: „ვთარგმნენ ესე დავითნი... დავითი ზეპირით იძალოს...“ აღნიშნულ საკითხს ვრცელი გამოკვლევა მიუძღვნა მეცნიერმა მზექალა შანიძემ წიგნში „ფსალმუნთა წიგნის ძველი ქართული თარგმანები“ (მ. შანიძე, 1979), ამიტომ მასზე აღარ შევჩერდებით.

ადრეულ ქრისტიანულ ტაძრებში, ბერძნული ტრადიციის თანახმად, ფსალმუნთა, იგივე წიგნის, კითხვა ევალეზოდა მორიგე დიაკვანს ან სამონასტრო ცხოვრებაში გამორჩეულ პირს – ბერს, მორჩილს, რომელსაც კენჭისყრით ირჩევდნენ. იგი დგებოდა მისთვის განკუთვნილ, სპეციალურად ამაღლებულ ადგილზე „კლი-#115#

როსზე“, კანკელის წინ სამხრეთ ან დასავლეთ მხარეს. „კლიროსი“ მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „κλιρος“ – რაც წილს ნიშნავს. აქედან კლიროსი – წილსაყარი ანუ საწილობელი ადგილი (როგორც მას ქართულად უწოდებენ – ლ. ხ.) (Греческо-русский словарь, 1899). მე-10 საუკუნემდე აღნიშნული ადგილის აღსანიშნავად ქართულში გამოიყენებოდა ტერმინი „მჯარი“, ჩრდილოეთ და სამხრეთ მხარეებზე მოწყობილი კათედრების გამო. წიგნში „იერუსალიმის კანონდება“ ამ სიტყვას კ. კეკელიძე ასე განმარტავს: „მხარე, ფრთა; ასე ეწოდებოდა კლიროსებს ეკლესიაში. ისინი ჩვეულებრივ ორია: მარჯვენა და მარცხენა. მარჯვენა კლიროსი მდებარეობს კანკელის სამხრეთი კარის მოპირდაპირედ, ხოლო მარცხენა კი – ჩრდილოეთის მოპირდაპირედ“ (კ. კეკელიძე, 1912, გვ. 334). გამომდინარე აქედან, ფსალმუნთა მკითხველთ ეწოდათ „მემჭრე“ : „და სხუანი იყვნენ მგალობლად და მემჭრედ და მეფსალმუნედ“ (6,21 პეტრიწონის ტიპიკონი, 1971). ზოგიერთი ძეგლის მიხედვით ისინი მგალობლებადაც მოიაზრება, რადგან ფსალ-

მუნსა და საღვთო წიგნებს ეკლესიაში წესისამებრ გალობით, წამ-
ღერებით კითხულობენ: „ალილუიასა განსრულებამდე მემკრეთა
ვერ იკადრიან მუკლისა აღებად“ (გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება,
1964); რიგ შემთხვევაში კი მემკრებად იწოდება მეფსალმუნე და
მგალობლები ერთად, რადგან მგალობლები წიგნის მკითხველთან
ერთად დგებოდნენ კლიროსთან.

აქვე დავძენთ, რომ აღნიშნული ტერმინის, „მემკრეს“ პარა-
ლელურად ამავე საუკუნეებში გვხვდება ტერმინები: **მეფსალმუნე**
და **წიგნის მკითხველი**. **მეფსალმუნე** – სახელდება გამომდინა-
რეობს ფსალმუნთა კითხვიდან, ესე იგი, ის, ვინც ფსალმუნს კი-
თხულობს: „ისწრაფიან თუმცა ოდეს აღასრულნა მეფსალმუნემან
მუკლნი“ 112, 21 (ბასილი კესარიელი, 1983); „სხუანი იყუნენ მგა-
ლობლად, მემკრედ და მეფსალმუნედ“ 6,21 (პეტრიწონის ქართუ-
ლი მონასტრის ტიპიკონი, 1971). შევნიშნავთ, რომ ძველ აღთქმა-
ში მეფსალმუნე ეწოდებოდათ ფსალმუნთა მგალობლებს: „მეფსალ-
მუნენი იგი გალობდეს“ (ნეშტთა 29,28); „შემსხმელნი მეფსალმუ-
ნენი მათნი“ (II ეზრა 2,65)... **წიგნის მკითხველი** – მოტივაცია
გულისხმობს როგორც ფსალმუნთა წიგნის მკითხველს, ასევე სხვა
საღვთო წიგნებისასაც, რადგან კლიროსზე მდგომი მორიგე დიაკ-
ვანი თუ ბერ-მონაზონი ლიტურგიისას წესისამებრ ფსალმუნთა
გარდა კითხულობს სხვა საღვთისმეტყველო წიგნებსაც (თთუენი,
#116#

ჟამნი, სადღესასწაულო და სხვა...). IX საუკუნის ძეგლში „კანონი
კონსტანტინეპოლის გუმბადასა შინ სამეუფოდსა პალატისასა შეკ-
რებილთა წმ. მამათანი“ ვკითხულობთ: „უკეთუ ეპისკოპოსი... ანუ
კერძო დიაკონი, ანუ წიგნის მკითხველი... შეწირულსა დედაკაცსა
შეეყოს, განიკუეთონ, ვითარცა განმხრწნელნი სძლის ქრისტესი-
სად 374,35 (დიდი სჯულის კანონი, 1975): „არა ჯამს წიგნის
მკითხველთა, გინა მგალობელთა ცუმად ოლარისად“ (იქვე,
256,110)...

მე-11 საუკუნემდე შექმნილ საეკლესიო ტიპიკონთა მიხედვით,
„ფსალმუნთა“ კითხვა ევალეობდა, აგრეთვე, მგალობელთათვის
„ხმის მისაცემად“ სპეციალურად გამოყოფილ პირს – **კანანახ // კა-
ნონარხს**. სახელწოდება მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან
„κανοναρχος“ რაც, კანონის დამწყებს, სიტყვასიტყვით მეკანონეს,
ესე იგი, კანონთა წამკითხველს ნიშნავს, გამომდინარე იქიდან,

რომ ფსალმუნები შედგება კანონებისაგან. იგი წამოიწყებდა საგალობლის პირველ მუხლს და ამით უჩვენებდა მგალობლებს, რომელ ხმაზე უნდა ეგალობათ: „და სხუანი კერძოდიაკონი ორნი წიგნის მკითხველად და კანანარხად“ 6,9 (კ. კეკელიძე, 1912). აღნიშნული ტერმინი გვხვდება პეტრიწონის ქართული მონასტრის ტიპიკონშიც (შეგნიშნავთ, რომ მოცემული სიტყვისაგან მოდის კანანახება: „აქა მღვდელმონაზონი ნემსაძე მიკანანახებდა“ (თ. ჟორდანიას, „ქრონიკები“, 1892), აქედან კი გვაქვს დღევანდელი კარნახი (იხ. კ. კაკიტაძე, 1996).

მე-11 საუკუნიდან წიგნის წაკითხვისას „კანანახს“ ჯერ რიგ შემთხვევებში ენაცვლება, შემდეგ კი სავსებით ცვლის ძველი ტერმინი „მეფსალმუნე“, ამჟამად მხოლოდ ფსალმუნთა წამკითხველის აღსანიშნავად. შესაბამისად ადგილსაც უკვე ერქმევა „საფსალმუნე“: „აღვიდა დიაკონი საფსალმუნესა ზედა აღმოკითხვად წმიდისა სახარებისა“ (კიმენი II, 1946).

წიგნის მკითხველის აღსანიშნავად ზემოთ განხილულ ლექსემათა პარალელურად თანაარსებობა სამონასტრო ცხოვრებაში მრავალრიცხოვან ბერ-მონაზონთა შორის თითქმის ერთი და იმავე საქმის განაწილებით უნდა იყოს გამოწვეული, რის დადასტურებასაც პეტრიწონის მონასტრის შემდეგი განწესებაც წარმოადგენს: „და იყვნენ მღვდელნი ჟამის მწირველნი ექუსი და კერძოდიაკონნი ორნი წიგნის მკითხვად და კანანახად და სხუანი იყუნენ მეფსალმუნედ და სხუანიცა მგალობლად“ (აკ. შანიძე, 1971).

#117#

ტერმინი „მეფსალმუნე“, როგორც ფსალმუნთა მკითხველის აღმნიშვნელი დღესაც, გვხვდება რუსულ და ბერძნულ ეკლესიებში. რუსულში გამოიყენება „псаломщик“, ხოლო თანამედროვე ბერძნულში – „ψαλτις“.

რაც შეეხება ადგილს, საფსალმუნეს, რუსულ ენაში კვლავ ძველი ბერძნული ტერმინი „კლიროსი“ იხმარება, ხოლო თანამედროვე ბერძნულში იგი თითქმის დაკარგულია და მის ნაცვლად მრევლი და სამღვდელოებაც იყენებს ლექსემას „αυαλιος“ – ანალოლიო, როგორც. კათედრა, საწიგნე, მაღალი დაქანებული მაგიდა (თანამედროვე ბერძნული მასალების მოწოდებისათვის მაღლობას ვუხდით საბერძნეთში მცხოვრებ ჩვენს თანამემამულეს ფილოლოგ-რომანისტ თამარ ხელაიას).

განსხვავებული ვითარება გვაქვს ქართულში. როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენი მწერლობის უძველეს ძეგლებშივე ფსალმუნთა წიგნის აღსანიშნავად პარალელურად გამოიყენება ტერმინები: „ფსალმუნნი“, „წიგნი ფსალმუნთაი“, „ფსალმუნნი მეფის დავითისა“, „დავითნი“. მე-19 საუკუნეში გამოცემული ფსალმუნთა წიგნები სახელდებულია თითქმის მხოლოდ „დავითნად“, შესაბამისად, წამკითხველი „მედავითნედ“ იხსენება, ხოლო მისთვის განკუთვნილი ადგილი კი „სადავითნედ“. აღნიშნული ტერმინები დღემდე დასტურდება როგორც საეკლესიო ტიპიკონებში, ასევე მხატვრულ ლიტერატურასა და მრევლის მეტყველებაში: „ეკლესიის გალავანზე მღვდლის მოლოდინში გადმოყუდებულია მედავითნე“ (ნ. ლორთქიფანიძე, 1989). „სანთლების გვერდით სადავითნესავით მაღალი და თავწაქანებული მაგიდა დაედგათ“ (შ. დადიანი, 1959); „მიმიყვანეს და სადავითნესთან დამაყენეს“ (რ. ერისთავი, 1893); „ჩვენი მედავითნე, ეტყობა, კითხვისგან დაიღალა“ (ქდსკი, ქუთაისი, 1999); „ჩემი სემინარიელი ამხანაგი დღეს მედავითნეა“ (ქდსკი, ქუთაისი, 1999)...

დღეს ღვთისმსახურთა მეტყველებაში „კლიროსის“ გვერდით დასტურდება „საწილობელიც“, რომელიც ბერძნული ტერმინის სიტყვასიტყვითი თარგმანია: „მედავითნემ საწილობელზე უნდა წიკითხოს ჟამნები“ (ქუთაისის წმ. გიორგის (ზედა) ეკლესიის მოძღვარი დეკანოზი მამა გიორგი დადუნაშვილი, ქდსკი, 1999); „მღვდელმთავარმა თავადი გვერდით დაიყენა და კლიროსზე საღვთისმეტყველო წიგნი წააკითხა“ (არქიმანდრიტი რაფაელი, 1996).
#118#

რაც შეეხება მრევლს, მათი უმრავლესობისათვის დღეს სადავითნეს ბერძნული სახელწოდება საერთოდ უცნობია.

განხილული მაგალითებიდან ჩანს, რომ „ფსალმუნთა წასაკითხი ადგილის სახელწოდებას სხვადასხვა მოტივი უდევს საფუძვლად: თავდაპირველად, ბერძნულში სახელდება კენჭისყრიდან გამომდინარე გვაქვს. ქართულში კი აქცენტი ჯერ სამხრეთ-ჩრდილოეთ მხარეებზე მოწყობილ კათედრებზეა გადატანილი, შემდეგ კი ენამ წინ წამოსწია აქტიური, მოქმედი პირი, ესე იგი, წიგნის მკითხველი და მისთვის განკუთვნილი ადგილის სახელდებაც ამ პირიდან გამომდინარე ხდება. თავის მხრივ, ფსალმუნთა მკითხველის აღსანიშნ ტერმინის მოტივაციას საფუძვლად უდევს აღნიშ-

ნული წიგნის სახელწოდებები. რაც შეეხება სამღვდლოებას, მიუხედავად იმისა, რომ კენჭისყრის ძველი წესი დღეს აღარ მოქმედებს, ენაში დღესდღეობით დამკვიდრებულ ტერმინთა პარალელურად მაინც იყენებს ძველი ბერძნული სიტყვის შესაფერის ქართულ ვარიანტს.

საეკლესიო ლექსიკის დინამიკაზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ მართლმადიდებელ ეკლესიაში ადრეული საუკუნეებიდანვე შეინიშნება ბერძნულ ტერმინთა გაქართულების ტენდენცია, რაც მოწმობს ქართველ მთარგმნელთა დიდ ოსტატობაზე, წარმოეჩინათ მშობლიური ენის მრავალშესაძლებლობიანობა და, ამასთანავე, ღვთის სიტყვა გასაგები და მისაღები გაეხადათ ქართულენოვან მორწმუნეთათვის.

2.1.9. მნათე / სტიქაროსანი

ლიტურგიკულ ლიტერატურაში, შესაბამისად, მხატვრულ ლიტერატურაში ეკლესიის მსახურს, რომლის მოვალეობაა სანთლების ანთება, ზარის რეკვა და ეკლესიის მოვლა მნათე, კანდელაკი ეწოდება. იგი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვისაგან „κανδελαιον“ და ნიშნავს – კანდელების ანთებას.

მოვიყვანთ შესაბამის მაგალითებს სათანადო ლიტერატურიდან: „ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი“: „და ერთი იყოს **მნათედ-კანდელაკად**, რომელ ბრძანებისაებრ დეკანოზისა იმჭირვიდეს ეკლესიისა საკუმეველსა და ზეთსა და სანთელსა, ზედაშესა და მხვმელსა და შიშითა ღმრთისაფთა წარა-
#119#

გებდეს ჯეროვნად“ 6,1 (აკ. შანიძე, 1986); „იოანე ოქროპირის ტიპიკონი – დიდი სერობა და პურის კურთხევა“: „დიაკონი **მნათესთან** ერთად სამჯერ შემოუკმევს ხუთ პურს, ხორბალს, ღვინოსა და ზეთს“ (მასალა დამოწმებულია დღევანდელ ეკლესიაში გამოყენებული აღნიშნული ტიპიკონიდან); „შეწირულობის სიგელი დავით ნარინისა გელათისადღმი, 1271 წ.“: „ყოველთა მარიამობათა დღეთა კანდელაკის ჴელითა მიიღებენ ბეგარასა ორმოცდაათ ლიტრა ცუთისა“ (ქსძ, 1965, გვ. 74), ან „სხვათა ხატთაცა წინაშე ნთებად ადგილითა და მიათუალენ კანდელაკს, რათა მისითა ჴელითა მიიღებოდეს ცუთი ბეგარა“ (იქვე, გვ. 74); „შეწირულობის

სიგელი ბაგრატ მეფისა გელათისადმი, 1545 წ.“: „სეფეთ ჯურის-მტვრთველსა, კანდელაკსა, მწირველსა სამ-სამი თეთრი მიეცე-მოდეს“ (იქვე, გვ. 184); „ბიჭვინთის იადგარი, 1525-1550 წ“: „წინამძღვარ-დეკანოზთა, კანდელაკ-ჯურისმტვრთველთა, მეტრაპე-ზეთა და სხუათა საყდრის შვილთა“ (იქვე, გვ. 178); „განწესება ერეკლე მეფის დაკრძალვისა, 1798 წ“: „კანდელაკნი მარჯვენით და მარცხენით მეფისა“ (იქვე, გვ. 536); აკაკი წერეთელი, „ხატის წინ“: „კი, მაგრამ მნათე არსად ჩანს, ჩემთან მომტანი ცეცხლისა“ (აკ. წერეთელი, 1948); კ. გამსახურდია „ზარები გრიგალში“: „მოავლო მნათემ სველ თოკებს ხელი, ჩამორეკა ორი პატარა ზარი“ (კ. გამსახურდია, 1992, გვ. 67) ან „მნათე ოქროპირს არაფერი ჰქონდა დასანანი.. ოცდახუთი წელიწადი რეკავდა... ცისკარზე... მწუხრზე“ (იქვე, გვ. 63-64)...

მნათე-კანდელაკი ღვთისმსახურებაში აგრძელებდა იმ გზას, რასაც ძველი აღთქმის მიხედვით ლევიტელნი აღასრულებდნენ: „ლევის შტო არ აღრიცხო. ჩააბარე მათ მოწმობის სავანე მთელი მისი მოწყობილებით, ყველაფრითურთ, რაც მას ეკუთვნის. მას მოემსახურონ და სავანის ირგვლივ დაიბანაკონ“ (რიცხვნი 1; 49,50) – უბრძანებდა უფალი მოსეს. ლევის შთამომავლებს უფლის სამსახური ღვთისაგანვე ჰქონდათ განაწილებული: „გერშონიანებს სადღესასწაულო კარავში ებარათ სავანე მისი გადასახურავით, ფარდა და სადღესასწაულო კარავში შესასვლელი“ (რიცხვნი 3,23); „კერპათანთა სავარეულოს ებარა კიდობანი, ტაბლა, სასანთლე, სამსხვერპლოები და წმინდა ჭურჭლები, მსახურების დროს გამოსაყენებელი“ (რიცხვნი 3,31): „მერარიანებს ებარათ სავანის ძელები, მისი ლარტყები, სვეტები ფეხებითურთ, მთელი მისი აღჭურვილობა და მოწყობა“ (რიცხვნი 3, 36) და ა. შ.

#120#

თავისი უფლებამოსილებით მნათესთან აშკარა მსგავსებას. ამ-ქლავნებს ფშავ-ხევსურეთის ხევისბერ-ხუცესი. შედარებისათვის მოვიყვანო მაგალითს ალ. ოჩიაურის მიერ შეკრებილი მასალები-დან: „ხევისბერები იყვნენ ბევრნი. ყველას თავისი საკუთარი საქმე ჰქონდა ხატისაგან ჩაბარებული. ხატი გამოუცხადებდა მკითხავის პირით: ამა და ამ ხევისბერს ვაბარებ ზარს და საკლავის დაკვლას, მეორე – ხევისბერს მამულის მოვლას, მესამეს ვენახის – და ქვევრ-მარნის პატრონობას, მეოთხეს – ქადა-პურის დაჭრას, მე-

ხუთეს – სისუფთავის დაცვას, მეექვსეს – თას-განძობა მოვლა-პატრონობას, მის დასუფთავებას, დათვლას, თავის დანიშნულ ადგილზე დაწყობას – დალაგებას და ხანდახან დამალვას სხვადასხვა ადგილებში. როცა მტრის დაცემის შიში იყო, დამალავდნენ თას-განძს, ეს. სამ კაცს უნდა სცოდნოდა. მტრის დაცემის დროს ამ სამში ერთი მაინც გადარჩებოდა და განძი არ დაიკარგებოდა. უფროსად ანუ თავხევისბერად ის ითვლებოდა, ვისაც ზარი ებარა და საკლავის დაკვლა ევალებოდა“ (ალ. ოჩიაური, ქართულ-ხალხური დღეობები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, 1991, გვ. 202-203). წიგნი „ჯვარ-ხატთა სადიდებლები“ გვაწვდის დამატებით ცნობასაც, რომ „ხევისბერებს, ღვთისმსახურებაში ეხმარებოდნენ რიგითი ხევისბერები, ხუცები, მაგანძურნი (ჯვარ-ხატის განძის მცველი), მედროშენი, დასტურები (ხატის სამეურნეო საქმეების გამძღოლი) და სხვა“ (ზ. კიკნაძე, ტ. მახაური, ხ. მამისი-მედიშვილი, 1998, გვ. 10.11).

ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მიერ იმერეთსა და სამეგრელოს რეგიონებში ჩაწერილი მასალების მიხედვით „მნათეს“ აღსანიშნავად გვხვდება ტერმინი „სტაროსტა“ // „საროსტა“. იგი მომდინარეობს რუსული სიტყვიდან староста – მნათე, კანდელაკი, იგივე свечник – მესანთლე, ключарь – მეკლიტული.

მოვიყვანთ მაგალითებს: „მამაჩემი **საროსტათ** მუშაობდა ეკლესიაში. ღუდელს ეხმარებოდა, სამთლევს ანთებდა, ზარს რეკატდა, ალაგებდა“ (ფონდი E 7.1.), „წმინდა გიორგის ეკლესიაში იყო მამაჩემი, ივანე ჭიქაბერიძე **სტაროსტათ**, მღუდელს ეხმარებოდა, ეგი იყო 1918 წელი“ (ორპირი, სოფ. ჭყეპი, ნ. ჭიქაბერიძე, 85 წლის, 1999, მასალა მოგვაწოდა ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მეც., თანამშრომელმა დარეჯან ბაკურაძემ), „სტაროსტა ეკლესიაში მღუდელს ეხმარებოდა, ალაგებდა, ასუფთავებდა, #121#

ზარს რეკავდა, სანთლევს ანთებდა. ბაბუაჩემის ძმა მუშაობდა აქ მარტვილში სტაროსტათ“ (მარტვილი, შ.რუხაია, 80 წ. 1999).

სოფელ კუხში ჩასახლებულ ქვემო სვანთა გადმოცემით სტაროსტა, არის პიროვნება, რომელიც ეკლესიის განძს, შემოწირულობებს იცავს, საკლავს კლავს და ლოცულობს ხალხისათვის: „ფაყის ეკლესიაში ამაღლების მეორე დღეს მოდიან ლეჩხუმიდან,

ლენტეხიდან, მიაქვენ შესაწირავები... იქინე არიან სტაროსტები და ულოცავენ იმას. შესაწირს მიცემს პატრონი და ის დალოცავს: ღმერთმა დალოცოს, ფაყის ეკლესიამ ესა და ეს კაცი, შემოსწირა ამდენი და რა რამდენი შესწირა, იმას იტყვის“ (ციალა მუსელიანი, დაბ. 1963 წ. კუხი, 1997), „ამინის ხატი“ საზღვარგარეთ იყო გატანილი და დააბრუნეს მერე, ძალიან ძლიერია. იმ ხატს და ძვირფას ნივთებს, რაც არი შესაწირათ მიტანილი, კლდეში ინახავენ. ეს იცის სამმა კაცმა მარტო. იმის მეთუალყურია, **საროსტას** უძახით ჩუენ და იმ **საროსტამ** და ამ სამმა კაცმა იცის სად ინახავენ ამ ძუთირფას ნივთეფს“ (ნ. გვიდიანი, დაბ. 1949 წ., კუხი, 1997), „ეკლესიაზე მიგუაქ შესაწირავები: ცხვარი, ხარი, სანთლები, ტაბლუები. ჩუენ გუყაუს, საროსტას უძახით, ვინც ესე იგი შელოცუა იცის. მას ვეტყუით, რომ შემოქწირავ ამას და მინდა, რო დამილოცო ოჯახი. ი **საროსტა** მერე მისი სიტყუებით დალოცავს ოჯახს. **სტაროსტა** ქუთია კაცს, რომელიც ეკლესიას ხელმძღუანელოფს, ამ ლოცვის ხელმძღუანელია იგი. მღუდეღელი ზოგ ეკლესიაში კი არის, მაგრამ...“ (დ. მუკბნიანი, 27 წ., კუხი, 1997).

მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, რომ „**სტაროსტას**“ იგივე ფუნქცია აკისრია, რაც ფშავ-ხევსურეთის **ხევისბერ-ხუცესს**, რომელზედაც ზემოთ ვისაუბრეთ, და აგრეთვე, ზემო სვანურ **მოკილ** // **მგვილს** – სიტყვა-სიტყვით, „ჩამკეტი“, იგივე „ლაჭუამი **მარეს**“ – სალოცავის კაცი. ვ. ბარდაველიძის „სვანურ დღეობათა კალენდარში“ ვკითხულობთ: „ყოველ სალოცავს ჰყავდა სვანეთში თავისი ძირითადი მოსამსახურე, რომელთა მოვალეობას შეადგენდა ხატის სამსახური. სალოცავის სიმდიდრე მის ხელში იყო. მათი ნებართვის გარეშე ხელს ვერავინ ახლებდა ეკლესიაში განმეულს. სალოცავის შენობის შეკეთება, გადახურვა და სხვა ყუთელაფერი მათ ევალებოდათ. მომსახურეთა შორის ყველაზე პატივცემულ მოსახლეს, რომელსაც **მოკილი** ეწოდებოდა, ეკლესიის გასაღები ებარა. თითო სალოცავს მეტ შემთხვევაში ერთი გვარი ემსახურებოდა. ამ გვარის ხალხს ეძახიან სალოცავის კაცებს – ლაჭუამი #122#

მარალს, მოტანილ შესაწირავს მას გადასცემდნენ. იგი შესწირავდა სალოცავს და სამაგიეროდ შეწირულის ნაწილს დაიტოვებდა“ (ვ. ბარდაველიძე, 1935, გვ. 36), მაგ.: „ვაჟიშვილის მოსურნე მან-

დილოსანი სხვას გააგზავნიდა თწრინგზელში მოსალოცად. გაგზავნილი პირი ზედმშ მოკილს გადასცემდა. მოკილი შესწირავდა ხატს ამ შესაწირავს“ (იქვე, გვ. 66), „ჯგრაგის მწრე შესწირავდა ილორიდან გამოგზავნილ ხარს, ერთხელ ამ ჯგრაგის მოკილმა ხარი მოიპარა“ (იქვე, გვ. 68).

სვანურში მოკილის გვერდით გვხვდება ტერმინები. **მულზონ** // **მულზუნ** და **მომზგრ** // **მომზირი**. **მულზონი** საერთოდ მონაზონს ნიშნავს, მაგრამ აქ. იგივე ეკლესიის კაცის აღსანიშნავად გვხვდება. მაგ. „შესაწირავებს ეკლესიის მარეს (ჯგრწგის მულზონს) გადასცემდნენ დასალოცად. ის კი წმიდა ბარბალეს თხოვდა ოჯახის კეთილდღეობას. დალოცვისას მულზონს ეძლეოდა ორორი **ლემზირი** თითო ოჯახიდან“ (ვ. ბარდაველიძე, 1935, გვ. 16), „**ლემზირებს** წაიღებდნენ ეკლესიაში და ამ ეკლესიის მულზონს შეაწირვინებდნენ ოჯახის კეთილდღეობისათვის. შეწირული პურებიდან სამ ცალს ხატის კაცს, მულზონს გადასცემდნენ“ (იქვე, გვ. 17).

მომზირი კი შემწირველ-მლოცველს ნიშნავს. ვ. ბარდაველიძის განმარტებით: „მომზირი მომდინარეობს ლიმზირი-დან, რაც ნიშნავდა ლოცვასა და საწირავის მიტანას ერთად. ამავე ძირიდანაა ნაწარმოები შესაწირი პურის სახელწოდება **ლემზერი** // **ლემზირი** და შემწირველ-მლოცველი პირი **მომგზირი** // **მომზირი** (ვ. ბარდაველიძე, 1938, გვ. 1). მაგალითად, „**ლემზირებს** წაიღებდა ეკლესიაში და იქ მლოცავს **მომზირს** აკურთნებინებდა“ (იქვე გვ. 18), „ლემზირთა შორის ერთი ცალი დიდი ზომისა უნდა ყოფილიყო და მას **მომზირი ლემზირი** ეწოდებოდა. მას ხატის კაცს **მომზირ-ს** დაუტოვებდა“ (იქვე, გვ. 13). **მომზირი** მარტო ხატის კაცს არ ქვიოდა, როგორც, მაგალითად, ეკლესიის მცველ-შემწირველს „**მოკილი**“, ასე უბრალო მლოცველსაც ეძახდნენ, რომელიც შეიძლება ყოფილიყო როგორც მამაკაცი, ასევე ქალიც. მაგ.:

„**ბარბალწმ**-ის დადგომამდე სამი დღით ადრე თვალის ტკივილით დაავადებულთათვის გამოაცხოებდნენ ლემზირებს. მათი შემწირველი, მომზერი ქალი იყო, ოჯახის დიასახლისი“ (იქვე, გვ. 14), „კალანდა საღამოს ოჯახის უფროსი (ქორწ მახუში) დაიჭერდა ხელში დიასახლისის გამომცხვარ დიდი ზომის ლავაშს და წარმოთქვამდა ლოცვას. ლოცვის შემდეგ გარეთ გავიდოდა, ამ დროს

ოჯახის სხვა წევრებიც გარეთ გავიდოდნენ და მომზერის (ე. ი. ქორა მახუშის) პირდაპირ დადგებოდნენ, მომზირი მათ ლავაშს ესროდა, ისინი დაიჭერდნენ და შემდეგ უკანვე დაუბრუნებდნენ. ასე გაიმეორებდნენ სამჯერ“ (იქვე, გვ. 131).

ლეჩხუმური მასალების მიხედვით (მასალა მოგვაწოდა დილექტოლოგიის ინსტიტუტის მეც. თანამშრომელმა ლ. ლომთაძემ სოფელ ლასურიაშის მაგალითზე) იქაურ შემწირველ-მლოცველს „სტაროსტა“ ეწოდება. იგი ფუნქციის მიხედვით სიახლოვეს ამჟღავნებს, როგორც ქვემო სვანეთის „სტაროსტასთან“, ასევე ზემო სვანეთის „მომზირთან“, რადგან მლოცველი ქალი იყო. „სტაროსტად კარგი ენის მქონე, ენაწყლიან ქალს ირჩევდნენ. იგი წაუძღვებოდა ხალხს სალოცავზე. სალოცავს „დედახვთისა“ ეწოდებოდა, მაგრამ წარმოადგენდა მალლა მთაზე მდგომ დიდ მუხას, და ძირითადად მუშკუდიანების სალოცავად ითვლებოდა, თუმცა მათთან ერთად მთელი სოფელი წმინდა ადგილად მიიჩნევდა და შესაწირავები მათაც მიჰქონდათ (სოფელში ეკლესია არ იყო და სადაც იყო, იქაც უმოქმედო). ის ადგილი ნაკრძალი იყო და რაიმეს გატანა, ფიჩხისაც კი არ შეიძლებოდა. ელიობა დღეს, როგორც მუშკუდიანებს, ასევე სოფელში მცხოვრებ სხვა გვარის ხალხსაც **სტაროსტა // საროსტა** წინ წაუძღვებოდა, რომელსაც თოკით მიჰყავდა შესაწირი მოზვერი (უფრო მუშკუდიანები წირავდნენ მოზვერს). ხალხს მიჰქონდა სანთლები, ტაბლუები, წიწილები, რომელსაც იქვე უშვებდნენ, ცხვრები, სპილენძის ჭურჭლები. **სტაროსტა** მოზვერიანად სამჯერ ხმამაღალი ლოცვით შემოუვლიდა ხეს. ხალხს ავედრებდა, მშვიდობას, ჯანმრთელობასა და ბარაქას ითხოვდა. შემდეგ შესაწირს კაცებს გადასცემდა დასაკლავად“. აქვე აღვნიშნავთ, რომ **სტაროსტა** ლეჩხუმში ძირითადად ქალი იყო, როგორც ზემო სვანეთში **მომზირი** ქალი შეიძლებოდა ყოფილიყო.

ფ. გარდაფხაძე-ქიქოძის მიერ რაჭა-ლეჩხუმში ჩაწერილი მასალების მიხედვით, სამშვიდობო ტაბლების შემწირველი და მლოცველი ქალი იყო ისე, როგორც დღეს საკურთხს (მიცვალებულის მოსახსენებელი სუფრაა მხოლოდ ქალები აკეთებენ. ლეჩხუმში „**სტაროსტა**“ მეტსახელადაც გვხვდება. ასე ეძახიან უფროსობის მოყვარე, სხვისი ჭკუის მასწავლებელ ადამიანს. გვხვდება გამოთქმები: „შენცა ხარ ერთი **სტაროსტა**“, „გამომივიდა ეგეც **სტაროსტა**“.

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ **სტაროსტა-ხევისბერ-**

ხუცეს, დეკანოზს, მოკილსა და მღვდელს ბევრ მსგავს უფ-
ლება-მოვალეობასთან ერთად აქვთ კიდევ ერთი საერთო, ეს არის
#124#

ლოცვა. იგი ყველა მათგანთან თითქმის იდენტურია და შედგება
სამი ნაწილისაგან: **ღვთის სადიდებლები, მოხსენება შემწირ-
ველისა და საწირავის დალოცვა ანუ დამწყალობება** (რო-
გორც მთაში ამბობენ). **სტაროსტას და მოკილის** ლოცვის შესა-
ხებ ზემოთაც ვისაუბრეთ, ამიტომ, ამჯერად მხოლოდ სხვა დანარ-
ჩენთა ლოცვის მაგალითებს მოვიყვანთ: „ხევისბერი ახვეწებდა
მომტანს: „წყაროსთავ წმიდაო გიორგი, უშველე შენთ მახვეწარ-
თა, ხალიზი მიეც, ბალინჯი აშორე და წელიწადი მშვიდობისა და-
უყენე... შენთვის სამსახური მოუყვანია შენი წესის მიხედვით... შე-
იწყნარენ და მიიღენ.. თუ რამე თავის უცოდინარობით გცოდონ,
შენაცოდვარი შეუნდევ“ (ალ. ოჩიაური, 1991, გვ. 203-204), „ხუ-
ცესი შეუდგება ხუცობას: დიდო მიქელ მთავარო ანგელოზო, შენს
წყალობას მაუმატიდი შენთ მეხვეწურთად, გბევედრებიან დალოც-
ვილო, გეხვეწებიან, შაიხვეწენი, შველდი, სწყალობდი, სცევდი,
ხფარევი, წელი ღალიან-ბარაქიანი დაუყენედ, ნამუშაელი მშვი-
დობას მოაჯმარი, ღმერთი შენს ბატონობას გაუმარჯვებს, გამარ-
ჯობა შენდა!“ (ალ. ოჩიაური, 1988, გვ. 14-15), თუშეთში დეკანოზი
ასე ილოცება: „დიდება ღმერთსა, მაღლი ღმერთსა! ღმერთო, შენ
გაუმარჯვე ღმერთსა კვირიკესა. თქვენ გეხვეწებით, გევედრებით,
თავი დაბლითა, გული მართლითა, თქვენთვის შემოუწირავთ სან-
თელ ზედაშიე.. წყალობა გამოუთხოვიდითაო, ჯვარ დაუწერდი-
თაო კაცსა, საქონელსა, დიდსა, პატარასაო, დეეშველენით, დეეხ-
მარენით, დაიცავით, დაიფარეთ ზვავისაგან, წყლიდან, სენიდან,
სასჯელიდან, მწარე სიკვდილისა.. მწყალებელიმც არის თქვენი,
გაუმარჯოს ჩვენ სალოცავებს, გაუმარჯოს ყმებს ლაშარის გიორგი-
სას!“ (ჯვარ-ხატთა სადიდებლები, 1998, გვ. 165), ფ. გარდაფხაძე-
ქიქოძის მიერ 1937 წელს რაჭა-ლეჩხუმში მოძიებული მასალების
მიხედვით კი იმ რიტუალებს, რასაც ზემოთ აღნიშნული კულ-
ტმსახურნი (სტაროსტა, ხევისბერი, ხუცესი, დეკანოზი, მოკილი)
ასრულებდნენ, აქ მღვდელი ასრულებს: „მღვდელი შესაწირ ტაბ-
ლას აიღებდა ხელში და დაილოცებოდა: დეიფაროს ღმერთმა ბო-
როტისაგან, კოხისაგან შენი ვენახი, დეიფაროს ღმერთმა შენი
ოჯახი სნებისაგან, გაჭირვებისაგან, გამრავლოს ღმერთმა. აიღებდა

ღვინოს და იტყოდა: ეს ღვინო შემოსწირა ამან და ამან (სახელს ამბობდა), დალოცოს ღმერთმა! – ხალხიც იგრიანებდა: დალოცოს ღმერთმა“ (ფ. გარდაფხაძე-ქიქოძე, 1995, გვ. 22-23), „მარია-მობს მოიტანდნენ ეკლესიაზე ჩამოქნილ სანთელს, ფულს, #125#

ცხვარს. ყველა ამას მღვდელი საჯაროდ გამოაცხადებდა და ხალხს დალოცავდა“ (იქვე, გვ. 44),

ზემოთ განხილული მაგალითებიდან ჩანს, რომ ეკლესიის მოსამსახურე მნათე, იგივე სტაროსტა მთაში დამატებით ფუნქციებს იძენს. მან შეითვისა ის ფუნქციები, რომლის შესრულება არც ევალეზობდა და არც უფლება ჰქონდა. რისამე კურთხევა მხოლოდ მღვდლის პრეროგატივაა, ისე როგორც ძველი აღთქმის მიხედვით, აარონის შთამომავლებს ევალეზობდათ მღვდელმსახურება და ლევის შთამომავლებს მხოლოდ მათი დახმარება ღვთისმსახურებაში. მოცემულ შემთხვევაში ფუნქციათა შერწყმის მიზეზი კი შეიძლება ასე ავხსნათ: „სტაროსტა“ რუსულ ენაში, უპირველეს ყოვლისა, „უხუცესს“ ნიშნავს, ასე იწოდებოდა მამასახლისიც, რომელსაც გადასახადების აკრებაც ევალეზობდა. აქვე აღვნიშნავთ, რომ მამასახლისი (სტაროსტა) იმერეთში მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისში სამრევლო საბჭოს მთავრის მაგვარი თანამდებობაც იყო.

ყოველივე ამასთან საჭიროდ მიგვაჩნია გავიხსენოთ, რომ საქართველოში ოდიოტანვე არსებობდა საეკლესიო ქონების დაცვა-გადარჩენა-გადახიზვნის კარგად ორგანიზებული ტრადიცია „ფუსტობის“ სახით (ფუსტი, უზენაესი უფლის, შემოქმედის უდიდესი სიწმიდის სინონიმია სვანურ დიალექტში). „ფუსტობის“ ტრადიციამ საკმაოდ ჯანსაღად იარსება 1819-1820 წლების საეკლესიო აჯანყების პერიოდამდე. საქართველოსა და მისი ეკლესიის დამოუკიდებლობის შეწყვეტის შემდეგ, რუსულმა კოლონიურმა საეკლესიო მმართველობამ ეს ტრადიცია ძირფესვიანად ამოკვეთა ქართული სულიერი ცხოვრების დღის წესრიგიდან (გაზ. „მრევლი“, 2001, #7, გვ.15). საქართველოში არსებული აღნიშნული ტრადიციის გაგრძელებას ცდილობდნენ ჩვენს მთიანეთში მოკილი თუ ლახ-ჭამი მარე... ბოლოს კი მათი ფუნქციების შეთვისება მეტ-ნაკლებად შესძლო „სტაროსტამ“.

რაც შეეხება თავად ტერმინს „სტაროსტა“, იგი არ გვხვდება

ჩვენ მიერ მოძიებულ კილო-თქმათა ლექსიკონებში და არც ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში. იგი დასტურდება გასული საუკუნის პრესაში. 1881 წლის გაზეთში „დროშა“ სვანი კორესპოდენტი ლაზარე დადუანი დანანებით წერს: „მღვდელს მოხუცებულობისაგან ლაპარაკიც ეშლება, მაგრამ არც დიაკვანი ეჭირვება და არც **სტაროსტა**, მარტო ასრულებს საღმრთო ლიტურგიას. ალბათ ღმერთი გაგვირისხდა და მეტის ღირსი აღარ ვართ.“

#126#

ვფიქრობთ, აღნიშნული სიტყვა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის დაკარგვის (1811 წ.), საქართველოში ეგზარხოსების ჩაყენების შემდეგ უნდა იყოს შემოტანილი და დღეს შემორჩენილია მხოლოდ ხალხურ მეტყველებაში. აწსუ ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ მოპოვებული მასალების მიხედვით ჩვენ მიერ ჩაწერილ პირთა მამები ეკლესიაში სტაროსტად მუშაობდნენ 1895-1918 წლებში.

უკვე აღვნიშნეთ, რომ რუსულში староста – მნათე, კანდელაკის პარალელური ტერმინებია свечник – მესანთლე და ключарь – მეკლიტული. საჭიროდ მიგვაჩნია, განვმარტოთ, რომ რუსული свечник – შეესაბამება კანდელების ამნთებს და არა ქართულ მესანთლეს. „ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი“-ს რუსულ თარგმანში ვკითხულობთ: „один пусть будет свечником-канделапром-канделовжигателем“ (6,11).

წერილობითი ძეგლების მიხედვით კი საქართველოში მესანთლე ეწოდებოდა მას, ვისაც წმიდა სანთლის ზეგარა ემართა: „წმიდას აღდგომას მესანთლეები ორს ლიტრას წმიდა სამთელს მართმევენ მოურავს“ (დასტურლამალი 1703-1724, ქსძ, გვ. 448); „ერთი თეთრი ბატონის წილ სამთლისათვინ მესამთლეს თავილად ეძლევის“ (იქვე, გვ. 282). დღეს მესანთლე ჰქვია ეკლესიაში სანთლების გამყიდველს. ძველ საქართველოში კი ასეთი რამ არ გვხვდებოდა, რადგან ეკლესიაში სანთლები არ იყიდებოდა. რაც შეეხება რუსულ ключар – მეკლიტულს, რომელიც მნათეს მისი ერთ-ერთი ფუნქციიდან გამომდინარე ეწოდება და სვანურ „მოკილ“ – მეკლიტულს აქ ტერმინთა მსგავსი მოტივაცია მხოლოდ და მხოლოდ შემთხვევითია.

დღეს ეკლესიაში მნათეს აღსანიშნავად გვხვდება ტერმინი **სტიხაროსანი // სტიქაროსანი**. იგი მომდინარეობს ბერძნული

სიტყვიდან „συχαιον“, რაც სამღვდლო, სადიაკვნო გრძელ, ფართოსახელოებიან შესამოსელს ნიშნავს. ქართულ წერილობით ძეგლებში მის პარალელურად გვხვდება ტერმინები: „კვართი“, „კოლობი“. მაგ.: „ერთი კოლობი ემოსა უსაჯელოდ და მცირე კინდონი იყო მხართა მისთა“ 255,2 (შუა საუკუნეების ნოველების ძველი ქართული თარგმანები, II, 1974); „კოლობი აქუნდა მას, ესე იგი არს სტიქარი, შესამოსელი სპეტაკი“ 17-18 (იქვე, მე-11 ს.); „უბრძანა მიცემად ყოველი საღვაწი და კუართები მღვდელთაი მათ, რომელნი აღასრულებდეს მსახურებასა უფლისასა“ (ეზდრა #127#

4,54, ძველი აღთქმის აპოკრიფების ქართული ვერსიები მე-10-მე-18 სს. 1970); „ცხედარსა მოჰსდევდნენ ორნი სხვანნი დიაკონნი, სტიხარცმეულნი“ (ქსმ, განწესება ერეკლე მეფის დაკრძალვისა, 1798 წ., გვ. 540, 29); „ორი კერძო დიაკონნი სტიხარცმეულნი ლამპრებისა მტვრთველნი“ (იქვე, გვ. 539, 27).

მღვდელი და დიაკვანი სტიქართან ერთად სხვა შესამოსელსაც ატარებენ, მნათე კი მხოლოდ სტიქარით იმოსება, და სახელი – სტიქაროსანიც, დღეს ტანსაცმლის ტარებიდან გამომდინარე დაერქვა. ფუნქცია კი იგივე დარჩა, რაც ადრე მნათეს. ჩვენს მიერ სასულიერო პირთაგან მოპოვებული მასალების მიხედვით ირკვევა, რომ „მღვდელს ღვთისმსახურებაში სტიქაროსანი ეხმარება, მნათე იგივე სტიქაროსანია, რომელიც ანთებს კანდელებს, სანთლით გამოდის, როდესაც გამოსვლაა, საცეცხლოურით გამოდის, ზარებს რეკავს, ტაძარს ალაგებს, ასუფთავებს, საეკლესიო ნივთებს უვლის, მრევლს სეფისკვერს ურიგებს, სტიქაროსანი ასრულებს ამ მოვალეობას დღესდღეობით“ (დეკანოზი ზინობი (ჟვანია), ბაგრატის ტაძრის წინამძღვარი, ქუთაისი, 1998).

ლიტურგიკული ძეგლების მიხედვით ძველ საქართველოში მნათე ერთი პიროვნება იყო, მაგრამ შეიძლება რამდენიმეს გაენაწილებინა მისი მოვალეობა. მაგ; წიგნში „ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი“ ვკითხულობთ: „და ერთი იყოს მნათედ-კანდელაკად, რომელ ბრძანებისაებრ დეკანოზისა იმჭირვიდეს ეკლესიისა საკუმეველსა და ზეთსა და სანთელსა და ზედაშეს.. და დიდთა დღესასწაულთა, ოდეს მსახურებად ეკლესიისა განმრავლდეს, სხუათაცა ძმათა მისცემდეს მამასახლისი თანაშემწედ მნათისა“ (იქვე, 6,11).

თუ ადრე მნათე ერთი იყო და მხოლოდ დღესასწაულებზე მას მოვალეობის შესრულებაში სხვებიც ეხმარებოდნენ, დღეს ჩვეულებრივ დღეებშიც რამდენიმე სტიქაროსანი გვხვდება, რომელთაც მნათეს ფუნქციები აქვთ განაწილებული. ანალოგიური სიტუაციაა დღევანდელი საბერძნეთის ეკლესიებშიც და ამიტომაც „καθημερι“ – კანდელაკი-ს გვერდით გვხვდება ტერმინები: „καμπανικουσι“ – ზარის მრეკაი (დამრტყმელი), „νεωκορος“ – ტაძრის განძის მცველი, მეჭურპლე.

ამრიგად, საეკლესიო ტერმინმა „მნათე“-მ დროთა ვითარებაში, თავისი მრავალფუნქციურობის გამო, მოგვცა ტერმინოლოგიური მრავალფეროვნება, ხოლო მთაში მან დამატებითი ფუნქციებიც შეითვისა.

#128#

2.1.10. ტრაპეზი / საკურთხეველი

ღვთისმსახურების უმთავრეს ნაწილს ოდითგანვე მსხვერპლშეწირვა წარმოადგენდა. ძველ აღთქმაში წინასწარმეტყველ მოსეს მეშვეობით თვით ღმერთმა მისცა ადამიანებს მითითება, თუ როგორ აეგოთ ტაძარი. აღნიშნული ნაგებობა შედგებოდა სამი ნაწილისაგან: ეზო, წმიდა და წმიდათაწმიდა. თავად სამსხვერპლო, რომელზედაც იკვლებოდა მსხვერპლი, აღმართული იყო ეზოში. წმიდაში იდგა მსხვერპლის შესაწირავი მაგიდა **საკურთხეველ-საცეცხლური** იგივე **სამსხვერპლო**, რაზედაც გამუდმებით ენთო ცეცხლი და იწირებოდა ღვთისათვის განკუთვნილი შესაწირავი: „დაიკლას შესაწირავი სამსხვერპლოს ჩრდილო მხარეს უფლის წინაშე და გარშემო ასხურონ აარონიანმა მღვდლებმა მისი სისხლი სამსხვერპლოს, დაანაწილოს წილობებად და დააწყოს მღვდელმა იგი შეშაზე, რომელიც ცეცხლზეა, სამსხვერპლოზე“ (ლევიანი I, 11-12) ან კიდევ „მსხვერპლი სიმართლისა შესაწირავი და ყოვლად დასაწველი, მაშინ შეიწირნენ საკურთხეველსა შენსა ზედა ზვარაკნი“ (ფს. 50,19) – გალობს დავით წინასწარმეტყველი.

მოყვანილი მაგალითებიდან დასტურდება, რომ **სამსხვერპლო** და **საკურთხეველი** იდენტური ცნებებია.

ძველი აღთქმის სისხლიანი მსხვერპლშეწირვა ახალ აღთქმაში უფლის, იესო ქრისტეს ჯვარცმით დასრულდა. მან, ყველაზე დიდ-

მა ზვარაკმა, თავისი სისხლით გამოისყიდა კაცობრიობის ცოდვა და მომავალში „არა დაიკლის რა მასზე უმეტესი“.

ამით ძველი აღთქმის სისხლიანი მსხვერპლშეწირვა უსისხლომ შეცვალა, რასაც საფუძველი ჩაუყარა თავად მაცხოვარმა საიდუმლო სერობისას: „მოილო პური, ჰმადლობდა, განტეხა და მისცა მათ და თქუა: „ესე არს ჯორცი ჩემი თქუენტუს მიცემული, ამას ჰყოფდით მოსაკსენებლად ჩემდა. მოილო სასუმელი და... თქუა: ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქუმისა, მრავალთათვის და-თხეული მისატევებლად ცოდუათა“ (მათე 26, 26-28).

ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში უსისხლო მსხვერპლშეწირვის ადგილს, საიდანაც ხდება კურთხევა – **ტრაპეზი** ეწოდება. იგი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან τραπέζα (ტრაპედა – ტრაპეზი), რაც მაგიდას ნიშნავს. სწორედ ამ მაგიდიდან ეძლევათ მორწმუნეებს სულიერი საზრდო – ღვინო და პური ანუ სისხლი #129#

და ხორცი იესო ქრისტესი.

ტრაპეზი ოთხკუთხა ნაკურთხი და მირონცხებული მაგიდაა ძვირფასი ქსოვილით შემკული. მასზე ასვენია ლიტურგიისათვის აუცილებელი სიწმინდეები: ოდიკი, სახარება, წმიდა სანაწილე, ჯვარი, შვიდსანთლა.

ძველად საქართველოში ტრაპეზი ქვის იყო და ამასთანავე საკურთხევლის აღმოსავლეთ კედელთან მიდგმული. დღეს იგი ხშირ შემთხვევაში ხის მაგიდაა, რომელიც საკურთხევლის შუაში დგას.

აქვე მოვიყვანო რამდენიმე მაგალითს, ტრაპეზის, როგორც ლიტურგიკული მაგიდის აღსანიშნავად: „... ტრაპეზსა მარჯვენით კერძო ორხაო დაუფინონ“ (მე-13 ს. ქსმ, 1965, გვ.93), „არის სიწმიდის იარაღი: ბარძიმი, ფეშხუმი ვერცხლისა... ტრაპეზზე გადასაფარებელი ერთი“ (1712 წ. ქსმ, 1970, გვ. 688) „შევიდა საკურთხეველში, ემთხვია ტრაპეზს... და დაიჩოქა“ (წერეთელი, 1948).

ძველ წერილობით ძეგლებსა და ტიპიკონებში ტრაპეზი სხვადასხვა მნიშვნელობით გვხვდება:

1. მას, როგორც საჟამნე მაგიდას, მსგავსად ძველი აღთქმისა, საკურთხეველიც ეწოდება, რადგან კურთხევა მასზე აღესრულება. მაგ.: „საკურთხეველი შევმოსე სკარამანგითა, მოგჭედე ვერცხლითა, დავდგი ბარძიმ-ფეშხუმი“ (1029-33 წწ., ქსმ, 1965, გვ. 24),

„მღვდელმან აღიღოს საკურთხევლისაგან ბისონი.. და მეფეს თავი მოუდრიკოს“ („წესი და განგება მეფეთ კურთხევისაი“ – მე-13 ს. იქვე), „სხუა საკურთხევლისა საბურავი, შეკერილი სკარამანგი დურანგი“ 34,53. (შანიძე, 1971).

2. ხოლო იმ სივრცის აღსანიშნავად, სადაც ტრაპეზი დგას და კურთხევა ხდება, გვხვდება ტერმინები: **საკურთხეველი და ტრაპეზი.**

საკურთხეველი წარმოადგენს აღმოსავლეთით, კანკელს მიღმა სივრცეს. მას ჩრდილოეთითა და სამხრეთით ესაზღვრება სამკვეთლო და სადიაკვნე. საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ მე-6 ს-მდე საქართველოს ტაძრებისათვის არ იყო დამახასიათებელი დღევანდელი სამნაწილიანი საკურთხეველი. სადიაკვნე და სამკვეთლო ამ დროს ტაძრის გარეთ აგებულ შენობებში იყო მოწყობილი ან სამკვეთლო მაგიდა საკურთხევლის ჩრდილოეთ კედელთან იდგა, რასაც მოწმობს ქართული ქრისტიანული არქიტექტურული ლიტერატურა (ბერიძე, 1974, ამირანაშვილი, 1971) და „საქართველოს საეკლესიო კალენდარი“ (1991 წ.), მხოლოდ მე-6 საუკუნიდან #130#

გვხვდება სადიაკვნე და სამკვეთლო საკურთხევლის ჩრდილოეთით და სამხრეთით ოთახების სახით. მოგვიანებით კი, მე-17 საუკუნიდან, რუსეთთან ურთიერთობის გააქტიურების შემდეგ, სამკვეთლოსა და საკურთხეველს ერთი საერთო კანკელი ჰყოფთ შუა ტაძრისაგან. აქედან გამომდინარე, დღეს ასეთ სამნაწილედ საკურთხევლიან ეკლესიებში საკურთხევლად იწოდება არა მარტო ის ადგილი, სადაც ტრაპეზი მდებარეობს, არამედ კანკელს მიღმა სივრცე, რომელიც სადიაკვნესა და სამკვეთლოს მოიცავს.

საკურთხევლის (როგორც კანკელს მიღმა სივრცის) პარალელურ ტერმინად ძველ წერილობით ძეგლებსა და ტიპიკონებში გვხვდება ტრაპეზიც, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ძველად იგი არ გულისხმობდა სადიაკვნესა და სამკვეთლოს, რადგანაც მათ არ მოიცავდა; მე-12 საუკუნის ძეგლში (1191-1212) „წესი და განგება უცნობისა მონასტრისა“ ვკითხულობთ: „წმიდისა ტრაპეზისა შესვლითა დაიდებოდის წელიწადისა დღეთა აღაპნი“ (ქსმ, 1965, გვ. 133) ან „უკეთუ მოძღვარმან გინა დეკანოზმან უდებებად გაცენ თავი თვისი და ტრაპეზს შესვლასა უდებ ჰყოფდენ განიყნონ პატივისაგან“. („წესი და განგება ვაჰანის ქუაბისა“, ქსმ, 1965,

გვ. 198).

ტრაპეზი საკურთხეველის მნიშვნელობით გვხვდება მე-20 საუკუნის ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებშიც: „შევედით საყდარში და მცირე ხნის შემდეგ შემოსილი მღვდელი გამოვიდა ტრაპეზიდან“ (ლომოური, 1963), „ტრაპეზის წინ... გამხდარი მღვდელი იდგა“ (გაბაშვილი, 1936).

აქვე შევნიშნავთ, რომ ბერძნული ტექსტები კანკელს მიღმა სივრცისა და საჟამნო მაგიდის აღსანიშნ ტერმინებს ერთმანეთისაგან განასხვავებს, რაშიც ქართული თარგმანები არ მისდევს მას და შედარებით თავისუფლებას ამჟღავნებს. მაგ. პეტრიწონის ქართველთა მონასტრის ბერძნულ ენაზე დაწერილ ტიპიკონში საკურთხეველი და ტრაპეზი სხვადასხვა ტერმინებით გვხვდება, ქართულ თარგმანებში კი ორივე ერთი სიტყვით საკურთხეველით აღინიშნება. მაგ.: იქ, სადაც საკურთხეველი კანკელს მიღმა სივრცეს გულისხმობს ქართულად ასე იკითხება: „სანთელი ენთებოდეს ერთი დიდსა საკურთხეველსა“ (121). ბერძნულად გვაქვს: „εν τῷ μευαλα βήρατι“, ხოლო სადაც ტრაპეზს აღნიშნავს, ქართულში გვაქვს: „სხუად საკურთხეველისა საბურავი“ (34, 53), ბერძნულად იგივე ადგილი ასეა: „ενδητης αγιοϛ τραπεζης“. რუსული ვარი-
#131#

ანტი ბერძნულის თანხვედრია. აქ პირველ შემთხვევაში საკურთხეველის ადგილზე გვაქვს შესაბამისად Алтар – „горела одна лампада в большом алтаре“, მეორე შემთხვევაში, სადაც იგულისხმებ ტრაპეზი, არის Жертвенник – „другая покров жертвенника“.

რუსულ მართლმადიდებელ და კათოლიკურ ეკლესიებში საკურთხეველის აღსანიშნავად გამოიყენება ბერძნული სიტყვა αλταρη, რაც სიტყვა-სიტყვით ამაღლებულ სამსხვერპლოს ნიშნავს, ტრაპეზს კი რუსულში შეესაბამება ტერმინი Жертвенник (სამსხვერპლო), აგრეთვე მის აღსანიშნავად ენა იყენებს საკუთრივ ტერმინსაც Престол (სიტყვა-სიტყვით ტახტი), ბერძნული ტრაპეზის (მაგიდის) ანალოგიით. ესე იგი, განსხვავებულად ქართულია, აქ კანკელს მიღმა სივრცე და საჟამნო მაგიდა სემანტიკით ერთმანეთის თანხვედრი სიტყვებით არის გადმოცემული. თუმცა საკურთხეველის (კანკელის მიღმა სივრცის) და ლიტურგიკული მაგიდის გასამიჯნავად რუსულ ენას პირველ შემთხვევაში აღებული

აქვს ბერძნული სიტყვა „ალტარი“, ხოლო მეორე შემთხვევაში *жертвенник, престол*, ბერძნულის ანალოგიურია იტალიური *Altare* (საკურთხეველი) და *un trapesa* (მაგიდა).

წერილობით ძეგლებსა და ტიპიკონებში ტერმინი **ტრაპეზი** გვხვდება, აგრეთვე, სხვა მნიშვნელობებითაც: 1. იხმარება ტაბლის, სუფრის აღსანიშნავად. მაგ.: „მას დღესა ხარებასა ტრაპეზი დაეგოს უხუებით“ (შანიძე, 1971, 37,2), „ტაბლად დაეგოს ბრწყინვალე“ (იქვე, 37,2); „რაივ ტრაპეზსა დაჯდებოდეს... ჩემთვის შენდობა ათქუმევდნენ“ (ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, 1984, 148,30).

2. ტრაპეზი ზოგ შემთხვევაში გვხვდება მონასტრის სასადილოს აღსანიშნავად. მაგ.: „სახელითა ღმრთისაითა და მეოხებითა წმიდა იოანე ნათლისმცემლისათა ერისთავთ-ერისთავმა ბეშქენ და მურვანის მლოცველმან მე ეფრემ ჯაყელმან ხელვყავ შენებად ტრაპეზსა ამას და გამიკუეთეს ალაპი საუკუნოდ“. წარწერა გვხვდება აგარის მე-10 ს-ის მონასტრის სასადილოს შესასვლელის თავზე. ტაძარი მდებარეობს ახალციხის რაიონში სოფელ ურავლიდან რამდენიმე კილომეტრზე, თურქეთის საზღვართან (ბერიძე, 1974).

მონასტრის სასადილოს საწყობი მე-10 ს-მდე აღინიშნებოდა ტერმინით „**საოსტიგნე**“ // „საკელრო“. ამათგან პირველი დ. ჩუბი-#132#

ნაშვილის, თ. ბაგრატიონის ლექსიკონების მიხედვით სომხური სიტყვაა. მას აკ. შანიძე ფალაური წარმოშობისად მიიჩნევს; მეორე – **კელარი** ბერძნული სიტყვაა; ორთავე სურსათის საწყობს ნიშნავს. აქედან გვაქვს **ოსტიგანი** და **კელარი** (ბერძ. κελαιος) მნე, სანოვაგეთ მცველი.

ხუროთმოძღვრების ლექსიკონში **საოსტიგნე** განმარტებულია, როგორც მონასტრის სასადილო დამხმარე სათავსოებით, ასევე მიიჩნევს მას ნიკო მარიც (მასალას ვიმოწმებთ აკ. შანიძის წიგნიდან „ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი“, გვ. 31, 1971), რასაც ეთანხმება ივ. ჯავახიშვილი. „ქართული სამართლის ისტორიის“ პირველ ტომში იგი წერს: „სატრაპეზო ჩვენ მხოლოდ მე-10 – მე-11 საუკუნიდან გვხვდება, უფრო ადრინდელ ხანაში მე-9 საუკუნემდე საოსტიგნე იხმარებოდა“, აღნიშნული ტერმინი გამოყენებული აქვს გ. მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის

ცხოვრებაშიც“: „ნეტარმან მამამან გრიგოლ პირველად აღაშენა ძელისა ეკლესია და სენაკები ძმათა მათთვის მცირე და ერთი სენაკი საოსტიგნედ დიდი“ (208, 7).

ზემოთ აღნიშნულ სახელებთან (საოსტიგნე, საკელრო) დაკავშირებით გამოკვლევა ეკუთვნის აკ. შანიძეს. იგი აღნიშნავს, რომ საოსტიგნე ფალაური სიტყვაა და არაბობის ხანაში იხმარებოდა, ჩვენში მე-8 საუკუნეში მან მიიღო სასურსათო საქმის მეთაურის მნიშვნელობა, საოსტიგნე აღნიშნავდა ოსტიგნისათვის, ადგილობრივი მმართველისათვის შესაკრებელ გადასახადს ნატურით (პური, ღვინო, თაფლი, ზეთი...), შემდეგ კი ამ გადასახადის შესანახ სათავსოს. მართალია, ოსტიგანობა, როგორც თანამდებობა, გადავარდა, მაგრამ შენობის აღსანიშნავად იგი მაინც დარჩა. ცხადია, „საოსტიგნე“ და ბერძნული „საკელრო“ ერთი მნიშვნელობის არის და საკუჭნაოს, სათავსოს აღნიშნავსო (შანიძე, 1971, გვ. 31-32).

ტერმინი **საკელრო** ჩვენ მიერ მოპოვებული მასალებიდან უკანასკნელად გვხვდება ვ. იმნაიშვილის „მამათა ცხოვრებანის“ მე-10 ს-ის ძეგლში: „დაუტევა თევზი იგი საკელროსა შინა ქუე მდებარე ტაბაკითა“ (424).

სხვა შემთხვევებში მე-11 ს-დან წერილობით ძეგლებსა და ტიპიკონებში ტერმინები საოსტიგნე და საკელრო აღარ ჩანს. მონასტრის სასადილოს აღსანიშნავად კი გვხვდება სიტყვა „სატრაპეზო“. საილუსტრაციოდ დავიმოწმებთ მაგალითებს: „სატრაპეზოსა არა შეუშვა: არამედ ჳმელისა პურისა ჳამად განუწესის მას“.

#133#

(მთაწმიდელი, 1946, 61, 4), „სახმარად ყოვლადვე სატრაპეზოს მივიდიან“ (იქვე, 96, 1).

შესაბამისად მონასტრის სასადილოს გამგე, ზედამხედველი **მეტრაპეზე** // **ტრაპეზთმოდვრად** იწოდება: „... ხოლო ორგზისა მეტრაპეზისა მიერ დაყენებულმან არა ისმინოს, განყვანებულ იქმნეს ტრაპეზით“ (ქსძ, 1965, 139,4), „და ამას ყოველსა ზედა იყვნიან ტრაპეზთმოდვარნი და მემარნეთ მთავარნი...“ (ბ. კესარიელი, 1983, 185, 30).

რაც შეეხება სურსათის მცველს, მის აღსანიშნავად კვლავ გვხვდება **ოსტიგან** // **კელარი**: „და ერთი იყოს კელრად რომელ არს ოსტიგანი“ (შანიძე, 1971, 6, 12), „რაიც გუარი საჭამადი ანუ სასუმადი შემოვიდეს მონასტრად, ჯერ არს, რადთა ყოველი იგი

კელარსა მიეცეს“ (8, 10, იქვე).

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით ვეთანხმებით ნ. მარისა და ივ. ჯავახიშვილის აზრს, ვინაიდან ზემოთ მოყვანილი მაგალითები გვაფიქრებინებს, რომ თუკი მე-10 – მე-11 ს-დან გვაქვს სატრაპეზო და აქედან ტრაპეზომოდვარი ან მეტრაპეზე, არის კელარი და ოსტიგანი, მაგრამ არ გვხვდება საოსტიგნე და საკელო, ხომ არ იყო შემდგომ პერიოდში სატრაპეზო და საკელო მოთავსებული ერთ შენობაში, რაც იყო სასადილო დამხმარე სათავსოებით და იგი ზოგადად იწოდება სატრაპეზოდ, როგორც ეს დღეს გვაქვს რიგ შემთხვევებში.

დღესდღეობით მრევლის მეტყველებაში სატრაპეზო ეწოდება საკურთხეველს, კანკელს მიღმა სივრცეს.

ამდენად, მრევლში ტერმინმა სატრაპეზომ იცვალა ძველი მნიშვნელობა „სასადილო“, ხოლო ბერ-მონაზონთათვის იგი კვლავ სასადილოს აღსანიშნავად გამოიყენება, თუმცა აქაც, ზოგ შემთხვევებში, მის გვერდით გვხვდება ტერმინები „სასადილო“, „სამზადი“.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ დღეს ახლად აღდგენილ მონასტრებში რელიგიური ტერმინები ხელახლა იწყებენ კუთვნილ ადგილზე დამკვიდრებას. ხოლო, რაც შეეხება მრევლს, იგი მეტყველებაში ერთმანეთის პარალელურად იყენებს საერო ცხოვრებისეულ და სპეციალურ საეკლესიო ტერმინსაც.

#134#

2.1.11. ფოფოღია

მე-20 საუკუნის პირველი ნახევრიდან ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებში შესაბამისად ქართული ენის დიალექტებში გვხვდება სიტყვა „ფოფოღია“, რაც მღვდლის ცოლს ნიშნავს: „როცა ამ უბრალო და უშინაარსო ლექსს ვინმე იტყოდა, ფოფოღია ჭარხალივით გაწითლდებოდა“ (ჭ. ლომთათიძე, 1971); „ფოფოღია ლამაზი ქალი იყო“ (სოფ. ნაბოსლევი, ქ. ძოწენიძე, 1974)...

იგი მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან „παπαδία“, რომელიც ქართულში რუსული ენის მეშვეობით შემოვიდა გასული საუკუნის დასაწყისში. ამ დრომდე იგი არც ერთ წერილობით ძეგ-

ლში არ მოგვეპოვება (из греч. „παπαδια“ – то же от „παπας“
попа – священник („Этимологический словарь русского
языка“ 1975) – მღვდელი, поподья – მღვდლის ცოლი, попович
– მღვდლის ვაჟიშვილი, поповна – მღვდლის ქალიშვილი; ქარ-
თულ-რუსული ლექსიკონი, 1956-1959).

დღეს, „ფოფოღია“, უმეტესად დასავლურ დიალექტებში
(იმერ. ლეჩხ. გურ. მეგრ), გვხვდება გარკვეულ კონტექსტში:
ფოფოღია (წაფოფოღიებული) სიარული, ფოფოღია კაბა (შარვა-
ლი), რაც სემანტიკურად უკავშირდება „ფორიალს“, „ფოფიალს“
(მსუბუქი სრული, გაშლილი, გრძელი საგნით სიარული – ალ.
დლონტი, 1974). ადრე მღვდლის ცოლსაც სრული, გაშლილი კაბა
ემოსა, როგორც სამონაზვნე ჩოხა.

დიდი სჯულის კანონის მიხედვით, ფოფოღია გარკვეული უფ-
ლებით სარგებლობდა. მონაზვნად აღკვეცისას (მეუღლის ეპისკო-
პოსად კურთხევის გამო) მას, სხვათა შორის შედარებით იოლად დაად-
გენდნენ დედათდიაკვნად, იგივე ილუმენიად.

მე-20 ს-ის დასაწყისში, ათეიზმის გააქტიურების გამო, საეკ-
ლესიო პირებთან და მისი ოჯახის წევრებთან დამოკიდებულება
შეიცვალა. გაჩნდა დამცინავი ფრაზეოლოგიზმები: „ზოგს მღვდელი
მოსწონს და ზოგს მღვდლის ცოლი“, „მღვდელი და ფოფოღიასა-
ვით გაძა“ – უზომოდ ჭამას მნიშვნელობით... თუმცა ფოფოღია
იმ გაგებით, როგორც დღეს გვხვდება: „ფოფოღია სიარული“,
„დაფოფოღიობს“, „ფოფოღია (წაფოფოღიებული) კაბა (შარვა-
ლი)“, „ვალკოს ფოფოღია შარვალი ეცვა“, „ნუგზარის ცოლი
სულ ჩოფოფოღიებული დადის“, „შე ფოფოღია“ (ეტყვიან სრულ,
#135#

გრძელკაბიან (შარვლიან) ადამიანს) გამოცემულ დიალექტურ
ლექსიკონებში არ ასახულა.

ვფიქრობთ, სემანტიკური თანხვედრა (წაფოფოღიებული –
წაფორიალებული) არა მხოლოდ (ფოფოღიას) ირონიული დატ-
ვირთვის, არამედ ფონეტიკური მსგავსების შედეგად უნდა იყოს.

2.1.12. ერთი საეკლესიო ტერმინისათვის (ფეშხუმი)

ღვთისმსახურებაში გამოყენებულ ძვირფასი ლითონისაგან
დამზადებულ დაბალფეხიან (წმიდა ნაწილების დასაბრძანებელ)

თეფშს ბერძნულად $\delta\iota\sigma\chi\omicron\varsigma$ – (სიმრგვალე) „დისკოსი“ ეწოდება.

წმიდა მამათა განმარტებით, იგი სიმბოლური დატვირთვის მქონე სიტყვაა (კირილე იერუსალიმელის მიხედვით, „დისკოსი“ სიმრგვალით სამყაროს ანალოგია) და ამიტომაც დაერქვა წმიდა „ტარიგის“ // „წმიდა ძღვენის“ დასასვენებელ სინს (წესი და განმარტება საღვთო ლიტურგიისა, 1993),

ქართულად თარგმნილ ტიპიკონებსა და ლიტურგიკულ წიგნებში წმიდა ჭურჭლის აღსანიშნავად უკვე IX საუკუნიდან (სინური მრავალთავი) გვხვდება ტერმინი „**ფეშხუმი**“.

ძველ ქართულ წერილობით ძეგლებში „ფეშხუმი“ ზოგადად ჭურჭელსაც აღნიშნავდა: „ჭურჭელი ტაბლახედ სახმარი სანოვაგეთათვის“ (საბა). მისი პარალელური ტერმინებია: **თეფში, სინი, ლანგარი, ლანკანი, ლანკა, კრატირი**. „მოილო თავი მისი ფეშხუენითა და მისცა ქალსა მას“ (სინური მრ. 6, 28), „მოართვა თავი მისი ლანკლასა ზედა და მისცა ქალსა მას“ (პარხლის მრ. 6, 28), „ქმნა სანოვაგე იგი ჭურჭელი ტაბლისა მის ფეშხუენები და გოვზაკები (დოქი, სურა)“ (გამოსლვ. 37,16), „მომეც მე აქა ლანკლითა თავი იოვანე ნათლისმცემლისაი“ (მათე 14, 8), „სამნი **ლანკლანი** სამინდოითა მქონდეს თავსა ზედა ჩემსა“ (ოშკის, დაბად. 40, 16), „მოიყვანე აპრონ... და **ლანკლაი** იგი უცომოთაი“ (ოშკის, ლევიტელთა 8, 2), „შთადვა კალათსა“ (გელათის, მსაჯ. 6, 19), „შეწიროს **ლანკანი** უცომოი სამინდოისაი“ (გელათის, რიცხვ. 6,15), „ჭამს იგი საქმელსა ფეშხუენსა შინა“ (ლიმონარი, 66, 18), „ბურთვის სახე არს ქუეყანაი, გინა თუ **ფეშხუენისა**“ (ზასილი კესარიელი, ექუსთა დღეთაი, 120, 20), „მისცეს ორნი ბარძიმნი დიდნი ვერცხლისანი და ფეშხუმი კოვზითურთ“ (ცხოვ. იოანესი და ეფთვიმესი, 22,225).

#136#

ბერძნულში კი საყოფაცხოვრებო და საეკლესიო ტერმინი გამოიწუნულია: სამაგიდო ჭურჭელს (თასი, თეფში) აქ შეესაბამება ლექსემები: „ $\kappa\rho\alpha\tau\iota\omicron\varsigma$ “, „ $\kappa\alpha\nu\omicron\varsigma$ “.

საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (ზ. აჭარ., ქიზიყ.) დღესაც გვხვდებ ტერმინები **ფეშხუმი** // **ფეშხუენი**, რაც ნიშნავს: მრგვალი ფიცრის ნაჭერს ან დაბალ ტაბლასავით მრგვალ მაგიდას, რომელზედაც ლავაშს აბრტყელებენ (ალ. ლლონტი, 1974); ზემო იმერულში კი **ფეშხუმი** // **ფეშხვანი** „კალათის“ სინონიმად გა-

მოიყენება (ქ. ძოწენიძე, 1974),

საყურადღებოდ გვეჩვენება ერთი გარემოებაც: **ფეშუმი**, იგივე **ლანგარი** (// **თეფში** // **სინი** // **ლანკანი** // **ლანკა** // **კრატირი**) სამღვინე საგანი რომ იყო, კარგად ჩანს ბიბლიაშიც; იროდი მეფემ სალომე-ას იოანე ნათლისმცემლის თავი ლანგრით მიართვა – „მოართვა თავი მისი **ლანკლასა** ზედა და მისცა ქალსა მას“ (სინური მრ. 6, 28), „მოიღო თავი მისი **ფეშუენითა** და მისცა ქალსა მას“ (პარხლის მრ. 6, 28)...

აღსანიშნავია ისიც, რომ ებრაული ჩვეულების თანახმად საჩუქრის მისართმევი ნივთი აუცილებლად მრგვალი უნდა ყოფილიყო; ამის შესახებ ებრაელი მოგზაური იეჰუდა ჰალევი თავის ნაშრომში წერს: „წესადა აქვთ ქუთაისის ებრაელებს ყოველწლიურად ერთმანეთისთვის საჩუქარ-საბოძვრების გაგზავნა... საჩუქარს აგზავნიან სპილენძის ან ხის ლანგრით, სულერთია რისიც არ უნდა იყოს იგი, მხოლოდ აუცილებლად დიდი და მრგვალი უნდა იყოს“ (იეჰუდა ჰალევი ჩორნი, 1996, გვ. 101).

საინტერესოა საანალიზო ლექსემის სადაურობა. ძველი ებრაული ენის ლექსიკონებში მსგავი ტერმინი არ დასტურდება (русско-еврейский (идиш) словарь, Еврейская энциклопедия, т. 9.8, М.,1989).

მ. ანდრონიკაშვილი **ფეშუმს** სპარსული წარმომავლობისად მიიჩნევს. გამოკვლევაში „სპარსულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან“ (1966) ავტორი აღნიშნული ტერმინის ეტიმოლოგიისათვის უთითებს გვერდებს: 34, 73, 113, 295. მოცემულ გვერდებზე (გარდა 34-ისა, სადაც მხოლოდ ჩამონათვალია სპარსულად მიჩნეული საეკლესიო ტერმინებისა) საანალიზო სალექსიკონო ერთეული არ ფიქსირდება. მხოლოდ გვხვდება ტერმინი „ფარცხალი“ და მისი ფონეტიკური ვარიანტები ოსურსა და სპარსულში. გამომდინარე აქედან, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მკვლევარი ფეშუმს „ფარ-#136#

ცხალს“ უკავშირებს და მათ სპარსულად მიიჩნევს (ოსური ფერმ „ნეკნი“ = ქართ. ფერცხ).

ჩვენი აზრით, მოცემული ტერმინი (**ფეშუმი** // **ფეშვანი** // **ფეშუენი**) უნდა უკავშირდებოდეს ფალაურში დადასტურებულ სიტყვას „**ფიშნან**“ (შედგება ორი ელემენტისაგან: ზმნიზედისაგან **ფიშ** „წინ“ და სახელისაგან **ნან** „სუფრა“ (შდრ.: **ფეშქაში** // **ფიშქა-**

ში – ფიმ – წინ და ქემ // ქემიდან – წევა, თრევა)) და ნიშნავს:

„1. Стол с угощением; 2. Большой деревянный поднос; 3. подставка (для чтения Курана, книг) (Фареваш, 2000).

„სპარსულ ენაში დასტურდება ორი ერთმანეთისაგან განსხვავებული ნ და პ, რომლებიც მაქსიმალური ღიაობით ხასიათდებიან და უპირისპირდებიან ერთმანეთს წარმოების ადგილის მიხედვით (უკანა რიგისმიერი, წინა რიგისმიერი) და უფრო ნ-სათვის დამახასიათებელი ლაბიალური არტიკულაციით. ნ ფონემა ქართულში გადმოიცემა ა ხმოვნით, მაგრამ რიგ შემთხვევაში გადმოიცემა ო ხმოვნითაც; შდრ.: სპარსული *пах* „ხალიჩა, საფენი“ = ქართ. ნოხი; *каx* „საჩრდილობელი, საზაფხულო სახლი“ = ქართ. ქოხი (მ. ანდრონიკაშვილი, 1966).

ქართულში უკანა რიგის ბგერებია ო და უ, ამიტომ შესაძლებელია, სპარსულ უკანა რიგისმიერ ნ ბგერას ქართულში მოეცა ო ან უ. აღსანიშნავია, რომ თავისუფალ მეტყველებაში თანამედროვე სპარსელი ხშირ შემთხვევაში ხმარობს ნ-ს ნაცვლად უს; მაგ.. ქეთაზუნე (< ქეთაზუნე); მიხუნამ (მიხუნამ)...

ძველ აღთქმაშიც გაწყობილ, მისართმევ სუფრას სიმბოლური დანიშნულება ჰქონდა. შდრ.: „დადგა ტაბლა სადღესასწაულო კარავში“, „დააწყო მასზე პური უფლის წინაშე“ (გამოსვლათა, 40, 21-23). ამ ტაბლის წინ იდო სასანთლე, რომელზეც ენთო სანთლები, კრეტსაბმელის შიგნით კი იდგა სამსხვერპლო, მასზე აკმევდა მოსე საკმეველს (გამოსვლათა, 40, 24-27). სუფრის // ტაბლის აღნიშნული გაგება გადმოვიდა ახალ აღთქმაში და დღესაც საეკლესიო მსახურებაში მას, ტრაპეზს (იგივე სუფრა, ტაბლა), წმიდათაწმიდა დანიშნულება აქვს; ხოლო ფეშხუმი, როგორც სატრაპეზე სიწმიდე, ძველ აღთქმაში და მის მსგავსად ახალ აღთქმაშიც წმიდა ძღვენის დასასვენებელი ჭურჭელია (შდრ. „გააკეთა ტაბლის ჭურჭელი: ფეშხუენები, კოვზები“ – გამოსვლათა, 38, 16).

საანალიზო ლექსიკური ერთეული (ფეშხუმი) შეიძლება შევუპირისპიროთ **ფეშო** // **ფეშხო** // **ფეშხვ** ფუძეს, რაც „აკაფულ, დაჭრილ საკლავს“ ნიშნავს: „ძმაო, ერთი ცხვრის ფეშხო მომეც და #138#

ხვალ ფასს მოგცემო (უთხრა კაცმა ყასაბს)“ (ს. ს. ორბელიანი, 1966, გვ. 29); „ზაქარიამ გოჭი აკაფა და ფეშხვი სახლში ლურსმნებზე დაჰკიდა“ (თ. რაზიკაშვილი, 1972, გვ. 121); „ყორანო, ერ-

თხელაც იქნება, თოფს გავაყარო ფალია, ორ ფეშხვად გაგათავ-
თაო, ქარს გავატანო ცალია!“ (ი. ევდოშვილი, 1974, გვ. 89);
„ხორცს დაჭრიდნენ ფეშხო-ფეშხოდ“ (მ. ბალიური, ნ. მაკალა-
თია, 1989, გვ. 145). დასტურდება ზმნური ფუძეებიც: **ფეშხვა // და-
ფეშხოება (ფეშხავს // ახფეშხავს // გახფეშხავს)** „საკლავის აკაფვა-
დაჭრას, წვრილად ჭრას“ ნიშნავს: **ფეშხავს** – ძალიან ჭრის, **ახ-
ფეშხავს** – აქნის, წვრილ-წვრილად დაჭრის, **გახფეშხავს** – დაკ-
რის (გაფეშხვა, გაფეშხული) (ალ. ჭინჭარაული, 2005).

ამგვარი მასალა საშუალებას იძლევა ვივარაუდოთ ფეშხო- მი-
რი ქართველური წარმოშობა: **ფეშხოჲ** > **ფეშხოჲ-ენი** > **ფეშხო-
ნი** > **ფეშხუნი** > **ფეშხუმი** > **ფეშხვ-ენი** – „საკლავნი“ ან „საკლავია-
ნი, შესაწირიანი ტაბლა“.

ფეშხო-, **ფეშხუმი-** ფუძეების წარმომავლობა და ურთიერ-
თმიმართება შემდგომ დაკვირვებას საჭიროებს.

2.1.13. მსგეფსი / კვირიაკე / კვირა

ძველ წერილობით ძეგლებში **მსგეფსი** შვიდეულს, ერთ
სრულ კვირას აღნიშნავდა: „ორი **მსგეფსი** დაყვის ქუე-მწოლარე-
მან“ (იოანე ოქროპირის ცხოვრება, 968 წ), „**მსგეფსა** შინა სამსა
დღესა საუფლოდ ჟამსა წირავდნენ“ (აკ. შანიძე, ქართველთა მო-
ნასტერი ბულგარეთში, 1971)... შემდგომ პერიოდში აღნიშნული
სიტყვა დამატებით ფუნქციას იძენს და სწორს აღნიშნავს: „ამის
მეტსა არას გნუკვე წელიწადსა ერთსა **მსგეფსსა**“ (ვეფხისტყაოსა-
ნი, 945.1)... ამავე მნიშვნელობით გვხვდება იგი სულხან საბასთან
და შემდგომი დროის ლიტერატურაშიც: **მსგეფსი – შვიდეული
დღეთა, გინა სწორით სწორი** – „მივიდეთ ადგილსა კეთილსა
და ამოს, გინადიროთ და მსგეფსი ერთი მუნ დავეყოთ“ (ს.ს. ორბე-
ლიანი, 1993); **მსგეფსი** – სწორი შვიდი დღე, ვნების კვირა,
ხსნილის კვირა (დ. ჩუბინაშვილი, 1984). ხოლო **კვირა** დღის აღ-
სანიშნავად ძველ წერილობით ძეგლებში გამოიყენებოდა ტერმინი
ერთშაბათი // კვირიაკე // კუირიაკე „რომელი გათენდებოდა **ერ-
თშაბათად**“ (ი. აბულაძე, 1973), „**ერთშაბათსაცა** გავაღეთ კარი
იგი“, „გამოუჩნდნენ მას წმინდანი იგი კვირიაკედ“ (იქვე), „საზ-
#139#
ლაური მიიღონ **კვირიაკეთი კვირიაკედ**“ (იქვე)... სულხან-საბას-

თან კვირიაკე // კვირა და მსგეფსი პარალელური ტერმინებია და აღნიშნავს შვიდეულს: „კვირიაკე // კვირა ეწოდების ერთ შვიდეულსა, ხოლო პირველსა დღესა, რომელ არს ორშაბათი, ბერძნულად ეწოდების კვირიაკე, ხოლო ქართულად საუფლო და მზისა“ (ს.ს. ორბელიანი, 1991).

შემდგომ პერიოდში (მე-19 ს-ის II ნახ.) კვირა / კვირიაკე უკვე კვირა დღის მნიშვნელობით გვხვდება: „კვირა დღეს დათიკომ დაინახა თამარი“ (ი. ჭავჭავაძე, 1984), „ელიობა ნაადგომევეს სამ პირველ კვირიაკეს იციან“ (ივ. ჯავახიშვილი, 1979).

ესე იგი მსგეფსი არის неделя, ხოლო კვირა / კვირიაკე воскресение.

დღესდღეობით კვირა ნიშნავს, როგორც კვირა დღეს, ასევე შვიდეულსაც „ამ კვირაში ლექციები არ მაქვს“, კვირას სტუდენტები ექსკურსიაზე მიდიან“...

ამჟამად ტერმინები კვირა და მსგეფსი თითქმის სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულები არიან. მაგალითად, მრევლისა და ხშირად მღვდლებისგანაც არაერთხელ გაგვიგონია: „მომავალი კვირა მსგეფსია“ ე.ი, ხსნილია; „მამაომ გამოაცხადა შობიდან ნათლისღებად მსგეფსია დღა რაც გსურთ იხმიეთო“ (ქდსკი ფონდი), „ბრწყინვალე შვიდეული მსგეფსია, ყველა დღეს შეიძლება ხორცისა და რძის ნაწარმის ჭამა“ (იქვე)... ტერმინი მსგეფსი ამავე მნიშვნელობით გვხვდება გამოცემულ. საეკლესიო კალენდრებშიც. სწორედ ამიტომ გაზ. „კვირის პალიტრის“ რუბრიკაში „რას გვეტყვი მამაო?“ დეკანოზი დავით შარაშენიძე და ზაქარია მაჩიტაძე მიუთითებენ: „მსგეფსი შვიდეულს ნიშნავს დღეს რატომღაც მეტყველებაში იგი ხსნილის აღსანიშნავად დამკვიდრდა, რაც სწორი არ გახლავთ“ (2009).

ზემოთ განხილული მაგალითებიდან ჩანს, რომ დღეს მორწმუნეთა მეტყველებაში საანალიზო სიტყვები თითქმის სხვადასხვა სემანტიკის მქონე ლექსიკური ერთეულებია, შედარებით არქაულმა ტერმინმა მსგეფსი სრულიად იცვალა სემანტიკა და გვხვდება ხსნილის, არამარხვის მნიშვნელობით, ხოლო კვირამ პილისემიურობა შეიძინა და აღნიშნავს, როგორც კვირადღეს, ასევე შვიდეულსაც.

2.1.14. ბზობა-ბაიაობა

ბზობა-ბაიაობა ქრისტიანული ეკლესიის ერთ-ერთი მთავარი საუფლო დღესასწაულია. მოძრავია, მოდის აღდგომის წინა კვირა დღეზე. ქრისტიანულ მსახურებაში ბზობის დღესასწაული IV საუკუნეში შემოვიდა (საწყისს იღებს ძველი ებრაული დღესასწაულიდან). მისი შინაარსი დაფუძნებულია სახარების მოთხრობაზე, რომელშიც გადმოცემულია იერუსალიმში პასექის დღესასწაულზე დასასწრებად იესო ქრისტეს შესვლის ამბავი, იესოს მოსახლეობა ზემით შეეგება, ზოგი მას ფეხქვეშ თავის სამოსს უგებდა, ზოგი პალმის ტოტებს, თან ოსანას შესძახოდნენ:

„ერი მრავალი, რომელ-იგი მოსრულ იყვნეს დღესასწაულსა მას, რამეთუ ესმა, ვითარმედ იესო მოვალს იერუსალემდ, მოიღეს რტოები დანაკის კუდთაგან და განვიდეს მიგებებად მისა, ლაღადებდეს და იტყოდეს: ოსანა! კურთხეულ არს მომავალი, მეუფე ისრაელისაი!“ (იოანე 12, 14-15).

უძველესი ტრადიციის თანახმად მეფეებს, დიდებულებს, გამარჯვებულ მეომრებსა და მღვდელმთავრებს დამხვდურნი ყვავილებს, პალმის ფოთლებსა და ტანსაცმელს ან ძვირფას ქსოვილს (ფარჩა) უფენდნენ:

„მეფე ეტეოკლე უკვე გამარჯვებას დღესასწაულობდა. ... – ყვავილებითა და თაიგულებით უფენდნენ გზას ელინელები“ (ელინური მითები);

„ფეხქვეშ ყვავილებსა და ფარჩა-ქსოვილებს უფენდნენ. თავზე-ით ვერცხლის ფულს ესროდნენ, ხოტბას აღავლენდნენ და ზეცამდე განადიდებდნენ: „რამეთუ არა რომელსა მეფესა ექმნა ეგევითარი ძლიერი წყობა (ბრძოლა)“ (ლ. სანიკიძე, უქარქაშო ხმლები);

„სპარსთ სისხლის მძებნელს სააკაძეს ვედარ ეგრძნო ხალხის გულისთქმა, მის გონებას არ ესმოდა ერის ძახილი. სურვილთ ყვავილებს არ უფენდნენ მას ბრძოლის გზაზედ“ (ვ. ბარნოვი, გიორგი სააკაძე)...

ყვავილებს ადრეც და დღესაც უფენდნენ როგორც უკანასკნელ გზაზე მიცვალებულს (ფრანგი მსახიობის სარა ბერნერის ცხოვრებაში ვკითხულობთ: „1923 წლის 26 მარტს „თეატრის დედოფლის“ დაკრძალვაზე ლამის მთელი პარიზი მივიდა. ათობით ათასი ადამიანი მიაცილებდა მალზერბის ბულვარიდან პერ-ლა-

შეზის სასაფლაომდე და გზად საყვარელ ყვავილებს – კამელიებს
#141#

უფენდა...“ (სარა ბერნერის ცხოვრება), ასევე ნეფე-დედოფალსაც
ჯვრისწერისას, ამ უკანასკნელთ ამავე დროს ფეხქვეშ ფარჩასაც
უფენენ.

ქართულში გვაქვს გამოთქმა ფიანდაზად დაფენა – რაც ნიშ-
ნავს დიდ პატივისცემას ვინმეს მიმართ, აგრეთვე მორჩილებას,
თავის დამდაბლებას უღირსის წინაშე (თ. სახოკია, 1979).

სამხრეთის ქვეყნებში უფლის იერუსალიმში დიდებით შეს-
ვლის დღესასწაულზე გამოიყენება პალმა, მაგრამ იმის გამო, რომ
საქართველოში პალმა ცოტაა, იგი ბზით შეცვალეს, გაზაფხულზე
ბზა ყველა მცენარეზე ადრე ყვავის. თვით დღესასწაულის ჩვენში
დამკვიდრებული სახელწოდება – ბზობა – ამ მცენარის სახელწო-
დებიდან მომდინარეობს. აღნიშნული ტერმინი პირველად გვხვდე-
ბა IX ს-ის სინურ მრავალთავში „საკითხავნი ბზობისანი“, „შაბათ-
სა ბზობასა“ (ზ. სარჯველაძე, 1995).

ლიტურგიკულ წიგნებში ბზობის დღესასწაული **ბზობა-ბაია-**
ობის, ან მხოლოდ **ბაიაობის** სახელითაა ცნობილი. მაგალითად,
ქაძში ვკითხულობთ: „**ბაიაობის კუირიაკისა** საკითხავი“.

აღნიშნული დღესასწაული, რომელსაც მთელი საქრისტიანო
(ყველა თავისი მიმდინარეობით) ერთხმად აღნიშნავს, ცნობილია
ბალმობის დღესასწაულის სახელით: ლათ. Dominica in Palmis,
იტალიასა და საფრანგეთში – **პალმობა**, საბერძნეთში – **დაფნობა**,
საქართველოში – **ბზობა**, რუსეთში – **ტირიფობა** (Вербное
воскресенье) რუსულ საეკლესიო წიგნებში **ბაიობა / პალმობის**
(неделя ваий, Пальмовое воскресенье) ან კიდევ ყვავილოვა-
ნი კვირის (Неделей Цветоносной) სახელითაა მოხსენებული.

წმინდა წერილიდან ცნობილია, რომ ქვეყნიერება გაზაფხულ-
ზე შეიქმნა და რადგან მწვანე სიცოცხლის, უკვდავების და მარა-
დიულობის სიმბოლოა. აქედან გამომდინარე, ყველა ქვეყანამ მის-
თვის დამახასიათებელი მარადმწვანე მცენარის ახლად აყვავებული
ტოტები შეიტანა აღნიშნული დღესასწაულის მსახურებაში.

ამ დღეს ბზებითა და ბაიებითაა მორთული ეკლესიები, ზოგან
კი ბაიის ყვავილები და ფოთლები შუა ტაძარშიც აფენია. მსახუ-
რების შემდეგ მცენარეები მორწმუნეებს შინ მიაქვთ, უძღურები-
სას მათ ნაყენს სვამენ ან კიდევ ინახავენ ე. წ. „წასაღები ბალი-

შის“ / „საუკუნო ბალიშის“ დასამზადებლად (ამ მცენარეებისაგან შეკერილ ბალიშს მიცვალებულს უდებენ თავქვემ). ბზის სახლში #142#

შეტანით კი ჩვენ ვთხოვთ უფალს, სულიერად ჩვენთანაც შემოვიდეს, ვითარცა იერუსალიმში.

ჩვენში დღეს ტერმინში **ზაია** მოიაზრება მცენარე – **ზაია** (ლათ. *Ranunculus sceleratus*), იგი ყვითელყვავილებიანი ბალახია, იზრდება ტენიან ადგილებში (ქეგლ, 1950), რომელიც ქართლურ, კახურ, მესხურ, ჯავახურ დიალექტებში – ცხვირისატეხელას სახელითაა ცნობილი; ხოლო მოხეურ, ხევსურულ, თუშურ, რაჭულ, იმერულსა და აჭარულში – **წალიკას** სახელწოდებით გვხვდება; მეგრულსა და სვანურში – **ზაიე / ზაიათია** ცნობილ (ა. მაყაშვილი, 1991).

დღესასწაულის სახელწოდებაში მოცემული ტერმინი **ზაია**, არის არა ზემოთ აღნიშნული მცენარე, არამედ – **რტო, ნემო ფინიკისა**, ანუ **დანაკის კუდისა**, იგივე **პალმისა** (იოან. 12,13), ბერძნულად – **βάιον** ნიშნავს ახალ რტოს. თავად ჟამნში, აღნიშნული დღესასწაულის საკითხავში წერია: „ზაიაი გადმოითარგმანების ვითარცა ჩუილი რტოი დანაკის კუდისა“.

დანაკის კუდი, იგივე ფინიკი გვხვდება ჯრუჭის და პარხლის ოთხთავში: „მიიღეს რტოი დანაკისკუდთაგან და განვიდეს მიგებებად მისა“, ადიშის ოთხთავში: „აღიღეს ზაიაი ფინიკისაი და განვიდეს წინამიგებებად მისა“, მამათა ცხოვრებაში: „დაუდო ბერსა მხალი უმგზარი და დანაკისკუდი, რომელ არს ფინიკი“ (ი. აბულაძე, 1973).

აღსანიშნავია, ის გარემოებაც, რომ დღეს ზოგჯერ არასწორად მიუთითებენ დღესასწაულის ქართული სახელწოდების წარმოშობაზეც, თითქოს დღესასწაულს „**ბზობა**“ მეოცე საუკუნის დასაწყისში ეწოდა. მაგ. გაზ. „რეზონანსი“ (2008) წერს: „დღესასწაულს „**ბზობა**“ მეოცე საუკუნის დასაწყისში ეწოდა. მანამდე ეწოდებოდა „მაცხოვრის დიდებით შესვლა იერუსალიმში“. მაგრამ, როდესაც საქართველომ ავტოკეფალია დაკარგა და რუსი ეგზარქოსები შემოვიდნენ და როდესაც ხალხში რწმენა ჩანავლდა, ხალხურმა ტრადიციებმა იჩინა თავი და სარწმუნოებრივი ასპექტი დაუთმეს წარმართობას. ხალხი უკვე ვეღარ აცნობიერებდა დღესასწაულის მნიშვნელობას, მხოლოდ ბზის ტოტები მიჰქონდა ეკ-

ლესიაში საკურთხევლად. ამან გამოიწვია ის, რომ მაცხოვრის დიდებით შესვლას იერუსალიმში „ზოზობა“ დაერქვა, რომელიც ერის მიერ წოდებული სახელწოდებაა“.

#143#

მართალია, ყველა ერმა დღესასწაულს „**მაცხოვრის დიდებით შესვლას იერუსალიმში**“ საკუთარი სახელი დაარქვა (ის რაც მათთვის უფრო ახლობელი და გასაგები იყო), მაგრამ ძველი ლიტურგიკულ წიგნებში აღნიშნული დღის სახელწოდებად გვხვდება ტერმინები „**ზოზობა-ზაიაობა**“. აქედან გამომდინარე ეს ტერმინი XX საუკუნის საკუთრება ვერ იქნება.

2.2. ზოგ ფორმათა გამოყენების თავისებურებებისათვის

2.2.1. არქაული ზმნური ფორმები მრევლის მეტყველებაში

ღვთისმსახურების დროს თუ ფსალმუნთა წიგნის კითხვისას თანამედროვე მართლმადიდებელი მრევლი ეცნობა, ითვისებს და შემდეგ საუბარში იყენებს საეკლესიო მწერლობისათვის დამახასიათებელ სიტყვა-ფორმებს და ფრაზეოლოგიურ ერთეულებს.

დღესდღეობით მორწმუნეთა მეტყველებაში არქაულ ზმნურ ფორმათა გამოყენების შემთხვევები შეიძლება ასე განაწილდეს:

ა) **საწყისები, რომელთაც სავსებით დაკარგეს ზმნური თვისებები და უკვე მხოლოდ არსებითის სახით გვწვდება:**

„**გარდამოხსნა**“ – ძველ წერილობით ძეგლებში იგი გადმოხსნას, ჩამოხსნას აღნიშნავს: „გარდამოჰხსნეს სხეული მისი ძელისაგან“ (ისუ ნავე 8, 29); „თვისითა ხელითა გარდამოხსნა იგი ჯუარისაგან“ (პეტრე 48, 3); „მივიდეს გარდამოხსნად მამისა“ (მამათა ცხოვრება, 15, 86); „მოვალს თუ არა ელია გარდამოხსნად მისა?“ (მარკოზი 15, 36); „წარმოიღო სახვეველნი და გარდამოხსნა იგი ჯუარისაგან“ (იქვე 15. 46). აღნიშნულ სიტყვას იგივე განმარტება აქვს სულხან-საბასთან. მხოლოდ მე-19 ს-ის დასაწყისში ნ. ჩუბინაშვილის „ქართულ ლექსიკონში“ გვხვდება მეორე მნიშვნელობითაც: „ხატი შთამოსვენებისა ქრისტესისა ჯვრიდამ და დასვენებისა მისისა საფლავად, რომელიცა დიდსა პარასკევს წინა დაიდე-

ბის სამთხვევენელად ერისა“ (ნ. ჩუბინაშვილი, 1961).

ამავე საუკუნის მეორე ნახევრიდან თერგდალეულთა ნაწარმოებებში და შემდგომი პერიოდის ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში მოცემული არქაულფორმიანი ზმნა უკვე გაარსებითებული #144#

სახით გვხვდება და საგნის — ხატის ან ფარდაგის აღსანიშნავად გამოიყენება, მაგ.: „არსად რამე უნახავთ გარდა გარდამოსსნისა და ხატებისა ეკლესიებში“ (აკ. წერეთელი, 1948).

დღესაც მრევლის მეტყველებაში „გარდამოსსნა“ ეწოდება მხოლოდ ფარდაგს, რომელზედაც ამოქარგულია (ზოგან ოქრომკედით, ზოგან სირმით) ჯვრიდან ჩამოსხნილი მაცხოვარი მასთან მყოფ პირებთან ერთად. მორწმუნეთა საუბარში, განსაკუთრებით ვნების შვიდეულში, ხშირად გვხვდება: „წითელ პარასკევს, ნაშუადღევსას, ფუძეხატის ადგილზე „გარდამოსსნას“ დაასვენებენ“; „გარდამოსსნას სამჯერ უნდა შემოუარო და თაყვანი სცე“; „პატარა შაბათს გამთენიისას „გარდამოსსნას“ სამჯერ შემოატარებენ ეკლესიას და მერე საკურთხეველში შეაბრძანებენ“...

„წარმოტყვევნა“ – იგი ნადავლის ან ტყვეთა წამოღებას, დატყვევებას, გამარცვას ნიშნავდა. „საცხოვრებელი მათი წარმოტყვევნა“ (II სჯ. 20, 14); „წარტყუენოს ძალი შენი“ (ეზრა 26, 12); „წარმოსტყუენა ნატყუენავი მათი“ (II სჯ. 21, 10); „წარმოტყუენა უბანნი მისნი“ (ივდ. 1, 14); „წარმოსტყუენავთ ყოველსავე ცნობასა მორჩილებად ქრისტისა“ (II კორინ. 10,5); „წარმოტყუენა ტყუედ და მისცა იგი ნიჭად კაცთა“ (ეფესელთა 4,8); „რომელი იგი ტყუევიდა იერუსალიმს შინა“ (საქმე მოციქულთა 9, 21)...

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ საანალიზო სიტყვა ქრისტესთან მიმართებაში ახალ დატვირთვასაც იძენს: წარმოტყვევნა, ესე იგი, წამოყვანა, წარმოსტაცება ბნელ ძალთა მიერ დატყვევებულ ტყვეთა ანუ გათავისუფლება მათი და ღვთის წიაღში მოქცევა. მაცხოვრის მიერ ჯოჯოხეთიდან სულთა ამოყვანის აღმნიშვნელ ფრესკებს ამშვენებთ წარწერა – „წარმოტყვევნა“ (ცენტრში დგას ქვესკნელში ჩასული ქრისტე, რომელსაც იქიდან ამოჰყავს ადამი და ევა და სასოებით შესცქერიან ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველნი (მოსე, დავით მეფსალმუნე და სხვ.) და მისი თანამედროვე იოანე ნათლისმცემელი). სახარების თანახმად, ქრისტემდე სასუფეველი დახშული იყო მართალთათვისაც, ხოლო მან სიკ-

ვდილითა სიკვდილი დასთრგენა, „დახსნა წყევა, მოგვმადლა კურ-
თხევა, განაქარვა სიკვდილი და მოგვანიჭა ცხოვრება საუკუნო“,
ამიტომაც ქრისტესადმი აღვლენილ ლოცვებში ვკითხულობთ:
„ქრისტე იესო... რომელმან დაფლვითა შენითა ჯოჯოხეთისა მეუ-
ფება წარმოსტყვევნე... და ბოროტნი სულნი განაქარვენ, რომელ-
მან მესამისა დღისა ცხოვრება შემოსილითა აღდგომითა შენითა
პირველ მამა (ადამი) აღადგინე დაცემული, აღმადგინე მეცა სინა-
#145#

ნულის სახის დადებითა“ (ლოცვა წმ. სვიმონ მეტაფრასისა ზიარე-
ბის წინა, ლოცვანი, 2000, გვ. 82); „დაღაცათუ ნებსით თვისით
საფლავად შთახვედ უკვდაო, არამედ ჯოჯოხეთისა იგი ძალი და-
არღვიე და აღსდეგ, ვითარცა მძლე, ქრისტე ღმერთო... რომელმან
დაცემულთა მიეც აღდგომა“ (სააღდგომო კონდაკი, ხმა 8, იქ-
ვე.); „განჰკურნენ, იესო ჩემო, სულისა ჩემისა წყლულებანი, გე-
ვედრები, წარმოსტყვევნე ხელთაგან სულთა განმხრწნელთა ბელია-
რისათა, და მაცხოვრე მე, იესო ჩემო, სახიერო“ (იესო ტკბილოს
დაუჯდომელი, 1996).

აღნიშნული სიტყვა იგივე მნიშვნელობით – დატყვევება, აოხ-
რება, წარსტაცება – გვხვდება სულხან-საბა ორბელიანის, ნიკო
და დავით ჩუბინაშვილების ლექსიკონებში და შემდგომი დროის
ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებშიც. მაგ.: ნ. ბარათაშვილის
ლექსში „მთაწმიდას“ ვკითხულობთ: „რა სანახავი წარუტყვევს
თვალთა... შენს ტურფას სერზედ მდგომარეს!“

დღესდღეობით **დატყვევება** სახელზმნის არქაულფორმიანი
ვარიანტი (წარტყვევნა) ფართო საზოგადოების მეტყველებაში
აღარ გვხვდება, მას გამოიყენებს მხოლოდ მორწმუნე ერი, აქაც
ტერმინს დაკარგული აქვს ზმნური თვისებები და გაარსებითებუ-
ლია, კერძოდ, ხატის აღსანიშნავად გვხვდება. მაგ.: „ანალოდიაზე
წარმოსტყვევნა დააბრძანეს“; „დიაკვანი წარმოსტყვევნას უკ-
მევს“... (შენიშვნა: ბოლო დროს წარმოსტყვევნის ამსახველი ხატე-
ბი აღდგომისადაც იწოდება, რადგან აღდგომილმა მაცხოვარმა სა-
მი დღე ჯოჯოხეთში მთასვლით განათავისუფლა სულნი და აღმო-
იყვანა მღვიმისაგან ბნელისა.)

„მირქმა – ძველ წერილობით ძეგლებში იგი გულზე
მიხუტებას, მიკონებას, აყვანას, მოხვევას, მიგებებას ნიშნავს: „მი-
იქუა დედაკაცმან მან ყრმაი იგი“ (ოშკის ბიბლია, გამოსვლ.

2,9); „მიიქუ ყრმაი ეგე“ (IV მეფ. 4,30); „...იხარებდ შენცა, მო-
ხუცებულო, მართალო სვიმეონ, რამეთუ მიირქუ მკლავთა შენტა
განმათავისუფლებელი სულთა ჩვენთაი, რომელი მოგვანიჭებს ჩვენ
დიდსა წყალობასა“ (ლოცვანი, ტროპარი მირქმისა, 2000). ფრეს-
კებს, რომელზედაც მართალი სვიმეონის მიერ იესო ქრისტეს მიგე-
ბება და გულზე მიკონებაა ასახული, ამშვენებთ წარწერა „მირ-
ქმა“ (როგორც მიგებების აღმნიშვნელი ტერმინი). მართლმადიდე-
ბელმა ეკლესიამ ეს ფაქტი განადიდა, როგორც წინასწარმეტყვე-
ლების აღსრულება და იგი ერთ-ერთ საუფლო დღესასწაულად
დაადგინა. შესაბამისად დღესასწაულიც „მირქმად“ იწოდება: „მა-
#146#

ცხოვრის შობიდან მე-40 დღეს წმიდა მარიამმა და იოსებმა მიიყ-
ვანეს ყრმა იესო ტაძარში, რათა ღვთისათვის მსხვერპლი შეეწი-
რათ, ამ დროს იერუსალიმში ცხოვრობდა მოხუცი სვიმონი. კაცი
მართალი და კეთილმსახური. ის მოელოდა მაცხოვარს და სუ-
ლიწმინდა იყო მასზე, რომელმაც წინასწარ აუწყა, რომ მანამ არ
მოკვდებოდა, სანამ არ იხილავდა მესიას. სულიწმიდის შთაგონე-
ბით ის მივიდა ტაძარში, აიყვანა ხელში ყრმა იესო და თქვა: „აწ
განუტევე მონაი შენი, მეუფეო, სიტყვისაებრ შენისა მშვიდობით,
რამეთუ იხილეს თვალთა ჩემთა მაცხოვრებაი შენი, რომელ გა-
ნუმზადე წინაშე პირისა ყოვლისა ერისა ნათელი გამობრწყინებად
წარმართთა ზედა და დიდებად ერისა შენისა ისრაილისა“; ლუკა
2, 22-39)...

დავით ჩუბინაშვილი თავის ლექსიკონში აღნიშნული ლექსი-
კური ერთეულის ორივე მნიშვნელობას მიუთითებს: „მირქმა“ –
1) მიგებება, აყვანა, გულზე მიკვრა; 2) დღესასწაული 2 ფებერ-
ვალსა მოსახსენებლად მოგებებისა მართლისა სიმეონისაგან იესო
ქრისტესადმი.

ტერმინი „მირქმა“ ორივე მნიშვნელობით გვხვდება შემდგომი
დროის ქართველ მწერლებთანაც. მე-19 საუკუნის II ნახევრიდან
დღემდე, საანალიზო სიტყვა დღესასწაულის აღსანიშნავად გამოი-
ყენება: „ზამთარში ვდღესასწაულობთ მირქმას“ (ი. გოგებაშვილი).
თანამედროვე მრევლის მეტყველებაში „მირქმა“ სახელზმნას და-
კარგული აქვს ზმნური თვისებები და გაარსებითებულია. კერძოდ,
დღესასწაულის ან ხატის აღსანიშნავად გვხვდება, მაგ.: „მალე
მირქმას აღვნიშნავთ“; „მირქმისთვის მინდა ზიარება“; „მირქმა

(მირქმის ხატი) წარგზავნამდე იქნება ფუძეხატზე დაბრძანებული“.

აღდგომა – ტერმინი აღდგომა აღდგა ზმნის საწყისი ფორმაა. კონკრეტული დღესასწაულის სემანტიკა მან მოგვიანებით შეიძინა. თავდაპირველად მე-17 საუკუნის ბოლომდე იგი აღდგომას, წამოდგომას, აღმართვას ნიშნავდა: „ცუდად არს თქვენი ეგი აღმსობაი“ (ფს. 126,2); „აღვდეგით და აღვემართენით“ (ფს.19.9); „რომელი აღდგომილ არიან ჩვენ ზედა“ (ფს. 43, 6); „აღდგომასა მას მკჳდართასა ვისა შვიდთგანისა იყოს იგი ცოლად“ (მათე 22, 28)... ამავ მნიშვნელობით გვხვდება სულხან-საბას ლექსიკონშიც: „აღდგომა – ზე ამართვა“.

დავით გურამიშვილის „დავითიანში“ აღდგომა უკვე დღესასწაულის მნიშვნელობით გამოიყენება: „ერთ დღეს აღდგომაც იყო #147#

და ხარებაც“... ასევე დასტურდება იგი ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების ქართულ-რუსულ ლექსიკონებშიც: „საუფლო დღე პასექის მოსახსენებლად მაცხოვრისა ჩვენისა მკვდრეთით აღდგომისა“.

აღდგომის ბრწყინვალე დღესასწაული ოფიციალურად 325 წელს დაადგინა ნიკეას პირველმა მსოფლიო საეკლესიო კრებამ და დააკანონა, რომ იგი აღნიშნულიყო გაზაფხულის ბუნიობის ჟამს მთვარის აღვსების შემდეგ, მაგრამ არ უნდა დამთხვეოდა ებრაელთა პასექს. ქრისტეს მკვდრეთით აღდგომის დღესასწაულის აღმნიშვნელ თავდაპირველ ტერმინად ქართულში გამოიყენებოდა „აღვსება“, რასაც საფუძვლად უნდა დასდებოდა დღესასწაულის დროითი კავშირი მთვარის აღსებასთან (სავსე მთვარესთან). საგულისხმოა ისიც, რომ აღვსება უკავშირდება გაზაფხულს, დროს, როდესაც ბუნება ივსება ახალი სიცოცხლით, ახალი ძალით.

„აღვსების“, როგორც დღესასწაულის აღმნიშვნელ პარალელურ ტერმინებად წერილობით ძეგლებში გვხვდება: პასექი და ზატიკი. **პასექი** – ძველ ებრაული „ჰესაჰ“ — გადასვლა – ებრაელთა საგაზაფხულო რელიგიური დღესასწაული ეგვიპტიდან გამოსვლისა და ეგვიპტელთა ბატონობისაგან გათავისუფლების აღსანიშნავად (ქეგლ)... **ზატიკი** – „ვნება“, პასექი, დღესასწაული, ჰურიათა მსხვერპლი (ი. აბულაძე, 1973); „ზატიკად ჩვენდა დაიკლა ქრისტე“ (მამათა სწავლება, 1955); „მივალს მარხვა და მოვალს ზატიკი; გვეტკბების აღვსებისა მოსვლა“ (სულხან-საბა, „სწავლანი“)...

თანამედროვე ქართულში „პასექი“ და „ზატიკი“ ისტორიზმებად არიან ქცეული, თუმცა საეკლესიო წიგნებში – დღესასწაულთა საკითხავში თუ ტიპიკონებში აღდგომის დღესასწაულის აღსანიშნავად გვხვდება „პასექი“, ასევე გვაქვს ლიტურგიკული საკითხავი წიგნი „ზატიკი“. მიუხედავად ამისა, როგორც მრევლში, აღსანიშნავად იხმარება სიტყვა „აღდგომა“.

არქაულფორმიან აღნიშნულ სახელწოდებას დაკარგული აქვს ზმნური თვისებები, გაარსებითებულია და დღესასწაულის ან ამ დღესასწაულის ხატის აღსანიშნავად გვხვდება. მაგ.: „აღდგომას მუშაობა არ შეიძლება“, „აღდგომას ყველა დიდი სიხარულით ეგებება“ .. „დიაკვანმა აღდგომის ხატი შემოაბრძანა“...

ბ) არქაული ფორმები, რომლებიც დღეს მხოლოდ გარკვეულ კონტექსტში გამოიყენება

#148#

წარგზავნა – წერილობითი ძეგლების მიხედვით, იგი გაგზავნას, მიგზავნას ნიშნავს: „წარგზავნეს რებეკა ... და მზითვეი მისი“ (დაბ. 24,59); „წარგზავნეს კრებულისა მისგან“ (საქმე მოციქ. 15,3); „სხუით გზით წარგზავნა იგინი“ (იაკობი 2,25); „წარიგზავნებოდა იერუსალიმად“ (ლუკა 13,22); „წარგზავნიდეს მას ნავთსაყუდელსა ქრისტესა“ (შუმანიკის წამება II,10)...

დღეს ფართო საზოგადოება მოცემული სახელწოდების არქაულ ფორმას იშვიათად იყენებს, ისიც მაღალი სტილისათვის. მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებაში კი იგი გვხვდება მხოლოდ დღესასწაულის ან მის აღნიშვნელ სიტყვასთან კონტექსტში. მაგ. „ეს ლოცვა იკითხება სულთმოფენობიდან მის წარგზავნამდე“ (გაგზავნამდე ე. ი. გაცილებამდე); „ფუძეხატზე ღვთისმშობლის შობის ხატი იქნება დაბრძანებული მის წარგზავნამდე“; „ჩასართავებში ჯვართამაღლების ტროპარს მის წარგზავნამდე წავიკითხავთ“; „საუფლო დღესასწაულის ტროპარს მხოლოდ მის წარგზავნამდე ვამბობთ „ღირს არსის“ ნაცვლად“...

აღვლენა – იგივეა, რაც აღვლინება, წარვლინება. მაგ.: „წარავლინა და მოწყვდა ყოველი ყრმები“ (მათე 2,16); „აღვავლინოთ სურნელები საქმითა კეთილითა“ (ბასილი კესარიელი, მხეცთათვის სახისა სიტყუაი, 1904); „ლოცვასა პირისაგან აღვავლინებდეთ“ (იპოლიტეს განმარტებაი, 1954)...

ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებთან საანალიზო სიტყვა მხო-

ლოდ ღვთისადმი ქების შეწირვას ნიშნავს: „აღვლენა ვედრებისა ღვთისადმი“ — წერს დ. ჩუბინაშვილი (1984).

დღესაც მორწმუნეთა საუბარში „აღვლენა“ კავშირშია სიტყვებთან – ლოცვა, წირვა. მაგ.: „ყოვლადუსამღვდელოესმა ლოცვა ადავლინა ერისათვის, „პატრიარქმა სადღესასწაულო წირვა ადავლინა“; „სავედრებელი ლოცვა აღუვლინე უფალს“. მღვდელიც ასამაღლებელ ლოცვებში ამბობს: „აღუვლინოთ ვედრებაი ჩვენი უფალსა“ ე. ი. უფალს შევწიროთ ლოცვითი ვედრება...

სადაგი – (ზედსართავი სახელი) ისტორიულად იგი მარტივს, სადას, წრფელს აღნიშნავს. „მიეც ჯორცთა შენთა საზრდელი სადაგი“; „მსახურებდე მას სისადაგითა და სიმართლითა“ (გელათის ბიბლია, ისუ ნავე 24, 14); სადაგითა სამოსელითა შევიდა ეკლესიად“ (ი. აბულაძე, 1973); საბას განმარტებით: „ესე არს ძნელსა და ადვილს შორის საშუალი“.

„სადაგი“ – სადა, მარტივის მნიშვნელობით გვხვდება ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების ლექსიკონებშიც.

#149#

უკვე მე-20 საუკუნის I ნახევრიდან აღნიშნული ლექსების სემანტიკას მისი გამარტივებული ვარიანტი „სადა“ გამოხატავს, ხოლო არქაულფორმიანი სიტყვა „სადაგი“ მხოლოდ გარკვეულ კონტექსტში (სადაგი დღე) გამოიყენება, რაც არაუქმე, სამუშაო დღის აღსანიშნავად გვხვდება: „სოსიკა მოურავი... კვირა-უქმობით „ენიანი“ კაბით დადიოდა და ისე სადაგ დღეებში მუდამ ჩექმაში და მოკლე ქართული შავი შალის ჩოხით გამოწყობილი“ (ს. მგალობლიშვილი, 1954); „თებერა სადაგ დღეს ჩვენთან იმუშავებდა“ (ვ. ბარნოვი, 1961).

„სადა“ სიტყვის არქაულფორმიან ვარიანტი „სადაგი“, დღეს, მხოლოდ მრევლის მეტყველებაში გვხვდება, ისიც გარკვეულ კონტექსტში. მაგ.: „სადაგი დღე“, „სადაგ დღეებში საკითხავი ლოცვები“ და ა. შ. ესე იგი, ეკლესიისათვის „სადაგი დღე“ არა სადღესასწაულო, ჩვეულებრივ დღეს აღნიშნავს, როცა განსაკუთრებული ლოცვები არ იკითხება...

გ) ფორმები, რომელიც მრევლისათვის დამახასიათებელ სტილიზებულ მეტყველებაში გვხვდება:

ფართო საზოგადოებაში გავრცელებულ ფორმებს მორწმუნეთა საუბარში ენაცვლება სინონიმური ლექსიკური ერთეულები.

სიკვდილის აღსანიშნავად ერისკაცნ” ძირითადად იყენებენ ტერმინს „გარდაცვალება“, რომელსაც მრევლი იშვიათად მიმართავს და მის ნაცვლად უმეტესად ხმარობს ძველ არქაულ ფორმებს, რაც მათ მეტყველებას მაღალი სტილის ელფერს აძლევს.

ისტორიის სხვადასხვა დროს ერთმანეთის პარალელურად გამოიყენებოდა სინონიმური ლექსიკური ერთეულები: **გარდაცვალება, აღსრულება, განსვენება, შესვენება, მიძინება, მიცვალება, განსვლა, გარდასვლა..**

გარდაცვალება – ძველ წერილობით ძეგლებში, სულხან-საბასთან, ნიკო ჩუბინაშვილთან აღნიშნული სიტყვა რამდენიმე მნიშვნელობით გვხვდება: შეცვლა, გადანაცვლება, გადადგომა, სიკვდილი: „გარდაიცვალეს გონებაი ერისაი“ (ისუ ნავე. 14,8); „გარდაცვალა გული მისი ღმერთმან“ (I მეფეთა 10,9); „უკეთუ გარდაიცვალოს გული ერისაი“ (II შჯ. 307); „ძრწოდის და იძრას და ცნას, რამეთუ გარდაცვალებად არს აღსასრულსა“ (ეზდრა 4,6)...

შემდგომი დროის ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებში მოცემული ლექსიკური ერთეული უფრო „სიკვდილის“ მნიშვნელობით #150#

გამოიყენება, მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან კი მხოლოდ აღნიშნული სემანტიკით გვხვდება.

აღსასრული, აღსრულება – იგი განსრულებას, დასრულებას, ბოლოს, სიკვდილს აღნიშნავდა: „სიყმილითა აღესრულენ“ (იერემია 11, 22); „არა ვიცი დღედ აღსრულებისა ჩემისაჲ“ (დაბ. 27,2); „აღსასრული ამის სოფლისაჲ“ (მათე 24, 3); „ვითარცა აღსრულნეს დღენი რვანი“ (ლევ. 2, 21); „აღგისრულენ უფალმან ყოველივე თხოვად შენი“ (ფს. 19. 6); „მართალი თუნდ ნაადრევად აღესრულოს, დაიმკვიდრებს განსასვენებელსა“ (სოლომონის სიბრძნე 47); „ვიდრე აღსრულებამდე ჰეროდესა“ (შათე 2.14)...

განსვენება – მოსვენება, დასვენება, დამშვიდებას და სიკვდილსაც აღნიშნავდა, როგორც ამქვეყნიური ცხოვრებისგან დასვენებას: „მცა მე ფრთენი, ვითარცა მტრედისანი, ავფრინდე და განვისვენო“ (ფს. 54,6); „ვეფხი განისვენებდეს თიკანთა თანა“ (ესაია 11.6); „მეგობრისა თანა გულფიცხელისა ნუ განისვენებ“ (იგავნი სოლომონისა 22,24); „არა ვპოვე განსვენებაჲ“ (იერემია 45,3); „მოვედით ჩემდა ყოველი ტვირთმძიმენი და დამაშვრალნი

და მე გაგისვენოთ თქვენ“ (მათე 11, 28); „გულისხმა ვჰყოთ, ვითარმედ მოკვდავნი იყო მამაცა ჩვენი და ჩვენცა ესრეთ ვპოვოთ განსვენება“ (იოანე ოქროპირი, 1905)... ხოლო ადგილი განსასვენებელი – დასვენების, შესვენების ადგილია, აქედან გვაქვს საუკუნო განსასვენებელი ანუ ცათა სასუფეველი: „ესე არს განსასვენებელი ჩემი უკუნითი უკუნისამდე, აქა დავემკვიდრო, რამეთუ მთნავს ესე“ (ფს. 131,14)...

შესვენება – მოსვენების, დასვენების, გარდაცვალების მნიშვნელობით გვხვდება: „და შეისვენა უფალმან მეშვიდესა დღესა ყოვლისაგან საქმისა“ (დაბადება 2,2; 2,3); „ხორცი შესვენებულთა წმიდათანი აღსდგეს“ (მათე 27, 52); „შეჰდადა ღმერთსა და შეისვენა“ (საქმე 7,60); „მოიხსენე, უფალო, სული ახალშესვენებულისა მონისა შენისა...“ (საპანაშვილო ლოცვანი, 2000)...

მიძინება, დაძინება – ნიშნავდა როგორც დაძინებას, ძილში შესვლას, ასევე სიკვდილსაც: „დაიძინის ძილი მათი“ (ფს. 75,6); „არაცა დაიძინოს მცველმან ისრაილისამან“ (ფს. 3,5; 4,8); „უფალო, მიიღე სული ჩემი... თქვა ესე და მიიძინა“ (საქმე 7,60); „დამეძინების მე ძილითა დედისა ჩემისათა საუკუნოდ“ (ქართლის ცხოვრება 127,10-11); „მიძინება ყოვლადწმიდისა დედუფლისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა“ (ლოცვანი, 2000); „განუსვენე, #151#

უფალო, პირველ დაძინებულთა მამათა, დედათა და ძმათა ჩვენთა“ (მღვდლის ასამაღლებელი ლოცვა)...

მიცვალება – წერილობითი ძეგლების მიხედვით გადანაცვლებას, აგრეთვე აღსასრულსაც ნიშნავდა: „ნათესავნი იგი, რომელ მისცვალენ (გარდმოასახლე) და დასხენ ქალაქთა“ (IV მეფეთა 17, 26); „მიიცვალა წმიდა გრიგოლ სასუფეველსა ღმრთისასა“ (კიმენი, ტ. I, წამება წმიდა ფილიკტიმონისი, თბ., 1918); „ოდეს მიიცვლებოდა იგი და ეგულვა ღმრთისა მიმართ განსვლად“ (მამათა ცხოვრება, 1991); „მიცვალება კაცისა შობა არს ფრიად უაღრესი მის შობისა“ (იოანე ოქროპირი, 1905); „სულმან მიცვალებულთამან კეთილთა შინა განისვენოს და ნათესავმან მათმან დაიმკვიდროს ქვეყანა (ლოცვანი, 2001)...

განსვლა – გვხვდება გამოსვლა, გაღმა გასვლა, გარდაცვალების აღსანიშნავად: „გული მეტყვის განსვლად და ქრისტესა თანა ყოფად, უფროის და უმჯობეს ფრიად“ (ფილიპელთა 1,23), „და უბ-

რძანებიეს მათ განსვლად სინედრიონით“ (საქმე 4,15); „დაემკვიდრა მუნ შინა, ვიდრე დღედ განსვლისა მისისა ამიერ სოფლით“ (3-18, იოანე მოსხი); „ვითარ განვალს სული ხორცთაგან, ვითარცა სახლისა რაისაგანვე“ (იოანე ოქროპირი, 1905); „ჟამსა განსვლისა ჩემისასა შეეწიე სულსა ჩემსა“ (ლოცვანი, 2000)...

გარდასვლა – მეორე მხარეზე გადასვლას, გადაბიჯებას, შეცვლას (სჯულის), ზოგჯერ სიკვდილსაც აღნიშნავდა, როგორც ერთი სოფლიდან მეორეში გადასვლას: „საზღვარი დასდევ და არა გარდასვლენ“ (ფს. 103,9); „გარდავიდა ნავით“ (მათე 14,29); „ნუ ვინ უფლისა გარდასვლად“ (II ეზდრა 6,12); „გარდასვლით გარდავხედით და დავიმარხეთ შჯული შენი“ (ნეემია 1,7); „მომეც მე, უფალო, იმ სოფელსა გარდასვლა მშვიდობით“ (ლოცვანი, 1989)...

გარდაცვალების აღსანიშნავად მოყვანილი ლექსიკური ერთეულების გამოყენების არეალი დღეს მეტ-ნაკლებად შეცვლილია. მაგ.: ტერმინს „მიძინება“ მორწმუნენი მხოლოდ ღვთისმშობლის მისამართით ხმარობენ: „ღვთისმშობლის მიძინება“, „მიძინების ხატი“, „მიძინების დღესასწაული“, რაც იგივე გარდაცვალებას ნიშნავს, მაგრამ სიტყვას „გარდაცვალება“ არ გამოიყენებენ ყოვლადწმიდა დედოფალთან კონტექსტში, რადგან მან „მიცვალებასა სოფელი არა დაუტევა“ (გავიხსენოთ მიძინების ტროპარი: „შობასა ქალწულებად დამარხე და მიცვალებასა სოფელი არა დაუტევე, ღვთისმშობელო, მიხვედ ცხოვრებად, დედა ეგე ცხოვრებისა და აწ მეოხებითა შენითა იხსნი სიკვდილისაგან სულთა ჩვენთა“ – #152#

ლოცვანი, 2001), ამიტომაც მიძინების დღესასწაული ფართო საზოგადოებაში „მარიამობადაა“ ცნობილი.

ტერმინებს – **შესვენება, განსვენება, მიცვალება** – დღეს სიკვდილის აღსანიშნავად ძალზე იშვიათად გამოიყენებენ. მაგალითად, არ იტყვიან: „როდის შეისვენა? „როდის განისვენა?“ ზოგ შემთხვევაში გვხვდება – „როდის მიიცვალა?“ მაგრამ საანალიზო ლექსიკური ერთეულები იხმარება გარდაცვლილის აღსანიშნავად: მიცვალებული, შესვენებული, განსვენებული. მოსახსენებელს, რომელსაც მორწმუნენი სეფისკვერთან ერთად საკურთხეველში შეაგზავნიან, აწერენ – „შესვენებულთათვის“ ან „ახალშესვენებულთათვის“. ფართო საზოგადოება გარდაცვლილის აღსანიშნავად უპირატესობას ანიჭებს ლექსემებს: მიცვალებული, განსვენებული.

ე. ი. მოცემულმა სახელწოდებმა, ამ შემთხვევაშიც, მეტ-ნაკლებად დაკარგეს ზმნური თვისებები და უმეტესად არსებითის სახით გვხვდება.

რაც შეეხება ტერმინებს – **განსვლა, გარდასვლა**, დღეს ყველაზე ხშირად გამოიყენება გარდაცვალების აღსანიშნავად მრევლის მეტყველებაში; მაგ... „ცხოვებული გუშინ გარდასულა“, „როდის განვიდა?“ მოვიყვანთ კიდევ ერთ მაგალითს ქუთათელ-გაენათელი ეპისკოპოსის მეუფე კალისტრატეს ქადაგებიდან, როცა იგი საუბრობდა ერთი მორწმუნე კაცის, ერში ბერის სახელით ცნობილი თედორე კაკაურიძის გარდაცვალების შესახებ: „თედომ მითხრა: ვგრძნობ, ერთ თვეში გარდავალ, მეუფეო; – მე ვუთხარი: ერთ თვეში არა და ერთ კვირაში უნდა მოემზადო-მეთქი, მაგრამ შევცდი, სამ დღეში განვიდა.“

აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ტერმინები – **განსვლა, გარდასვლა** დღეს გარდაცვლილის ექვივალენტად იშვიათად გამოიყენება. არ იტყვიან: „განსული“ ან „გარდასული“, თუმცა ზოგჯერ გვაქვს „გარდასულთა ხსოვნა იყოს“. გავიხსენოთ საფრანგეთში მცხოვრებ ქართველ ემიგრანტთა ლექსიც: „სიონში შევალ, სანთლებს დავანთებ, გარდასულ ძმათა მოსაგონებლად“. ხსენებული ლექსიკური ერთეულები დღესაც კვლავ სახელწოდების ფორმით გვხვდება.

#153#

2.2.2. სემანტიკურ ნიუანსთა ფორმოზრივი გამიჯვნის ერთი ნიმუშისათვის

წერილობით ძეგლებში, მხატვრულ ლიტერატურაში, გამოქვეყნებულ ლექსიკონებსა და ქართული ენის დიალექტებში სიტყვა „მამა“ რამდენიმე მნიშვნელობით გვხვდება.

იგი შეესაბამება **უფალს, შემოქმედს**: „როგორც სხვას მოექცევით ასევე მოგექცევით მამა ჩემი ზეციერი“ (ბიბლია, 1989). „ვინც ყოფს ნებას მამის ჩემის ზეციერისას იგია ძმაც და დაც და დედაც ჩემი“ (იქვე, მათე 12, 50); „აქუნდა მას სიყვარული ღვთისა მამისა“ (წმიდა მამათა ცხოვრება, 1995); „რომელი შუა ვითარცა კაცი.. ხატი ღმრთისა მამისა“ (ქართლის ცხოვრება, სიმფონია-ლექსიკონი, 1986); „დაუსაბამო პირველი მამა ყოვლისა მპყრობე-

ლი ცათა და ქვეყანის მჭირველი“ (დ. გურამიშვილი, 1992); „ღმერთო, მამაო, მომიძიე ძე შეცდომილი“ (ნ. ბარათაშვილი, 1996); „გთხოვ, ზეციურო მამაო, რომ ეხლა მექმნა შემწედა“ (ვაჟა-ფშაველა, 1964); „მამა ხარ ყოველთა ძეთათვის მზრუნველი, უფალო, ამაცდინე ესე სასუმელი“ (ზ. გამსახურდია, 1989).

წინაპარს: „და აღდგა საწამებელი იაკობსა შორის და შჯული დადგა ისრაელსა შორის, რაოდენი ამცნო მამათა ჩვენთა“ (ფსალმუნი, 1989); „რაოდენი გუესმა და ვცნათ იგი და მამათა ჩვენთა გვითხრეს ჩვენ“ (იქვე); „მიაქციეს და შეურაცხყვეს, ვითარცა იგი მამათა მათთა, და გარდაიქცეს მშვილდად ელამად“ (იქვე); „ჩვენ გვსურს ვიცოდეთ, როგორ იბრძოდნენ ჩვენი მამები თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ“ (რ. გვეტაძე, 1956); „ჩვენს მამებს ბრძოლაში არ დაუბრიათ ქედი“ (ი. დავითიანი, 1951);

მამაკაცს, კაცს: „მივიდოდა წმიდისა მის თანა ამბოხი მრავალი დედებისა და მამებისა“ (შუმანიკის წამება, 1987); „ლოცულობენ, ღვთაებას სთხოვენ მამათა სქესის სიმრავლეს“ (ივ. ჯავახიშვილი, 1969);

ხორციელ მამას შვილების მიმართ „შენ კი, მამავ, იმ შვილთა დედის მოწმედ მოგიხმობ, რომელთა არ ისურვეს ჩემი აღთქმის სამსახური“ (ბიბლია – ძველი აღთქმა, 1989); „შემდგომად მამასა დაუტევნა შვილნი ლუკა და უფროსნი ძმანი მისნი“ (ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, წამებად ლუკა იერუსალიმისად, 1968); „ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასა“ (ხალხური); „მამაც კარგი გყვანდა და #154#

არც შვილი იქნება უარესი“ (ი. ჭავჭავაძე, 1984); „მოხუცი მამა სასხლავით ხელში დადის ვენახში“ (გ. ტაბიძე, 1982);

სულიერ მამას, მღვდელს, მოძღვარს „შესწირა მამასა შიოს ლავრასა ადგილი ბორცვისჯუარი ყოველთა სამზღლურითა მისითა“ (თ. ჟორდანი, 1986); „მაშინ მამამან სერაპიონ პრქუა მათ“ (სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრება, 1987); „ხოლო წმიდამან მამამან ჯუარი დასწერა და იტყოდა...“ (იქვე); „მღვდელი სულიერი მამა უნდა იყოს ყოველი ქრისტიანისა“ (ი. მაჭავარიანი, 1979); „ბევრს ილაპარაკებდნენ, რომ სახლიდან არ გამოსულიყო მღვდელი მამა ქრისტესია ჭამიაშვილი“ (მელანია, 1904).

აქვე მოკლედ განვმარტავთ, თუ რისთვის იწოდება მორწმუნე-

თა მიერ მღვდელი „მამად“: „პავლე მოციქული მორწმუნეებს „შვილებად“ მოიხსენიებს, ასევე იოანე მახარობელიც: „შვილნო! უკანასკნელი ჟამია...“ (I იოანე 2,12), „მამ ასე, შვილნო, დარჩით მასში“ (I იოანე 2,28).. პავლესთან ვკითხულობთ: „ჩემო შვილებო, რომელთათვისაც კვლავ განვიცდი მშობიარობის ტკივილებს, ვიდრე თქვენში გამოისახება ქრისტე“ (გალატელთა მიმართ 4,19), ან „ტიტეს, ერთობლივი სარწმუნოების შვილს“ (ტიტეს მიმართ 1,4). „გთხოვთ, ჩემს შვილ ონისიმეზე, რომელიც ვში ჩემს ბორკილებში“ (ფილიმონის მიმართ 1.10), „ამიტომ შენ, ჩემო შვილო, იყავ ძლიერი მადლში“ (II ტიმოთეს მიმართ 2,1). თუ გალატელები, ტიმოთე, ტიტე, ფილომონი და სხვები პავლეს „შვილებად“ იწოდებიან, მაშინ ვინდა იქნება პავლე მათთვის? – „მამა!“ ვერავინ გაკადნიერდება ამტკიცოს, რომ პავლე მათი „მამა“ იყო პირდაპირი, ხორციელი გაგებით, რადგან თვით პავლე მოციქული ამხელს ასეთებს და საკუთარი წერილებიდან მოაგონებს, რომ იგი ქალწული გახლდათ და, სხვა მოციქულთაგან განსხვავებით თანამგზავრად „ცოლი“ არ ჰყავდა. მაშ, რა აზრით იყო იგი მათი „მამა?“ – „რწმენაში“ (I ტიმოთეს მიმართ 1,2), ანუ რწმენის მიერ „სახარებით“ ანუ სახარების მიერ „ქრისტეში“, „უფალში“... მღვდლებიც ასევე, იღებენ რა ეპისკოპოსებისაგან საღმრთო მადლს და სახარების ქადაგებით მოაქცევენ ადამიანებს სარწმუნოებაში, ანუ, შობენ რა მადლითა და სახარებით იესო ქრისტეში, სწორედ უფლისმიერი, ქრისტესმიერი „სახარებით“, „რწმენით“ იწოდებიან ისინი ქრისტიანობაში „მამებად“, „მოდვრებად“ და არა იმ აზრით, როგორც მამაღმერთი და უფალი ჩვენი იესო ქრისტე – ერთადერთი ჭეშმარიტი მამა ცათა შინა და ერთადერთი ჭეშმარიტი მოძღვარი (ღმერთი მამაა ბუნებით, ხოლო მღვდელი – მადლით)“ (დეკანოზი არჩილ მინდიაშვილი, 1999).

„ვითარცა ქრისტეა ძე ღმრთისა – მამისა ზეციურისა, ასევეა ქრისტეს ეკლესიის წევრი შვილი მოძღვრისათვის (მღვდლისათვის), რომელიც სახარებისა და მადლის მიერ „ქრისტე უფალში“ არის მრევლის მამა! რათა მან შვილი ცოდვის მონობისგან იხსნას და ძედ (ქრისტეს სულიერ მემკვიდრედ) აქციოს“ (აღნიშნული მითითება მოგვაწოდა დოც. მ. ლლონტმა).

წინამძღვარს: „თევდორე ნეძვისა მაშენებელი და მამა“

(გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, 1987); „ჭაბუკი ესე, იყო შვილი ღმრთისა და მამა მონაზონთა“ (ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, ცხოვრება შიო მღვიმელისა, 1968); „ჰრქუა ღვთისმშობელმან; ჭამე ესე და იყო შენ მამა მრავალთა“ (იქვე);

მფარველს – „იგი არს მამა ობოლთა“ (ქართლის ცხოვრება, 1986).

აღნიშნული სიტყვის წოდებითი ბრუნვის ფორმა „მამაო“ გვხვდება მხოლოდ სასულიერო პირის მიმართვისას, მაგ.: „გვედრებით, მამაო, ნუ დაამძიმებთ ჩემ ზედა სათხოველსა“ (სერაპიონ ზარზმელის ცხოვრება – 1968, 160,13); „ეგებისა ესე მამაო, რათა კაცმან ნეფსით თავი ჭირთა მისცეს!“ (იქვე 160, 29-30); „მიუგეს ნეტარსა მას: ჩვენ, მამაო, ობოლ ვიქმნებით“ (იქვე 179, 27-28); „მამაო, ხალხს ვუნთოთ კელაბტრები“ (გალაკტიონი, 1293); „ასე არ არის, წმინდაო მამაო?“ (იქვე, გვ. 9500); „მამაო! – მიუბრუნდა მოძღვარს, გთხოვთ პარაკლისი გადაგვიხადოთ, სკოლა დაგვილოცოთ!“ (ვასილ ბარნოვი, 1962).

აჲ. შანიძის განმარტებით, ძველ ქართულში წოდებითის დაბოლოება საზოგადო სახელებთან იყო „ო“ (მაგ., „ჰე, მეფეო, გავიპარე ძებნად ჩემად სამეგრისად“), რაც შემორჩა ბოლოთანხმოვნიან სახელებს, ხმოვანფუძიანებთან წოდებითის „ო“ იქცა „ვ“-დ ან სულ დაიკარგა, მაგ., „დედავ ბატონო-დედა; მებაღევ-მებაღე“ (აჲ. შანიძე, 1980); „მამავ, ამბობენ ავთა სიტყვათა“ (დ. გურამიშვილი, 1992, 269); „მამავ, მოვიცდი ქორწინებასა“ (იქვე გვ. 29); „ჰე, მეეტლევე, ეს ცხენები გააქანე...“ (გ. ტაბიძე, 1982); „მესაფლავე, შენ ამბობ, რომ ქვეყანაზე ვინც კი კვდება“ (იქვე, გვ. 15). აღსანიშნავია, რომ პოეზიაში მსგავსი ფორმები ყოველთვის დაცული არაა რიტმის, მარცვალთა რაოდენობის შენარჩუნების გამო, მაგ.: „საქართველოვ, შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი“ (ჯ. ჩარკვიანი, 1987), „საქართველოო ლამაზო, სხვა საქართველოო სად არის?“ #156#

(ა. კალანდაძე, 1982), მაგრამ სამწერლობო ენასა და მეტყველებაში საბოლოოდ დამკვიდრდა ხმოვანფუძიანებთან „ვ“ ან „ო“ ნულოვანი ფორმა.

იმისათვის, რომ გაგვერკვია, რა მდგომარეობა გვექონდა ამ მხრივ, სასულიერო პირთა მიმართვისას, ჩავიწერეთ მასალები თა-

ნამედროვე ცოცხალი მეტყველებიდან. საგანგებოდ მოვიძიეთ მაგალითები თბილისის, ქუთაისის, ხონის, სამტრედიის, მარტვილის, აბაშა-ზუგდიდის, ცაგერის, ლენტეხისა და მესტიის მხარეში. მოპოვებული მასალის ანალიზმა ცხადყო, რომ სასულიერო პირთა მიმართვისას ყოველთვის შენარჩუნებულია „ო“, ხოლო სხვა შემთხვევაში გვაქვს „ვ“ ან „ო“, ესე იგი, „ო“ „ვ“-დ არ, გადაიქცევა მხოლოდ მოცემულ შემთხვევაში.

მაგრამ ჩვენი მასალის საინტერესოობას განსაზღვრავს ის ფაქტი, რომ წოდებითის ნიშნად ჩათვლილი „ო“ სასულიერო პირთა მიმართ ფუძისეულად იქნა გააზრებული და სხვა ბრუნვებში სათანადო აფიქსებს დაირთავს. გამომდინარე აქედან, მიმართვის ფორმა „მამაო“ დღეს სასულიერო პირის, მღვდლის, მოძღვრის აღსანიშნავად გვხვდება, ისე როგორც „დედაო“ მონაზვნის აღსანიშნავად, მაგ., „მამაომ თქვა“, „მამაოს წიგნი“, „მამაოსათვის გავაკეთე“... შესაბამისი მაგალითები დაიძებნება თანამედროვე მწერლობაშიც: „მამაომ გულხელი დაიკრიფა“ (მაფშალია, 1996); „მამაომ მშვიდი მზერა გაუსწორა ვაჟს“ (იქვე); „შვილო, ბეჟა! – წამოდგა მამაო“ (იქვე); „მამაომ ბიჭს პირჯვარი დასწერა“ (იქვე); „ტაძრის ეზოში მამაო ნაუმი იდგა“ (უქიმერიონი, 1998); „მონაზონმა მაზდეანის წაქეზებით ცილი დასწამა მამაო დავითს“ (საბჭოთა ხელოვნება, 1984). იგივე მდგომარეობაა ქართულად ნათარგმნ ლიტერატურაშიც: „გვერწმუნეთ, ეს გარემოება სრულებითაც არ ამცირებს წმინდა მამაოს ღირსებას და უნდა ვაღიაროთ, რომ იგი ჭეშმარიტად ქების ღირსია“ (პ. ნოვალისი, 1989)... წოდებითის „ო“, რომ ფუძისეულადაა გააზრებული, იქედანაც ჩანს, რომ ქართველურ დიალექტებში, სადაც არა გვაქვს წოდებითი ბრუნვა, ჩვეულებრივია ასეთი კონტექსტი: სვანურში – „მამაოდ ლაჷჭუედდა“ – მამაომ ჰკითხა; „მამაოდ რაჷტენ“ – მამაომ თქვა, ან „დედაოდ ლაჷჭუედდა“, მრავლობით რიცხვში დედაჷლ > ოა = ჴა; მეგრულში – „მამაოჷ ქომორთუ“ – მამაო მოვიდა; „მამაომ სუდე“ – მამაოს სახლი (მარტვილი, 1999) და ა. შ.

#157#

ჩვენ მიერ ჩაწერილ მასალებში საინტერესო შემთხვევებიც შეგვხვდა ერთ-ერთი მთქმელი, ეკლესიის მედავითნე ერთ მღვდელს „მამას“ ეძახდა, ხოლო სხვებს „მამაოს“, ჩვენი გაკვირვე-

ბა მან ასე ახსნა: „ეს მღვდელი ახალგაზრდობიდან ჩემი მოძღვარია, მხოლოდ მამაჩემის გარდაცვალების შემდეგ ვეძახი მამას, სხვას კი თავისთავად მამაოს ვუწოდებო“ (ქუთაისი, 1999); აქვე მოვიყვანთ მსგავს შემთხვევას: მოძღვრის სახლში ყოფნისას მისმა ქალიშვილმა იკითხა: „მამაჩემი სად წავიდა?“ დედამ კი გაუსწორა: „მამაშენი კი არა, მამაო“. ამასთან დაკავშირებით გავიხსენებთ ერთ საინტერესო ამბავსაც: ქუთაისში, ასაკოვანი მრევლი დიდი პატივისცემით ეპყრობოდა ერთ მორწმუნე კაცს (თედორე კაკაურიძეს, მორწმუნეს, მლოცველს. მას კომუნისტური მმართველობის დროს მორწმუნე საზოგადოება მოსალოცად დაჰყავდა საქართველოს სხვადასხვა ეკლესია-მონასტრებში., მოხატა ქუთაისის (არქიელის გორაზე) წმიდა გიორგის სახელობის ეკლესია), რომელსაც ერში ბერს უწოდებდა და მას „მამა“-თი მიმართავდა; სამღვდელოება ამ ფაქტის წინააღმდეგი იყო და მრევლს ეთიკის დაცვისაკენ მოუწოდებდა. მრევლი კი თავს იმართლებდა: „ჩვენ მას სიყვარულითა და პატივისცემით მამას ვუწოდებთ და არა **მამაოს**, როგორც მოძღვარს-ო“. აქედან ჩანს, რომ ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად ხდება ორი მამის გამიჯვნა შეიძლება ვთქვათ, რომ აქ საქმე გვაქვს ენის შინაგან ტენდენციასთან ფორმობრივადაც გამიჯნოს არსებული სემანტიკური ნიუანსები.

ფფიქრობთ, საანალიზო ფორმებში არსებული „ო“ იქცა იმავე რანგის ოდენობად, როგორც არის საკუთარ სახელებში (ავთო, დათო, თამრო...), ასევე მეტსახელებში (ცხვირო, მაღალო, ცქვიტო..) დადასტურებული „ო“. ორივე შემთხვევაში „ო“ ფუძეში შედის და წარმოშობით წოდებითის ნიშანია (აკ. შანიძე, 1980; ბ. ჯორბენაძე, 1988). განსხვავება ის არის, რომ აღნიშნულ სახელებში არსებული „ო“ უფრო კნინობით-ალერსობითის მაწარმოებელია, „მამაო“ ტიპის ფორმებში კი ცვლის სიტყვის სემანტიკას.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით შეიძლება, დაგსვათ სალიტერატურო ენის ნორმებში სასულიერო პირის აღნიშვნისას წოდებითის ნორმის საკითხი.

#158#

2.2.3 სინონიმთა სემანტიკური დიფერენციაციისათვის ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებაში

(სიყმილი – შიმშილი, სასოება – იმედი...)

ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებასა და თანამედროვე საეკლესიო გამოცემებში (დაუჯდომლები, ლოცვები, მოძღვრის საუბრები „რას გვეტყვი მამაო?“) გვხვდება სინონიმები: სიყმილი – შიმშილი, სასოება – იმედი, ხანდაზმულობა – სიბერე, ურვა – მწუხარება – დარდი, მსგაფსი – კვირა, რომლებიც რელიგიური გადააზრების გამო ერთმანეთისაგან ნიუანსობრივად განსხვავდებიან.

საანალიზო ლექსიკური ერთეულები ქართულ წერილობით ძეგლებში ერთი და იმავე შინაარსით გამოიყენება და შესაბამისად სინონიმურ წყვილებს ქმნის.

მაგ., **სასოება – იმედი**: „არღარა იყვნენ **სასო** სახლის ისრაილისა“ (ეზეკ. 29, 16); „მოიძია **სასოი** ძელი“ (სინ.მრავ.); „კეთილ არ **სასოებად** უფლისა მიმართ, ვიდრე **სასოებად** მთავართა მიმართ“ (ფს. 177,8); „და მეყო მე უფალი შესავედრებელ და ღმერთი ჩემი შემწე **სასოებისა** ჩემისა“ (ფს. 93, 22); „იყოს იგი **სასოებად** ნათესავთა“ (იპოლიტ განმარტ.); „დამიდევ **იმედი** წყალობისაი და **სასოება** ცხოვრებისაი“ (ფილლიპ. მიმ. 3, 4); „წარმიკუეთე **იმედი** ჩემი შენდამი“ (მამათა ცხოვრ.); „ზრუნვად დღისათვის სიკვდილის მათისა **სასოებითა** მით მკუდრეთით აღდგომითა“ (პეტრიწ. მონასტ. ტიპიკონი); „ჟამი ჩემია და ჟამისა მე ვარ **იმედი**“ (ბართაშვილი, 1996); „**სასოებამ** ფრთა გაშალა, გულსა მკრა და ამიბგერა“ (ჭავჭავაძე, 1984)...

სიყმილი – შიმშილი: „მახვილი და **სიყმილი** ჩვენ არა ვიხილოთ“ (I იერემია, 5-12); „**სიყმილითა** მოკლან იგი“ (შუშანიკის წამება); „დავყავ... **შიმშილითა** და წყურვილითა“ (I კორ. 11,27); „შექმნილ ვარ განძლებად და შიმშიდ, აღმატებად და დაკლებად“ (აბულაძე, 1973); **შიმშილი** ესე არს **სიყმილი** (საბა, 1993)...

ხანდაზმულობა – მოხუცება – სიბერე: „იყო ერთი ბერ და ერთი ჭაბუკ“ (მამათა ცხოვრ.); „მოუწოდა ბერთა ისრაელისათა“ (ლევიტ. 9,1); „ბერბერთა ზღაპართა განვეშორე“ (სარჯველაძე, 1995); „მოხუცებული არავინ არს მათ ქუეყანასა“ (შუშ. წამება); **ბერობა – მოხუცებულობა**, ხევის-ბერი – ხეობის **უხუცესი** (საბა); **სი-**
#159#

ბერე – ხანდაზმულობა (ჩუბინაშვილი, 1971); „მას ვერც სიბერე და

ვერც ჟამი ვერ დააბერებს“ (ბარათაშვილი, 1996); „სიბერის ჟამსა მოიცა ძალი“ (იქვე).

ბერი გვხვდება არა მარტო მოხუცებულობის, არამედ, მონაზონის მნიშვნელობითაც. „ჰკითხა ძმამან ვინმე ბერსა“ (მამათა ცხოვრ.); საბასთან მას (მონაზონს) კაცი / ქალი მოწესე ეწოდება. ბერი – კაცი / ქალი მოწესე ანუ მემხოლოე ანუ მონაზონი (მონაზონა) (საბა, 1993). **სიბერის** პარალელური ფორმაა **მოხუცება**, **ხანდაზმულობა: მოხუცებულთათვის** პატივისა“ (I ტიმოთე, 12). შევნიშნავთ, რომ ბერძნულში უხუცესს ეწოდება პრესვიტერი (πρεσβύτερος). ქართულში წუცესი-ბერი ეკლესიის მსახურსაც აღნიშნავს, ხოლო პრესვიტერი სამღვდლო ხარისხია (დანელია, 1998).

ურვა – მწუხარება – დარდი – გლოვა „იწყო მწუხარებად და ურვად“ (მათე 26, 37); „რად მწუხარე ხარ სულო ჩემო და რად შემადრწუნებ მე?“ (ფს. 42, 5); „ვითარცა მგლოვარე და მწუხარე, ეგრეთ დავმდაბლდი“ (ფს. 34,14); „დედაკაცი რაჟამს შობნ, მწუხარება არნ მისა“ (იოანე 16, 21); „გარდაიქცენ მწუხარებაი მათნი მხიარულებად“ (კირ. იერუსალიმელი); „ურვათა ჩემთაგან გამომიყვანე მე“ (ფს. 27, 17); „სიცილით ლაღობს, მიეცა გულთ ამოსვლა დარდსა“ (ვეფხისტყაოსანი, 1986, 84-4); „რკინას ჟანგი ჭამს, კაცის გულს დარდი, იარა“ (ანდაზა); „მაგის დარდსაც გავუმღებ“ (ბარათაშვილი, 1996), „ნ. ბარათაშვილს გულში ჰქონდა დარდად ბედი ქართლისა“ (ჭავჭავაძე, 1984)...

დღეს გამოქვეყნებულ ლოცვებსა თუ დაუჯდომლებში მოძღვართა საუბრებში და ვფიქრობთ, აქედან გამომდინარე მორწმუნეთა მეტყველებაში შეინიშნება განხილულ სინონიმურ წყვილთა სემანტიკური დიფერენციაცია.

წიგნში „რას გვეტყვი მამაო?“ (გაზ. „კვირის პალიტრის“ რუბრიკის – „რას გვეტყვი მამაო?“ კითხვა-პასუხის კრებული, რედაქტორები: დეკანოზები დავით შარაშენიძე და ზაქარია მაჩიტაძე, 2005) ვკითხულობთ:

– „აქამდე მეგონა, რომ სიტყვები „იმედი“ და „სასოება“ ერთი და იგივე მნიშვნელობის იყო. მითხრეს, რომ „სასოება“ უფალთან უფროა დაკავშირებული, როგორ გავიგო ეს?

#160#

– იმედს ადამიანი საკუთარ გეგმებზე, სურვილებზე აგებით

ქმნის და შესაძლოა არ გაამართლოს. ხოლო სასოება უფლის იმედია, უფლისადმი მუდარაა, მისთვის ნუგეშის თხოვნაა. უფალი ყოველთვის არის იმ ადამიანებთან, რომლებსაც მისი სასოება აქვთ“ (იქვე, გვ. 196).

გამომდინარე აქედან, ახლადშექმნილ ლოცვებსა და დაუჯდომლებში ერთმანეთის გვერდით გვხვდება ამჟამად სემანტიკური ნიუანსით განსხვავებული ზემოთ განხილული სიტყვები: „...დამდებნი შენზედა ყოვლისა **სასოებისა და იმედისანი** (ღვთისმშობლის ჰომილიები, 2001); „ძალო ღვთისაო, მიქაელ მთავარანგელოზო, დაგვიცავ ჩვენ ცეცხლისა და მახვილისაგან, სიყმილისაგან შიმშილისაგან, სტიქიური უბედურებისა და მოწამლული ჰაერისაგან გვეყავნ შემწედ ყოველთა განსაცდელთა, ურვათა და მწუხარებათა შინა!“ (ლოცვა მიქაელ მთავარანგელოზისადმი მუხლთადრეკით სათქმელი, 2000)...

განხილული მაგალითებიდან **სიყმილსა და შიმშილს, ურვასა და მწუხარებას, სასოებასა და იმედს** შორის ის განსხვავებაა, რომ ამ წყვილთაგან პირველნი უფალს, ზენაარსს მიემართებიან, ხოლო მეორენი – ქვეყანას. ჩვენი რესპოდენტები აღნიშნავენ, რომ: სიყმილი სულიერი შიმშილია რაც უდრო მეტია, ვიდრე უქმელობით გამოწვეული შიმშილი. ერთით შეიძლება წაიწყმიდოს კაცი, მეორეს კი გაუძლებს. როგორც სასოება ღმერთის უნდა გვექონდეს და იმედი კაცის. ჩემთვის ურვა და მწუხარება ორივე სულიერი ტკივილია. აბა რატო წერია ფსალმუნში „რად მწუხარე ხარ სულს ჩემს და რად შემადრწუნებ მე“-ო? თან ხო ვამბობთ, სული მიწუხსო, დარდი კი, ვფიქრობ, ამქვეყნიური ტკივილი და ფიქრია“ (ქდსკი უ, 2006). შდრ. „მამაო ჩვენოს ლოცვის მეოთხე მუხლში: პური ჩვენი არსობისა, არ შეიძლება მხოლოდ ხორციელი პური მოვითხოვოთ, მთავარია, სულიერ პურზეც ვიფიქროთ“ (მართლმადიდებლური ეკლესიის კატეხიზმო, 1990).

რაც შეეხება სინონიმებს **დაბერება – ხანდაზმულობა**, მათ მორწმუნეთა, ასევე სასულიერო პირთა მეტყველებაში სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვთ. მაგალითად, დაბერებაში იგულისხმება სულიერი სიმაღლე, ე. ი. დაბრძენება და არა ასაკთ სიმრავლე. დალოცვის გავრცელებულ ფორმაში: „ღმერთმა დაგაბეროს“ არ მოიაზრება #161#

რება მხოლოდ დიდხანს სიცოცხლე, ესაა სულიერი სიბრძნე ანუ ბერობა.

ზემოთ განხილული მაგალითებიდან ჩანს, რომ დღეს მორწმუნეთა მეტყველებაში რწმენითი ფაქტორის ზეგავლენით მოხდა სინონიმთა სემანტიკური დიფერენციაცია; შედარებით არქაულ (დღევანდელ მეტყველებაში ნაკლებად ხმარებულ) სიტყვას უფრო სულიერი დატვირთვა მიენიჭა, თუმცა სიყმილი-შიმშილი წყვილის გარდა, სხვა დანარჩენი ერთსა და იმავე დროს პარალელურად გამოიყენებოდა. შეიძლება ითქვას, რომ იდეოგრაფიული სინონიმები სტილურ სინონიმთა რიგში გადავიდა.

2.2.4. ზოგი სიტყვის (მეგობარი, სულიერი ძმა, შეყვარებული) სემანტიკური ცვლილებისათვის

საზოგადოებაში არსებული სოციალურ-პოლიტიკური, კულტურულ-ეკონომიკური ცვლილებები და შესაბამისი ფსიქოლოგიური ფაქტორები იწვევს ცნობიერების ფორმირებას. ეს კი ყველაზე უკეთ აისახება ენაში... ხდება სიტყვის მნიშვნელობის ცვლა ან ჩანაცვლება ახალი ლექსებით. ყოველივე ეს საზოგადოების განვითარების და მისი უცხო კულტურასთან ურთიერთობის თანამდევ პროცესია.

საანალიზოდ ავიღეთ ორი სიტყვა (**შეყვარებული, მეგობარი**), რომელიც დღესდღეობით ყველაზე მეტად განიცდის სემანტიკურ ცვლილებას, თუმცა ეს პროცესი ჯერ კიდევ არაა დასრულებული. აღნიშნულ სიტყვათა მნიშვნელობის დესემანტიზაციას არაერთი ფორუმი ეძღვნება ინტერნეტ გვერდებზეც. ჩანს, რომ საზოგადოება ეძებს გზებს, იპოვოს შინაარსის თანხვედრი სიტყვა (ამაზე იხ. ქვემოთ).

ი. აბულაძის ლექსიკონიდან ჩანს, რომ ძველ წერილობით ძეგლებში **საყვარელი ადამიანის** აღსანიშნავად გამოიყენებოდა ტერმინები **საყვარელი, მოყვარე, მეგობარი, ტრფიალებული** (შეყვარებული). პირველი ორი მომდინარეობს ზმნური ფუძიდან **ყვარ – ყუარება – სიყუარულის ქონება** (ვმოყურობ, ვყუარობდი, სიყუარული, შეყუარება – სულხან-საბა, 1993); „ესე არს ძე ჩემი **საყუარელი** – მათე 3,1“ (ი. აბულაძე, 1973), „**საყუარელსა** ძმასა ჩემსა გიკითხავ – რიფსიმეს წამება“ (იქვე), „მოუწო-

#162#

და ყოველთა მეგობართა მისთა მთავარმან – 40 სებასტიელის წამება“ (იქვე), „კაცი იგი ახალნერგი, შეყვარებული; ესაია 3, 7“ (იქვე). „ქრისტესმიერნო საყვარელნო“ (იოანე ოქროპირი, 1990), „განგაშორეს შენ ტრფიალებულთა შენთა; იერემ. 4, 30“ (ი. აბულაძე, 1973), „ვეტრფიალე სიკეთესსა მისსა“ (იქვე; სიბრძ. სოლომ. 8,2).

„ვეფხისტყაოსანში“ საყვარლად იწოდება აგრეთვე შეყვარებული ქალი ან კაცი: „ჩვენ ვერ ჭვრეტა საყვარლისა ჭირსა ძველსა გაგვიახლებს“ (რუსთაველი, 1986, 840.1), „მაგრა შევკრთი, საყვარელი ჩემი ვნახე ძილსა შინა“ (იქვე, 512, 2), „აწ, საყვარელსა მიუწერს გულამოსკვნილი, მტირალი“ (იქვე, 1292,1)...

ქეგლ-ის მიხედვით: საყვარელი რამდენიმე მნიშვნელობით გამოიყენება:

1. ვინც ან რაც უყვართ „საყვარელი შვილი; საყვარელი მასწავლებელი“, „მშობლიური ჩემო მიწავ, შენს საყვარელ სახელს ვფიცავ“ (გ. ტაბ.); საყვარლად – ლამაზად, მოხდენილად, მშვენივრად „საყვარლად მორთავს ბალახს“ (ვაჟა), „ზედა ტუჩი საყვარლად აბურცვოდა“ (ვ. გამს.)

2. სატრფო, მიჯნური – „ცნობს საყვარელი საყვარლისა გულს“ (აკაკი);

3. ვინც ვინმესთან ქორწინების გარეშე, ფარულ კავშირში იმყოფება „შენ ქმარს ღალატობ, სხვისი საყვარელი ხარ“ (ქ. ლომთათ.), როცა ქმარი შინ არ ეგულვის, ქალი საყვარელს ეპატიჟება“ (გ. ქიქოძ.)

4. სიტყვის მასალა – „ვამი, საყვარელო, რა ბედნიერი დღეები მეღის!“ (ა. ქუთათელი).

ქართულში ერთმანეთის პარალელურად გამოიყენებოდა სიყვარულიდან ნაწარმოები ფორმები: ღვთისმოყვარეობა, კაცთმოყვარეობა, სიბრძნისმოყვარეობა... – ვერცხლისმოყვარეობა, სიძვისმოყვარეობა, გამოთმოყვარეობა... მაგრამ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ტერმინი საყვარელი, მემრუშე ადამიანის მნიშვნელობით გვხვდება მხოლოდ მე-19 საუკუნიდან, მანამ ამ სემანტიკით გამოიყენებოდა ლექსემები: აშიყი // არშიყი, ხარჭა // ხასა, მემავი, მრუში (p.s. განირჩეოდა მრუში – ქორწინებაში მყოფთა ფარული კავშირი, მემავი პირიქით) „აშიკი ურცხვ და ურუდებული“ (ზ. სარჯველაძე,

1995), „საულისა სუმულ იყო ხარჭი ერთი – II მეფ. 22, 24“ (ი. აბულაძე, 1973), „შეიყუარა უფროის ცოლთა და ხარჭათა მისთა #163#

– II ნეშტ. 11, 21“ (იქვე), ზოგჯერ ამ მნიშვნელობით გვხვდება **მოტრფიალც: მოტრფიალე // აშიყი** „ჭაბუკი იგი მოტრფიალე განხურვებული“ (ი. აბულაძე, 1973), „**ტრფიალება** სხუა არარა არს თვინიერ დახშირება ნებისა წადილისასა“ (სულხან-საბა, 1993).

მოყვარე, საყვარელი ადამიანის აღსანიშნავად, როგორც ზემოთ მოყვანილი მაგალითებიც მოწმობს, ქართულში გამოიყენება ტერმინი **მეგობარი, ამხანაგი, მეგობარი** – მოყუარე, საყვარელი, მახლობელი, ამხანაგი „**მეგობარი** სიძისაი... სიხარულით უხარიან“ (პარხლის ოთხთავი, იოანე 3. 29); „უკეთუ გლოცვიდეს მოყუარე შენი“ (გელათის, II შჯული 13, 6); **მოყვარენი** ჩემნი და **მეგობარნი** ჩემნი ჩემს წინაშე მომეახლნეს და დადგეს“ (ფს. 37, 12); „მაღლი და **მეგობრობა**ი განააზნაურებს“, „უხმო ყოველთა **მეგობართა** მისთა“ (ი. აბულაძე, 1973); „მას ღამესა ერთგან იყვნენ შვენიერნი **ამხანაგნი**“ (რუსთაველი, 1986, 673, 4), „აწ **ამხანაგთა** არ გიგრძნან, წადი, მათთანა ვლიდია“ (იქვე, 442, 3).

საბას განმარტებით: „**მეგობარი** არს საყვარელი სამუდამოდ გაუყარი, მარადის თანა მყოფი“, (სულხან-საბა, 1993), **მეგობარი** – **გულითადი ამხანაგი, ჭირისა და ლხინის მოზიარე, ახლობელი ადამიანი**: „მეგობარი, ნამდვილი ადამიანი გაჭირვების დროს შველის ყველასა“, ი. გოგებაშვილი: „მეგობრებო, წინ, წინ გასწით!“ ი. ევდომი: „აი, ჩემი მფარველი მეგობარი!“ ნ. ლომოური (ქეგლ). ყველას გვახსოვს სულხან-საბას ტრაქტარი ამხანაგის შესახებ: „ამხანაგი ზღუდე მაღალია, სიმაგრე დაურღვეველია...“

როგორც განხილული მაგალითებიდან ჩანს, დღემდე არაკანონიერ სქესობრივ კავშირში მყოფი ქალი და მამაკაცი იწოდებოდნენ **საყვარლებად**. ხოლო სუფთა, წრფელი ურთიერთობის მქონენი კი **შეყვარებულებად**. **მეგობარად** კი მოიხსენება გვერდით მდგომი, ჭირისა და ლხინის მოზიარე ამხანაგი.

დღეს დასავლეთიდან შემოსულ ლიტერატურასა და ფილმებში შეყვარებულად ითარგმნება საქმრო, რომელთანაც ქორწინებამდე სექსი ნებადართულია.

გამომდინარე იქედან, რომ შეყვარებული დღითი-დღე კარგავს ძველ მნიშვნელობას, საზოგადოება ცდილობს ენობრივად

მოუძებნოს მას განსხვავებული ნიშანი. თუ თვალს გადავაავლებთ ინტერნეტ ფორუმებს..., ვნახავთ, რომ ახალგაზრდები ე. წ. თინეიჯერები ლექსიკონებსაც კი მიმართავენ საჭირო სიტყვის საპოვნელად. მაგ. მოვიყვანთ მცირე ამონარიდს: „შეყვარებულს ვილა #164#

იყენებს, ცოტა ბავშვურიცაა, თან კიდევ საყვარლის პონტშიც ხმარობენ და არ მისწორდება. რა უნდა დავარქვა ბიჭს, რომელიც მესიმპათიურება? სულხან-საბაც კი ვნახე, მარა იქ ამის შესაფერისად ჩოყლაყი წერია და ტეხავს, ან როგორ უნდა წარვადგინო, გაიცანით, ეს ჩემი ჩოყლაყია-თქო :)“ (<http://forum.tsu.ge/lofiversi-on/index.php/>) ან კიდევ „ქართულ შესატყვისს ვეძებ. არ მომწონს „გელ/ბოიფრენდი“. „შეყვარებულის სტატუსის“ მერე „პწიტი ამი“-ს როგორ იტყვოდი ქართულად? მეგობარი ხო, მაგრამ იმ მეგობარს რას უშვები, ვინც უბრალოდ მეგობარია და არა მეგობარი მეგობარი. ბოლო-ბოლო სახელი ხომ უნდა დაერქვას ფენომენს, რომელიც არსებობს?! მოკლედ რა დავარქვათ?“ (<http://forum.rustavi2.com/lofiversion/index.php/>)

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე ეკლესიურმა საზოგადოებამ გამოსავლის საპოვნელად კლასიკურ ქართულს მიმართა და წამოიღო იქედან სიტყვა **მიჯნური** (შრდ. „მიჯნურობა სხვა რამეა, არ სიძვისა დასადარი...“ რუსთაველი), რათა შეყვარებული ანუ დღევანდელი გაგებით სექსუალური პარტნიორი და წრფელი, სუფთა ურთიერთობა გაემიჯნა. ამის გამო, მორწმუნენი ღვთისმშობლის ხატს „უჭკნობი ყვავილი“, რომელიც გადმოცემით ოჯახის შექმნას აკურთხებს, „მიჯნურობის“ ხატად მოიხსენიებენ.

რაც შეეხება მეგობარს, დღეს იგი ხშირ შემთხვევაში ენაცვლება ინგლისურიდან შემოსულ **ბოიფრენდს** (boyfriend-girlfriend) (სიტყვა-სიტყვით გულითადი მეგობარი). ასე მოიხსენიებენ ადამიანს, რომელთანაც იზიარებენ სარეცელს და რომელიც შემდგომში, შეიძლება, გახდეს საქმრო/საცოლე. თუმცა ისიც შეიძლება, ვივარაუდოთ, რომ მეგობარი ერთგვარი ევფემიზმია საყვარლის აღსანიშნად.

მასალაზე მუშაობისას ასეთი ფაქტის მომსწრეც გავხდით, ერთ ოჯახს ახალგაზრდა ქალ-ვაჟი ესტუმრა, მათი წასვლის შემდეგ მეზობელმა ამ ოჯახის წევრს უთხრა: „ეს ბიჭი თქვენი ნათესავის მეგობარია ხომ?“ რაზედაც უპასუხეს – „არა, მეგობარი არ

არის, საქმროა“. რაც შეეხება პერიფერიებს, აქ ჯერ კიდევ მთლად არ მომხდარა საანალიზო სიტყვათა დესემანტიზაცია და ისინი ტრადიციული გაგებით გამოიყენება (მეგობარი – ახლობელი ძმაცავი, დაქალი).

ეკლესიაც, შეიძლება ითქვას, კრძალავს კიდევ ახლობელი მამაცავის თუ ქალის მისამართით სიტყვა „მეგობრის“ ხსენებას და #165#

თხოვს მრევლს, სხვა ტერმინით ჩაანაცვლოს იგი. ამიტომ მკვიდრდება შესიტყვებები: **ქრისტესმიერი მეგობარი / ნამდვილი მეგობარი / სულიერი და-ძმა** ან ტერმინები: **ძმობილი / ძმაცავი / ძმადნაფიცი, დობილი / დაქალი**.

ვერ გიტყვით, რა ფორმითა ან შინაარსით დამკვიდრდება საანალიზო ლექსემები მომავალში, გაგრძელდება დესემანტიზაციის ეს პროცესი, თუ შინაარსის ადექვატური ახალი სიტყვა გამოიძენება. შესაძლოა, ახლობლის აღსანიშნად გააქტიურდეს შესიტყვება **ნამდვილი მეგობარი** ან **ქრისტესმიერი მეგობარი** ისე როგორც კაცური კაცი, ღირსეული ადამიანის მნიშვნელობით (შდრ. კაცია ადამიანი?! – ილიას რიტორიკული შემახილი).

აღნიშნულ ტერმინთა სემანტიკის რღვევა, მიმდინარე, ჯერ კიდევ დაუმთავრებელი პროცესია (იგი ისე აქტიური არაა პერიფერიებში, როგორც საქართველოს ცენტრალურ ქალაქებში). საზოგადოების ცნობიერებაში ფასეულობათა გადახალისება ხდება, დღეს თუ არა ხვალ, ეს ყველაფერი სათანადო ნიშნით გამოიხატება ენაშიც.

#166#

ძირითადი დასკვნები

სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგად არის შესწავლილი ქართული ენის ტერიტორიული კილოები; მრავალი გამოკვლევაა პროფესიულ-დარგობრივი ლექსიკის შესახებაც, მაგრამ ნაკლები ყურადღება აქვს დათმობილი სოციალური და პროფესიული დიალექტების, არგონებისა თუ ჟარგონების შესწავლას.

ცნობილია, რომ სოციალურ-პროფესიული დიალექტების ძირითად თავისებურებებს ქმნის ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ წესს

ასახავს, დროთა განმავლობაში პროფესიული დარგების თუ სოციალური ფუნქციების ტრანსფორმაციის გამო იცვლებიან ან ქრებიან სოციალური და პროფესიული დიალექტებიც, ამდენად, მათ დროულ შესწავლას დიდი მნიშვნელობა აქვს. ამ თვალსაზრისით მეტად საშურია ახალაღორძინებული ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველების თავისებურებების აღნუსხვა და შესწავლა.

საბჭოთა პერიოდში კომუნისტურმა რეჟიმმა შეზღუდა მართლმადიდებლური ღვთისმსახურება, რეპრესიებით მოსპო ან დააშინა სამღვდლოება და აქტიური მრევლი, შესაბამისად, დაიკარგა ბევრი თვალსაზრისით საინტერესო მრევლის მეტყველება.

გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან საქართველოში აღორძინებს დაიწყო მართლმადიდებლობამ; გაძლიერდა საეკლესიო მრევლიც, რომელიც 90-იან წლებში ეკლესიებისა და თითოეული მოძღვრის გარშემო გაერთიანებულ მძლავრ საზოგადოებად ჩამოყალიბდა. მრევლის წევრთა აერთიანებთ არა მხოლოდ წირვალოცვის დრო და ეკლესიის ეზო, არამედ ცხოვრების ერთგვარი წესიც; მრევლის წევრები ერთად დადიან წმიდა ადგილების მოსალოცვად, ხდებიან ერთმანეთის ნათესავები, მეგობრები („სულიერი დები და ძმები“) და ა. შ.

საეკლესიო ენის ველში ხანგრძლივი თანაცხოვრების გამო თავისებურ ელფერს იძენს მრევლის მეტყველებაც; კერძოდ, მრევლის მშობლიური ტერიტორიული კილოს, ოფიციალური სახელმწიფო ენის, საეკლესიო ენისა და საწესჩვეულებო რიტუალების თანამდევნი ლექსიკის ურთიერთშეზავებით იქმნება მეტყველების საინტერესო ვარიანტი, რომელიც აშკარად განსხვავდება როგორც სამწიგნობრო ენის საეკლესიო და სალიტერატურო ვარიანტებისგან, ასევე ტერიტორიული კილოებისგან.

#167#

აწსუ ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის პროგრამით გათვალისწინებულია ტერიტორიული და სოციალური დიალექტების ნიმუშების ჩაწერა-შესწავლა პროფესიონალებით დაკომპლექტებული მომძიებელთა ჯგუფების მიერ; წლების მანძილზე მუშაობისას ჩვენი ყურადღება მიიქცია ქართველი მართლმადიდებელი ეკლესიის აქტიური მრევლის მეტყველების თავისებურება სტილმა. მასალების საგანგებო მოძიებამ ბევრი საინტერესო მოვლენა წარმოაჩინა; კერძოდ, შესაძლებელი გახდა აქ-

ტიური მრევლისა და ქართველი საზოგადოების სხვა ნაწილის (პასიური მართლმადიდებელი მრევლის ჩათვლით) მეტყველების განსხვავებული მახასიათებლების განსაზღვრა. ჩვენ შევისწავლეთ ქართული საზოგადოების ერთი ფენის – აქტიური მართლმადიდებელი მრევლის – მეტყველება ლექსიკოლოგიური და ფრაზეოლოგიური თვალსაზრისით (რითაც იგი მეტ-ნაკლებად ემიჯნება საზოგადოების სხვა ნაწილს); ასევე ზოგი რელიგიური ტერმინის სემანტიკა და მორფოლოგიური სტრუქტურა; აგრეთვე, ზეპირ მეტყველებაში არსებული (მათ შორის ხალხურ მეტყველებაში დღემდე დაუფიქსირებელი) ფრაზეოლოგიური ერთეულები დავაჯგუფეთ, დავადგინეთ წარმომავლობა, მივუთითეთ სემანტიკური ცვლილებები და სხვ.

მრევლის მეტყველებაში დადასტურებულ ბიბლიურ შესიტყველებში გამოიყოფა შემდეგი ჯგუფები:

1. ბიბლიურ პირთა ქადაგებებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიური ერთეულები;
2. ბიბლიური სიუჟეტებიდან მომდინარე შესიტყვეებები;
3. ბიბლიურ სახელებთან დაკავშირებული შესიტყვეებები;
4. მართლმადიდებლური წეს-ჩვეულებებიდან მომდინარე ფრაზეოლოგიური ერთეულები;
5. ხალხურ წარმოდგენებთან დაკავშირებული საეკლესიო ტერმინების შემცველი შესიტყვეებები.

შენიშნავთ, რომ ბოლო ჯგუფში („ხალხურ წარმოდგენებთან დაკავშირებული საეკლესიო ტერმინების შემცველი შესიტყვეებები“) გაერთიანებული ფრაზეოლოგიზმები, მართალია, უშუალოდ ბიბლიიდან არ მომდინარეობს, მაგრამ მათში ასახულია ბიბლიის გავლენა ხალხურ ცნობიერებაზე.

ბიბლიური შესიტყვეების შესწავლამ გვიჩვენა, რომ მათი ერთი ნაწილის სემანტიკური ცვლა ირონიულმა დატვირთვამ განაპირობა; რელიგიის აკრძალვის წლებში მოხდა ფრაზეოლოგიურ ერთეულებში #168#

თეულთა ფუნქციური ცვლილებაც; გვხვდება ისეთი შესიტყვეებები, რომლებიც გამოცემულ ლექსიკონებში არ ასახულა, ზოგიც დღეს აღარ ან იშვიათად გამოიყენება.

საკვლევ მასალაზე მუშაობისას იდიომებთან (მყარი, ერთგნებიანი შესიტყვებანი) ერთად განვიხილეთ ბიბლიური ფრაზები (ექ-

სპრესიულ-ემოციური, ხატოვანი პერიფრაზები და მისალმება-დამშვიდობების, წყევლა-დალოცვის ფორმულები თავიანთი ფუნქციის შეცვლის გამო, რომლებიც მიისწრაფვიან ერთცნებიანობისაკენ და შინაარსით იდიომს უახლოვდებიან; ამასთანავე, დღეს მათ ისევ აქვთ სახალხო სანქცია (წერილობითი ძეგლების თანახმად, გამოიყენებოდა ძველად, მივიწყებულ იქნა გარკვეული მიზეზების გამო და კვლავ აღდგა) – საზოგადოების ერთი სოციალური ჯგუფი იყენებს მეტყველებაში.

მორწმუნეთა საუბარში დადასტურებული ბიბლიური ფრაზები ხშირად ენაცვლებიან მოცემული დიალექტისათვის დამახასიათებელ სიტყვა-ფორმებს; ისინი გამოიყენება ამა თუ იმ გრძნობის, აზრისა თუ განწყობილების გამოსახატავად; აგრეთვე წყევლა-დალოცვის ფორმულებში, მისალმება-დამშვიდობებისას. ბიბლიური ფრაზების გვერდით გვხვდება აგრეთვე ღვთისმსახურებაში არსებული ლოცვებიდან მომდინარე პერიფრაზები.

აღსანიშნავია, რომ ფრაზეოლოგიზმთა უმრავლესობა მრევლის მეტყველებაში საეკლესიო სტილითაა წარმოდგენილი. ყოველივე ეს მოწმობს, რომ კლასიკური ქართული (რომელიც მხოლოდ ლიტურგიკის ენად ითვლებოდა) დღესაც აქტიურად გამოიყენება; აღნიშნული საფუძველს გვაძლევს, „შველი“ ქართული ენა და თანამედროვე ღვთისმსახურების ენა, ამჟამინდელი ქართველური კილოები და ქართველთა სამწიგნობრო ენა სალიტერატურო ენის სტილურ ვარიანტებად განვიხილოთ.

ქართულ მართლმადიდებელ ეკლესიაში გამოყენებული ლიტურგიკული ტერმინების უმრავლესობა ბერძნული წარმომავლობისაა, მაგრამ ოდითგანვე გვხვდებოდა შესაბამისი ქართული ვარიანტებიც, რისი შედეგიცაა სინონიმური პარალელები.

ნაშრომში გაანალიზებულია ტერმინები, რომელთაც საინტერესო ხალხური ვარიანტები დაეძებნათ; წარმოდგენილია მათი სემანტიკური ცვლილებები და მორფოლოგიური სტრუქტურა. დროთა ვითარებაში სიტყვამ, როგორც ცოცხალმა ორგანიზმმა, იცვალა მნიშვნელობა, რასაც ძირითადად სხვადასხვა მოტივი უდევს საფუძველად.

#169#

ნაშრომში შესწავლილია არქაული ზმნური ფორმების გამოყენების გარკვეული შემთხვევები: საწყისები, რომელთაც დაკარგეს

ზმნური თვისებები და უკვე მხოლოდ არსებითის სახით გვხვდება (გარდამოხსნა (ფარდაგის მნიშვნელობით), წარმოტყვევნა (ხატის მნიშვნელობით); ფორმები, რომლებიც მხოლოდ გარკვეულ კონტექსტში გამოიყენება (აღვლენა ლოცვის ან წირვისა, წარგზავნა დღესასწაულისა) და ფორმები, რომლებიც ძირითადად მრევლის მეტყველებისთვისაა დამახასიათებელი (განსვლა, გარდასვლა, განჩვენება).

შრომაში ყურადღება გავამახვილეთ აგრეთვე სულიერი მოძღვრის აღსანიშნავად სიტყვა „მამა“-ს ფორმოზრივ გამიჯვნაზე. აღნიშნული ლექსიკური ერთეულის წოდებითი ბრუნვის ფორმა „მამა“ მხოლოდ მღვდლისადმი მიმართვისას გამოიყენება; ამასთანავე იგი დღეს ფუძედ გაიაზრება და შესაბამისად სხვა ბრუნვებში სათანადო აფიქსებს დაირთავს (მამამ თქვა, მამოს სახლი...).

შეიძლება ვთქვათ, რომ აქ საქმე გვაქვს ენის შინაგან ტენდენციასთან – ფორმოზრივადაც გამიჯნოს არსებული სემანტიკური ნიუანსები (მამამ მაჩუქა; მამამ მომიტანა); ხოლო დღემდე გრამატიკულ შეცდომად ჩათვლილი აღნიშნული ფორმა დამოუკიდებელ სიტყვად ვაღიაროთ და მეტყველებაში მისი გამოყენება, დასაშვებად და ნორმად მივიჩნიოთ.

კვლევაში განხილულია აგრეთვე სინონიმთა სემანტიკური დივერენციაცია ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველებაში, რასაც საფუძვლად რელიგიური გადააზრება უდევს (**სიყმილი – შიმშილი, სასოება – იმედი, ურვა – დარდი...**) შედარებით არქაულ (დღევანდელ მეტყველებაში ნაკლებად ხმარებულ) სიტყვას უფრო სულიერი დატვირთვა მიენიჭა, შეიძლება ითქვას, რომ იდეოგრაფიული სინონიმები სტილურ სინონიმთა რიგში გადავიდა.

აქვე ყურადღება გავამახვილეთ ლექსემებზე (შეყვარებული, მეგობარი), რომელიც დღესდღეობით ყველაზე მეტად განიცდის რომანტიკურ ცვლილებას, თუმცა ეს პროცესი ჯერ კიდევ არაა დასრულებული. დღეს დასავლეთიდან შემოსულ ლიტერატურასა და ფილმებში შეყვარებულად და მეგობრად (ბოიფრენდ-გირფრედ) მოიაზრება ადამიანი, რომელთანაც ქორწინებამდე სექსი ნებადართულია. გამომდინარე აქედან მეგობარი, დღეს ხშირ შემხვევაში ენაცვლება ინგლისურიდან შემოსულ ბოიფრენდს.

ეკლესიურმა საზოგადოებამ გამოსავლის საპოვნელად კლასიკურ ქართულს მიმართა და წამოიღო იქედან სიტყვა მიჯნური,

#170#

რათა შეყვარებული ანუ დღევანდელი გაგებით სექსუალური პარტნიორი და წრფელი, სუფთა ურთიერთობა გაემიჯნა. რაც შეეხება ტერმინს მეგობარი, არის მცდელობა, მის ნაცვლად დამკვიდრდეს შესიტყვებები: ქრისტესმიერი მეგობარი / ნამდვილი მეგობარი / სულიერი და-ძმა.

ჩვენი კვლევის შედეგები საფუძველს იძლევა, ვილაპარაკოთ ქართველი მართლმადიდებელი მრევლის მეტყველების განსაკუთრებული ენობრივი სტატუსის შესახებ; შდრ.: „სოციალური დიალექტი განიმარტება როგორც ამა თუ იმ საზოგადოებრივი ფენისთვის ნიშანდობლივი სუბვარიანტი (ქვევარიანტი, ნაირსახეობა) მეტყველებისა, შეპირობებული სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, რწმენითი ფაქტორებით; ესა თუ ის სოციალური ფენა ცდილობს სხვათაგან გამოირჩეს თავისი მეტყველებით (ჯ. გამპრეცი, 1975). „ეს მისწრაფება საზოგადოების ყოველი ფენის წარმომადგენლისათვის უპირატესად გააზრებულია და შეგნებული, თუმცა ზოგჯერ ინერციულიცაა“ (ბ. ჯორბენაძე, 1989).

#179#

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ს. აბაკუმოვი, 1912 – Абакумов С., Современный русский литературного языка, М., „Академия педагогических наук РСФСР“, 1942;
2. ი. აბულაძე, 1955 – ი. აბულაძე, მამათა სწავლანი, X-XIII სს. ხელნაწერთა მიხედვით, თბ., საქ. სსრ. მეცნ. აკად. გამომცემლობა, 1955;
3. ი. აბულაძე, 1973 – ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., „მეცნიერება“, 1973;
4. ალია, 2002 – გაზ. „ალია“, ჩეჩნეთის რესპუბლიკა, იჩქერიის ჰიმნი (თარგმანი მ. წიკლაურისა), 2002, ოქტომბერი;
5. შ. ამირანაშვილი, 1971 – შ. ამირანაშვილი, ქართული ხელოვნების ისტორია, თბ., „ხელოვნება“, 1971;
6. მ. ანდრონიკაშვილი, 1966 – მ. ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობიდან, 1,

- თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1966;
7. შ. აფრიდონიძე, 1983 – შ. აფრიდონიძე, იდიომი და იდიომურობა, საენათმეცნიერო ძიებანი, III, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1983;
  8. ახალი აღთქმა, 2003 – ახალი აღქთუმად, გიორგი და ექვთიმე მთაწმიდელების თარგმანთა გადამუშავებული გამოცემა, თბ., საპატრიარქოს გამომცემლობა, 2003;
  9. ო. ახმანოვა, 1957 – Ахманова О., Очерки по общей и русской лексикологии, М., „Учпедриз“.1957;
  10. ო. ახმანოვა 1966 – Ахманова О., Словарь лингвистических терминов, М., „Советская энциклопедия“, 1966;
  11. ნ. აჭარაძე, 1995 – ნ. აჭარაძე, რელიგიურ ტერმინთა ლექსიკონი, თბ., „პოლიგრაფისტი“, 1995;
  12. ე. ბაბუნაშვილი, 1970 – ე. ბაბუნაშვილი, ანტონ I და ქართული გრამატიკის საკითხები, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1970;
  13. თ. ბაგრატიონი, 1979 - თ. ბაგრატიონი, წიგნი ლექსიკონი (მასალები შეკრიბა, ანბანზე გააწყო, წინასიტყვაობა და #180#
შენიშვნები დაურთო გ. შარაძემ), თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1979;
  14. ი. ბაგრატიონი, 1986 – ი. ბაგრატიონი, საბუნებისმეტყველო განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., „მეცნიერება“, 1986;
  15. ი. ბაგრატიონი, 1975 – ი. ბაგრატიონი, ქართული ლექსიკონი, თბ., „მეცნიერება“, 1975;
  16. ვ. ბარნოვი, 1964 – ვ. ბარნოვი, თხზულებანი, გიორგი სააკაძე, თბ., 1964 ;
  17. შ. ბალი, 1961 – Балли Ш., Французская стилистика, М, 1961;
  18. ნ. ბარათაშვილი, 1996 -- ნ. ბარათაშვილი, თხზულებანი სიმფონია-ლექსიკონითურთ, თბ., თსუ-ს გამოცემა, 1996;
  19. ვ. ბარდაველიძე, 1938 – ვ. ბარდაველიძე, სვანურ დღეობათა კალენდარი, თბ., „სახელგამი“, 1938;
  20. ჯ. ბარდაველიძე, 1979 – ჯ. ბარდაველიძე, ქართული ხალხური ლექსი, თბ., „მეცნიერება“, 1979;

21. ვ. ბარნოვი, 1961 – ვ. ბარნოვი, თხზულებანი, ტ.V, თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1961;
22. ნ. ბასილაია, 1991 – ნ. ბასილაია, ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბ., „განათლება“, 1991;
23. ბასილი დიდი, 1990 – წმიდა ბასილი დიდი, ფსალმუნთა მუსიკალობისათვის, ფსალმუნნი მეფის დავითისა, თბ., საპატრიარქოს გამომცემლობა, 1990;
24. ი. ბატონიშვილი, 1990 – ი. ბატონიშვილი, კალმასობა, თბ., „მერანი“, 1999;
25. ბიბლის ენციკლოპედია, 1991 – Библейская энциклопедия, т. II-III, М., „Центурион“, 1991;
26. ბიბლია, 1989 – ბიბლია, სტოკჰოლმი, 1989
27. რ. ბელი, 1980 – Белл Р., Социолингвистика, М., 1980;
28. ვ. ბერიძე, 1974 – ვ. ბერიძე, ძველი ქართული ხუროთმოძღვრება, თბ., „ხელოვნება“, 1974;
29. ვ. ბერიძე, 1960 – ვ. ბერიძე, ძველი ქართველი ოსტატები, თბ., 1960;
30. ბერმონაზვნობა, 1998 – ბერმონაზვნობა, თბ., 1998;
- #181#
31. ბერძნულ-რუსული ლექსიკონი, 1899 – Греческо-русский церковный словарь, СПб, „Патриархское издательство“, 1899;
32. სარა ბერნერის ცხოვრება, თბ., 1975
33. ნ. ბუალო, 1937 – Буало Н, Поэтическое искусство, М., „Гослитзавод“, 1937;
34. ლ. ბულახოვსკი, 1955 – ლ. ბულახოვსკი, ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., თსუ-ს გამოცემა, 1955;
35. ლ. ბულახოვსკი, 1972 – Булаховский Л., Общее языкознание, Внутренняя структура языка, М., „Наука“, 1972;
36. ბ. გაბაშვილი, 1990 – ბ. გაბაშვილი, თხზულებათა სრული კრებული, თბ., „მერანი“, 1990;
37. ე. გაბაშვილი, 1936 – ე. გაბაშვილი, მოთხრობები, ტფ., „სახელგამი“, 1936;
38. ტ. გაბაშვილი, 1988 – ტ. გაბაშვილი, მიმოსვლათა, ქართული მწერლობა, ტ. 8, „ნაკადული“, 1988;

39. ნ. გაბულდანი, 2002 – ნ. გაბულდანი, ქრისტიანული ტერმინოლოგიის სემანტიკური ცვლის ზოგი ტენდენცია ქართულსა და სხვა ქართველურ ენებში, საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 2002;
40. გ. გაკი, 1959 – Гак В., О структурно-семантических группах по французской фразеологии, „Иностранный язык в школе“, 1959, # 95;
41. ჯ. გამპერცი 1975 – Гамперц Дж., Типы языковых Обществ. Новое в лингвистике, Вып. VII, Социолингвистика, М., 1975;
42. ნ. გამრეკელი, ე. მგალობლიშვილი, 1956 – ნ. გამრეკელი, ე. მგალობლიშვილი, რუსულ-ქართული იდიომატიკა, თბ., 1956;
43. ზ. გამსახურდია, 1989 – ზ. გამსახურდია, მთვარის ნიშნობა, თბ., „მერანი“, 1989;
44. ზ. გამსახურდია, 1991 – ზ. გამსახურდია, წერილები და ესეები, თბ., „მერანი“, 1991
45. კ. გამსახურდია, 1991 – კ. გამსახურდია, ემიგრანტული ლიტერატურა, თბ., „მერანი“, 1991;
- #182#
46. Дж. Гамперц, Типы языковых Обществ. Новое в лингвистике, №7, Социолингвистика, Москва, 1975.
47. განმარტებითი ბიბლია, 1987 – Толковая библия (в 3-х томах), Санкт-Петербург, 1911-1913; Второе издание – Институт перевода библии, Стокгольм, 1987;
48. კ. გარდაფხაძე-ქიქოძე, 1995 – კ. გარდაფხაძე-ქიქოძე, ქართული ხალხური დღეობები (რაჭა-ლეჩხუმი), თბ., „მეცნიერება“, 1995;
49. ა. გელოვანი, 1974 — ა. გელოვანი, ლ. ტაქსილის სახალისო ბიბლია, თბ., საქ. კომპ. ცკ-ის გამომცემლობა, 1974;
50. ა. გელოვანი, 1989 — ა. გელოვანი, სიბრძნის სიმფონია, თბ., „ხელოვნება“, 1989;
51. ა. გელოვანი, 1990 — ა. გელოვანი, რელიგიურ ტერმინთა ლექსიკონი, ჟურნ. „რწმენა“, თბ., საქ. კომპ. ცკ-ის გამომცემლობა, 1990;
52. ალ. გვენცაძე, 1974 – ალ. გვენცაძე, ზოგადი სტილისტი-

- კის საფუძვლები, თბ., „განათლება“, 1974;
53. რ. გვეტაძე, 1951 – რ. გვეტაძე, მოთხრობები, თბ., „სახელგამი“, 1951;
54. ა. გვოზდევ, 1955 – Гвоздев А., Очерки по стилистике русского языка, М., 1955;
55. ა. გრაჩოვი, 1992 – Священник Грачев Алексей, Когда дети болеют, „Русский вестник“, М., 1992;
56. ი. გრიშაშვილი, 1955 – ი. გრიშაშვილი, ერთტომეული, თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1955;
57. ი. გრიშაშვილი, 1997 – ი. გრიშაშვილი, ქალაქური ლექსიკონი, თბ., „სამშობლო“, 1997;
58. დ. გურამიშვილი, 1992 – დ. გურამიშვილი, დავითიანი, თბ., „საქართველო“, 1992;
59. შ. დადიანი, 1959 – შ. დადიანი, რაც გამახსენდა, თბ., „ხელოვნება“, 1959;
60. ი. დავითიანი, 1951 – ი. დავითიანი, სრული კრებული, თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1951;
61. ი. დამასკელი, 1995 – ი. დამასკელი, წმიდა ხატთათვის, ჟურნალი „წყარო“, ოზურგეთი, „ოზურგეთ-შემოქმედის ეპარქია“, 1995, # 28;
- #183#
62. კ. დანელია, 1998 – კ. დანელია, ნარკვევები ქართული სამწერლობო ენის ისტორიიდან, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1998;
63. დარიგებანი, 1995 - დექით მტკიცედ და შეურყევლად, თბ., საპატრიარქოს გამოცემა, 1995;
64. ი. დოლიძე, 1965 – ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. II, თბ., „მეცნიერება“, 1965;
65. ელინური მითები, 2009 - ელინური მითები, თბ., 2009;
66. ფ. ერთელიშვილი, 1957 – ფ. ერთელიშვილი, ანდაზის ცნების საკითხისათვის, მნათობი, #93, თბ., 1957;
67. რ. ერისთავი, 1958 – რ. ერისთავი, რჩეული თხზულებანი, თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1958;
68. ა. ეფიმოვი, 1939 – Ефимов А., Фразеологическое новаторство Салтыкова-Щедрииа; ж. „Литературная учеба“, 12, V, 1939,

69. ა. ეფიმოვი, 1961 – Ефимов А., Стилистика художественной речи, М., “Гос. Университет”, 1961;
70. Этимологический словарь русского языка, М., „Просвещение“, 1975
71. უ. ვაინრაიხი, 1970 – უ. ვაინრაიხი, შესაძლებელია თუ არა სტრუქტურული დიალექტოლოგია? მიმოხილველი # 4-5, თბ., 1970;
72. ა. ვაისმანი, 1991 – Вайсман А., Греческо-русский церковный словарь, М., 1991;
73. ვაჟა-ფშაველა, 1984 – ვაჟა-ფშაველა, თხზულებათა სრული კრებული, 10 ტომად, ტ. IX, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1984;
74. ვ. ვომპერსკი, 1979 – Вомперский В., Стилистическое учение М. Ломоносова, М., 1970;
75. ფ. ვეინტრაუბი, 1972 – Вейнтрауб, Ф., Идиомы, имеющие грамматическую структуру сочинительного словосочетания в книге, Вопросы французской филологии, М., „Труды МГПИ“, 1972;
76. ვ. ვინოგრადოვი, 1963 – Виноградов В., Стилистика, Теория поэтической речи, М., „Акад. наук СССР“, 1963;

#184#

77. ვ. ვინოგრადოვი, 1947– Виноградов В., Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. М-Л., 1947:
78. ვ. ვინოგრადოვი, 1955 – Виноградов В., Итоги обсуждения вопросов стилистики, журн. „Вопросы языкознания“ ... М., 1955;
79. ლ. ვულფიუსი, 1929 – Вульфиус Л. К вопросу о классификации идиом, ж. Русский язык в советской школе, № 6, М., 1929;
80. ფ. ზანდუკელი, 1964 – ფ. ზანდუკელი, ანდაზისა და სიტყვის მასალის ურთიერთობისათვის, ქართული ფოლკლორი, ტ. I-II, თბ., „მეცნიერება“, 1964;
81. ე. ზიბუცაიტე, 1962 – Зибуцайте Э., Проблема фразеологического синонима, „Учен. зап. высших

- учебных заведений Лит. СССР“. Языкознание, 1962,
т. 4;
82. ა. თაყაიშვილი, 1961 – ა. თაყაიშვილი, ქართული ფრა-
ზეოლოგიის საკითხები, თბ., საქ. მეც. აკად. გამოცემა,
1961;
83. ე. თაყაიშვილი, 1899 – ე. თაყაიშვილი, საქართველოს
სიძველენი, ტ. I, თბ., „მეცნიერება“, 1899;
84. ე. თაყაიშვილი, 1909 – ე. თაყაიშვილი, საქართველოს
სიძველენი, ტ. II თბ., „მეცნიერება“, 1909;
85. ე. თაყაიშვილი, 1910 – ე. თაყაიშვილი, საქართველოს სიძ-
ველენი, ტ. III, თბ., „მეცნიერება“, 1910;
86. ე. თაყაიშვილი, 1920 – ე. თაყაიშვილი, საქართველოს
სიძველენი, ტ. IV, თბ., „მეცნიერება“, 1926;
87. ვ. თელია, 1966 – Телия В., Что такое фразеология,
М., 1966;
88. ვ. თოფურია, მ. ქალდანი, 2000 – ვ. თოფურია, მ. ქალ-
დანი, სვანური ლექსიკონი, თბ., „ქართული ენა“, 2000;
89. თთუენი, 2001 – თთუენი, II. გამოცემა (ნუსხურად), სა-
ბერძნეთი, „ორთოდოქს კიფსელი“, 2001;
90. ა. იაკოვლევსკაია, 1949 – Яковлевская А.,
Фразеология стихотворного языка Маяковского,
Сталинград, 1949;

#185#

91. ე. ივანიკოვა, 1964 – Иванникова У., Об основном
признаке фразеологических единиц, в сб.
”Проблемы фразеологии” (исследования и
материалы), М-Л; 1964;
92. გ. იმედაშვილი, ვ. ბაკაშვილი, რ. ბარამიძე, 1965 – გ.
იმედაშვილი, ვ. ბაკაშვილი, რ. ბარამიძე, ძველი ქართუ-
ლი მწერლობის სტილის საკითხები (V-Xს.), თბ., „მეცნიე-
რება“, 1965;
93. ივ. იმნაიშვილი, 1975 – ივ. იმნაიშვილი, მამათა ცხოვრე-
ბანი, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1975;
94. ივ. იმნაიშვილი, 1986 – ივ. იმნაიშვილი, ქართული ოთხ-
თავის სიმფონია-ლექსიკონი, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა,
1986;

95. იოანე ოქროპირი, 1986 – იოანე ოქროპირის ცხოვრება, იოანე ოქროპირის ცხოვრების ძველი ქართული თარგმანი და მისი თავისებურებანი (968 წ. ხელნაწერის მიხედვით), თბ., „მეცნიერება“, 1986;
96. იოანე ოქროპირი, 1991 – იოანე ოქროპირი, ოქროს წყარო, განმეორებითი გამოცემა, თბ., „კიდევაც დაიზრდებიან“, 1991;
97. ა. კალანდაძე, 1982 – ა. კალანდაძე, ლექსები, თბ., „მერაზნი“, 1982;
98. კ. კაკიტაძე, 1996 – კ. კაკიტაძე, ქუთაისური საუბრები II, მოხსენებათა თეზისები, ქუთაისი, „ქსუ“, 1996;
99. ხ. კასარესი 1958 – Касарес Х., Введение в современную лексикографию, М., 1958;
100. კ. კეკელიძე, 1908 – Кекелидзе К., Литургические грузинские памятники, Тф., „Братство“, 1908;
101. კ. კეკელიძე, 1912 – Кекелидзе К., Литургические грузинские памятники, Тф., „Братство“, 1912;
102. კ. კეკელიძე, 1956 – კ. კეკელიძე, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, მთარგმნელობითი მეტოდი ძველ ქართულ ლიტერატურაში და მისი ხასიათი, I, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1956;
103. ლ. კვაჭაძე, 1969 – ლ. კვაჭაძე, ქართული ენა, თბ., „განათლება“, 1969;

#186#

104. ლ. კვაჭაძე, 1993 – ლ. კვაჭაძე, ქართული ენა, I, თბ., „ზდაგ“, 1993;
105. თ. კვიციანი, 1971 – თ. კვიციანი, ხუროთმოძღვრელი განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., „განათლება“, 1971;
106. ზ. კიკვიძე, 1996 – ზ. კიკვიძე, ტერიტორიული დიალექტები სოციოლინგვისტურ ასპექტში, ქსუ მოამბე, # 1, ქუთაისი, ქსუ-ს გამომცემლობა, 1996, გვ. 26-27;
107. ზ. კიკვიძე, 1996 – ზ. კიკვიძე, ენობრივ და საზოგადოებრივ სტრუქტურათა ურთიერთქმედება, ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები, VI, თბ., „ქართული ენა“, 1996;
108. გ. კვიციანი, 1957 – გ. კვიციანი, მეტყველების სტილისტიკის საკითხები, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1957;

109. ზ. კიკნაძე, 1989 – ზ. კიკნაძე, საუბრები ბიბლიაზე, თბ., „მეცნიერება“, 1989;
110. ზ. კიკნაძე, ხ. მამისიმედიშვილი, ტ. მახაური, 1998 – ზ. კიკნაძე, ხ. მამისიმედიშვილი, ტ. მახაური, ჯვარ-ხატთა სადიდებლები, თბ., „ნეკერი“, 1998;
111. კირიონ ეპისკოპოსი, 1910 – Кирион епископ, Культурная роль Иверской Церкви в истории Руси, Тф., 1910, Типография К. П. Козловского. Головинский пр. № 12;
112. დ. კლდიაშვილი, 1961 – დ. კლდიაშვილი, ჩემი ცხოვრების გზაზე, მოთხრობები, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1961;
113. დ. კლდიაშვილი, 1991 – დ. კლდიაშვილი, სამი მოთხრობა, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1991;
114. ა. კობახიძე, 1958 -- ა. კობახიძე, რუსული ფრაზეოლოგიზმების ქართულად გადმოცემისა და სწავლების საკითხისათვის, ჟურნალი „კომუნისტური აღზრდისათვის“, #8, თბ., 1958;
115. ა. კუნინი, 1972 – Кунин, А., Фразеология современного английского языка, М., „Международные отношения“, 1972;
116. კურთხევანი, 2000 – კურთხევანი, ნათლობის საიდუმლო, თბ., 2000;

#187#

117. უ. ლაბოვი, 1975 – Лабов У., Исследование языка в его социальном контексте, Новое в лингвистике, вып., VII, М., 1975;
118. ვ. ლაზარევი, 1971 – Лазарев В. Н., Византийская живопись, М., „Наука“, 1971;
119. თ. ლანჩავა, 2002 – თ. ლანჩავა, გალობის იდუმალებით, ქუთაისი, „ქუთაისის საგამომცემლო ცენტრი“, 2002;
120. ბ. ლარინი, 1956 – Ларин Б., Очерки по фразеологии, Ученые записки, ЛГУ, № 198, 1956;
121. ლიტურგია, 1989 – Литургия, Издание Московской Патриархии, 1982;
122. ლიტერატურის თეორიის საფუძვლები, 1986 – ლიტერა-

- ტურის თეორიის საფუძვლები, თბ., „განათლება“, 1986;
123. ჭ. ლომთათიძე, 1971-72 – ჭ. ლომთათიძე, რჩეული თხზულებანი I ტომად, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1971-1972
124. ჭ. ლომთათიძე, 1971 – ჭ. ლომთათიძე, რჩეული თხზულებანი, 2 ტომად, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1971;
125. მ. ლომონოსოვი, 1952 – Ломоносов М., Полн. собр. соч. т. VI ს M., 1952;
126. ნ. ლომოური, 1963 – ნ. ლომოური, თხზულებანი, ტ. I, თბ.; „საბჭოთა საქართველო“, 1963;
127. ნ. ლორთქიფანიძე, 1989 – ნ. ლორთქიფანიძე, ჟამთა სიკვამლე, თხზულებანი, თბ., „განათლება“, 1989;
128. ნ. ლორთქიფანიძე, 1989 – ნ. ლორთქიფანიძე, თხზულებანი, თბ., „მერანი“, 1989;
129. ლოცვანი, 1998 – ლოცვანი, რუსთავი, „რუსთავის ეპარქიის გამოცემა“, 1998;
130. ლოცვანი, 2000 – ლოცვანი, ქუთაისი, გამომცემლობა „მზე“, 2000;
131. ლოცვები, 2001 – ლოცვები ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის 45 სასწაულთმოქმედი ხატისადმი, თბ., „აკრიანი“, 2001;
132. მამათა სწავლანი, 1955 – მამათა სწავლანი X-XI სს-თა ხელნაწერების მიხედვით, გამოსცა ი. აბულაძემ, ა. შანიძის რედაქციით, თბ., საქ. მეც. აკად. გამოცემა, 1955;

#188#

133. მამათა ცხოვრება, 1975 – წმიდა მამათა ცხოვრება. (გამოსცა ივ. იმნაიშვილმა), თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1975;
134. ო. მამფორია, 1998 – ო. მამფორია, მამაო ნაუმი, გაზ. „უქიმერიონი“, ქუთაისი, 1998;
135. მაფშალია, 1996 – კრებული „მაფშალია“, ტ. I, ზუგდიდი, „ზუგდიდის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოცემა“, 1996;
136. ა. მაყაშვილი, 1991 – ა. მაყაშვილი, ბოტანიკური ლექსიკონი, „მეცნიერება“, თბ., 1991
137. მელანია, 1904 – მელანია, მოამბე, #6, ტფ., 1904;
138. გიორგი მერჩულე, 1987 – გიორგი მერჩულე, გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება, ქართული მწერლობა, ტ. I, თბ., „ნა-

კადული“, 1987;

139. გიორგი მთაწმიდელი, 1946 – გიორგი მთაწმიდელი, გიორგი ალექსანდრიელის „ცხოვრება იოანე ოქროპირისა“, 968 წლის ხელნაწერის მიხედვით გამოსცა. რ. გვარამიამ, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1946;

140. გიორგი მთაწმიდელი, 1987 – გიორგი მთაწმიდელი, ცხოვრება იოვანესი და ეფთვიმესი, ქართული მწერლობა, ტ. I, თბ., „ნაკადული“, 1987;

141. ა. მინდიაშვილი, 1999 – დეკანოზი ა. მინდიაშვილი, წერილები, თბ., „კარდუ“, 1999;

142. მ. მიხელსონი, 1912 – Михельсон М., Русская мысль и речь, опыт русской фразеологии, Сборник образных слов и иносказаний, С-Пб., 1912;

143. ა. მოლოტკოვი, 1907 – Молотков А., Фразеологизмы русского языка и принципы их лексикографического описания в книге „Фразеологический словарь русского языка“, под ред. А. Молоткова, М., 1967;

144. მრევლი, 2001 – მამა ავთანდილი (გიორგობიანი), „ფუსტობა“, გაზ. „მრევლი“, #7, 2001;

145. ლ. მუსხელიშვილი, 1939 – ლ. მუსხელიშვილი, ვაჰანის ქვაბის განგება (1204-34), ტფ., 1939;

146. ვ. მურატი, 1957 – Мурат В., Об основных проблемах стилистики, М., 1957;

#189#

147. გიორგი მცირე, 1987 – გიორგი მცირე, გიორგი მთაწმიდელის ცხოვრება, ქართული მწერლობა, ტ. I, თბ., „ნაკადული“, 1987;

148. მცხეთური ხელნაწერი, 1985 – მცხეთური ხელნაწერი, თბ., „მეცნიერება“, 1985;

149. ა. ნაზარიანი, 1976 – Назарян А., Фразеология современного французского языка, М., „Высшая школа“, 1976;

150. გ. ნებიერიძე, 1991 – გ. ნებიერიძე, ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., „განათლება“, 1991;

151. მ. ნედოსპასოვა, 1978 – მ. ნედოსპასოვა, უცხო წარმო-

- შობის ლექსიკა არაბულ ოთხთავში, თბ., „მეცნიერება“, 1978;
152. ა. ნეიმანი, 1978 – ა. ნეიმანი, ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, თბ., „განათლება“, 1978;
153. ა. ნესინი, 2004 – ა. ნესინი, ფიქრები იუმორის თაობაზე, გაზ. „ჩვენი მწერლობა“, #4, 2004;
154. ჰ. ნოვალისი, 1989 – ჰ. ნოვალისი, ჰაინრიხ, ფონ ოფტერდინგენი, თარგმნა ნ. გოგოლაშვილმა, თბ., „მერანი“, 1989;
155. ა. ონიანი, 1960 – ა. ონიანი, ქართული იდიომები, თბ., „ნაკადული“, 1966;
156. ა. ონიანი, 1970 – Ониани А., Фразеологизм и слово, Труды Самаркандского гос. университета им. А. Навой, Новая серия вып. 178., Вопросы фраз. III, Самарканд, 1970;
157. ონიანი, 1999 – ა. ონიანი, ფრაზეოლოგიზმი – სიტყვაშესიტყვება, ენათმეცნიერების საკითხები, I, თბ., თსუ ფილოლოგიის ფაკულტეტის გამოცემა, 1999;
158. ალ. ოჩიაური, 1988 – ალ. ოჩიაური, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, თბ., „მეცნიერება“, 1988;
159. ალ. ოჩიაური, 1991 – ალ. ოჩიაური, ქართულ-ხალხური დღეობები აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, თბ., „მეცნიერება“, 1991;

#190#

160. ს. ოჟეგოვი, 1958 – Ожегов С., О структуре фразеологии, Лексикологический сборник, т. №3, М., 1958;
161. ს. ს. ორბელიანი, 1991 – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. I, თბ., „მერანი“, 1991;
162. ს. ს. ორბელიანი, 1993 – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტ. II, თბ., „მერანი“, 1993;
163. ალ. ოჩიაური, 1988 – ალ. ოჩიაური, ქართული ხალხური დღეობების კალენდარი, თბ., „მეცნიერება“, 1988;
164. ჟამნი, 1885 – ჟამნი, ტფ., „ექვთიმე ხელაძის სტამბა“, ნუსხა-ხუცურით შესრულებული;
165. თ. ჟორდანია, 1967 – თ. ჟორდანია, ქრონიკები, მ. შა-

- რადის სტამბა, განმეორებითი გამოცემა, თბ., „მეცნიერება“, 1967;
166. თ. ჟორდანია, 1896 – თ. ჟორდანია, ისტორიული საბუთები შიო მღვიმის მონასტრისა და ძეგლი ვაჰანის ქვაბისა, თბ., „ექვთიმე ხელამის სტამბა“, 1896;
167. ვ. ჟუკოვი 1967 – Жуков В., Фразеологизм и слово, Л., 1967;
168. დ. რამიშვილი, 1963 – დ. რამიშვილი, მეტყველების განსხვავებულ სახეთა ფსიქოლოგიური ბუნებისათვის, თბ., საქ. მეცნ. აკად. გამოცემა, 1963;
169. ვ. რამიშვილი, 1965 – ვ. რამიშვილი, სტილისტიკის სწავლებისა და მეტყველების სტილზე მუშაობის საკითხები, თბ., „განათლება“, 1965;
170. რადიოსადგური „ივერია“, 2003 წლის ივნისი, საკვირაო ქადაგებების აუდიოჩანაწერი
171. „რეზონანსი“, 2008 – “რეზონანსი”, გაზ. 2008
172. ა. რეფორმატსკი, 1955 – Реформатский А., Введение в языкознание, М., 1955;
173. დ. როზენტალი, 1968 – Розанталь Д., Практическая стилистика русского языка, М., „Высшая школа“, 1968;
174. ა. როჟანსკი, 1948 – Рожанский А., Идиомы и их перевод. Иностранные языки в школе, № 3, М., 1948;
- #191#
175. ი. რუბინჩიკი, 1996 – Рубинчик Ю., Персидско-русский словарь, т. II, 1996;
176. ვ. რუდოვი, 1957 – Рудов В., Фразеология произведений Горького, Ученые записки Таганрогского гос. пед. института, т. II, 1957;
177. შოთა რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, თბ., 1986
178. რუსულ-ქართული ლექსიკონი, 1956-59 – რუსულ-ქართული ლექსიკონი სამ ტომად, თბ., საქ. მეცნ. აკად. გამოცემა, 1956-59;
179. საბჭოთა ხელოვნება, 1984 – საბჭოთა ხელოვნება, #4, თბ., 1984;
180. ლ. სანიკიძე, 1974 – ლ.სანიკიძე, უქარქაშო ხმლები, თბ.,

1974

181. საღვთო სჯული, 1991 – Закон божий, 1991 – Закон божий, М., Издание Московской Патриархий, 1991;

182. საპატრიარქოს უწყებანი, 2003 – ღმერთს ებარებოდეთ! – ანუ შორეული და ახლობელი ფერეიდნელნი, გაზ. „საპატრიარქოს უწყებანი“, #41, 2003;

183. ზ. სარჯველაძე, 1995 – ზ. სარჯველაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1995;

184. საეკლესიო კლენდარი, 1991 – საქართველოს საეკლესიო კალენდარი, თბ., საპატრიარქოს გამოცემა, 1991;

185. საღმრთო ლიტურგია, 1999 – საღმრთო ლიტურგია, წესი და განგება საღმრთო ლიტურგიისა, თბ., „ჯვარი“, 1999;

186. თ. სახოკია, 1979 – თ. სახოკია, ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, თბ., „მერანი“, 1979;

187. ა. სმირნიცკი, 1956 – Смирницкий А., Лексикология английского языка, М., „Лит-ра на иностранных языках“, 1956;

188. სწავლათა, 1983 – ბასილი კესარიელი, სწავლათა, ეფთვიმე ათონელისეული თარგმანი, თბ., „მეცნიერება“, 1983;

189. სწავლანი, 198 – დიმიტრი როსტოველი, სწავლანი, „ბერმონაზვნობა“, თბ., 1998,

#192#

190. გ. ტაბიძე, 1982 – გ. ტაბიძე, რჩეული, თბ., „მეცნიერება“, 1982;

191. გ. ტაბიძე, 1999 – გ. ტაბიძის ენის ლექსიკონი (ავტორთა კრებული: თ. სანიკიძე, ც. სანიკიძე, ნ. ტაბიძე), თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1990;

192. გ. ტაბიძე, 1993 – გ. ტაბიძის ენის ლექსიკონი (ავტორთა კრებული: თ. სანიკიძე, ც. სანიკიძე, ნ. ტაბიძე), თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1993;

193. მ. ტაბიძე, რ. ჭანტურია, 2001 – მ. ტაბიძე, რ. ჭანტურია, ენობრივი ადაპტაცია რელიგიური ორიენტაციის ცვალებადობის ვითარებაში, ქართველური მემკვიდრეობა, V ქუთაისი, ქსუ-ს გამომცემლობა, 2001;

194. ტიპიკონი, 1987 – ტიპიკონი იოანე ოქროპირისა, საქარ-

- თველოს სამოციქულო ეკლესიის კალენდარი, თბ., საქართველოს საპატრიარქოს გამოცემა, 1987;
195. უხილავი ბრძოლა, 2004 – უხილავი ბრძოლა, თბ., 2004
196. ჰ. ფეინრიხი, ზ. სარჯველაძე, 1990 – ჰ. ფეინრიხი, ზ. სარჯველაძე – ქართველურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1990;
197. ჯ. ფიშერი, 1975 – Фишер Дж., Синтаксис и социальная структура, вып. VII, Социоллингвистика, М., 1975;
198. ა. ფავზი, ვ. შკლიაროვი, 1989 – Фавз А., Шкляров В., Учебный русско-арабский фразеологический словарь, М., „Русский язык“, 1989;
199. ბ. ფოჩხუა, 1974 – ბ. ფოჩხუა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1974;
200. ფსალმუნნი, 1989 – ფსალმუნნი მეფის დავითისა, თბ., საპატრიარქოს გამომცემლობა, 1989;
201. ტ. ფუტყარაძე, 1993 – ტ. ფუტყარაძე, ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში ეტაპების გამოყოფის მიზანშეწონილობის შესახებ, ქსუ პროფესორ-მასწავლებელთა II სამეცნიერო კონფერენცია, თეზისები, ქუთაისი, ქსუ-ს გამომცემლობა, 1993;
202. ქადაგებანი, 1996 – არქიმანდრიტ რაფაელის ქადაგებანი, II, თბ., „ჯვარი“, 1996;

#193#

203. ი. ქავთარაძე, 1985 – ი. ქავთარაძე, ქართული ენის მობეჭდილი დიალექტი, თბ., „მეცნიერება“, 1985;
204. ქართლის ცხოვრება, 1986 – ლეონტი მროველი, ქართლის ცხოვრება, სიმფონია-ლექსიკონი, თბ., „მეცნიერება“, 1986;
205. ქართლის ცხოვრება, 1973 – ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის რედაქტორობით (ტექსტი დადგენილია ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით), თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1973;
206. ქართლის ცხოვრები ტოპოარქეოლოგიური ლექსიკონი, 2013 – ქართლის ცხოვრების ტოპოარქეოლოგიური ლექსიკონი, გ. გამყრელიძე, დ. მინდორაშვილი, ზ. ბრაგვაძე, მ.

- კვაჭაძე და სხვ. (740 გვ.), რედ. და პროექტის ხელმძღვ. გ. გამყრელიძე. საქ. ეროვნ. მუზეუმი, არქეოლ. ცენტრი, თბ.: ბაკურ სულაკაურის გამ-ბა, 2013;
207. ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, 1946 – ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, კიმენი, ტ. II (გამოსცა კ. კეკელიძემ), თბ., საქ. მეც. აკად. გამოცემა, 1946;
208. ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, 1984 – ქართული ისტორიული საბუთების კორპუსი, თბ., „მეცნიერება“, 1984;
209. ქართული მწერლობა, 1987 – იოანე მტბევარი, შობისათვის უფლისა ჩვენისა, ქართული მწერლობა, ტ. I, თბ., „ნაკადული“, 1987;
210. ც. ქურციკიძე, 1970 – ც. ქურციკიძე, ძველი აღთქმის აპოკრიფების ქართული ვერსიები (X-XVIII სს ხელნაწერთა მიხედვით), თბ., „მეცნიერება“, 1970;
211. თ. ღვინიანიძე, 199 – თ. ღვინიანიძე, მეტყველების კულტურა, ქუთაისი, ქსუ-ს გამომცემლობა, 1999;
212. ალ. ღლონტი, 1974 – ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ., „განათლება“, 1974;
213. ალ. ღლონტი, 1988 – ალ. ღლონტი, ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები, თბ., „განათლება“, 1988;
214. ნ. ყუბანიეშვილი 1991 – ნ. ყუბანიეშვილი, გზა ცხოვრებისა, თბ., საპატრიარქოს გამოცემა, 1991;

#194#

215. გ. შადური, 1983 – Шадური Г., Общее языкознание, Тბ., „Гანატლება“, 1983;
216. თ. შავიშვილი, 1960 – თ. შავიშვილი, ფიგურალური სიტყვა-თქმების კრებული, თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1960;
217. გ. შალამბერიძე, 1964 – გ. შალამბერიძე, მეტყველების კულტურის საკითხები, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1964;
218. გ. შალამბერიძე, რ. გაბეჩავა 1974 – გ. შალამბერიძე, რ. გაბეჩავა, ქართული ენის პრაქტიკული სტილისტიკა, თბ., „განათლება“, 1974;
219. რ. შამელაშვილი, 1975 – რ. შამელაშვილი, ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი, თბ., „განათლება“, 1975;

220. თ. შარაშენიძე, 1974 – თ. შარაშენიძე, ენისა და მეტყვე-
ლების ურთიერთობის პრობლემა, თბ., „მეცნიერება“,
1974;
221. ა. შანიძე, 1971 – ა. შანიძე, ქართველთა მონასტერი
ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი (XI ს.), თბ., „მეცნიერე-
ბა“, 1971;
222. ა. შანიძე, 1973 – ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკის
საფუძელები, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1973;
223. ა. შანიძე, 1980 – ა. შანიძე, თხზულებანი 12 ტომად, ტ.
III, თბ., „მეცნიერება“, 1980;
224. მზ. შანიძე, 1968 – მზ. შანიძე, შესავალი ეფრემ მცირის
ფსალმუნთა თარგმანებისა, ძველი ქართული ენის კათედ-
რის შრომები, #11, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1968;
225. მზ. შანიძე, 1979 – მზ. შანიძე, ფსალმუნთა წიგნის ძვე-
ლი ქართული თარგმანები, თბ., „მეცნიერება“, 1979;
226. ბ. შანსკი, 1972 – Шанский Н., Лексикология
современного русского языка, М., „Просвещение“,
1972;
227. ს. შანშიაშვილი, 1946 – ს. შანშიაშვილი, მოთხრობები,
თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1946;
228. ა. შახმატოვი, 1941 – Шахматов А., Синтаксис рус-
ского языка, М., 1941;

#195#

229. რ. შეროზია, 2014 – რ. შეროზია, იდიომთან დაკავშირე-
ბული საკითხები, ქართველური მემკვიდრეობა, ქუთაისი,
აწლუ გამ-ბა, 2014, გვ. 179-181
230. ო. შირიკოვი, 1985 – Широков О., Введение в
языкознание, изд. М., „Моск. Университет“, 1985;
231. რ. შმერლინგი, 1962 – Шмерлинг Р., Малые формы
архитектуры средн. Грузии, Тб., Ан ГССР, 1962;
232. ჯ. ჩარკვიანი, 1987 – ჯ. ჩარკვიანი, ლექსები, პოემები,
თბ., „მერანი“, 1987;
233. არნ. ჩიქობავა, 1952 — არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების
შესავალი, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1952;
234. დ. ჩუბინაშვილი, 1971 – დ. ჩუბინაშვილი, რუსულ-ქარ-
თული ლექსიკონი, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1971;

235. ნ. ჩუბინაშვილი, 1984 – ნ. ჩუბინაშვილი, რუსულ-ქართული ლექსიკონი, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1984;
236. მ. ჩუხუა, 2003 – მ. ჩუხუა, ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი, თბ., „უნივერსალი“, 2003;
237. ძველი აღთქმა, 1989 – წიგნი ძუელისა აღთქუმისანი (შესაქმე, გამოსვლათა), თბ., „მეცნიერება“, 1989;
238. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ძეგლები, 1967 – ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, თბ., „მეცნიერება“, 1967;
239. შ. ძიძიგური, 1957 – შ. ძიძიგური, მწერლის ენა, თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1957
240. ქ. ძოწენიძე, 1974 – ქ. ძოწენიძე, ზემოიძერული ლექსიკონი, თბ., „განათლება“, 1974;
241. აკ. წერეთელი, 1948 – აკ. წერეთელი, თხზულებანი, ტ. IV, თბ., „სახელგამი“, 1948;
242. წესი და განმარტება საღვთო ლიტურგიისა, 1993 – წესი და განმარტება საღვთო ლიტურგიისა, თბ., 1993.
243. წმიდათა ცხოვრება, 1995 – წმიდა მამათა ცხოვრება, თბ., „შპს ლიმონარი“, 1995;
244. მ. ჭაბაშვილი, 1989 – მ. ჭაბაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბ., „განათლება“, 1989;
245. ი. ჭავჭავაძე, 1974 – ი. ჭავჭავაძე, რჩეული, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1974;

#196#

246. ი. ჭავჭავაძე, 1984 – ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი, თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1984;
247. ზ. ჭუმბურიძე, 1962 - ზ. ჭუმბურიძე, სალიტერატურო ენა და დამწერლობა, თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1962;
248. ზ. ჭუმბურიძე, 1965 – ზ. ჭუმბურიძე, ქართული სალიტერატურო ენისა და სტილის საკითხები, თბ., „სახელგამი“, 1956;
249. ზ. ჭუმბურიძე, 1987 – ზ. ჭუმბურიძე, დედაენა, თბ., „ნაკადული“, 1987;
250. ხალხური სიბრძნე, 1965 – ხალხური სიბრძნე, ტ. V, თბ., „ნაკადული“, 1965;
251. ე. ხინთიბიძე, 1969 – ე. ხინთიბიძე, ბიზანტიურ-ქართუ-

- ლი ლიტერატურული ურთიერთობანი, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1969;
252. მ. ხმელინინი 1952 – Хмелинин М., Фразеология ранних фелетонов Горкого, М., 1952;
253. პ. ხუბუტია, 1969 -- პ. ხუბუტია, თუშური კილო, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1969;
254. რ. ხუნდაძე, 1910 – რ. ხუნდაძე, საეკლესიო ტიპიკონი, ქუთაისი, 1910, განახლებული გამოცემა თბ., საპატრიარქოს გამოცემა, 1995;
255. ივ. ჯავახიშვილი, 1919 – ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სამართლის ისტორია, ტ. I, „თ. მთავრიშვილის ამხანაგობის გამოცემა, ქართველთა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სტამბა“, ქუთაისი, 1919;
256. ივ. ჯავახიშვილი, 1926 – ივ. ჯავახიშვილი, ქართული სიგელთმცოდნეობა, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1926;
257. ივ. ჯავახიშვილი, 1929 – ივ. ჯავახიშვილი, საეკლესიო სამართლის ისტორია, ტ. II, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1929;
258. ივ. ჯავახიშვილი, 1979 – ივ. ჯავახიშვილი თხზულებანი 12 ტომად, ტ. I, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1979-83;
259. ქ. ჯაფარიძე, 1991 – ქ. ჯაფარიძე, კანკელის სიმბოლოს გააზრებისათვის, ჟურნ. „ჯვარი ვაზისა“, # 93, თბ., საპატრიარქოს გამომცემლობა, 1991;
260. ჯვარი ვაზისა, 1992 – ჟურნ. „ჯვარი ვაზისა“, მღვდელმთავართა ლიტურჯიის სახისმეტყუელებითი განმარტება

#197#

- (ჯრუჭის მონასტრის ხელნაწერი), მასალა მომზადებულია სასულიერო აკადემიის III კურსის სტუდენტ ლუკა დევიძის მიერ, # 94, თბ., საპატრიარქოს გამომცემლობა, 1992;
261. ბ. ჯორბენაძე, მ. კობაიძე, მ. ბერიძე, 1988 -- ბ. ჯორბენაძე, მ. კობაიძე, მ. ბერიძე, ქართული ენის მორფემებისა და მოდალური ელემენტების ლექსიკონი, თბ., „მეცნიერება“, 1989;
262. ბ. ჯორბენაძე, 1998 – ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, ტ. I-II, თბ., ბ. ჯორბენაძის საზოგადოების გამოცემა, 1998;
263. კ. ჯორჯანელი, 1977 – კ. ჯორჯანელი, ევფემიზმები და

- სიტყვის ტაბუ, თბ., თსუ-ს გამომცემლობა, 1977;
264. De L'histoire des parfums, paris, 2004
265. <http://forum.tsu.ge/lofiversion/index.php/t7945.html>
266. <http://forum.ge/?f=20&showtopic=34034495&st=90>
267. http://forum.rustavi2.com/lofiversion/index.php/t5_143-50.html

შემოკლებანი

ქდსკი, ფ. A., B., C., D, E – ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ფონდის მასალები; A – ორპირი; B – სვანეთი; C – ხონი; D – სამეგრელო; E – ქუთაისი; ქეგლ – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, რვატომეული (არნ. ჩიქობავას რედაქციით), თბ., საქ. მეცნ. აკად. გამოცემა, „მეცნიერება“, 1950-1964;
ქსმ, 1970 – ი. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, თბ., „მეცნიერება“, 1970.

#198#

დანართი (დიალექტური ტექსტები)

1. საეკლესიო წეს-ჩვეულებები

1.1. ეკლესიაში ქცევის წესები

ეკლესიაში ქცევის წესეფთან დაკაუშირებით მინდა ვისაუბროთ. როგორ შეუდივართ, რას ვამბოფთ, მერე პირუელათ რას მივეახლებით, როგორ მოვილოცაუთ, წირუა-ლოცუის დროს როგორ უნდა ვიდგეთ? როგორ უნდა ვიქცეოდეთ ან გულში რა ლოცუას უნდა ვამბობდეთ და როგორ უნდა ვუსმენდეთ?

– ჩუენ უცხოუროფთ ოზდამეერთე საუკუნეში და ისეთი ჩქარი ტემპით მიდის ყუელაფრის ცულილება, რო თუალის დახამხამებასაც ვერ ასწრეფ და საზოგადოებრივი ფორმაციაც არაპირდაპირათ მისდეუს ამ ცულილებას. შესაბამისათ, ეს ეკლესიურ ცხოურებაზეც და ეკლესიაში მოსულ ადამიანზეც თაუის გავლენას ახთენს, როცა ეკლესიაში შემოუდივართ, ცხადია, ეკლესიაში

შემოდის სხუადასხუა ტიპის ადამიანი, ხაზგასმულია მათი ქცევა და მათი ჩუქვა. თუ ეგ ადამიანი არ არის ეკლესიური და შემოდის პირუტელათ, მოდის მიხედვით, რაღაც დაათუალიეროს, ცხადია, იმას ვერ მოთხოვ შენ პასუხს იმისა, რო ასე მოიქეცი, ისე მოიქეცი. ქული მოიხადე, ეს ჩაიცუტი, იზ გაიხადე, თაუზე დაიხურე. რაღაცა, რთული მომენტია, მაგრამ ეს უკუე არის შემდგომი ეტაპი, ის ადამიანი როგორ განაგრძოფს ცხოურებას. ეკლესიის ადამიანის ქცევის წესი უპირუტელეს ყოვლისა ეკლესიის კარიპქესთან შესულისდან იწყება. უამბოფ, რა თქმა უნდა, სიტყუას, დავით წინასწარმეტყუელის სიტყუას: „შევიდე სახლსა შენსა, თაყუანი უსცე ტაძარსა წმინასა შენსა“ და ასე შემდექ... უპირუტელეს ყოულისა უამბოფთ ოთხმოზდამიათე ფსალმუნს, ან ორმოძდამიათე ფსალმუნს. მწუხრის ლოცუა, როცა უნდა დაიწყოს მაშინ ვამბოფთ, ორმოზდამიათე ფსალმუნს.

– აჰა!

– შემდგომ უპირუტელეს ყოვლისა, ვახსენეფთ წმინდა სამებას რა თქმა უნდა, შესაბამისი ლოცუით ან გულიდან გამომდინარე სიტყუებით, ვემთხუევით წმინდანის, ვისი სახელობისაცაა ტაძარი, ეკლესია, მის ხაცს. მერე სხუა წმინდანს, შეიძლება უთქუათ, ახ-#199#

ლა ეს წმინდანი, შემდექ შეიძლება, უთქუათ, სხუა წმინდანები, რომლებიც ჩუენ გაგუახსენდება, ისა, ვიამბორებით ფუძეხაცს უპირველეს ყოვლისა. შემდგომ გადავალთ ხუთიშობლის მხარეზე. დედა ხუთიშობელს შევავედრეფთ ჩუენ ნათესავს, ჩუენ ძმობილს, დობილს, მეგობარს, საყუარელ ადამიანს... ნუ, თაყუანს უცემთ ხუთიშობლის კუთხეს. მაცხოურის კუთხეში გადმოვალთ და აქაც ჩუენი ოჯახის წეურს უახსენეფთ, უახსენეფთ, უთქუათ, სნეული ადამიანები ვინც გყყაუს, უთქუათ ან დავრდომილი, ან რაღაცა, მერე მიუდიუართ მიცუალეზულების... ვახსენეფთ, რომ მათი სული გაანათლოს მაღალმა ღმერთმა და მოქუცეს იმის ძალა და მაღლი, რომ შუიდი... წელიწაჩი შუიდეჯერ, დიდ დლესასწაულებზე, საერთოთ ამ მიცუალეზულთა ხსენებაზე ქუქონდეს იმის ფიზიკური და მატერიალური საშუალეზა, რომ მოვიხსენიოთ ისინი შესაბამისათ, როგორც წესი და რიგია. და შემდგომ ზოგადათ უკუე შემო... ჩამოვილოცაუთ ეკლესიას და ტაძარს ჩუენგან გამომდინარე, გულიდან გამოსული სიტყუებით, რაც ჩუენ იმ დლის სიყუა-

რულით გამოგვივა გულიდან და ეკლესიურათ გამოვისახაჲთ პირ-
ჯუარს და შევავედრეთ უფალ ღმერცს მთელ ქუეყანას, მთელ
კაცობრიობას, მთელ ქართულ ხალხს თავისთავათ და ვინც არ
უნდა იყოს და ამით დამთაჲრდება ეს ბირჲელი ეტაპი.

ქრისტიანული მართმადიდებლური რელიგია ყუელაჲე დემოკ-
რატიული რელიგიაა და ის არ საჭიროებს არანაირი რაღაცა
სტანდარჩი და რაღაცა მაბლონში მოჭრილ ქცევს, რო გინდა თუ
არა... ნებისმიერ დროს, სადაც გინდა, სადაც გაგიხარდეს, გული
მიგექცევა არანაირი განსაკუთრებული, უთქუათ, პოზირებას
ლოცუის დროს არ საჭიროებს. მთაჲარია, ჭემმარიტი მსხუერ-
პლი, რომელიც მაცხოვარი რო იტყუის სახარებაში: გული, სული
შენი ჭემმარიტი მსხუერპლი... შემდგომ მოძლჲარი ემზადება,
ჩუენც ვემზადებით შინაგანათ, ფსიქოლოგიურათ. როგორც კი
მოძლჲარი წარმოთქუამს სიტყუას, უკუე ჩათუალე, წირუა არის.
უკუე, როცა იწყებს მედავითნე კითხუას, აი, რო იწყებს კითხ-
უას, ყუელა სიტყუა უნდა ისმინებოდეს ყურში. ცხადია, ახლა შე-
ილება, მედავითნის ტექნიკის მიხედუით, ვერ მუასწრო მისი გაანა-
ლიზება რაღაც ეტაპზე, მაგრამ მთაჲარია, ისმენდე მას და სიტყ-
უა ისეთია უფლისა, რასაც იქ კითხულობენ, თავისას გააკეთებს
იგი. მისი შუმოსულის შემთხუევაში მთაჲარია, ჩუენ შემოუშუათ.
ცხადია, უნდა იყო წყნარათ, არანაირი სიარული, არანაირი გადა-
ლაპარაკება. შეილება გაიხედო, გამოიხედო, რა თქმა უნდა, ახლა
#200#

ერთ ადგილზე ორი საათი მიცუალებულიც ვერ გაჩერდება, ხო?
ძნელია! ხან რაღაც გეტკინება, შეილება ხელი მოისრისო, შექ-
ციუდეს, რაღაცა გააკეთო, რაღაცა მანერები, ქცევა, ოღონ ისე-
თი, რო ყურადღება არ მიიქციო, ვიღაცის ყურადღება არ გაფან-
ტო, არ იხმაურო. თუ რაღაცა ფიზიკური პრობლემა გაქ,
უთქუათ, ან გული გიწუხთება, წყალი გინდა, თუ არ არის მოთ-
მენის საშუალემა, მაშინ ჯობია, წახუიდე, ვიდრე, დაუშუათ, შენი
ამ წრიალით სხუა შიაწუხო. ეს კონკრეტულ შემთხუევაში, ძან
კონკრეტულ შემთხუევაში... ხო, უპირუელეს ყოულისა სიჩუმე,
სიჩუმე და სიწყნარე უპირუელესი არის ეს. რომც არ გესმოდეს
არაფერი ლოცუის დროს, წირუის დროს და გონება გაფანტული
ქონდეს, ხო არის, რო გონება გეფანტება? არის მომენტები, როცა
გონება გაგექცევა. ესე იგი, ორმოზდახუთი წუთის განმაულობაში

ერთიდაიმავე ადგილზე ყურადღებას ვერ გააჩერეფ, რაც არ უნდა მოინდომო ახლა. ერთი საათი ერთ რაღაცაზე მიაპყრო ყურადღება, არ შეიძლება, არ არსებოფს, რო ყურადღება არ გადაიტანო რაღაცაზე. სულ წჭრილმან რაღაცაზე რა. უთქუათ, რაღაცამ აიფრინა, დაუშუათ, ცაში ან ვიღაცამ დაასიგნალა ბოლობოლო, ხო? რაღაცამ რომ არ გაფანტოს ყურადღება, არ შეიძლება. ხოდა, ეს ახლა არ არი ტრაგედია, რომ ვაიმე, მე ყურადღება გამეფანტა, რა მეშუელება? უღირსი ვარ, არ ვარ ღირსი არაფრის, არ შეილება ამაზე რაღაცაზე ავაგოროთ, რაღაც გიგანტი და ამას თუ გავაკეთეფთ, ეს არის უკუე არასწორი მიდგომა და ამითი ეშმაკი უკუე მანიპულირს. ამიტომ უნდა ვეცადოთ, უცეფ მოუწყედეთ ამ გონებაგაფანტულობას და.. ლოცუები არსებობს იმისა, რო თუ ხთება ისეთი მომენტი, როცა არ იკითხება, დაუშუათ, ფსალმუნი, როცა იგალობება რაღაცა და საფრთხე გემუქრება, უთქუათ, ყურადღების გაფანტუის, ამ შემთხუევაში უკუე ჩუენზია დამოკიდებული, კონკრეტულ პიროუენებზე, რას ილოცეფს, რას წაიკითხაუს, უთქუათ, მომენჩი თუ გაქ რაღაცა წმინდანის რჩევა ან, სამოციქულო ეპისტოლე ან, რაღაცა სიტყუები, ამით დააკაეფს თაუის თაუს და ეს კიდეე ერთ ნაყოფიერ იმათ, ჩაითულება, რა ქუია, ქევათ და ეს ისეე მის სულს გამუადგება და იმ დღის მადლს უფრო გაიღრმავეფს მის გულში.

ესე იგი, ამ დროს, „რომელი ქერუბიმთას საიდუმლოსა შინა ვემსგაუსებით“ გალობისას წმინდა მამისგან წერია, რომ ამ დროს ყოველი მდგომელი ტაძარში, ემსგაუსება შინაგანათ, საიდუმლოთ, ქერუბიმს, მისი ნათლით იმოსება ყოველი ადამიანი. და ესე. იგი, #201#

უფლის სიდიადე და უფლის, ესე იგი, სისაუსე, უფლის უნიუერსალობა აი, რა სიტყუა ვიხმარო, იმაში მდგომარეოფს, რომ ჩუენ მტუერი და ნაცარი, რომელიც დღეს ვართ და ხუალ არ ვიქნებით. იმ მომენტისთუის ჩუენ ქერუბიმს ვემზგაუსებით. ამაში, ამაში არის საქმე ...

გიორგი ჯგერენაია 20 წლის
ქუთაისი, 2005 წელის 246 სექტემბერი
კასეტა # 49 (38)

12. მისალმება-დამშვიდობების ფორმები

– ვისაუბროთ მისალმება-დამშუილობების ფორმებზე, ესე იგი, მრევლი როგორ ემშუილობება ან ესალმება ერთმანეც, მრეჟ-ლი და მოძღუარი, ან კიდე, მოძღუართან სტუმრობის დროს, აი, როცა კელიაში არის იმ შემთხუეტაში რას უამბოფთ?

– თუ, ესე იგი, სადმე შეუდივარ ოჯახში, მივდივარ სტუმ-რათ – აქა მშუილობა! ეს, სანამ ახლა ასე, ღრმათ შევისწაუთლი-დი საეკლესიო წესეფს, ჩუენ ოჯახშიც იყო ასე და საერთოთ, სა-ქართუელოში ასეთი ფორმა ყოუელთუის იყო: „აქა მშუილობას“ კი ვიტყოდით, მარა ახლა უკუე ჩუენი მისალმება “მშუილობა“, ქრისტიანები ერთმანეც ვესალმებით ასე „მშუილობას“ უბრა-ლოთ, „მშუილობა“ და გადავეხუევეთ ერთმანეც. რა თქმა უნდა, ბეჟზე მთხუევა ხთება. ესაა ქრისტიანული მისალმება. ოჯახში როცა შეხუალ „აქა მშუილობას“ ვიტყუით და „მშუილობა მოქ-ცეთ ღმერთმა“. ეს გამოსულის დროსაც კი „ღმერთმა მშუილობა მოქცეთ და ხუაუი და ბარაქა“, დამშუილობებაც ასია.

– როცა „მშუილობა თქუენდა“ ვესალმები ვინმეს ჰასუხად უღებულოფ...

– „და სულისაცა შენისა თანა“ ეს მრეჟლში და ეს სიტყუე-ბი მოდის წირუისგან. წირუაზე ხთება ამ სიტყუების თქმა და ეს გადმოგუაქ ცხოურებაში ჩუენ, ეს სიტყუები.

– მე გამიგია კიდე, გულიკო [აწსუ დავით და კონსტანტინეს სახელობის ეკლესიის მესანთლე] მეუბნებოდა როცა ვეტყუი „მშუილობა შენდა“ – „არ დაგილიოს ღმერთმაო!“

– ხო ეგეც კია, მაგეც კი ვიცი.

#202#

– წირუის დროს კიდე, როცა ქრისტიანები ერთმანეც სიყუა-რულს უცხადებენ?

– „იყუარებოდეთ ურთიერთს, რათა ერთობით აღუიარებით“ მღუდელი ამბოფს და ამ დროს ეს სიტყუები ჩუენ გუახსენეფს ურთიერთ სიყუარულს, რო ჩუენ უნდა ერთმანეთი გუიყუარდეს.

– ამ დროს მრეჟლი რას აკეთეფს?

– ამ დროს ერთმანეთის მთხუევა ხთება, რა თქმა უნდა სიყ-უარულით და “ჩუენთან არს ღმერთი“ და „არს და იყოს“ – ასეთ სიტყუეფს უჰასუხოფთ ერთმაც და ეს, ასეთი ფორმა უფრო მე-ტათ ჩუენ გვაფხიზლეფს იმაში, რო ურთიერთი უნდა გუიყუარ-

დეს, არა მარტო ამ გარეგნული ფორმებით, რასაც ჩვენ იმწუთას ეკლესიაში ვაკეთებთ და ვემთხუტებით ერთმანეც, მართლა უნდა გტყუარდეს, შინაგანათ უნდა ქტქონდეს ერთმანეთის სიყუარული და შეილება, სულაც არ გადაეხუთო იმ მომენჩი, მარა სიყუარულით შეხედო შენ გტერდით მყოფს და სულ, ესე იგი, გულში ქქონდეს შენი მრეტლის და შენი ყუელას სიყუარული. ეს სიტყუები უბრალთ ჩვენ გტაფხიზლეფს, რო ერთმანეთი უნდა გტყუარდეს და არ უნდა... მტერიც კი უნდა გიყუარდეს. ესე იგი, გარეგნული ფორმები ჩვენ გტეხმარება სიფხიზლეში, რადგან რასაც ვამბოფთ, გულშიც ქტქონდეს, თან ამას სხტა სულიერი მნიშუნელოზაც აქვს...

- მოძლტართან სტუმრობის რა განსაკუთრებული ფორმაა?
- მოძლტართან სტუმრობისას აუცილებელია, რო მანდილი,

ნუ შეილება ახლა ერში არ გეხუროს და არ დადიოდე მანდილით, მარა როდესაც, ესეი, მე ამისწინ მომიხთა მოძლტართან მისულა სახში, ლოცუთი მიუდიოდი გზაში, ულოცულობდი, რო გონება გაუხსნა, რო ჭემმარიტათ მესაუბრა იმაზე, რაც მინდოდა. არი ზოგჯერ რაღაცა გინდა თქტა და ვერ გამოხატატ და ამიტომ ქქირდება ლოცტა. რო ილოცო, აუცილებლათ მანდილი უნდა, ქალს მანდილი უნდა ეფაროს თატზე და „ლოცუითა წმიდათა მათა ჩუნთათა უფალო იესო ქრისტე, ღმერთო ჩუნო შეგტინყა-ლენ ჩუნ“ და ამ სიტყუებით მიგტიდეფს მოძლტარი და...

- უნდა გიპასუხოს „ამინ“?
- „ამინ“ უნდა გიპასუხოს და ეს არი დასტური იმისი, რო

მიგილოს მოძლტარმა და უკვე ხარ მზათ, რო ესაუბრო მას. ეს უბრალთ არი ფორმალობა ქრისტიანობაში, ეს აუცილებელია, აუცილებელია იმიტო, რო მოძლტართან არ უნდა ქქონდეს ზედმეტათ მეგობრული... მოძლტარი მეგობარიც უნდა იყოს, მამა არი #203#

შენი, მეგობარიც არი ჩუნნი, ძმაცაა და ყუელაფერია ჩუნნი, მაგრამ ზომიერება სჭირდება. ეს არი ზომიერებისათუის აუცილებელი, რო ეს თქტა ეს სიტყვები, თატზე დაიხურო, ძან შეილება ახლოს იყო და კარგი ურთიერთობა ქონდეს, მარა თუ ესენი დატკარგეთ. თატსაფარი არ დაიხურე, ლოცტა-კურთხევა არ თხოვე მოძლტარს, უკტე აქ იკარგება რაღაცა სულიერება და ურთიერთკატშირში მოძლტარსა და სულიერ შტილს შორის.

– უბრალოვდება?

– უბრალოვდება და არ, არ უნდა დაკარგო, არ უნდა ქონდეს იმის ის, რო ის უკუტე შენ რამდენი ხანია იცნოფ და კარგი ურთიერთობა გაქ. არ არი ასე. მოძღუართან უნდა ქქონდეს, რაც შეილება, ზომიერება უნდა იყოს დაცული.

– წელან თქუენ [პირად საუბარში] ბრძანეთ, რო მსგაუსი ფორმები მე მინახაუს მონასტერშიო.

– კი მონასტერში არი ცალკე ერთი პატარა კელია, სადაც მოძღუარი ღებულოფს ახსარებას და კართან ჩუენ უდგავართ და ვამბოფთ ამ ლოცუას „ლოცუითა წმიდათა მამათა ჩუენტათა“ და თუ იქიდან მოძღუარი დაგიმახეფს „ამინ“ ესე იგი, შენ უნდა შეხუტიდლე ახსარებაზე და შენ უკუტე ხარ ღირსი ამ იმისი. მერე იქ ხთება ახსარების თქმა. ეს იყო პირუელი ახსარება მონასტერში, რომელიც ბერს ჩავაბარე მაშინ.

ნატალია სილაგამე, 33 წლის
ქუთაისი, 2002, 04. 09
კასეტა # (40) 37

1.3. მოძღვრის მიმართვის ფორმა

– როგორ მოიხსენიეფთ ან მიმართაუთ მღუდეღელს?

– მამათ, მას სინამდუტილეში, მამათ უნდა მოვიხსენოთო.

ჩუენტან თედორე იყო, ერში ბერს უმახოდით, იმან მოხატა წმინდა გიორგი და ძნ მორწმუნე და კარგი ადამიანი, მოსალოცათ დაუყაუდით სხუადასხუა ეკლესია-მონასტრედში, მაშინ როცა აკმალული იყო ე ყუელაფერი და იმას მამაოს უმახოდით „მამა თედოს“ ასე უმახოდით და მამაო არაო, მამა დაუმახეთო, ეპისკოპოს ასე უთქუია. ერთი ის არის, ექუთიმე არის მღუდეღელი, იმას უთქუია, ჩუენი ქალებიზა, რო თქუენო ნუ წუხართ მაგასო, მთავარია, მამაო არ უნდა დოუმახოთო და მამა მიზანშეწონილია, #204#

თქუენი მამის ტოლააო. მამის ტოლა კაციაო და შეიძლება მიმართოთ მამათო.

– ესე იგი იმ ეპისკოპოსსაც გამოურჩეფია. მამა ასაკიან კაცს უნდა უთხრათ იმიტო, რო მამის ტოლაა, მაგრამ მამაო არა იმიტო, რო მღუდეღელს მიუმართაუთ მამათო.

– ხო, ხოდა, მერე მე, მაგალითათ, სხუა მლუდლეფს მამათი მიტმართაჲ და ჩუენ მამა გიორგის მამათი მიტო, რო მართლა მამაჩემის ტოლია და მამაჩემის გადაცჷალების მერე, მაგას მამაოს არა და მამას ქე უახი, აზა...

მარა წავიკითხე რო არაა, მამაო, არ უნდა დაუძახო მლუდლეფს, მარა მაინც უამბოფოთ, კი უამბოფოთ და არ უნდა უამბოფდეთო. მოძლუარი აი, აი, გამახსენდა ახლა, იქ წერია მოძლუარი. ისაა თქუენი მოძლუარი.

– მოძლუარო, ასე უნდა უთხრა, მლუდლელო?

– უერ ვეუნებით. მლუდლელო უშნო სათქმელია, უშნო სათქმელია....

– ამიტო მოძლუარი?

– მოძლუარო არა უშაჲს, მარა მლუდლელო კიდე არ ჩანს რაცხა ლამაზათ. ხალხსა და ღმერც შორის არის მოძლუარიო. მარა ეს მოძლუაროც რაცხა პომპეზურია, არ ჩანს თფილათ, მამაო თფილია უფრო, მარა მოძლუაროო, ასე უნდა უთხრაო, წერია.

– მოძლუარს მასწაჲლებელსაც ეძახდენ ადრე.

– მასწაჲლებელს ხო? ხო.

– ადრე კი.

– ხო. ისე რო დოუკუტირდები ნამდუილათ მოძლუარია.

– ხო მასწაჲლებელია. გმოდლუარაჲს, გასწაჲლის, ქრისტეს სიტყუას გეუბნება.

– კი. კი.

ნუნუ იამანიძე, 65 წლის
ქუთაისი, 2005 დეკემბერი
კასეტა # 25

#205#

1.4. გადმოცემა ნუსხურის ცოდნაზე

– მე მითხრეს, რო უნდა იცოდეთ ნუსხურის კითხუაო, თორემო იქო ანგელოზი წიქს გადაგიშლისო, გარდაცჷალებისასო...

– მაგი მეც ვიცი, დედა. მაგი მეც ვიცი და უნდა იცოდე შენი სახელი და გუარის დაწერა მაინც. იქა, ასი წლის მერე, იქ რო წახუალ, ხო, დე მაგი უნდა იცოდე. კითხუა ახლა შენ კი

იცო.

- და მერე ეს მითხარი, ანგელოზი წიქს გადაგიშლის და ნუსხურათ იქნება დაწერილი?
- კი, ნუსხურათ იქნება დაწერილი.
- და თუ ვერ წავიკითხე? ღმერთმა ნუ ქნას...
- ახლა მაგი... ყოველ შემთხვევაში, დედიკო, რა, რატო ვერ წავიკითხავ შენ ახლა იმას?
- კი მაგრამ რა გადმოცემაა ეს მითხარი.
- რა გადმოცემაა და ესა არი, ჩუენ ბეური ისინი ხო გუაქ, საფეხურები გასაუღელი, საზურეები და საფეხურს ვემახი მე. საზურეია ის, როგორ გახუალ იქა და ჩუენი ანგელოზი... ჩუენთან წმინდა გიორგი იქნება. ჩუენი მფარუელი ანგელოზი იქნება.
- ა, რომელი მრეულის წუერი ხარ, იგია შენი მეოხი?
- აბა! აბა! წმინდა გიორგი ყუელასთანაა, ყუელას მეოხია, წმინდა გიორგი და ხუთიშობელი... გარდმოცემა ისაა, რო ნუსხური აუცილებლათ უნდა იცოდე, თორე ანგელოზი წარმოგიდგენს იმას, ამსოფლიდან განსულის დროს, წიქს გადაგიშლის და თუ ვერ წავიკითხავ, მაშინ, ქართუელ წმინდანეფს ვერ ნახავ... მარა უფალმა იცის ყუელაზე უფრო ვის ნახავ და იგი...

დოდო ფანცხავა, 55 წლის

ქუთაისი 2004, 30.11.

სადამოს 5 საათი, წვიმს.

კასეტა # 27

#206#

1.5. ვისთვის ვლოცულობთ?!

- მოსახსენებელთან დაკაუშირებით თუ შუიძლება რომ ვი-საუბროთ. მორწმუნენი ყოველთუის ვაგზაუნით მოსახსენებელს ტამარში. რისგან შედგება ეს მოსახსენებელი და ვიხსენიეფთ რო-გორც გარდაცულილებს, ასევე უძლურობაში მყოფთ და გამოვი-თხოუთ ჯანმრთელობასა და შუიდობას.
- ხო. მოსახსენებლის შეგზაუნა ეკლესიაში, რა თქმა უნდა, დადგენილი წესია. იმის შემდგომ რაც მოციქულებმა და სხუადას-ხუა შუიდი საეკლესიო კრება არსებოფს ხომ, მსოფლიო საეკლე-სიო კრება და ეტაპობრივათ ეკლესიური, ასე უთქუათ, წეს-ჩუეუ-

ლებები, რომელსაც დღესდღეობით ჩვენ ვიცნოვთ და აღვასრუ-
ლევთ, უბტელესი დროიდან ამ ორი ათასი წლის განმავლობაში
დადგენილ იქნა და ჩვენც ცხადია ამას ვასრულებთ და მოსახე-
ნებლის შეგზაუნა ერთ-ერთი მათგანია ამ, ესე იგი, წეს-ჩველებე-
ბის და ცხადია არსებოფს საჯამთელო მოსახსენებელი და არსე-
ბოფს მიცტალეზულთა მოსახსენებელი, რომელსაც ყოველ წირუა-
ზე ვაგზაუნით. შესაბამისი არსებოფს სეფისკტერი, ცოცხალი ადა-
მიანების ჯანმრთელობისათვის მოსახსენებლათ, კტეთაში მოიხსე-
ნეფს მოძლტარი და არსებოფს დედახუთიშობლის გამოსახულების
სეფისკტერი, რომელიც მიცტალეზულს მოიხსენიებენ, ამ...

– არა, ჯტრისახიანია მიცტალეზულების.

– არა, ხო, ჯტრისახიანი, შემეშალა უც... ჯტრისახიანია, რა
თქმა უნდა მიცტალეზულების და დედახუთიშობლის სახია ცოცხ-
ლების ხო, როცა ჩვენ მოსახსენებელს უაგზაუნით აი, შეგზაუნის
მომენჩი, როცა ფულს ვაძლეთ და უდეფთ სეფისკტერის მოსახ-
სენებელს ტაბლაზე, რომელიც უნდა შეიგზაუნოს იგი სამკტეთ-
ლოში, აი, მაშინ იწყება, ჩემი აზრით, იმ პიროვნებების და იმ
მიცტალეზულების მოხსენიება და იმ მიცტალეზულების მოხსენიე-
ბა, რომლებიც ჩვენ გტიწერია იმ ბუკლეტია თუ რაც ქტია ახლა
მოსახსენებელს და შემდგომი, რა თქმა უნდა, მოხსენიება საიდუმ-
ლოებით ხთება სულიწმინდის მადლით კტეთაში, მაგრამ ჩუნნი
ინიციატივა, გამოხატულება გულწრფელობისა, გამოხატულება
სიყტარულისა, ნუ, არ უნდა ქონდეს ამას რაღაცა, ესეთ ვალდე-
ბულების და აი, შეგდების სახე.

– ჩუნ მოსახსენებელს ვაგზაუნით იმ რწმენით, რომ უფალი
შეეწევა ჩუნს ახლობელს, აგრეთუ ერთმანეთსაც უთხოტ მორ-
#207#

წმუნენი, ჩუნნი მიცტალეზულებისთვის ილოცონ ან ავადმყოფები-
სათუის.

– ცხადია. ეს იმ შემთხტევაში, კონკრეტულათ იმ შტმთხტე-
ვაში, თუ ჩუნ არ გაგტაჩნია ამის ფიზიკური საშტალება და ში-
ნაგანი მდგომარეობა.

– და მრავალთა ლოცტა უფრო შეისმინებისო...

– ხო, რა თქმა უნდა, ორი ჩემი სახელით მეც იქა ვარო, მა-
ცხოვარი ამბოფს და ოთხი ჩემი სახელით მაშინ უფრო მეტათ არ
იქნება? ჩტეულებრივი დიალექტიკური ვარიანტია, ხოდა, მე ვახ-

სენე ის მომენტი, რო დატუშათ, ყტელას აშოროს და, მიცტალე-
ბული ყტელას ყოლია ოჯახში და როცა არა აქ საშტალეზა იმი-
სა, რო ვილოცოთ, ფსალმუნი [ვიკითხოთ], მიცვალეზული მოვიბ-
სენიოთ, მაშინ ჩტენი ნათესატი, ჩტენი ახლობელი, ჩტენი მრეტ-
ლი, ვინც იქნება... ამ ინიციატივით გამოდის და ჩტენს მაგივრათ,
ჩტენივე მიცტალეზულისათუის ლოცტლოფს და ჩტენც პატიჟს
ქტცემს ამითი და მიცტალეზულსაც ხო? თავისთავათ სულის სიმ-
შტიდეს გტანიქეფს ამ ეტაპზე. მერე თტითონ ჭირისუფალი იზ-
რუნეფს თავის მიცტალეზულებზე,.. თავის ავადმყოფზე, სნეულზე,
ტთქტათ, ვინც იქნება.

– საერთოთ გამიგია, რომ ქთხოტ... მოიხსენო ჩემი უძლუ-
რობაში მყოფი ნათტსატი, ან ახლობელი, რომელიმე და ვინმე
გეტყტის, რო იცით, მე არ შემიძლია, მოვიხსენო, რადგან არ მინ-
და, მისი ეშმაკები შემებრძოლოს, რადგან მე უძლურობაში ვარ
თავათ...

– ხო, ამ შემთხტევაში ორი მომენტი იკტეთება, მი არ მინდა
განკითხტით, განკითხტა გამომივიდეს კონკრეტული ადამიანის ან
ვინმეს, ამ შემთხტევაში. როცა ადამიანი გეუბნება ასეთ რაღაცას,
ან გეუბნება ჭემმარიტათ და მას მართლა არ შეუძლია და ნუ
შეიძლება სიყტარულით კი იკისრო ასეთი რაღაცა, ხათრი ვერ
გამიტეხოს და მართლა ჩავარდეს განსაცთელში იმიტო, რო ფიზი-
კურათ და სულიერათ არ შეეძლოს და არის მეორე მომენტი,
როცა შეიძლება, შეუძლია, მაგრამ მანდამაინც არ შეიწუხოს და
ტთქტათ.. რაღაც დრო არ გამოყოს, არ დაგითმოს რაღაცა ორი
სათი შენი ლოცტისთუის. გააჩნია პიროტუნებას რა, ვერ განსაზ-
ლტრავ. როცა ადამიანის თხოტ დახმარებას, რაღაც ეტაპზე ის
უკტე, როცა გამჯდარია შენში ზნეობრივი ქმედითობა, უკტე ქცე-
ვაში და ჩტევაშია გამჯდარი, შენ აღარ ფიქროფ იმას, რომ აი,
იცი, მე თურმე ეშმაკები შემებძოლება ... ქხტდება წინააღმდეგო-
#208#

ბა, რა თქმა უნდა, და გადალახავ წინააღმდეგობას რაღაც უცა-
ბედათ და მერე გამოდის საქმე გაკეთებული, ყტელაფერი, შედეგი
მიღებულია და შენ ხარ სახტათ დარჩენილი, ეს რა გამოვიდა. ჩა-
იწერა იმ ზეციურ წიქში ერთი შენი კაი საქმე და განკითხტის
ჟამს, ვინ იცის, იმ საქმემ გადაგარჩინოს შენ.

– ამინ!

გიორგი ჯგერენაია, 20 წლის,
ქუთაისი, 2005 წელის 26 სექტემბერი
კასეტა # 49 (38)

2. ლოცვის ფორმები

2.1. დალოცვა-წყევლის ფორმები

– როგორ ლოცავთ?

– ახლა, მაგალითათ, რაც მომადგება იმწუხრი.

– უთქვამთ, ახლა ეკლესიიდან დავიწყოთ, მოგაწოდა ვინმემ სეფისკუტერი. რას ეტყუი?

– მრავალ წელიწაც შენი მოკითხული და არ მოგიშალოს სეფისკუტერის მადლი, ძალა და ეკლესიაში სიარული-თქვა, მე, მაგალითათ, ბეუჯერ ვიცი ასეთი რაღაცა.

– ხოდა, მე, მაგალითათ, ვინმესთვის სეფისკუტერი რო მიმიცია: „ქრისტემ მოგმადლოს პური არსობისაო“.

– ახლა რა არი იცი? მე ბეური რამ რატომ მაკლია იცი, დედა? მე მარტო მანდ რო დაუდივარ... ხალხი დადის სხუაგან და სხუაგან და ის ვითარდება. სხუადასხუა ეკლესიეფში ნათლდება ადამიანი, გამიგე? და მე მარტო მაქ დავდივარ [იგულისხმება წმინდა გიორგის ეკლესია], ახლა იშუათათ დავდივარ სხუაგან.

– მაგალითათ, თუ წმინდა წყალი მოგაწოდა ვინმემ, ნაკურთხი წყალი?

– ნაკურთხი წყალზე, დედ... „წყალსა ზედა განსასტენებელსა გამოგზარდოს უფალმა“, „უფალმა გასტას წყარო ცხოტრებისა“, ასე ვიცი, ეს კი....

– და ცხუირის დაცემინებისას თუ იცი რამე?

– ცხუირის დაცემინებისას, სხუათაშორის, არ შეილებაო, ლუიზა.

– ხო, არ შეილება, მაგრამ მაინც ხო ვიციო?

– მაგრამ „ხუთის წყალობა“, ვიცი, კი.

#209#

– ბაგრამე (ბაგრატის ტამარზე) რა ჩამაწერიეს, იცი? ყუელამ აფსოლიტურათ, ყუელა, ნებისმიერი გეტყუის: „წყალობა ხუთისა სასუფეველი ცათა“ და უნდა უპასუხო „და სულისაცა შენისა თანა“.

– ხო, კი და ეგიც ვიცი, რა თქმა უნდა... და ზიარების მი-
ლოცუბა ასე ვიცი... მაგალითათ, მაზიარებელი, რო ეზიარება...

„საკურნებლათ სულისა და ხორცისა“ ...

– ესე იგი, უთქუათ, ეზიარა ადამიანი და...

– იმას ვეტყუი მე „საკურნებლათ სულისა და ხორცისა“,
იმან უნდა მითხრას მე: „სადიდებელათ ხუთისაო“.

– უთქუათ, გილოცაუ ზიარებას ასი არაა, ხომ?

– ხო, არა. ბეურმა იცის და ბეურმა არ იცის და რო ეტყ-
უი: „საკურნებლათ სულისა და ხორცისა“ – მადლოფთ, ესე
გეტყუის და ან დაგიქნეუს თაუს და მეც არაფერს გეტყუის.

– ეს არცოდნის ბრალია, თუარა ისე აუცილებელი პირობაა
ხო?...

– რასაკუთრებელია, რასაკუთრებელია. ბეურმა ახლა, ახალ-
გაზდამ, რომელიც შენი ხნის გოგუებმა და იმგენმა, ბეურმა არ
იცის, დედა, და..., ვეუნები ყუელას, რო უნდა უთხრა...

– ახლა ძირითადათ მრეტლის წუური ვინცაა ყუელამ იცის.

– ვინც ისიც, გეტყუის ის.

– და მაგალითათ, მღუდელი რუ ამბოფს ასამაღლებელს „იყ-
უარებოდეთ ურთიერთას“ ხო, ერთმანეც ჩუენ მხარზე უკოცნით
ბაგრამე [ბაგრატზე].

– აუცილებელია, აუცილებელია. „იყუარებოდეთ ერთმანეც“
და [პასუხად] „ქრისტე არს ჩუენთანა“ და აკოცეფ მხარზე. ეს მე,
მაგალითათ, თფილიში, მე ხშირათ დაუდიუართ თფილიში, ბინაც
მაქ იქა და ჩემი ლაშა იქანაა ამწუჩი, ხოდა დაუდიუარ ეკლესი-
აში. მე ბიძაშუილი მყაუს და ერთათ დაუდივართ... ხოდა იქ მო-
ვიდა ვილაცა უცხო, არ ვიცნობდი, უცხო მოვიდა და ამ დროს
„ვიყუარებოდეთ ურთიერთასო“ და მაკოცა მხარზე და მერე. მე
თითონ ჩემით იმაუსქენი, რო უთხარი „ქრისტე არს ჩუენთან“ ...
ზოქს უხუთები ჩემით და...

– რასაც ვერ ხუდები ღმერთი მიგახუედრეფს. ხო, ძირითა-
დათ ხშირათ იციან. მაგალითათ, ზოგჯერ ხთება, რო, უთქუათ,
მრეტლის წუურები ერთმანეც რო შეხუთებიან, ამბობენ... „ქრის-
ტი არს ჩუენს შორის“.

#210#

– მისალმების დროს კი, კი, როგორ არა... ხო, ახლა რა გა-
მახსენდა, ჩუენ, ძირითადათ მრეტლის წუურები ყოუელთუის ხო,

ფსალმუნის სიტყუებს... ვამბოფთ, ფსალმუნის სიტყუებით, იმატ-
შუბებით, ულოცავთ ერთმანეც, „ანგელოსთა მისთადა უბრძანების
შენთუის დაცუათო“ ყუელაზე დიდი დალოცუა, ალბათ, ესაა.

– ხოდა წყეულა?

– წყეულა არ ვიცი. რწმენაში რო შევედი მი შემდექ რო
ვიცი, რო არ უნდა დავიწყევლო, რო.. ესე მე შთავაგონე ჩემ
თაუს, რო როგორც არ უნდა გაუბრაზდე ვინმეზე, არ დავიწყეუ-
ლო, არანაირათ არ დავიწყეულო.

– თავიდან თუ იცოდით?

– თავიდან ვიცოდი რომელია (იცინის), მარა ისი ადუილათ
გადავეჩუიე ამ წყეულას, ლუიზა, მეტი რუ არ შეილება. რწმენი-
დან გამომდინარე...

დოდო ფანცხავა, 55 წლის
ქუთაისი 2004, 30.77,
სადამოს 5 ხაათი, წვიმს.
კასეტა # 21

22. წყევლა-ლოცვის ფორმები

წყევლა ეს არის უდიდესი ბოროტება. უდიდესი ბოროტება...
იაკობ მოციქული გუასწავლის, რო ენას აუცილებლათ სჭირდება
ალაგმუა. კვლავ მის სიტყუას მოუთმუელიეფ: „ენით უაკურთხეფთ
ღმერთსა და მამასა, მით ვწყევლით ადამიანეფს“. ადამიანი ხომ,
პირში ჩამავალით არ წარიწყმიდება, არამედ ამომავალით. ხოდა,
წყევლა, დიდება ღმერც! უიცოდი ხშირათ და ვიცი წამომცთება
ახლა ჩემიანებზე, რა თქმა უნდა, მაგრამ...

– მომისმინეთ, ფსალმუნების სიტყუებით დაგიწყევლიათ უინ-
მე?

– ისა ვარ ცოტა მრისხანე და დამიწყევლია კი... თუ უინმეს
წყევლი ახლა თავს იწყევლი. უნდა გუახსოუდეს, რომ უკან... აი
უნდა გუახსოვდეს რო ზუსტათ უკან არის დარტყმის კანონი. არ-
სებოფს უკანა დარტყმის კანონი და ვინც იწყევლება ათმაგათ უბ-
რუნდება მას უკან ის. ნუ ვიქნებით ნურც მწყევარნი და ნურც
მაგინებელნი, რადგან უფალი გუასწავლის, უერც ერთმა ვერ და-
#211#

იმკუიდროს სასუფელუელი, ვერც მაგინებელმა და ვერც მაწყე-

ტარმა. იაკობ მოციქული ამბოვს, რომ: „ენა ცეცხლია, ენა მთელი სხეულის წამბილწავი და თუ ჩვენ მას თავის ნებაზე მიუშვით მთელ სხეულს წაბილწაჟს და დაანგრევს, დაანაგუტიანებს და უნდა ვეცადოთ, რომ ჩვენი პირიდან მხოლოდ ლოცვა და კეთილი სიტყვა მომდინარეობდეს“ და ღმერც უთხოვ, რო მოქტეც ჩვენ ეს ძალა, რო დავძლიოთ ჩვენი თავი და ეს უდიდესი ბოროტება მოვიცილოთ. მეტი არაფერი.

– კი, ნამდუილათ. და ზოგჯერ კაცის კულის ცოდუათ ითულებათ ხო, წყევლა?

– კი.

– მაგრამ აი, რა ფორმა გაგიგონია მაინც წყევლის?

– უი, მე ვიცოდი საშინელი წყევლა. ამოწყდი, ამოიჟუჟე, გადაშენდი, ნუ, რა ვიცი... ხან: უფალმა მოგაგოს მოსაგებელი, კრულ იყო, ღმერთმა დაწყევლოს ჩვენი მტერი და რა ვიცი... ფსალმუნის სიტყვებით რო უწყევლი, თითქოს უფრო მეპატიება, ფსალმუნის სიტყვებია მაინც, რა ვიცი... ცოდუა მაინც, ცოდუა.

– ლოცვის ფორმულეფთან დაკავშირებით რას იტყვით?

– ჩემი აზრით, ლოცვა არის უძლიერესი იარაღი ყუელა ბოროტების დასათრგუნავათ. მთავარია, ადამიანს წამდეს ის, რასაც ლოცულოფს და რისთვისაც ლოცულოფს. საქართულოში ნაკლებათ მი არ მეგულება, ამწუჩი, მე დალხინებული დედები და უამრავია ისეთი დედები, მართლაც, რომელსაც შუილის გარდაცულებით, აი აქუს გული შეწუხებული და ესე იგი, მე, მე მაგალითათ, მწამს ეს ყუელაფერი, რასაც უკითხულოფ, რასაც ეკლესიაში ქადაგებენ, ეს მწამს, რო ეს ასე იქნება. სხუანაირათ წარმოუდგენელია ისე ლოცვა. ხო, ხშირათ ვამბოფ ახლა, რომ უფალი ახსდგა და ჩვენც ახუსდგებით!

დარეჯან ახვლედიანი 50 წლის (სოხუმიდან დევნილი)

ქუთაისი, 2005 წ. აგვისტო

კასეტა # 28

#212#

2.3. ბიბლიური ფრაზები

– ვინმე როცა რამეს ან ვინმეს განიკითხაუსო, დოდომ მითხრა, რო ვეუბნებიო: „დადე საციო პირსა შენსაო“.

– კი და „კარი ძნელი ბაგეთა შენტა“.

– კარგი. ასეთი რამე თუ გაგიგიათ, ზოგჯერ ვინმეზე ამბობენ ხიბლში არიო.

– კი. კი.

– როგორ ადამიანზე ამბობენ?

– როგორ ადამიანზე და თავის თაყზე სარწმუნოებაში დიდი წარმოდგენა რუ აქტს. რომ მე... ა, თუნდაც ჩემი შუილი. მე ჩემი შუილიდან დავიწყებ. ხიბლში, მაგარ ხიბლში იყო ჩავარდნილი. და ახლაც აქ გამოყოლილი. რო ეჰ! მე, მე, რას ლაპარაკოფო. რას ლაპარაკოფო? უფალსო, ჩემთუნ, ჩემგან ახლა არც ახსარე-ბა უნდაო, არც ზიარება არ მჭირდება მეო, ნაპატიები აქ ყტელა-ფერიო., ხოდა, ზოგჯერ, მერე დავიქდება და: დედა, უჰ, რა მომ-წონს ჩემი თავიო! მერე ასე იტყის. მარა, დიდება უფალს! დად-გება ჟამი, რო მოვა აზზე.

– ამინ. ამინ.

– ამის იმედი მაქ.

– თუ გაგიგია, ამაო ამაოებათა. რაზე ამბოფთ?

– ამაოა? რა და აი თუნდაც ჩტენი ცხოტრება, ამაუა აპა რა არის? წარმავალია.

– და ვიზე ამბობენ, არა ამიერ სოფლისა არიო? ზოგჯერ ხო ამბობენ, არა ამიერ სოფლისა?

– ახლა მაგი ჩემ ძმისშუილზე შემეძლო, მეთქტა. იმას შემე-ევლოს მისი მამიდა! მართლა არ იყო ამქტეყნიური. იმაში, ერთი ამხელა რამე ბოროტება. უი არა, მი არ შემიძლია, გამოტოქტა, ისეთი ბიჭი იყო. ხო გეუბნები, აი ლიცეუმის დირექტორს უთ-ქტია, ესე იგი, ყტელა მოწაფეები ვინც ცოდნია... ამისგანო დე... შენი დედა ვატირე არ გამიგონიაო. ის არ იყო ამქტეყნიური. ის ისეთი ჩამოყალიბებული, ისეთი ვინმე იყო ამქტეყნიური არ იყო.

– ალბათ მიტო გაიყტანა უფალმა.

– რა თქმა უნდა.

– მაგალითათ ამბობენ, ანგელოზები დაუფრთხოო, ხო? ანგე-ლოზები დაუფრთხო რას ნიშნაუს?

#213#

– ანგელოზების დაფრთხოება. ახლა მაგი... დაფრთხოება, რო შიაშინა. გაჩერდეს მაგ, თორე დაუფრთხოვ ანგელოზეფს და არი დამუქრებაც არი და ესე იგი, შევაშინე თითონ პიროტუნება.

– ანგელოზის დაფრთხობა შეიძლება?

– არ შეიძლება. თუითონ ხო. არ შეიძლება, ხო, არ არსებოფს. ანგელოზეფს ურ და.. ანგელოს, ჩუნ კაი, კეთილ ანგელოზს ჩუნ თითონუ ვაფრთხოფთ. რაზი ახლა: ჩუნ რო ცუც რაღაცას გავიფიქრეფთ ურდაცაზე, რაღაცა გლახას გავაკეთეფთ. უკუე ჩუნი მფარუელი ანგელოზი გუეშორება, ქუცილდება და ბოროტი ანგელოზი იკავეფს ადგილს. როცა რომ მოუალთ ჭკუაზე და ვართ ადამიანური და კარქს უაკეთეფთ, ის ანგელოზი ისევე გუერჩი გუიდება. აი ასე. ჩუნ თუითონ...

– უფიქროფ, ის მაინც არ გავუშორებია, უბრალოთ, გუასწაულა...

– არა, რა თქმა უნდა, ისევე ბრუნდება. აჰა რა? ის. ისევე ბრუნდება. მოდის და ბოლო... მაინც არ ქტოვეფს. ან შენმა სიკეთემ უნდა დამლიოს, რო ჩუნი მფარუელი ანგელოზი მუდამ გახარებული უნდა ქუყაუდეს. უაიმე, რა ტბილია! რომელი დედა მივა, რომელი მამა მივა მაგენტან? არც ერთი. თელი დღე და ღამე ქუყარაულოფს, ჩუნ გუერჩი არის და დედას მაინც ხო ღამე მინაუს.

– ადამიანია.

– მიტუებული უყავართ (მთქმელი იცინის)...

– ადამიანია.

– კი, მარა მაინც ხუ ასია.

– „დედამან ჩემმან, მამამან ჩემმან დამაგდეს მე და შენ არ დამიტევე“.

– (მთქმელი იცინის) აჰა რა, ხო. დიდება უფალს!

– აღდგომა გაუთენდაო, რო იტყუიან, რა შემთხუვეაში? ან უთქუათ რა შემთხუვეაში გითქუამს?

– აი, გაუთენდა აღდგომა – კარგათ რო წაუვა საქმე და რაღაცა და აეწყობა მისი საქმე, უჰ, აღდგომა გაუთენდაო! (მთქმელი იცინის).

– გუნდრუკის კმევა?

– გუნდრუ... ხო ისა, ეს გუნდრუკი კმევა მაგი როდის ხთება? აი, როცა, იესო ქრისტე იშუა, გუნდრუკი და ისა მური...

#214#

– არა, ეგ ვიცი. ეგ ვიცი რაცაა. გუნდრუქს უკმეუსო ამას ეკლესიაში არ უიტყუით.

- არა, არა, არა. საკმეველს უამბოფთ.
- საკმეველს უამბოფთ. მაგრამ როცა ვინმეზე ამბობენ. ვი-
ღაცა ვიღაცას გუნდრუქს უკმეუქსო. ხო გაგიგია?
- იუ, მაგი, ესე იგი, ეპირფერებაო და რა გუნდრუქს უკმეუქ-
სო? კი, ხო.
- და დიაკუტანიფით ან მლტდელიფით კითხულოფსო?
- რავა მლტდელიფით კითხულოფსო. აი ა, ისა შედარებაა რა,
წაკითხული მლუდელის წაკითხულს შეედარა, ჩქარ-ჩქარა რო კი-
თხულოფს, გაუგებრათ. ზოგი მლტდელი კი გაუგებრათ, მარა ზო-
გი წართქმით ხო იმაშუება,
- სიმღერით.
- სიმღერით ხო, წართქმა ქტია მაგას. ხოდა რავა მლტდე-
ლიფით კითხულოფსო, წამღერებით ესე იგი.
- მაგალითათ, რა ჩუნნი მედავითნესავით კითხულოფ გამაგე-
ბიეო., ესე იგი, ჩქარ-ჩქარა?
- ხო. უერ გებულოფ წერტილ-მმიმეს საერთოთ და გამოთ-
ქმა... გამოთქმას ხო. თავისებური ის გამოთქმა უნდა მაგას, მარა
ეს რა შემთხუტევაში ხთება იგი? როცა უკუტე შენ გულით კითხუ-
ლოფ და ყოტელიტე სიტყუას გაიზიარეფ და გულთან მიიტან აი,
იმ შემთხუტევაში.
- მაშინ გასაგებია თითონ მრეტლისთუისაც?
- აჰა, რა, აჰა რა, აჰა რა. თუ მადლი გადმოტუიდა მკითხ-
ტელზე, ხალხშიც მადლია გადმოსული. ახალი დაწყებული რო
მქონდა, ოღონდ წამეკითხა, უადიარეფ, უფლის წინაშედაც ნალია-
რები მაქ. ოღონდ წამეკითხა, თატუდაპირტელად, ხოდა, თედო მამ-
ლეტუდა შენიშუნეფს, მამა თედორე. იმის სული გაანათლოს ღმერ-
თმა და იგი? თითქმის გული მომდიოდა. გული კარა სალოცავია,
სალოცავი, მისი სული. ამით მე იმან შემასწაულა ბეტური რაღაცა,
მერე მოვედი აზრზე, რო ყოტელ წაკითხულს დაკუტირება უნდა.
ის კი არა, რო მე წავიკითხო შეუშლეღათ სიტყუები, რა შინაარ-
სისაა, რა გაიგე. შენ თუ ხარ ჩაწუდომილი იმ შინაარში, მაშინ
მრეტლშიც სიტკმუება არის და გაგება არის.
- ხო და ეტოლოგიას რას ტემახით?
- ელოგია ეს რო ტღებულოფთ იმ... სეფისკუტერს, უზმოზე
სეფისკუტერს.
- ხო, და რა ველოგიასავით მომეციო?

#215#

– პატარა, ესე, ხო (მთქმელი და მომძიებელი იცინიან). სეფისკუტერის ნაწილევს ხო იმაჷშობით [ვჭრით]

– ერთი ზიარება დარჩაო?

– ერთი ზიარება დარჩაო ეს ს.. ადამიანი ადამიანს რო ეტყუის?

– ერთი ზიარება დარჩა საწყალიო.

– ესე იგი, მალე გავაო? ასე გამოდის.

– მლუდელი ზიარებას ჷერ მუასწრევს?

– მლუდელი ზიარებას ჷერ მუასწრევსო, ადამიანზე მაგალითათ ან რო გადის, კუდება. კიდე რა დატუირთუა აქ, იცი? მალეს... ეს მალე მოხთება რაღაცა.

– აჰა. შიაფურთხეო ეშმაქსო?

– ახლა ეშმაქს შე.. რწ იცი? ზოგჯერ რო... წყეულას გაგაგონეფს ან რაღაცა. ფუი, ეშმაქს – იტყუი ასე. მე მითქუია. იმის სახეში იმ პერიოჩი ეშმაკია ჩასული... რო ადამიანი გიყურეფს და ან ქწყეულის და ან გლანძლათს და რა თქმა უნდა, ეშმაკია შემბტრალი და ტფუი, ეშმაქს, ეტყუი. სხტამ რა გითხრა?

– ხო არა, ესეც არი და იმასაც ნიშნათს, ცუდ საქმეს მოშორდიო, ესეი ეშამქს მოშორდიო.

– კი მაგეცაა, კი.

– კარგ ღუინოს რას ემახიან?

– კარგ ღუინოს ეტყუიან სუფთა ღუინოს. კილო. ზედაშეს ღვინოს, მაგი ხო არავითარი შაქარი, არავითარი ჷეთი წყალი შით.

– საბარძიმე ღუინოაო?

– ხო. მარტო ყურძნის წუენი უნდა იყუეს, მარტო.

– ხო, ესე იგი კარგ ღუინოზე, ზედაშე ღუინუაო ან საბარძიმე ღუინუაო გამიგიათ?

– კი. როგორ არა. იგივია მაგი. მითქუია კიდევ..

– ლოცუა-კურთხევის აღება?...

– ესე იგი, ნებართუის აღება, ხო. დაუშუათ, რომელიმე ეკლესიაში ვიქნე და მინდა რაღაც წავიკითხო, ან გალობაში მინდა დაუდგე და მლუდლიდან ლოცუა-კურთხევას ავიღეფ.

– კი. და მრეტლი მოძღვართან მიმართების გარდა, რა შემთხუევამი ამბოფს ლოცუა-კურთხევა უნდა ავილოო. მაგალითათ,

მაგისგან ლოცვა-კურთხევა თუ არ ავიღე, ისე ვერ წავალ ჭერსათო.

#216#

– უხმაროფთ ხო. მაგალითათ, ეხლა, გამახსენდა, ჩემი... აგერ, მეზობელი მიდიოდა დ.. თავის სახში და ჩემი ქმრისგან ლოცვა-კურთხევა თუ არ ევიღე არსათ არ გამიშოფსო.

– ა, ესე იგი, თუ არ შევეკითხეო?

– ხო, არსათ არ გამიშუფესო, ხო, კი. და ზოგჯერ არი მაგალითათ, ლოცვა-კურთხევის გარეშე არ გამომიშუფესო. ესე იგი, მაგინეფსო, მაგინეფსო (მთქმელი იცინის)... მაგი ა, მაგი ლოცვა-კურთხევას, არ უნდა თქუას. არ უნდა ახსენოს. მასე როცა არის, მაგ სიტყუა აღარ უნდა ახსენოს, ლოცვა-კურთხევა. ეს უკუთე უპატიუცემულობაა ხუთის, მარა ხალხში შემხუედრია რო...იციან კილო, შემიკურთხაო და გამომიშუაო.

– კი, შემიკურთხა, კი. მარხუის გატეხა და მარხუის ჭამა ხო გაგიგია?

– როგორ არ გამიგია. ბუტრჯერც გამიტეხია მე მარხუა. ადრე სად უმარხულობდი.

– იგი, მონანიე მაგდალინელი?

– მარიამ მაგდალინელი? მარიამ მაგდალინელი ვიცი.

– ხალხში, მეტყუელეებაში როგორ ქხუთეება?

– მაგი ახლა თუ უინმე ირონით ა, ამაზე მეკითხები?

– ხო, მე ირონით შემხუედრია ზოგჯერ.

– სიტყუის მასალათ იყენებენ და არაა სწორი..

– მონანიე მაგდანილელების არ მჯერაო, გაგიგია?

– ხო, მარა რატუ არ უნდა დეიჯეროს, თუკი იყო ადრე იგი, რაღაცა მოინანია. ხოდა, სინანულში ჩავარდა, პირიქით, პირიქით.

– შეილება თაუს აჩუენეფს პატიოსნათ?

– თუ აჩუენეფს და ღმერთმა ხო იცის, ღმერთმა ხო იცის?

– გასაგებია, ყუელაფერი. თუ შეილება ვინმეზე თქუა, ჩემი ან ღმერთია ან მფარუელი ანგელოზია?

– ესა, ღმერთი ღმერთია. დაილოცოს მისი ძალა და მფარუელი ანგელოზია უფლიდან მობომბული ჩუენტუის. ყუელა ადამიანს უფალმა მიუბომა მფარუელი ანგელოზი. მუდმივი მრეული უინცა ვართ, უინმეზე ვერ უი... შეილება ვინმე დამეხმაროს, მაგ-

რამ მე იგი, ჩემი მფარველი ანგელოზია-თქუა ვიტყუი? არა. უე-
რა, არა. არც შეილება ახლა ვინც ეკლესიაში არ დადის და
იგი, სიტყვის მასალათ ამბოფს და არ შეილება,

#217#

– არა. და მფარველმა ანგელოზმა გამომიგზაუნაო ხო იტყ-
უი?

– კი. ეს კი იტყუი მფარველმა ან...

– ღმერთმა გამომიგზაუნაო, ხო იტყუი?

– კი. რა თქმა უნდა.

– ღმერთმა გამომიგზაუნა. მარა ჩემი ღმერთია და ჩემი
მფარველი ანგელოზიაო?

– არა, მასე არა. ღმერთმა გამომიგზაუნა. არც იმას უიტყ-
უით უინმე ლამაზი რუა, ვერიდებით უთქუა, ანგელოზივით გო-
გოაო. ვერიდებით მაინც.

– კი, მაგრამ ჩუენ არ უიტყუით, მარა ხალხში ხშირათ გაგ-
უიგონია ხუთისმშობელივით არიო?

– კი, რავა არა, მარა არ შეიძლება. მე მაგის ალერგიული
ვარ, ეგი ურწმუნუებაა.

– აი ეს მინდოდა. სალოცავი ხატია და საფიცარი ,ხატიაო
ვიზე იტყუიან?

– ჩემი სალოცავი... დედა იტყუის შუილზე.

– შუილზე...

– ხო, ხო.

– სანთელივით უყურეფს, სანთელივით უნთიაო?

– ეგიც დედა შუილზე.

– ერთმა კაცმა მეორეს სახარება წაუკითხაო?

– ა ქერო იციან, ხო, წაუკითხა სახარებაო, ხო ალბათ ახლა
ბეუერი ელაპარაკა ან რაღაცა და დაარიგა... ჭკუის დამრიგებელი.

– მაგალითათ, „ღმერთი თუ არ ჩამოუყუანე ისე არაფერს
გაგიკეთეფსო?“ „შუილი რო მოუნათლო შენსკენ არ გამოიხედაუ-
სო?“

– ესე იგი მან უნდა ეხვეწო და იგი შუილი რო მოუნათლო,
რო გადაყუე, მაინც არ დაგიფასეფს... მარა ყოუელ შემთხუვეაში,
არც ღმერთი არ უნდა ახსენოს და არც ნათლობა მორწმენემ მა-
სე.

– მრეუთლი ერიდან არი მისული ეკლესიაში და ზოგჯერ შეი-

ლება წამოცთეს, მარა პირჯუარს გადაიწერს.

- რა თქმა უნდა. ხო. იმწუი მოინანიეფს.
- „შეუდგა ქრისტესო“?
- ესეც დაცინჷით ხო?
- თქჷნ როგორ გაგიგიათ?

#218#

- აი, დაუშუათ, ჩემზე თქუა მეზობელმა ჩემა: „შეუდგა ქრისტესო“ < იგულისხმება ირონიით, როცა ეკლესიაში მიდის >.

ნუნუ იამანიძე, 65 წლის.

ქუთაისი, 2005 წ. 15.04

კასეტა # 26

241. გულში სათქმელი ლოცვები

- კარგი. დილას რო გაილჷიმეფთ, რას ვამბოფთ?
- დილას რო გავილჷიმეფ, დედიკო, გადმოუდგამ მარჯუენა

ფეხს და შე... ისა, ფეხსაცმელს მარჯუენა ფეხში იმაჷსქნი და „დიდება უფალს“, ასე ვიტყუი, დავიწერ პირჯუარს, მოტბრუნდე-ბი ხატებისკენ, დავიწერ პირჯუარს, ხოდა, ი... ი... „დიდება უფალს, რო გაგჷითენა მშუიდობის დილა“. ეს, ამას ვამბოფ მე, რომ... ზოგჯერ კიდე „მშუიდობა უფალს, რო მოგჷფინა ნათელი“.

- „დიდება შენდა, რომელმან მოგჷფინე ნათელი?“
- არა, „მადლობა უფალს, რო მოგჷფინა ნათელი“.
- აჰა.

- ან „დიდება შენდა“ ან „მადლობა, რომ მოგჷფინე ნათელი და გაგჷითენე მშუიდობის დილა“. ამას ვიტყუი, მაგალითათ, დილას მე და კიდე, რო ვიცმევ ტანსაცმელს მაშინ: „შემოსე, უფალო, მადლითა სულისა წმინდისა შენისათა“.

- აჰა, და საღამოს?

— საღამოს, ღამის ლოცუეფს წაჷიკითხავ და მერე საღამოს, უთქუათ, ადრე წავიკითხე ხო, მერე ამას ვიტყუი აუცილებლათ... რო მე რა ქუია, ო... საღამ.. ღამის ლოცუა რუ არი, პატარა ლოცუა რუ არი, პატარა.

- ხო, მოკლე ლოცუა.

- მოკლე ლოცუას, იმას ვიტყუი დავიწერ პირჯუარს და „უფალო გამითენე მშუიდობის დილა“, საბანს რო გადევიფარეფ

ვამბოფ: „დამიფარე უფალო, საფარუტელსა ქუტუშე შენსა“...

– ხოდა, ძილში რადაცა რო შემამფოთეფსო?

– ძილში, დედა, ძალიან ხშირათ წამოუბტნები... დაუხუჭაუ
თუალეფს და რო უნდა დამეძინოს და... ასე „განვედ ჩემგან სატა-
ნა, ჩახვედ ჯოჯოხეცა შინა, სადარცა არს ადგილი შენი“.

– და გათავისუფლდეფი ამ ცუდი იმგენისაგან?...

#219#

– კი ბეურჯერ ვამბოფ მე, ლუიზა, ამას, ბეურჯერ ვამბოფ,
მაგალითათ, რო უწევარ, დედა, არ მეძინება... „მამაო ჩუენო“,
„უფალო იესო ქრისტე ძეო ხუტისა შემიწყალე მე ცოდუილი“,
ხო, „ხუტიშობელო ქალწულო გიხაროდენ“ ამას ვამბოფ... და
ამას ბეურჯერ ვამბოფ „განვედ ჩემგან სატანა“ მერე თანდათან...

– ამას გარდა ავადმყოფობისა, მაგალითათ, ცუდი აზრები
და ფიქრები რო გაქ, ხო?..

– კი, კი, კი, აუცილებლათ. მერე შეილება მთელი ღამე ვი-
ყო მლუტიძარე და მერე მალე ჩამეძინოს...

– და კანკელს ავანთეფო?

– კანკელი მაქს ანთებული როცა... თუ მოვასწარი დაძინება
მე, ესე იგი და ძნ სიბნელია, მაშინ მძინაუს და არ მინდა არაფე-
რი და თუ ვერ მოვასწარი დაძინება და თორმეცააცე წავიდა შუ-
ქი, მაშინ კანდელი უნდა ავანთო და „უფალო ამინთე სიხარუ-
ლის...“ და ასეთი რადაცა... ჩემთუის ვიტყუი და ამნაირი რაც
მომადგება. ან კიდო რო ჩააქროფ, უნდა თქუა... როცა ჩააქროფ
სანთელს, უნდა თქუა: „უფალო, გუიხსენ ჯოჯოხეთისა ალთაგან“.

წყლის და სეფისკუტერის მიწოდებისას, დედა, მე სეფისკუტერს
რო მომადუდებენ, ხშირათ, ვიცი: „მადლი გაგიმრატლოს ღმერ-
თმა“, „მადლი გაგიმრატლოს ღმერთმა“ ან „უფალმა მოგმადლოს
პური არსობისა“ მერე იმას ჩატდეფ იმაში, მაქუს მე და <<< ლა-
პარაკია სეფისკვერის შესანახ ნაქსოვ პატარა ტომარაზე, რომელ-
ზეც ჯვრებია ამოქარგული >>> სახში ვიცი შექმა... ხო. წყალსგ,
წყალი ყუელაზე კარგია, მკურნალია, ყუელას ძალიან დით პა-
ტიუს უცემ და ნაკურთხი წყალი და იგი, ნაკურთხ წყალს რო
მოქცემს ვინმე ან პირიქით, უამბოფთ: „უფალმა გასუას წყარო
ცხოურებისა“, აბა, ასე ვიციით...

– ნაკურთხი წყალი ქუია თუ წმინდა წყალი?

– წმინდა წყალი... ნაკურთხი წყალიც ქუია და წმინდა წყა-

ლიც, ორივე. ნაკურთხი, ისე მე მგონი მაინც ნაკურთხია და ნაკურთხი მაინც გტა... გტაგებინეფს ჩტენ რა წყალია ეს, უფრო სწორათ. წმინდა წყალი ახლა შეილება იყოს, მარა მე ნაკურთხი წყალი სხტაგან, ცალკე მაქტს სუფთათ შენახული.

– ნაკურთხ წყალს რა პატივისცემით უნდა მოვეპყროთ და სეფისკტერს?

– ნაკურთხი წყალი, დედა, ძალიან... მი ახლა ძირითადათ მაქს ერთი ადგილი სადაც ნაკურთხ წყალს და უნდა მოეპყრა #220#

მოკლეთ, როგორ ტთქტა ახლა, რასაკტირტელია პატივისცემით და იმით...

– თუ კმევა არი, ხო, მასწატლეს ქალებმა ბაგრამე (ბაგრატ-ზე) და პეტრე-პატლემი, რო ასე უნდა თქტაო, შტილოო, რო: „წარემეთე ლოცტა ჩემი, ვითარცა საკმეველი შენს წინაშე“.

– და მაგი ახლა შენ მასწატლე მე.

– მე ტტელმა მრეტლმა მასწატლა.

– უი, კი, კი, ...ვითარცა საკმეველი შენ წინაშე, აღპყრობად ხელთა ჩემთა მსხტერპლ სამწუხროთ, ისმინე ჩემი, უფალო!“

– ხო, ა, იცი შენც, მაგრამ...

– კი ვიცი, რავა არა, გამახსენდა...

– დიდი გამოსტლა რუ არი ან სახარება გამუაქტთ, თქტენ რაღაცას ამბოფთ?

– მაშინ, მაშინ მე ვიცი „დიდება შენდა უფალო“ და ისა, კიდე ვიცი რაღაცა, „დიდება შენდა უფალო“ ამას სამჯერ ვიტყ-ტი, ხოდა „ღმერთო, შენ მიშტელე მე ცოდტილს“ აი ასე ვიტყტი და „იდიდოს უფალო სახელი შენი“, ამას სამჯერ ვიტყტი ყოველ-თტის და, ის რო იტყტის, ხო არი მერე, პირტელათ ხო დაილო-ცება იგი [მღვდელი] მერე ვამბოფ „მიწყალეს“ სრულათ. „მიწყა-ლეს“ ვამბოფ სრულათ.

– ესე იგი მღტდელი რო უკტე შემობრუნდება და დაგტლო-ცატს ამ სახარებით, სახარების წაკითხტის მერე, რო გაიტანს სა-ხარებას მაშინ ამბოფ „მიწყალეს“?

– არაჲ, არა, როდის ვამბოფ, დედა, იცი? რომ გამოვიდა ხო, ტთქტათ, გარეთ ხო გამოვიდა მღტდელი, ხოდა პირტელათ... აღარ მახსოტს, მართლა ზეპირათ ტიცი მე ტიპიკონი, მარა ახლა აღარ მახსოტს, მეხსიერება მღალატოფს... იგი პირტელათ „დიდე-

ბა შენდა, ღმერთო“, „დიდება შენდა, ღმერთო, ჩუენო“ ხომ უამ-
ბოფთ, მერე რა ქუიან, ისა „იდიდოს, უფალო, სახელი შენი“ სამ-
ჯერ ვამბოფ, მერე იგი ხო დაილოცება. იმგენს რო ლოცაუტს ერს
და ბერს და სუყუელას რო დალოცაუტს...

– ხო, ხო, კი.

– მი ამ, ამ იმაში, შუალეჩი ვამბოფ „მიწყალეს“ სრულათ.

– აჰა, გასაგებია. როცა ერს და მრეუტლს ლოცაუტს მაშინ...

– ერს და მრეუტლს რო ლოცაუტს აუცილებელია მაშინ „მი-
წყალე“.

– ორმოდამიათე...

#221#

– კი, კი ორმოზდამიათე ფსალმუნი. ლუიზა, მე ბეური რა-
მე ვიცი, ახლა შენი თქმის არ იყოს, მაგრამ როგორც გითხარი,
შეიძლება ბეური ვერ გავიხსენო... მაგალითათ, არ მომწონს მე
ვინმეს ლაპარაკი და რაღაცა „დადევ საცოდ პირსა შენსა“ ვეტყ-
უნი, ვეტყუნი იმას, კი, ჩემო ბატონო და ძალიან ბეური ფსალმუნე-
ბიდანაც კი...

– ხშირათ ფსალმუნეფს უკითხულოფთ და...

– კი, კი. მე ძალიან ხშირად ვამბოფ, მაგალითათ, ოძდამეექ-
უსე ფსალმუნს, მაგას სახლშიც ისე ვამბოფ, მაგას, ორმოცჯერ
უნდა გაიმეორო თუ კი გაქუთ დრო, ოძდამეექუსე ფსალმუნი.

– რომელია მაგი?

– ისა, რომელია და...

– ოძდამეოროია „უფალმან მწყოს მე და არად მაკლდეს“...

– არა, წავიკითხე მე, პელაგიას წინასწარმეტყუელეებაში მაქ
წაკითხული ოძდამეექუსე ფსალმუნი უნდა იკითხო ხშირათ, ხო.

– ესე იგი ძლიერი დამცავია.

– ხო, და „რომელი დამკუიდრებულ არს შეწევნითა მაღლი-
სადთა“ ამას ხშირათ ვამბოფ, ძალიან. „უფალო, შეისმინე ლოც-
უისა ჩემისა“ ამას ხშირათ ვამბოფ, „მიწყალეს“ თავისთავათ და...

დოდო ფანცხავა, 55 წლის

ქუთაისი 2004, 30.11.

სადამოს 5 საათი, წვიმს.

კასეტა # 21

2.4.2. გულში სათქმელი ლოცვები

– ესე იგი, როცა სახლიდან გატყდივართ...

– სახლიდან როცა გატყდივართ, თუნდაც ლიფტში უჭდებოდე. ღმერთო, მოტყდივარ შენთან, ხტითიშობელი დედა მიმიძღვის წინ, მე თქტენ მოკყტებით.

– აჰა.

– ხო. კი ასე ვამბოფ.

– გადაიწერ პირჯტარს –

გადავიწერ პირჯტარს. მერე დაუშტათ მოტყდივარ სახში. გამოტედი საქმეზე ვიყავი და გამოტედი გარეთ და მადლობელი ვარ უფალო შენი, რათა, შემამღებზე მომიყტანე და ჩემი საქმე გამაკეთებზე-თქტა.

#222#

მადლობას უწირატ ყტელაფერზე. ან სახში რო მოვალ მშუიდობიანათ – მადლობა უფალო.

– და კარეფს რო გავაღეფთ ამ დროს თუ ამბოფთ რამე ლოცტას?

– კარეფს რო გავაღეფ, მოწყალების კარი გამიღე კურთხეულო ხტითიშობელო, ეს ვიცი, ასე უნდა.

ნუნუ იამანიძე, 62 წლის

ქუთაისი, 2002 წ.

კასეტა # 10

3. ხალხური საეკლესიო საგალობლები (ტექსტები)

3.1. სავედრებლები

3.1.1. მორწმუნის სავედრებელი

შეგვეწიოს უფალი ღტთისმშობელი მარიამ
წმიდა სალოცავები, რაც რომ ქტეყნად არიან (2-ჯერ)
რადგან ეს გზა ირჩიე, მძიმე და უწმინდესი
ანგელოზი ქვარავდეს წმინდა სერაფიმესი (2-ჯერ)
წმინდა ნინო, თამარი, ღმერცს შეტფიცოთ პირობა,
ღმერთმა გაგვამღიეროს,
ღმერთმა მოქტცეს მშუიდობა (2-ჯერ)

3.1.2. შობის საბგალობელი

ოცდახუთსა დეკემბერსა ქრისტე იშუა ბეთემსაო,
და აჰაჰაი, ჰაი, ჰალილო.

ანგელოზები გალობენ: ოსანა მაღალთა შინა,
და აჰაჰაი, ჰაი, ჰალილო.

ეს რომ მწყემსებმა გაიგეს, მივიდნენ და
თაყუანი სცეს მას,
აჰაჰაი, ჰაი, ჰალილო.

მივიდნენ და თან მიართუეს:
ოქრი, მური და გუნდრუკი, და
აჰაჰაი, ჰაი, ჰალილო.

#223#

ჩუენ მთხოუნელები არა ვართ,
შობის მახარობლები ვართ, და
აჰაჰაი, ჰაი, ჰალილო.

შობა ღმერთმა გაგუითენოს,
მრავალ ახალ-წელიწადი, და
აჰაჰაი, ჰაი, ჰალილო.

მაშ მოგილოცაუთ ქრისტე შობასა (2-ჯერ),
ჟამიერ, ჟამიერ გილოცავთ ქრისტე შობასა.
ჟამიერ, ჟამიერ გილოცავთ ქრისტე შობასა.

3.1.3. ახალდაწერილი გალობა საქართველოსთვის

– ამ გალობის ისტორია მაინტერესებს, რომელიც აწი უნდა ჩავიწეროთ და წედან იგალობეთ თქვენ.

– რა ყოფილა, იცი? ლტოლუთილი ყოფილა, მოსულა... მისულა ერთ-ერთ ეკლესიაში გ ისა, ივერიის ხუთიშობელთან მისულა და დაუწყია ეს გალობა, დაუწყია თითონ, მარტო უგალობებია და ხალხი პირდაფჩენილი მიჩერებია. მერე მისულა ერთი ქალი, ჩუენ... გოგუვა არი, ჩუენთან დადის იგი და მისულა და ქალბატონო, ეს სიტყუები უნდა დამაწერიო, ციმან თურმე ისე კი ვერ დააწერია. ის [მან] იგალობა და ეგენი წერენ, გამიგე, დედა? ხოდა ასე.

– იმ ქალს ვინ ასწაჟლა?

– ეგი თითონ დაუწერია, თითონ შეთხზა ეს, თითონ, ტოლ-
ჭილი იყო და თითონ შეთხზა ეს სიტყვები.

– მორწმუნე იყო, ალბათ?

– მორწმუნე, ხო, მორწმუნე და.. <<< შეხე სულ დამაჟრი-
ალა – მიმართავს მომძიებელს და მკლავს აჩვენებს >>>

„უფლისა ხატო ივერიისაო, შემწევ-მფარჟელო, ხატო ნათე-
ლო, მარად უჟკნობო შარავანდელო, გაბრწყინებულო ოქროს კან-
დელო.

მარად უჟკნობო შარავანდელო, გაბრწყინებულო ოქროს კან-
დელო.

უფლისა ხატო ივერიისაო, ჩაუქრობელო წმინდა სანთე-
ლო, შენ გევედრები მუხლმოდრეკილი, გადაგჟირჩინე ჩჟენ საქარ-
თჟელო.

#224#

შენ გევედრები მუხლმოდრეკილი, გადაგჟირჩინე ჩჟენ საქარ-
თჟელო.

უფლისა ხატო ივერიისაო, გადაგჟირჩინე ჩვენი ენაო,
ენა ქართული, ხჟთითჟკურთხეული, მარად გჟიკურთხე, დე-
დავ, შენაო,

ენა ქართული, ხჟთითჟკურთხეული, მარად გჟიკურთხე, დე-
დავ, შენაო.

უფლისა ხატო ივერიისაო, გადმოგჟივლინე შენი წყალობა,
რომ შეისმინო აფაჟეთიდან ქართული ენით ლოცჟა-გალობა,

რომ შეისმინო აფაჟეთიდან ქართული ენით ლოცჟა-გალობა.

სასოეზაო ხჟთითჟკურთხეულო, ქართული ენით უმდერთ სამე-
ზას, ქართული ენით ჟტირით და ჟგოდეფთ ქრისტეს ტანჯჟას და
უხჟთო წამეზას.

ქართული ენით ჟტირით და ჟგოდეფთ ქრისტეს ტანჯჟას და
უხჟთო წამეზას.

უფლისა ხატო ივერიისაო, ჩჟენი მხედროზა დაიფარეო, და
საქართჟელოს გამთლიანებით, გაიხარე და გაგჟახარეო,

და საქართჟელოს გამთლიანებით, გაიხარე და გაგჟახარეო,

თჟალთმოციმციმე ვარსკჟლაჟთა გუნდი განახლებული ქარ-
თულ ცისაო, მოგჟმადლე ცრემლი სინანულისა, ურყევი რწმენა
სამეზისაო,

მოგუთმადლე ცრემლი სინანულისა, ურყევი რწმენა სამეზისაო.

3.1.4. ღმერთს დიდება

დიდება და ღმერც[თს] დიდებაო (1 ხმა),
დიდება და ღმერც[თს] დიდებაო (გუნდი)
დიდება და ჩუენ მშუიდობაოოო
დიდება და ჩუენ მშუიდობაო (გუნდი)
პირუელად ღმერთი ვახსენოთოო,
პირუელად ღმერთი ვახსენოთო (გუნდი),
ის უფრო დიდებულიაოო,
ის უფრო დიდებულიაო (გუნდი),
მეოხებენ ცისა დასნიოოო
მეოხებენ ცისა დასიო (გუნდი),
ლოცულობენ წმინდა კაცნიოოო
ლოცულობენ წმინდა კაცნიო (გუნდი),

#225#

ყოვლადწმინდა მარიაშიოოო
ყოვლადწმინდა მარიაშიო (გუნდი),
წმინდა გიორგი ძლევისაოოო
წმინდა გიორგი ძლევისაო (გუნდი),
ნიკოლოზი საკუირუელიოოო
ნიკოლოზი საკუირუელიო (გუნდი),
ქუმფარუელობენ წმინდა ნემტნიოოო
ქუმფარუელობენ წმინდა ნემტნიო (გუნდი),
მოწამეთა წმინდა ძუალნიოოო
მოწამეთა წმინდა ძუალნიო (გუნდი),
წმინდა ნინო ვაზის ჯუართოოო
წმინდა ნინო ვაზის ჯუართო (გუნდი),
მრონი და უფლის კუართიოოო
მრონი და უფლის კუართიო (გუნდი),
ჩუენი წმინდა სალოცაუნიოოო
ჩუენი წმინდა სალოცაუნიო (გუნდი),
ქართუელთ მეფე-დედოფალიოოო
ქართუელთ მეფე-დედოფალიო (გუნდი),
დავითი და გორგასალიოოო

დავითი და გორგასალიო (გუნდი),
თამარი და ქეთევანიოოო
თამარი და ქეთევანიო (გუნდი),
ყუელა წმინდა, ყუელა კარგიოოო
ყუელა წმინდა, ყუელა კარგიო (გუნდი),
აღსდგა ქრისტე მაცხოვარიოოო
აღსდგა ქრისტე მაცხოვარიო (გუნდი),
გოდებენ აწ ბელიარნიოოო
გოდებენ აწ ბელიარნიო (გუნდი),
უფლის წყალობა გუბოძეოოო
უფლის წყალობა გუბოძეო (გუნდი),
უკუდავება გადმოგუბოძეოოო
უკუდავება გადმოგუბოძეო (გუნდი),
პირუელად ღმერთი ვახსენოთოოო
პირუელად ღმერთი ვახსენოთო (გუნდი),
დიდება და ღმერც დიდებოოო
დიდება და ღმერც დიდებო (გუნდი),
დიდება და ჩუენ მშიდობაოოო
დიდება და ჩუენ მშიდობაო (გუნდი),

#226#

მხოლოდ ღმერთის განდიდებაოოო
მხოლოდ ღმერთის განდიდებაო (3-ჯერ; გუნდი).

3.1.5. კაცნი გიყვარდენო

კაცი ხარ კაცად შობილი, კაცნი გიყვარდესო,
ეკლესიაში ხუდილოდე ყოველ უქმე დღესო,
დავითნი და სახარება ორნიც იქა დევსო,
იმაში ასე სწერია, კაცნი გიყვარდესო
იმაში ასე სწერია, კაცნი გიყვარდესო.
კეთილისა წილ ბოროტსა თუ ვინმე ქყოფდესო
სამაგიეროს ნუ იზამ, დე თუითონ მიხუდესო,
ჩუენ მხსნელსაც ასე დამართეს ყუელას მოყუარესო
ჩუენ მხსნელსაც ასე დამართეს ყუელას მოყუარესო.
კაცი ხარ კაცად შობილი, კაცნი გიყვარდესო,
ეკლესიაში ხუდილოდე ყოველ უქმე დღესო,

დავითნი და სახარება ორნივ იქა დევსო,
იმაში ასე სწერია, კაცნი გიყუარდესო,
იმაში ასე სწერია, კაცნი გიყუარდესო.

3.1.6. ვუგალობდეთ მეუფესა ღმერთსა ჩვენსა

უგალობდეთ, უგალობდეთ, უგალობდეთ,
მეუფესა ღმერთსა ჩვენსა უგალობდეთ!
უგალობდეთ, უგალობდეთ, უგალობდეთ,
ღუთისმშობელსა დედა მარიამს უგალობდეთ!
უგალობდეთ, უგალობდეთ, უგალობდეთ,
ანგელოზებს უგალობდეთ!
უგალობდეთ, უგალობდეთ, უგალობდეთ,
წინდა ნინოს უგალობდეთ!..

#227#

3.17. მამაო ჩუენო, ჩუენი გუეზი შენსკენ მოდიან

მამაო ჩუენო, ჩუენი გუეზი შენსკენ მოდიან,
და თან გუიბრძანებ, ეს გუა იოლი ასე როდია,
მწარეც არის, ვიწროც და ეკლიანიცა,
დიდება შენი, მშუტიდობა შენი ეგრე არიან.
გუაში ყოველთუთის სულიწმინდის მაღლი მინათეფს,
ყუელგან მიპოვნი, რაგინდ მძიმე
ტუირთჟუემ უგმინავდე,
ცრემლეფს შემიშროფ, ტუირცაც მომხსნი,
არ დამამძიმეფ,
ოი, უფალო, ეკლიან გუას წუ დამაცილეფ.
დაე, დამკაწრონ ეკლებმა და სისხლი მაღინონ,
მტანჯე და მგუემე, სულიერად არ დამაძინო,
მე ამ ტანჯვაში სულ სიმშუიდეს უპოვებ სრულეზით,
რადგან უფალო, ჩემს საშუელად მოეშურეზი.
ასეც[თს]ს ტანჯუას კი არ უწუხუარ და კი არ
უსტირი,
რადგან უფალო, გულში მიკრავ თოთო ბაუშუივით,
ოღონდ ძალი და სიბრძნე მომეც ამ ჟუეყანაზე,

მუდამ მზად ვიყო, რა წუთშიაც შენ დამიძახებ (2-ჯერ).
მამაო ჩუენო, ჩუენი გზები შენსკენ მოდიან...

3.1.9. მარხვისას საგალობელი

ჩემო ტკბილო ხუთისმშობელო,
მეც ხომ შენი შუილი ვარ,
შემაფარე შენს კალთასა, თორემ მუდამ უსტირივარ,
შემაფარე შენს კალთასა, თორემ მუდამ უსტირივარ,
შენსა ძესა შემავედრე, ცოდუილი ვარ ძალიან,
მეშინია განკითხუისა, მისი მოსულა ძალიან.
განკითხუის დღე რომ დადგება,
ყუელა შენს იმედად ვართ.
ვიცი, ყუელა გებრალეზა, რადგან ყუელას დედა ხარ,
ჩემო დედა ხუთისმშობელო,
შეგუიბრალე ცოდუილნი,

#228#

ცოდუილ მიწის შუილები ვართ,
ცოდუისაგან შობილნი
ცოდუილ მიწის შუილები ვართ,
ცოდუისაგან შობილნი.

3.1.9. ჯვრის სადიდებელი

ჯუარო, მფარველო ყოვლისა სოფლისაო,
ჯუარო, შემწეო მეფეთაო,
ჯუარო, შემწეო მორწმუნეთაო,
ჯუარო, დიდებაო ანგელოზთაო,
ჯუარო, შემმუსტრელო ეშმაკთაო,
შეგუიწყალენ ჩვენ!

3.2. საპანაშვიდო საგალობლები

3.2.1. სასუფეველი ცათა დაგემკვიდროს

სასუფეველი ცათა დაგემკუიდროს მონაო
(მხევალო) ხუთისა!

სასუფეველი ცათა დაგემკტიდროს მონაო
(მხევალო) ხუთისა!
დიდება მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა
აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ!
სასუფეველი ცათა დაგემკტიდროს მონაო
(მხევალო) ხუთისა!..

#229#

3.2.2. ნეტარ არს გზა

ნეტარ არს გზა, რომელსაც წარმართებულხარ შენ დღეს,
რამეთუ ადგილი განსასტუნებელი მიგელის შენ (3-ჯერ).

3.2.3. გარდაცვლილი დედისათვის / მამისათვის სა- გალობელი

(დედავ, მამავ – ვამბობთ იმის მიხედვით თუ ვინაა გარდაცვლილი)
დედავ, დედავ, სადა ხარ? შენმა დარდმა დამლალა.
დედავ, დედავ, სადა ხარ? სადა ხარ? სადა ხარ?
შენმა გარდაცვალებამ დაგუანელა, დაქუტანჯა,
დედავ, დედავ, სადა ხარ? სადა ხარ? სადა ხარ?
შენ ზეცაში გაფრინდი ჩუენს ხუთისმშობელ დედასთან,
დედავ, დედავ, სადა ხარ? სადა ხარ? სადა ხარ?

3.2.4. საპანაშვიდო იავნანა მიცვალებულ ბავშათვის

იავ-ნანა, ვარდოვ-ნანა, იავ-ნანიანო,
აგრე ტკბილად, უდარდელად რამ დაგაძინაო?
მალლა ცაში გიპოუნია შენ ტკბილი ბინაო,
აგრე ტკბილად, უდარდელად მან დაგაძინაო?
ხუთის უბეში გიპოვნია შენ ტკბილი ბინაო,
დაიძინე ტკბილო ტკბილად იავნანიაო,
იავ-ნანა ვარდოვ ნანა, იავ ნანიანო.

3.2.5. მიცვალებულ მამაკაცათვის საგალობელი

ამას მაშინ უგალოფთ, როცა მიცტალეზული მამაკაცია. პანაშტიდზე ან გასტენებაში რომ წაგტიყუნენ, გტეტყტიან: ცხონებული, პურ-მარლიანი კაცი იყო და თუ შეიძლება, რამე, გარდა საუფლო გალობებისა, შესაფერისი იგალობეთო:

#230#

სიონში შევალ, სანთლებს დავანთებ, გარდასულ ძმათა მოსაგონებლად, არ ვიცი არა, სად დავლევ სულსა, სად გამითხრიან ცივ სამარესა (2-ჯერ).

ჩემს საფლატზედა იხაროს ვარდმა, მზემ დააფინოს სხიტთა ნათელი, მოსაგონებლად მხოლოდ ამას ქთხოვთ, ხშირად დამინთოთ წმინდა სანთელი (2-ჯერ).

სიონში შევალ...

ქუთაისის არქიელის გორაზე მდებარე წმიდა გიორგის ეკლესიის მგალობლები: დოდო ფანცხავა, 54 წ., ნუნუ იამანიძე, 63 წ., ნუნუ კობახიძე, 56 წ. კასეტა# 3, ქუთაისი 2003

(p.s. ათეისტური მმართველობის დროს იმერეთში (ისე როგორც მთელ საქართველოში) დაკეტილი იყო ტაძრები. მოქმედებდა მათხოჯის დედათა მონასტერი რამდენიმე მონაზვნით, ქუთაისის პეტრე-პავლეს სახელობის საკათედრო ტაძარი და არქიელის გორაზე მდებარე წმინდა გიორგის ეკლესია. აღნიშულ მგალობლებს მოცემული საგალობლები და სასიმღერო კილო ძირითადად შესწავლილი ჰქონდათ ძველი წმინდა გიორგისა და მოლოცვების დროს საქართველოს ზოგიერთი მოქმედი ტაძრის მრევლიდან. მათი თქმით, საკათედროებში უფრო სუფთა საეკლესიოს გალობდნენ).

ლუიზა ხაჭაპურიძე

დაიბადა ქუთაისში. 1994 წელს დაამთავრა აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტი, 1994 წელს – წმიდა გაბრიელ ქიქოძის სახელობის სასულიერო სასწავლებელი, 2005 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არნ. ჩიქობავას. ენათმეცნიერების ინსტიტუტში დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია.

1994 წლიდან მუშაობს აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში (ამჟამად ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრი).

2006 წლიდან – აწესებს ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის (ქართული ენის მიმართულება) მოწვეულ მასწავლებელად,

2014 წლიდან კონკურსის წესით არჩეულია ამავე დეპარტამენტის ასისტენტ პროფესორად, 2011 წლიდან ზუგდიდის შოთა მესხიას სახელმწიფო-სასწავლო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის ასოცირებულ პროფესორად.

გამოქვეყნებული აქვს სამოცდაათამდე სამეცნიერო ნაშრომი და მონოგრაფია.

კვლევის სფერო: ლექსიკოლოგია, ფრაზეოლოგია, ტერმინოლოგია, ონომასტიკა.